

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

145
367? van de
TAAL EN STIJL.

(SPRAAKKUNST EN STIJLLEER.)

DERDE CURSUS,

TEN DIENSTE DER

HOOGSTE KLASSE VAN R. K. OPVOEDINGSGESTICHTEN

EN VOOR

Andere inrichtingen van onderwijs.

VIERDE VERBETERDE EN VERMEERDERDE DRUK.

Bibliotheek
NINDEBROEDERS
WEERT.

TILBURG,
STOOMDRUKKERIJ VAN HET R. K. JONGENS-WEESHUIS.
1890.

IMPRIMATUR.

M. F. de Beer, *Sup. Gen. et Dec.*
ad hoc delegatus.

Tilburgi, 15 Februarii 1890.

Volgens Art. 25 der wet van 28 Juni 1881
(Staatsblad n° 124) is het eigendom gewaarborgd.

VOORBERICHT

voor den Vierden Druk.

Deze Cursus is, zooals de titel aanduidt, bestemd voor R. K. Opvoedingsgestichten en andere inrichtingen van onderwijs.

Het werkje is in twee deelen gesplitst. Het *eerste* deel bevat de *spraakkunst* en de *stijlleer*: het is het *theoretisch* gedeelte; het *tweede*, 't *practisch* gedeelte, bestaat uit *taal- en stijloefeningen* tot toepassing van het geleerde.

Deze oefeningen zijn tot gemak van onderwijzer en leerling ordelijk gerangschikt met verwijzing naar de hoofdstukken van het leerboek.

Hierbij zij opgemerkt, dat het niet in onze bedoeling lag eene verzameling van oefeningen te geven, waarbij het leerboek dienst zou moeten doen als *ezelsbrug*, verre van daar; maar opdat de leerling zijne krachten beproeve na de degelijke behandeling eener taalles.

Het is niet noodig dat *alle* oefeningen gemaakt worden; wij gaven met opzet overvloed, opdat de onderwijzer eene keuze zou kunnen doen, zooals hij nuttig of meest geschikt acht voor zijne leerlingen.

De kleine veranderingen, hier en daar in den vierden druk aangebracht, zullen, hopen wij, verbeteringen mogen genoemd worden.

Op verlangen van sommigen hebben wij ook de *spelling* en *punctuatie* in dezen druk opgenomen.

Wij vertrouwen, dat de 3^e Cursus hierdoor in bruikbaarheid heeft gewonnen en zich nieuwe vrienden zal verwerven.

TAAL EN STIJL.

De Volzin en zijne deelen.

De Zin in het algemeen.

1. Een zin of volzin is eene in woorden uitgedrukte gedachte: *De mensch is sterfelijk. De zon geeft licht en warmte.*

De hoofdbestanddeelen van den zin zijn het onderwerp en het gezegde.

Het woord of de woorden, die datgene aanduiden waarover men gedacht heeft, noemt men het onderwerp van den zin.

Het woord of de woorden, die te kennen geven, wat men van hetzelfde heeft gedacht, noemt men het gezegde. (*)

OPMERKING. Let men alleen op den grammatischen dienst van het onderwerp, dan noemt men onderwerp het woord, dat den vorm geeft aan het werkwoord. In den zin: *De tijd vervliegt zeer snel* — is *de tijd* het logisch onderwerp (datgene, waarover

(*) Korthedshalve bezigt men dikwijls *onderwerp* voor „hetgeen door het onderwerp wordt genoemd of aangeduid.” Hetzelfde geldt ook van het *voorwerp*.

men gedacht heeft,) en tevens *het grammatisch onderwerp*, omdat het den vorm geeft aan het werkwoord.

In: *Het vriest, het hagelt*, enz. heeft men alleen een grammatisch onderwerp.

In zinnen als: *Het spijt mij, dat hij ziek is* — is *het* het grammatisch en *dat hij ziek is*, het logisch onderwerp.

2. Het voornaamste en soms het eenige bestanddeel van het gezegde is bij de meeste zinnen het ver-voegde werkwoord.

a. Dit werkwoord komt met het onderwerp overeen in getal: bijv. *De boom bloeit — De boomen bloeien*.

UITGEZONDERD. — 1° als het onderwerp een der woorden *het, dit of dat* en het gezegde een meervoudig zelfstandig naamwoord of voornaamwoord is: *Wie zijn die twee jongelingen? Het zijn de zoons van den baron N. Dat zijn me een paar wondere klanten*. In dit geval komt het werkwoord overeen met het gezegde.

2° Soms als het onderwerp een verzamelnaam is, gevolgd van een meervoudig zelfst. naamw.: *Eene menigte ganzen vlogen door de lucht. Eene bende roovers maakte of maakten de streek onveilig*.

3° Als de deelen van een veelvoudig onderwerp synoniem zijn, of als een geheel worden beschouwd; *Drift en hevigheid dient tot niets. Kruit en lood is verschoten*.

b. Dit werkwoord komt met zijn onderwerp overeen in persoon: *Ik spreek tot u. Gij spreekt tot God, wanneer gij bidt*.

UITGEZONDERD — 1° als het onderwerp een der woorden *het, dit of dat* en het gezegde een voornaamw. van den 1^{en}, 2^{en}, of 3^{en} pers. meerv. is: *Wie klopt daar? Ik ben het. Was ik het, die u hinderde? Ja, dat waart gij, en dat zijt gij nog*. In dit geval komt het werkwoord overeen met het gezegde. —

2° Als de deelen van een veelvoudig onderwerp van verschillende personen zijn, schikt het werkwoord zich naar den persoon, die den voorrang heeft: *Gij en ik gaan naar huis. Gij en uw broeder zult als schuldig aangezien worden*. Wordt de aandacht op elk deel afzonderlijk gevestigd, dan komt het werkwoord in persoon overeen met het laatste deel: *Noch ik, noch mijn vader is schuldig. Of uw broeder, of gij zult gekozen worden*.

3. De zinnen zijn enkelvoudig of samengesteld.

Een enkelvoudige zin bevat slechts eene enkele gedachte; een samengestelde zin (volzin) ontstaat door de verbinding van twee of meer zinnen tot één geheel: *Leonidas met zijne Spartanen hield het groote leger van Xerxes tegen bij den bergpas der Thermopylen.* (enkelv. zin.) *Ik geloof, dat het regent.* (samengest. zin.)

De enkelvoudige zin — soorten.

4. Een zin is bevestigend of ontkennend, naarmate het gezegde aan het onderwerp wordt toegekend of onzeggd. *De aarde beweegt zich om de zon, Men kan den dood niet ontloopen.*

OPMERKING. Wanneer de ontkenning niet bij het gezegde behoort, dan blijft de zin bevestigend: *Niet ieder dichter is een Fondel. Hij komt steeds om vier uur, gij ziet hem nooit vroeger.*

5. Ook onderscheidt men de zinnen in oordeelende, vragende, wenschende en gebiedende, naar gelang zij een oordeel, eene vraag, een wensch of een gebod uitdrukken: *Het vriest. — Vriest het? — Vroor het toch eens! — Zwijg daarvan.*

OPMERKING. In gebiedende zinnen wordt het onderwerp verzwegen, tenzij er eene tegenstelling wordt uitgedrukt: *Gedraag u wat verstandiger. Blijf gij hier, ik zal vertrekken.*

6. In elken zin wordt van het onderwerp gezegd: dat het is, hoe of wat het is, of wel dat het iets verricht of ondergaat.

Vandaar spreekt men van:

a. Bestaanszinnen, waarin van het onderwerp wordt gezegd, dat het bestaat of ontstaat: *God is. De waarheid blijft. Het wordt licht.*

De volgende zinnen: *Het regent. Het is koud. Het ontbreekt hem aan geld. — Er wordt gerookt. Op deze brug mag*

alleen stapvoets gereden worden, — drukken alleen het gebeuren eener handeling of het aanwezig zijn van een toestand uit; zij behooren tot de bestaanszinnen.

b. Hoedanigheidszinnen; hierin wordt van het onderwerp gezegd, wat het is, of hoe het is. Het gezegde is dan gewoonlijk een zelfstandig naamwoord of een bijvoeglijk naamwoord; de verbinding van het onderwerp met het gezegde geschiedt door het *koppelwoord* zijn of door werkwoorden, die een gewijzigd zijn uitdrukken. Zulke werkwoorden zijn: *worden, schijnen, blijven, lijken, blijken, heeten*, enz.: *God is goed. Zijn broer wordt timmerman. Willem I bleef koning tot 1840. Het valt mij zwaar, dat leed te dragen. Wij waren het. Zijn gedrag is te laken. Uwe ongelukken zijn vele.*

OPMERKING. Al deze werkwoorden kunnen ook in andere be teekenissen voorkomen.

c. Werkingszinnen; hierin wordt van het onderwerp gezegd, dat het eene werking verricht of ondergaat. In het eerste geval is de zin bedrijvend; in het tweede is hij lijdend: *De meester prijst den vlijtigen leerling. De mensch wordt na den dood beloond of gestraft.*

OPMERKING. Zinnen als: *Willem wordt soldaat. Er wordt gesproken*, enz. zijn noch lijdend, noch bedrijvend, omdat het geene werkingszinnen zijn.

7. De zin is onbepaald, wanneer slechts twee begrippen met elkander in betrekking gebracht worden: *Karel zingt. De vader is ziek. De ziel sterft niet.* Worden aan het onderwerp of aan het gezegde of aan beide nog andere woorden toegevoegd, die er eene nadere bijzonderheid van vermelden, dan noemt men ze uitgebreid onderwerp, uitgebreid gezegde en de zin zelf is een uitgebreide of bepaalde zin: *Karel zingt onder den arbeid bijna altoos. De arme vader is zeer ziek. De ziel sterft nooit.*

Die bijgevoegde woorden heeten bepalingen.

De bepalingen in den zin.

8. De bepalingen kunnen behooren bij het onderwerp, bij het gezegde of bij andere bepalingen. Ten opzichte van elkander kunnen zij zijn :

a. van gelijken rang. Zoo zijn in: *Ik vond daar eene rustige, gelukkige bevolking*, rustige en gelukkige beide gelijksoortige bepalingen van bevolking.

b. aan elkander ondergeschikt. In den zin: *Dat is een zeer goed geslaagd portret*, is

zeer goed geslaagd — bepaling van *portret*.

zeer goed — „ „ *geslaagd*.

zeer — „ „ *goed*.

9. De bepalingen van het gezegde zijn: noodwendige bepalingen (ook voorwerpen geheeten), die door de beteekenis van het bepaalde woord vereischt worden, — of toevallige bepalingen, die eene omstandigheid vermelden, welke ook kon worden weggelaten.

VOORBEELDEN. A. *Deze jongen bederft zijne boeken.*

Dat bericht was mij hoogst aangenaam. Hij beriep zich op het getuigenis zijner vrienden. Gij zijt des doods schuldig.

B. *Ik ben voor een paar dagen bij hem geweest. Mijn neef is wegens ziekte afwezig. Hij bedriegt ons met schoone woorden.*

OPMERKING. Men zegt van de woorden, die eene noodwendige bepaling bij zich hebben, dat ze *beheerschen* of *regeeren*. In den zin: *Hem dank ik mijn behoud*, regeert *danken* den 3^{den} en 4^{den} naamval. Ook van de voorzetsels zegt men, dat zij den 4^{den} naamval regeeren: *Elke mensch wordt eene prooi van den dood*.

10. Het lijdend voorwerp is eene bepaling, die den persoon of de zaak aanduidt, welke de werking ondergaat, of door de werking ontstaat. *Deze man verkoopt zijne landerijen. Gij hebt eene groote fout gemaakt.*

11. Indien men de zinnen, die een voorwerp hebben, *lijdend* maakt, wordt het voorwerp van den bedrijvenden zin onderwerp in den lijdenden, en het onderwerp wordt

Bolsward

eene bepaling, die men door het voorzetsel *door* aan het werkwoord verbindt: *De Grieken namen Troje in na een beleg van 10 jaren. Troje werd door de Grieken ingenomen na een beleg van 10 jaren. — Mozes heeft de oudste bijbelboeken geschreven. De oudste bijbelboeken zijn door Mozes geschreven (geworden).*

12. De **bijstelling** is eene bepaling, die een anderen naam noemt voor hetgeen het bepaalde woord aanwijst. Zij komt met het woord, waarbij zij gevoegd is, in naamval overeen: *Amsterdam, de hoofdstad van Nederland, ligt aan het IJ.*

13. Elliptische zinnen zijn zulke, waaruit men woorden heeft weggelaten om zich levendiger en krachtiger uit te drukken: *Na lijden verblijden. Geene tijding goede tijding. Eere aan God.*

OPMERKING. Zinnen als: *Den moed niet verloren! Den arbeid aangevat! Dat boek laten liggen!* dient men te beschouwen als gebiedende zinnen, waarin de gebiedende wijs door het deelwoord of door de onbepaalde wijs is vervangen. Zulks heeft dikwijls plaats: *Let op! Opgelet! Opletten! —*

Voorbeelden van redekundige ontleding.

1^e VOORBEELD.

Door zijne welsprekendheid haalde hij allen tot zijn gevoelen over.

Hij	onderwerp.
haalde over.	gezegde.
allen.	voorwerp.
tot zijn gevoelen.	uitgebr. bep. van <i>haalde over</i> .
zijne.	bepaling van <i>gevoelen</i> .
door zijne welsprekendheid.	uitgebr. bep. van <i>haalde over</i> .
zijne	bep. van <i>welsprekendheid</i> .

2^e VOORBEELD.

Zou de goede God ons, menschen, voor zulke beuzelingen geschapen hebben?

De goede God.	uitgebr. onderwerp.
zou geschapen hebben.	gezegde.
goede.	bepaling van <i>God</i> .
ons, menschen.	voorwerp van <i>zou geschapen hebben</i> .
menschen.	bijstelling bij <i>ons</i> .
voor zulke beuzelingen.	uitgebr. bep. van <i>zou geschapen hebben</i> .
zulke.	bep. van <i>beuzelingen</i> .

3^e VOORBEELD.

Kinderen, legt u steeds met ijver op de vervulling uwer plichten toe.

Kinderen.	aanspreking.
(Gij).	verzwegen onderwerp.
legt u toe.	gezegde.
steeds.	bep. van <i>legt u toe</i> .
met ijver.	" " " "
op de vervulling uwer plichten.	uitgebr. bep. v. " " "
uwer plichten.	" " van <i>vervulling</i> .
uwerf.	bep. van <i>plichten</i> .

De Samengestelde volzin.

Nevengeschikte zinnen.

14. Zijn twee of meer zinnen zoodanig tot een geheel verbonden, dat zij ten opzichte van elkander van gelijken rang zijn, dan heeft men een samengestelden volzin, die bestaat uit twee of meer nevengeschikte zinnen. Laat men de verbindende woorden weg, dan vormen de losse zinnen zonder verdere wijziging een goeden zin: *Wij zijn gebleven, en, maar, want zij zijn vertrokken.*

15. Nevengeschikte zinnen kunnen aaneenschakelend, tegenstellend of redengevend verbonden zijn: *De Romeinen onderwierpen eerst hunne naburen, daarna brachten zij geheel Italië onder hun gebied, eindelijk werden zij de beheerschers der wereld. — God wederstaat den hoovaardige, maar den nederige schenkt Hij zijne genade. De warmte zet de lichamen uit, de koude doet ze inkrimpen. — Er heerscht in deze school geene goede orde, want er wordt te veel gepraat. Herodes vreesde het verlies zijner heerschappij, daarom stond hij het Kind Jesus naar het leven.*

16. Wanneer twee of meer nevengeschikte zinnen zindeelen gemeen hebben, zoo worden deze gewoonlijk slechts eenmaal uitgedrukt. Daardoor ontstaat een **samengetrokken zin**: *De waarheid kan wel onderdrukt, maar niet verstikt worden. Gehoorzaam niet uit vrees, maar uit liefde. Voor vele menschen maakt de vischvangst het eenige middel van bestaan, en vischt het eenig voedsel uit.*

OPMERKING. Die samentrekkingen, waarin de zinnen alle deelen op één na gemeen hebben, beschouwt men als enkelvoudige zinnen: *Hij is tevreden en gelukkig. Die vader en die moeder zijn gelukkig. Deze man kocht een paard en drie koeien.* Zulke zinnen hebben een veelvoudig onderwerp, voorwerp, enz.

Als samengestelde zinnen gelden derhalve: *Hij is tevreden en daarom gelukkig. Die vader is gelukkig en die moeder ook. Die zaak is mij aangenaam en hem voordeelig.*

17. De samentrekking is niet geoorloofd, wanneer hetzelfde woord verschillende diensten moet verrichten; b. v. van onderwerp en voorwerp; van koppelwoord en hulpww. Berispelijk zijn derhalve zinnen als: *Elk dialect heeft spreekwijzen, die de taal niet kent en provincialismen heeten. Hij werd soldaat en reeds na eenige maanden tot onderofficier bevorderd.*

OPMERKING. Samentrekkingen, waarin het werkwoord der beide zinnen alleen in *persoon* of *getal* verschilt, en niet in *wijs* en *tijd*, zijn echter geoorloofd. Daardoor vermijdt men eene onaangename en slepende herhaling.

*Ach, guur is de wind, en de hagelvlaag kil,
En glibbrig en donker de straten.*

VROUWE BILDERDIJK.

*Hij scheen een son gelijk en sij de claere maen,
Al d'anderen starren.*

VONDEL.

*Gij vergt mij, dat ik zingen zal:
Dat heb ik niet geleerd;
Mijn keel is schor en ik wat mal.*

Ondergeschikte zinnen.

18. Zijn twee of meer zinnen zoodanig tot één geheel verbonden, dat de eene een deel uitmaakt van den anderen, dan heeft men een samengestelden volzin, die bestaat uit een hoofdzin en een of meer ondergeschikte zinnen. *Het geld, dat stom is, maakt recht, wat krom is. Hoe blijde klopt ons het hart, als het geweten ons niets verwijt!*

De invloed van den eenen zin op den anderen blijkt uit de woordschikking :

Ik zond hem weg, omdat hij mij hinderde. (Hoofdzin en ondergeschikte zin.)

Ik zond hem weg, want hij hinderde mij. (Nevengeschikte zinnen.)

OPMERKING. Alleen in uitgebreide ondergeschikte zinnen of als het werkwoord scheidbaar is samengesteld, is dit verschil duidelijk waar te nemen.

19. Ondergeschikte zinnen kunnen den dienst doen van onderwerp, gezegde, voorwerp of bepaling; vandaar de verdeeling in :

A. Onderwerpszinnen. Staat de zin, die als onderwerp dienst doet, na den hoofdzin, dan wordt hij in den hoofdzin vervangen door 'het voornaamwoord het. (Grammatisch onderwerp.)

Dat men iedereen behage, is onmogelijk. Of hij komen zal, is onzeker. Wie niet hooren wil, moet voelen. — Het is eene onbetwistbare waarheid, dat alle menschen eenmaal sterven zullen. Het zal ons nog lang in het geheugen blijven, hoe teeder hij ons beminde.

B. Gezegdeszinnen. In n° 6—b is gesproken van zinnen, die een naamwoord tot gezegde hebben; dit gezegde komt somtijds voor onder den vorm van een afhankelijk zin; bijv.: *Die jongen is geworden, wat ieder een gevreesd had* (een bedrieger). *Gij zijt het niet, die misdaan heeft.*

C. Voorwerpszinnen. Hierdoor verstaan wij ondergeschikte zinnen, die den dienst doen van het lijdend voorwerp: *Ik geloof, dat men u wat op den mouw gespeeld heeft. Bedenk, wat gij doet. Ons geweten zegtons, dat wij het kwade moeten laten en het goede doen.*

OPMERKING. Zinnen, die de aanhaling van iemands woorden bevatten, komen voor: 1° als gewone voorwerpszinnen: *Salomon zegt, dat de vreeze des Heeren het beginsel der wijsheid is*; 2° onder den vorm van een hoofdzin: *Salomon zegt: „De vreeze des Heeren is het beginsel der wijsheid.”*

D. Bepalingszinnen, die als bepaling in den volzin voorkomen.

1. *Geef eere, wien eere toekomt. — Reken niet te vast op wat een mensch u beloofd heeft. Het bericht, dat hij ging vertrekken, (zijns vertreks) viel mij hard.*

2. *De mensch, die tevreden is, leeft gelukkig. De toon, waarop hij dit zeide, mishaaide mij.*

3. *Hij spreekt, zooals het behoort. Ik zal u volgen, waarheen gij ook gaat.*

*God is goed, wanneer de stralen
Van zijn gunst op 't aardrijk dalen;
Als Hij veldgewas en ooft
Door zijn zonlicht koestrend stooft.*

OPMERKING. De ondergeschikte zinnen worden ook verdeeld in zelfstandige, bijvoeglijke en bijwoordelijke zinnen naar gelang zij den dienst doen van een *zelfst.nw.*, *bijv.nw.* of *bijwoord*.

Zelfstandige zinnen. Zie 19. A, B, C en D 1.

Bijvoeglijke zinnen. Zie 19. D 2.

Bijwoordelijke zinnen. Zie 19. D 3.

20. Hetgeen wij in n° 8 van de bepalingen gezegd hebben, is ook van toepassing op de *ondergeschikte zinnen*; ook deze kunnen ten opzichte van elkander van gelijken rang, d. i. *nevens geschikt* zijn, of wel de eene maakt een deel van den anderen uit, en is dus aan den anderen *ondergeschikt*; bijv. *Het spijt me, dat ge niet bij ons waart, en dat wij u niet mondeling konden bedanken.*

Velen trachten rijkdommen te verwerven, zonder dat zij zich bekreunen om de wettigheid der middelen, welke zij daartoe aanwenden.

21. De afhankelijke zinnen kunnen zeer dikwijls tot een enkel woord of tot eene enkele uitdrukking verkort worden. Door deze verkorting wordt de stijl levendiger. Men zorge echter daardoor niet aan de duidelijkheid te schaden.

Het verheugt mij, dat ik u hier zie = Het verheugt mij u hier te zien. Spreek niet, zonder dat gij nagedacht hebt =

zonder nadenken. De zwaluw, die door Gods hand gedragen wordt, zweeft veilig door de hooge lucht = De zwaluw, door Gods hand gedragen, enz.

22. Samengestelde zinnen, waarvan één of meer deelen weder samengesteld zijn, en waarin een keerpunt der rede voorkomt, noemt men perioden. Deze zijn een waar sieraad van den stijl; zij boeien de aandacht van den hoorder of lezer door dezelve in het voorzindeel te spannen en de verwachting in het nazindeel te bevredigen. Is elk der beide deelen samengesteld, dan ontstaat er eene *volledige* periode. *Ofschoon de meeste menschen verlangen rijk te wezen, zoo zijn er nochtans weinigen, wier waar belang medebrengt, dat hun wensch vervuld worde.*

*Wel was de twist weer bijgelegd
En rustte 't zwaard weer in de scheede;
Wel smeekten vriend en vijand saam:
„Laat Heer! den Friezen nu den vrede!”
Maar 't bloedig spoor van burgertwist
Was door dien zoen niet uitgewischt.*

De aardbol, waarop wij ons bevinden, is slechts een stipje in vergelijking met het groote heelal; maar deze kleine stip is voor ons van meer belang, dan al het overige.

De Woordschikking.

23. De woordschikking handelt over de plaats der woorden in den zin. Al aanstonds merken wij op, dat men drieërlei woordschikking heeft en wel:

a. die van den oordeelenden zin,
aldus:

De dood is onvermijdelijk. — onderw., koppelw., gezegde.

De boom bloeit. — onderw., gezegde.

De boom draagt vruchten. — onderw., gezegde, bepalingen.

**b. die van den vragenden, wenschen-
den en gebiedenden zin :**

Is de dood onvermijdelijk? — koppelw., onderw., gezegde.

Bloeit de boom? — gezegde, onderw.

Draagt de boom vruchten? — gezegde, onderw., voor-
werp.

Heeft de boom dit jaar vruchten gedragen? — hulpwerkw.,
onderw., bepaling, voorwerp, deelwoord.

c. die van den afhankelijken zin :

Wij weten,

dat de dood onvermijdelijk is. — onderw., gezegde, koppelw.

dat de boom bloeit. — onderw., gezegde.

dat de boom vruchten heeft gedragen. — onderwerp, voor-
werp, gezegde.

In zinnen als de laatste kan men het hulpwerkw. ook
achter het verleden deelw. plaatsen.

24. Menigmaal wijkt men in het spreken en schrijven
van deze woordschikking af; daardoor ontstaan zinnen
met omgezette woordschikking. Dit heeft
vooral plaats, wanneer men op een of ander zindeel de
aandacht wil vestigen; zulke omzetting, van pas aange-
wend, geeft kracht en leven aan den stijl.

Vergelijk: *Sterven zal hij.* — met: *Hij zal sterven.*

Onbeschrijfelijk was het genot, dat wij smaakten. — met :
Het genot, dat wij smaakten, was onbeschrijfelijk.

OPMERKING. Wanneer in een oordeelenden zin eene bepaling
of een deel van het gezegde voorop geplaatst wordt, zoo krijgen
de overige deelen van den zin de woordschikking van den vragenden:
Ik kom morgen bij u. — *Morgen kom ik bij u.* — *Onbe-
schrijfelijk was het genot.* — *Komen zal hij.*

Voorbeelden van Zinsontleding.

1ste VOORBEELD.

*De zwaluw scheert langs 't watervlak,
En zoekt heur spijs langs de aard;
Maar als ze die heeft opgegaard,
Dan vliegt zij haastig hemelwaart.*

Samengestelde volzin, bestaande uit drie nevenschikte zinnen :

1. *De zwaluw scheert langs 't watervlak.*
2. *Zij zoekt heur spijs langs de aard.*
3. *Als ze die heeft opgegaard, dan vliegt zij haastig hemelwaart.*

De laatste nevenschikte zin bestaat uit een hoofdzin: *dan vliegt zij haastig hemelwaart*, — en een afhankelijk en bijwoordelijken zin: *zij heeft die opgegaard*.

2^e VOORBEELD.

Een koele morgenwind verkondigt de komst van den dageraad, die eindelijk aanbreekt, den geheelen hemel in gloed en stralen hult, en hemelsche rozen aan het luchtgewelf strooit.

Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin: *een koele morgenwind verkondigt de komst van den dageraad*; — en drie afhankelijke bijvoeglijke zinnen, die ten opzichte van elkander nevenschikt zijn :

1. *die eindelijk aanbreekt.*
2. *(die) den geheelen hemel in gloed en stralen hult.*
3. *(die) hemelsche rozen aan het luchtgewelf strooit.*
(Alle drie bepalen *dageraad*.)

3^e VOORBEELD.

Eene doodsche stilte, slechts nu en dan afgebroken door een kermend zuchten, heerschte in de zaal, die vóór weinige oogenblikken nog daverde van het gejuich eener opgetogen menigte.

Samengestelde volzin, bestaande uit een hoofdzin: *eene doodsche stilte heerschte in de zaal*, — en twee afhankelijke bijvoeglijke zinnen :

1. *Slechts nu en dan afgebroken door een kermend zuchten.*
(Verkorte bijvoegl. zin, bepaling van *stille*.)
2. *die vóór weinige oogenblikken nog daverde van het gejuich eener opgetogen menigte.* (Bepaling van *zaal*.)

Het Woord in het algemeen.

Verdeeling der woorden in soorten.

25. Een woord is een spraakgeluid met bepaalde beteekenis, of de voorstelling daarvan.

26. Men onderscheidt de woorden naar hunne vorming in:

a. Stamwoorden, dat is dezulke, die niet van andere woorden gevormd zijn: *schrijven*, *lezen*, *boom*, *huis*, *van*, *in*, enz.

b. Afgeleide woorden. Deze zijn van andere woorden gevormd 1° rechtstreeks, door het weglaten van enkele letters: *loop* (loopen), *spuut* (spuiten); of door klankwijziging: *zang* (zingen), *sprong* (springen). 2° middellijk door voor- en achtervoegsels, dat is door aanhechting van letters, of van lettergrepen, die niet op zich zelve als woorden gebruikt worden: *wereldsch*, *knijpen*, *bedenken*, *ontnemen*; *handig*, *ondeugd*.

c. Samengestelde woorden bestaan uit de vereeniging van twee deelen, die ieder op zich zelf als woord gebruikt worden: *twinman*, *hoefstal*, *opzetten*, *waarvan*.

Een der deelen of zelfs beide kunnen weder afgeleide of samengestelde woorden zijn: *geheimschrijver*, *zonsverduistering*, *landbouwwerktuig*.

OPMERKING. *Driedekker*, *driemaster*, *tentoonstelling*, *goedhartig*, *uitheemsch*, enz. zijn samengestelde woorden, door afleiding gevormd.

27. Naar hun gebruik onderscheidt men de woorden in: veranderlijke en onveranderlijke. Tot de laatste soort behooren: *vele bijwoorden*, *de voorzetsels*, *voegwoorden* en *tusschenwerpsels*.

De veranderingen, die bij de overige woorden voorkomen, zijn:

a. de vormveranderingen der naamwoorden,

lidwoorden en telwoorden voor de onderscheiding van het geslacht, het getal en den naamval — verbuiging of declinatie.

b. de veranderingen der werkwoorden voor de verschillende wijzen, tijden, personen en getallen in — vervoeging of conjugatie.

c. de verschillende vormen der bijvoeglijke naamw. en van sommige bijwoorden om den graad der hoedanigheid aan te duiden — trappen van vergelijking of comparatie.

28. Naar hunne beteekenis verdeelt men de woorden in begripswoorden en betrekkingwoorden.

De eerste zijn dezulke, die een begrip voorstellen.

Van ieder voorwerp, dat ons bekend is, hebben wij eene voorstelling, een beeld in onzen geest; daardoor kunnen wij de zaken, die denzelfden naam hebben, van elkander onderscheiden. Zoo weten wij de huizen van een dorp van elkander te onderscheiden, wanneer wij eene voorstelling van elk derzelve in onzen geest hebben. Vereenigen wij de kenmerken, die alle huizen gemeen hebben, tot één denkbeeldig geheel, dan verkrijgen wij het begrip *huis*. Wij zijn alsdan in staat te oordeelen, of eenig voorwerp den naam *huis* verdient of niet.

Men kan een begrip hebben van *personen* en *zaken*, van *hoedanigheden*, *werkingen* en *toestanden*.

Tot de begripswoorden behooren: de *zelfst.nw.* *bijvoeglijke naamw.*, *werkwoorden* en vele *bijwoorden*.

Betrekkingwoorden worden gebruikt om begripswoorden te vervangen of betrekkingen tusschen begrippen uit te drukken. Hiertoe rekent men: de *poornaamwoorden*, *lidwoorden*, *telwoorden*, *voegwoorden*, *voorzetsels*, het *koppelwoord* en de *hulpwerkwoorden*. — Tusschenwerpsels behooren noch tot de eene, noch tot de andere soort.

29. Zinverwante woorden (synoniemen) hebben bij veel overeenkomst ook eenig verschil in beteekenis: *sterk*, *krachtig*. — *werken*, *arbeiden*.

Gelijkgeschreven woorden (homoniemen)

hetgeen slechts als eene zelfstandigheid wordt voorgesteld ; als : *val — kracht — ouderdom*.

OPMERKING. Soms gaat de beteekenis van een abstract zelfst.nw. over in die van een concreet ; bijv. *gang* (abstr.) wijze van gaan ; *gang* (concreet) deel van een huis — *jeugd* (abstr.) kinderleeftijd ; *jeugd* (concreet) verzameling van kinderen.

35. Een voorwerpsnaam is de naam eener zelfstandigheid, die in onze voorstelling begrensd is ; als : *paard, vinger*.

36. Een stofnaam is de naam eener zelfstandigheid, die in onze voorstelling niet begrensd is, als : *krijt, goud*.

OPMERKING. Sommige woorden komen en als voorwerpsnamen, en als stofnamen voor ; bijv. :

Er zit een *visch* in het net. (voorwerpsn.)

De *visch* is vandaag niet duur. (stofnaam.)

Geef mij dat *ijzer* eens aan. (voorwerpsn.)

Het ijzer is een der nuttigste metalen. (stofnaam.)

37. Een soortnaam is een naam, die aan een geheele *soort* van personen of zaken gemeen is ; als : *koning, paus, schip, stad*. Men noemt ze ook *gemeene zelfstandige naamw.*

Een eigennaam is een tweede naam, die aan eene zelfstandigheid in het bijzonder eigen is, en die aan dezelve gegeven wordt, om ze van andere van dezelfde soort te onderscheiden ; als : *Petrus, Den Haag, Fidel*.

Het geslacht der Zelfstandige naamwoorden.

38. De wijze van verbuiging der zelfst.nw. noemt men het geslacht.

Naar hun geslacht onderscheidt men de zelfst.nw. in **mannelijke, vrouwelijke en onzijdige**. Tot welk geslacht ieder zelfst. naamw. behoort, moet voornamelijk door het gebruik geleerd worden. Gedeeltelijk echter is het bepaald door de beteekenis of den vorm der woorden.

Daarom volgen hier eenige :

Regels voor de geslachten.

39. Mannelijk zijn:

A. volgens de beteekenis:

- + 1° De namen van mannelijke personen en dieren: *Willem, koning, leeuw, haan.*
- X 2° De namen van boomen: *beuk, eik.*
- Uitz. spar (vr.), linde (vr.), tamarinde (vr.)
- + 3° De namen van maanden en jaargetijden: *Maart roert zijn staart. April doet, wat hij wil.*
Uitz. lente (vr.)
- X 4° De namen van munten: *cent, stuiver.*
Uitz. guinje (vr.), pistool (vr.), oortje, (onz.), dubbeltje (onz.) en kwartje (onz.)
- X 5° De namen van bergen: *Etna, Sinai.*
- X 6° De namen van steenen als voorwerpsnamen: *agaat, saffier.*

OPMERKING. Als stofnamen zijn ze onzijdig: Het *diamant* is zoer hard.

- B. volgens den vorm:

- 1° De namen van werktuigen op **el** en **er**: *beitel, lepel, vleugel, blaker, snuiter, boender, Griffel, s. of d. d. k.*
- OPMERKING. Die op **er** moeten gevormd zijn van werkwoorden.
- 2° De zelfst.nw. op **erd** en **aard**: *mostaard, mutsaard, hopperd.*

- X 3° De zelfst.nw. op **ing** en **ling**, wanneer ze geen persoonsnamen of namen van werkingen zijn: *haring, paling, zilverling, toerling.*

OPMERKING. Als stofnamen gebruikt, zijn *haring* en *paling* vrouwelijk: *Men heeft ingelegde paling gekocht.*

- 4° De namen van levenloze voorwerpen op **aar**: *lessenaar, boezelaar.* Ook de namen van schepen op **er**: *driemaster, brander, lichter.*
- 5° Zelfst.nw., die eindigen op **em**, **Im** en **rm**: *adem, brasem, helm, arm, berm.*

OPMERKING. *Helm* als plant is vr. — *Palm* (vlak der hand en maat) is vrouwelijk, maar overigens mannelijk. *Alarm* en *scherm* zijn onzijdig.

*Zij zijn echter vr. als zij den naam van een
beteekenen, dus bijv. werkwoorden en
beteekening v. a. b. v. s. a. s. l. o. s. v. e.*

6° De zelfst.nw. op **dom**, die een staat of toestand uitdrukken: *adeldom, rijkdom, wasdom, ouderdom.*

OPMERKING. Eigendom (bezitting) is onz.; eigendom (eigendomsrecht) is mannel.: Er bestaat twist over den eigendom van dat eigendom.

40. Vrouwelijk zijn:

A. volgens de beteekenis:

— 1° De namen van vrouwelijke personen en dieren: *Maria, koningin, leeuw, hen.*

2° De namen van de letters, cijfers en muzieknoten: *en eene v; eene Romeinsche vijf; de sol. muzieknoot*

— 3° De namen van schepen, behalve die op **er**, welke mannel. zijn: *aak, prauw, tjalk, kof*; hij zeilt met de *Tromp* naar Oost-Indie.

Uitz. schip, fregat, galjoen en jacht zijn onzijdig.

— 4° De namen van vruchten: *tarwe, weite, boon.*

Uitz. die op **ling** en **oen** benevens eikel en appel zijn mannelijk.

— 5° De namen van bloemen: *aster, roos, lelie.*

6° De stofnamen, die niet onzijdig zijn: *uarde, sajet, zijde, baai, kant, visch.*

Uitz. wijn, nectar en honing zijn mannelijk. *wijn, mosterd zijn*

B. Volgens den vorm:

— 1° De zelfst.nw. op **heid** en **teit**: *waarheid, sociëteit.*

— 2° Die op **te** en **nis**: *diepte, menigte, gevangenis, droefenis.*

Uitz. vonnis (onz.). *geleugenis onz.*

OPMERKING. De verzamelnamen met het voorvoegsel **ge** en het achtervoegsel **te** zijn onzijdig: *gebergte, gevogette.*

3° De zelfst.nw., die door de achtervoegsels **ing** en **st** van werkwoorden zijn afgeleid: *woning, belooning, kunst, gunst.*

OPMERKING. Behoort de **st** tot den stam van het werkw., dan is het woord mannelijk. — Ook is mannelijk het woord *dienst.*

(twist m) lasten onz

- 4° De woorden met het achtervoegsel **e**; ook die, welke vroeger aldus uitgingen: *tobbe, reede, schaduw, vrees.*

Uitz. einde, gilde, getijde en webbe zijn onzijdig; vrede is mannelijk; ure (vr.) en uur (onz.). Zelfstandig gebruikte bijvoeglijke naamw. op **e**, die de hoedanigheid als zelfstandigheid voorstellen, zijn onzijdig: het *schoone* en het *ware*.

- 5° De zelfst.nw. op **ij, ei, ie, uw, iek** en **age**: *rij, bakkerij, lei, knie, zenuw, fabriek, bagage.*

Uitz. rei (koor) mannel. — Mei, mannel. — Concilie, Evangelie, genie, koliek, bosschage, personage zijn onzijdig. Maar: *een officier van de genie.*

- 6° De zelfst.nw. op **schap**, die eene gesteldheid of eene verzameling van personen of zaken te kennen geven: *blijdschap, ridderschap, priesterschap, nalatenschap, koopmanschap.*

uitz. gezelschap, genootschap en gereedschap zijn onzijdig.

OPMERKING. Die, welke eene verzameling van personen te kennen geven, zijn onzijdig, als zij de betrekking of den staat dier personen aanduiden.

Zoo-verschillen: de priesterschap en het priesterschap.
de ridderschap en het ridderschap.

Verwantschap en bloedverwantschap zijn altijd vrouwelijk.

41. Onzijdig zijn:

A. Volgens de beteekenis:

- 1° De namen van werelddeelen, landen en plaatsen: *het beschaafde Europa — het kleine Zwitserland — het schoone Den Haag — het vroolijke Den Helder.*

Uitz. Vrouwelijk zijn die namen van *landstroken*, welke steeds vergezeld zijn van het lidwoord: *de Betuwe, de Krim, de Paltz, de Oost.*

- 2° De namen van dieren, die de geheele diersoort aanduiden: *schaap, hoen.*

- 3° De namen van jonge dieren: *kalf*, *veulen*, *lam*.
Uitz. *big* (vr.).
- 4° De namen van stoffen, waaruit voorwerpen vervaardigd worden: *goud*, *zilver*, *schildpad*.
Uitz. *amber* (m.). Zie verder N° 40 **A.** 6.
- 5° De verkleinwoorden: *boekje*, *jongsken*, *oogelijjn*.
- OPMERKING. Vele woorden op **el** zijn eigenlijk ook verkleinwoorden; hun geslacht regelt zich naar het woord, waarvan ze zijn afgeleid: *eikel* (van eik); *kneukel* of *knokkel* (van knok); *trommel* (van trom); *mazel* (van het verouderde *maas* = vlek of teeken).
- 6° De overige rededeelen als zelfst.nw. gebruikt: *het ja*, *het neen*, *het klagend ach*.

B. volgens den vorm:

- 1° De zelfst.nw. op **dom**, mits ze een gebied, eene waardigheid, eene verzameling of godsdienstige gezindheid uitdrukken: *hertogdom*, *pausdom*, *menschdom*, *christendom*.
- 2° De zelfst.nw. op **schap**, die een gebied, eene waardigheid of eene betrekking te kennen geven: *graafschap*, *landschap*, *priesterschap*, *kindschap*. — Zie verder N° 40 **B.** 6.
- 3° De stammen van werkwoorden met het voorvoegsel **ge**: *gebed*, *geraas*.
- 4° De zelfst.nw. met het achtervoegsel **sel**: *schepsel*, *deksel*.
Uitz. *stijfsel* (vr.).
- 5° Zie N° 40. **B.** 2. OPM.

42. Gemeenslachtig noemt men de persoonsnamen, die mannelijk of vrouwelijk zijn, naargelang ze mannelijke of vrouwelijke personen aanduiden; bijv. *gids*, *gast*, *echtgenoot*, *leerling*.

Als men vrouwelijke personen wil aanduiden, voegt men soms achter de gemeenslachtige persoonsnamen eene **e**. Zij houden dan natuurlijk op gemeenslachtig te zijn; bijv. *leerlinge*, *echtgenote*, *erfgename*.

43. Samengestelde zelfst.nw. hebben het geslacht van het laatste lid der samenstelling, indien dit het hoofdbegrip bevat: *vruchtboom* (m.), *boomvrucht* (vr.), *tuinteur* (vr.)

— **OPMERKING** 1° De woorden *kerkhof* (onz.) en *tijdstip* (onz.) wijken van dezen regel af. — *Binnenhof*, *voorhof* zijn onz. volgens den regel.

2° Verkorte woorden hebben het geslacht van het niet verkorte: *huisraad* (onz. = huisgeraad), *wammes* (onz. = wambuis), *wingerd* (m.), *misdruk* (onz.).

3° Er zijn samengestelde persoonsnamen, die niet onder den boven aangegeven regel vallen, wijl het laatste lid niet het hoofdbegrip noemt. Van deze vermelden wij: *pikbroek*, (m. = matroes), *booswicht*, (m.); gemeenslachtig zijn: *steiloor*, *brekespel*, *weetniet*, *maakal*, *stokebrand*, *zotskap* en dergelijke.

4° De plantnamen = *leeuwenbek*, *berenoer* en *goudenregen*, zijn mannelijk. — *Duivelsbrood* (*paddenstoel*), *drakenbloed* (*verfstof*) en *roodvonk* (*ziekte*) zijn onzijdig. — *Maankop* (zaadhuisje) m.; (de plant) vr.; (slaapmiddel) onz. *Hutspot* is vrouwelijk. *vogeblik* (v)

44. De volgende woorden verdienen bijzondere opmerking wegens hun geslacht:

- Swam. v. plant. on. v. onser* *zuid. enel. v. r.*
bal, m. bolvormig lichaam; o. danspartij.
 - beet, m. van bijten; v. beetwortel. *zak m.*
 - bloed, o. stofnaam; m. onnoozel mensch.
 - broek, v. kleedingstuk; o. moeras.
 - buis, o. kleedingstuk; v. pijp, haringbuis.
 - deel, o. stuk, boekwerk; v. dorschvloer, plank.
 - dam, m. waterkeering; v. in het damspel.
 - das, m. diernaam; v. halsdoek.
 - deken, v. dekking; m. overste.
 - els, m. boom; v. priem.
 - figuur, v. gedaante, teekening; o. bijv. in: „een dwaas figuur maken.”
 - Tortuin, o. geluk, rijkdom; v. godin van het geluk.
 - hof, m. tuin; o. woning en omgeving van een vorst.
 - hoop, m. stapel; v. verwachting.
 - jacht, v. het jagen; o. naam van een schip.
 - kamp, m. strijd, stuk grond; o. legerplaats.
- spunt. vr. spits, lees. teken. o. onderscheff*
schouf. m. schavuit. v. schouder. v. v. d. d.
kraps. v. v. alle. kraps. m. een. v. d. d.

greep *m. grijpen* ²⁸ *vat een hand vat, handvolk*
graauw. m. drauw. o. het geene volk
kant, **m.** zijde; **v.** als stofnaam.

kiel, **m.** kleedingstuk; **v.** deel van een schip.

loods, **m.** stuurman; **v.** bergplaats.

maat, **m.** persoonsnaam; **v.** van meten.

morgen, **m.** ochtend; **o.** als landmaat.

mull, **m.** bek, muilezel; **v.** schoeisel.

part, **o.** deel, stuk; **v.** list, streek.

patroon, **m.** beschermer, meester; **v.** lading van een
geweer; **o.** voorbeeld.

pink, **m.** vinger; **v.** vaartuig.

pistool, **v.** of **o.** kort geweer; **v.** geldstuk.

sabel, **m.** diernaam; **v.** zwaard; **o.** bont.

schop, **m.** stoot met den voet; **v.** spade.

schrift, **o.** het geschrevene; **v.** in „De H. Schrift.”

slag, **m.** van slaan; **o.** soort, vogelknip.

stof, **o.** stuifzand; **v.** waarvan iets gemaakt wordt.

streek, **m.** list; **v.** oord, strijking.

traan, **m.** vocht der oogen; **v.** van walvisschen.

val, **m.** het vallen; **v.** om dieren te vangen.

vat, **o.** vaatwerk; **m.** greep.

vlek, **v.** smet; **o.** groot dorp.

vorst, **m.** prins; **v.** koude, bovenrand van een dak.

want, **o.** touwwerk van een schip; **v.** handschoen.

zegen, **m.** voorspoed; **v.** vischnet.

zucht, **m.** ademhaling; **v.** begeerte, opzwellung, ziekte.

Blik. m. oogopslag o. stofnaam.

droep. m. drupen o. geneesmiddel.

Het getal der zelfstandige naamwoorden.

45. Door getal der zelfst.nw. verstaat men de vormen, die aanduiden, of ze ééne of meer zelfstandigheden noemen. Men onderscheidt het enkelvoud en het meervoud.

46. Het meervoud der zelfst.nw. wordt gevormd door aanhechting van **n** — **en** — **s** — **ers** of **eren**:
boden, boomen, lepels, kinders of kinderen.

OPMERKINGEN. 1° Door **n** vormt men het meervoud der zelfst.nw. die uitgaan op eene toonlooze **e**, behalve dat der

verkleinwoorden: *ziekten, hoogten; bode, boden*. Vreemde woorden op **e** nemen veelal **s**: *tantes, modes*. *Lente* wordt *lentes*.

2° Eenige onzijdige woorden vormen hun meervoud op **ers** of **eren**: *kind, ei, kalf, rund*.

3° Op **s** vormt men veelal het meervoud der woorden, die op eene toonlooze lettergreep uitgaan: *ketels, degens, torentjes*. Dit geldt ook voor de eigennamen: *De Fondels, de Cesars, de Jansens* — maar: *De Trompen*.

Gaat een eigennaam op een klinker uit, die ~~niet~~ toonloos is, dan vormt men het meervoud door **'s**: *Cicero's*.

4° Zelfst.nw. op **f** of **s** veranderen veelal dezen medeklinker in **v** of **z**: *graf, graven; doos, doozen*. — In vele vreemde woorden nochtans houdt de **f** stand: *telegrafien, triomfen*; ook blijft de **s** behouden, wanneer ze onmiddellijk door een scherpen medeklinker is voorafgegaan: *rotsen, rupsen* — ook in: *paus, kruis, kous, kers, kaars, lans, spons, spies, trans, glans*. — *Glanzen* is werkwoord.

5° Zelfst.nw., waarvan de slotmedeklinker onmiddellijk door een korten klank wordt voorafgegaan, verdubbelen dien medeklinker, als in het meervoud de klank kort blijft: *klokken, padden*.

Is de laatste lettergreep toonloos, dan heeft geene verdubbeling plaats: *hemelen, perziken*; uitgezonderd de woorden op **is**: *vonnissen, dromedarissen*.

In zelfst.nw., waarin een korte klank gevolgd wordt door **sch**, verdubbelt men alleen de **s** in het meervoud: *flesschen, bosschen*.

6° De zelfst.nw., op **ie** krijgen in het meerv. **en**, als de nadruk op de laatste lettergreep valt: *knieën, relikwieën*. De andere woorden op **ie** nemen **n** of **s**: *traliën of traliës*. Men schrijft *fabriek*, maar *fabrikant*.
Anders Leuven

47. Een onregelmatig meervoud hebben:

1° De samenstellingen met **man** die beroeps- of volksnamen zijn: *voerman, voerlieden; Franschman, Franschen*.

Men zegt nochtans: *Noormannen, Muzelmänner, schoolmannen en staatsmannen of staatslieden*.

2° De woorden op **heid**: *waarheid, waarheden*.

3° De volgende woorden: *smid, schip, stad, koe, gelid, lid, braadspit.*

48. Sommige woorden hebben tweeërlei meervoud, met of zonder verschil in beteekenis. In beteekenis verschillen: *letters, letteren — vaders, vaderen — beenen, beenderen — bladen, bladeren — redens, redenen — knechts, knechten.*

In beteekenis verschillen niet: *appels, appelen — leeraars, leeraren — vogels, vogelen — lelies, leliën.*

De vorm op **en** is hier deftiger dan die op **s**.

49. Eenige zelfst.nw. worden alleen in het meervoud gebruikt: *ouders, gebroeders, verzenen, mazelen, zeden, kosten, onkosten, hersenen; Pyreneën, Alpen.*

Andere komen alleen in het enkelvoud voor:

1° De stofnamen: *ijzer, koper, steen, enz.* Wat bedoelt men door: *ijzers, steenen, wijnen, wateren?*

2° Vele abstracte zelfst.nw.: *geloof, onschuld, berouw, enz.*

3° De zelfst.nw. die van den stam van een werkwoord zijn gevormd door het voorvoegsel *ge*: *geloop, gesteun.*

50. Vroeger bestond er tusschen het enkel- en meervoud van sommige woorden weinig of in 't geheel geen onderscheid. Dit ziet men nu nog in: *op de been; onder de voet; slaag krijgen; honderd jaar.*

Soms wordt het enkelvoud gebruikt in plaats van het meervoud: *drie mud appelen, twee pond koffie, zes gulden, vier dozijn eieren.* Dit geschiedt bij de namen van maten, gewichten, munten en bij verzamelnamen, die eene bepaalde hoeveelheid aanduiden, als zij door een bepaald telwoord worden voorafgegaan, en de hoeveelheid als één geheel wordt beschouwd. Eene uitzondering op dezen regel maken de woorden: *stuiver, dubbeltje, rijksdaalder, maatje en wichtje.* Er is verschil tusschen *drie gulden* en *drie guldens*.

De naamvallen der zelfstandige naamwoorden.

Verbuiging.

51. Naamvallen zijn de vormen, die de zelfst. naamw. aannemen ten gevolge van hun dienst in den zin.

Men zegt van de lidwoorden, de bijvoeglijke naamw., de bijvoeglijke voornaamw. en de telwoorden, dat ze met het zelfst.nw., waarbij zij behooren, overeenkomen in geslacht, getal en naamval.

◊ **52.** Een zelfst.nw. kan in verschillende betrekkingen in den zin voorkomen; het kan zijn: *onderwerp, bepaling van het onderwerp, gezegde, voorwerp, bepaling van het gezegde, enz.*

53. Voor al die betrekkingen heeft men maar vier naamvallen.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. De toren.	1. De kerk.	1. Het dorp.
2. Des torens.	2. Der kerk.	2. Des dorps.
3. Dem toren.	3. Der of de kerk.	3. Het dorp.
4. Dem toren.	4. De kerk.	4. Het dorp.

MEERVOUD.

Mannel. — Vrouwel. — Onzijdig.

1. De torens — kerken — dorpen.
2. Der torens — kerken — dorpen.
3. Dem torens — kerken — dorpen.
4. De torens — kerken — dorpen.

OPMERKING. In sommige uitdrukkingen heeft de 3^e nv. enkelvoud nog een bijzonderen vorm: *In den lande, ten huize, Gode, enz.*

De verbuiging van het lidwoord en der bepalende woorden, die

bij het zelfst.nw. behooren, is vollediger dan die van het zelfst.nw.

54. Een zelfst.nw. staat in den **eersten naamval**:

- 1° Wanneer het als onderwerp voorkomt: *Voor wien heeft de knecht dien vreemdeling aangezien?*
- 2° Wanneer het met een koppelwoord het gezegde vormt: *Uw broeder is, wordt, heet, enz. een bekwaam werkmán.*

Wanneer het de naam is van den aangesproken persoon: *Wij danken u, goede vriend.*

055. De zelfst.nw., die in den **tweeden naamval** staan, drukken eene bepaling uit van eene zelfstandigheid, eene hoedanigheid, eene hoeveelheid of eene werking.

Romes luister begon te tanen. De Joodsche raad verklaarde Jesus des doods schuldig. Tijds genoeg blijft in 't veld. Ontferm u zijner (des bedelaars).

De 2^e nv. is aan zijn vorm kenbaar.

Enkele malen wordt de 2^e nv. door den 4^{en} vervangen; dikwijls wordt hij omschreven door een voorzetsel, gevolgd door den 4^{en} nv.

056 Sommige tweede naamvallen dragen een bijzonderen naam:

- 1° De possessieve tweede nv.: *De heer's huize. Het huis des Heeren.*
- 3° De relatieve tweede nv.: *De vriend mijns broeders. Willems oom.*
- 3° De subjectieve tweede nv.: *De gang des uurwerks vertraagt.*
Gang drukt hier eene werking uit en *het uurwerk* is het subject of onderwerp dier werking.
- 4° De objectieve tweede nv.: *Het beleg der stad is opgebroken.* Voor de verklaring vergelijk men n° 3. De genitieven onder n° 3 en 4 komen uit hunnen aard alleen voor bij zelfst.nw., die eene werking aanduiden.
- 5° De partitieve tweede nv.: *Hebt gij die som gelds reeds ontvangen?* Deze tweede nv. drukt

het geheel uit, waarvan een gelijksoortig deel genomen is.

OPMERKING. In plaats van: *Een glas goeden wijns zou mij verkwikken*; *breng mij een flesch goeden wijns*; schrijft men gewoonlijk: *Een glas goede wijn zou mij verkwikken*; *breng mij een flesch goeden wijn*. Men verbuigt dus, alsof het eene bijstelling ware.

57. De mannelijke en onzijdige zelfst.nw. nemen in den 2^{den} naamval enkelvoud **s** of **es** aan: *des konings des huizes*.

Uitgezonderd zijn: de persoonsnamen op **e**: *getuige, bode, bediende*, enz., benevens de woorden: vorst, graaf, mensch, heer, paus, prins, hart; deze nemen in den 2^{en} nv. **n** of **en** aan.

OPMERKING. I. De 2^e nv. op **s** wordt de sterke, die op **en** de zwakke 2^e nv. genoemd.

II. Eigennamen, eindigende op een klinker, die niet toonloos is, krijgen in den 2^{en} naamv. **'s**: *Maria's boek*; die op **s** uitgaan, krijgen alleen **'**, bijv.: *Kornelis' vader*.

III. Vrouwelijke zelfst.nw. nemen in den 2^{en} nv. alleen dan eene **s** aan, wanneer zij voor het bepaalde woord staan: *moeders verjaardag, tantes kleed*.

58. Een zelfst.nw. in den **derden naamval** komt voor als bepaling van eene werking of van eene hoedanigheid: *God beloofde den gevallen mensch eenen Verlosser. Het lot was mijnen broeder gunstig*.

59. Sommige 3^e nv. hebben een bijzonderen naam:

1° De possessieve 3^e nv.: *Het water stond den armen man in de laarzen. Hij brandde zich de vingers*. Deze 3^e nv. kan door een possessieven 2^{en} nv. of door een bezittel. voornw. vervangen worden.

2° De expressieve 3^e nv.: *Het is me een wondere snaak. Is me dat een leven!* — Deze 3^e nv. staat niet in verband met eenig afzonderlijk woord, maar zet aan den geheelen zin nadruk bij.

60. Een zelfst.nw. staat in den **vierden naamval**:

T. S.

3 c. 1

3

- 1° Wanneer het als lijdend voorwerp voorkomt: *God schiep den hemel en de aarde.*
- 2° Wanneer het voorafgegaan is van een voorzetsel: *Aan den ingang van het paradijs stelde God een engel met een vlammenend zwaard.* *ziedje: te wil van ij*
- 3° Als bepaling bij de bijvoeglijke naamw. kwijt, *gewoon, gewaar, waard, bijster, meester, machtig. Hij is het spoor bijster. Zijt gij die taal machtig.* Deze 4^e nv. waren oorspronkelijk genitieven. *ufohru hings*
- 4° Wanneer het zonder voorzetsel voorkomt als eene bepaling van tijd, maat, gewicht of prijs: *Hij vertrok den volgenden dag. — Dat pakje weegt een kilogram. — De tafel is een meter breed. Die plaat kost een gulden.* *in verbinding met een deelw. den hofw op gael, etc.*

61. De bijstelling staat in denzelfden naamval als het woord, waaraan zij is toegevoegd: *Alexander, de groote veroveraar, stierf op jeugdigen leeftijd. De invallen der Noormannen, dier (ook wel die) woeste korden. Zeg mij, uwen besten vriend, de reden uwer droefheid.*

De bijstelling in den 2^{en} nv. wordt gewoonlijk door den vierden naamval vervangen: *Mijn vriend betreurt den dood zijns broeders, den eenigen steun van het huisgezin.*

Vorming der zelfstandige naamwoorden.

62. Als **stamwoorden** beschouwt men die eenlettergrepige zelfst.nw., welke geen duidelijke kenmerken hebben, dat zij van andere woorden gevormd zijn: *boom, boek, zout.*

Onmiddellijk afgeleid zijn stammen van sterke werkwoorden, als zelfst.nw. gebezigd: *slag, sprong, stoot, val.*

Middellijk afgeleid zijn de zelfst.nw. met de voorvoegsels: **aarts, ge, on, wan, oor**; of met de achtervoegsels: **er, aar, (naar), ier (nier), erd,**

aard — **in**, **es**, **ster** — **ing** (*ling*) — **er**, **el**,
sel — **ij** (*erij*, *nij*, *ernij*), **dom**, **schap** — **nis**,
te, **heid**, benevens de verkleiningsuitgangen: **je**, **ke**,
lijn en **el**.

— **63.** **aarts** beteekent voornaamste: *aartshertog*, *aartsdief*.

ge duidt eene vereeniging aan: *gebuur*, *gebroeders*, *geboomte*.

Bij zelfst.nw., van werkwoorden gevormd, drukt het de herhaling der werking of het voortbrengsel der werking uit: *gestluit*, *gemor*, *gelui*, — *gebak*, *gebouw*, *gesticht*.

on en **wan** beteekenen het tegengestelde of slecht; *ondeugd*, *ondienst*, *onrecht*, *wanhoop* — *onweder*, *ondier*, *wanschepsel*.

— **oor** beteekent uit: *oorkonde* (waaruit iets gekend wordt), *oorzaak* (waaruit eene zaak ontstaat).

er, **aar** (*naar*), **ier**, (*nier*), **erd**, **aard** vormen mannelijke persoonsnamen: *spreker*, *leeraar*, *redenaar*, *koetsier*, *hovenier*, *lomperd*, *gierigaard*.

in, **es** en **ster** vormen vrouwelijke persoonsnamen: *gravin*, *dichteres*, *weldoenster*. — Op **in** eindigen ook vrouwelijke diernamen: *berin*, *leeuwijn*.

ing, (*ling*) vormt gemeenslachtige zelfst.nw.: *hemeling*, *gunsteling*, *tweeling*, *boeteling*. Men treft het ook aan bij namen van munten en andere voorwerpen: *schelling*, *zilverling*; — *teerling*, *krakeling*.

er en **el** vormen namen van werktuigen: *stoffer*, *wijzer*, *prikkel*, *sleutel*.

sel vormt zelfst.nw., die het voortbrengsel eener werking uitdrukken: *schepsel*, *baksel*, *maaksel*; soms duiden de woorden op **sel** ook datgene aan, waarmede men eene handeling verricht: *deksel*, *verguldsel*, *stijfsel*.

ij **dom**, **schap** en **heid** kunnen dienen ter vorming van verzamelwoorden: *ruiterij*, *menschdom*, *ridderschap*, *geestelijkheid*; **dom** en **schap** vormen ook namen, die een gebied beteekenen: *bisdom*, *graafschap*.

- 0 **ing**, **ij** en **nis** vormen abstracte zelfst.nw., die eene werking aanduiden: *verbetering*, *tooverij*, *spotternij*, *stoornis*, *verbintenis*; **ij** dient ook ter vorming van namen van werkplaatsen: *bakkerij*, *brouwerij*.
- 6 **te** en **heid** vormen abstr. zelfst.nw., die eene hoedanigheid uitdrukken: *warmte*, *stille*, *wijsheid*, *spaarzaamheid*; **te** dient ook ter vorming van verzamelwoorden: *menigte*, *gebergte*. — Welk is het onderscheid tusschen: laagte en laagheid; — hoogte en hoogheid; — grootte en grootheid?
- 9 **nis**, **dom** en **schap** vormen abstracte zelfst.nw., die een toestand aanduiden: *gelijkenis*, *rijkdom*, *vriendschap*.

De **verkleinwoorden** duiden aan, dat iets kleiner of minder sterk is dan gewoonlijk; soms ook dienen zij om vertrouwelijkheid of toegenegenheid uit te drukken: *bankje*, *stoeltje*; — *windje*, *tochtje*; — *baasje*, *manneke*, *vriendje*.

1° De meest gebruikelijke verkleiningsuitgang is **je**; men bezigt dien na woorden, welke uitgaan op: **d**, **t**, **f**, **g**, **ch**, **k**, **p**, **s** en **sch**: *kindje*, *Pietje*, *briefje*, *zaagje*, *lachje*, *hokje*, *loopje*, *poesje*, *vischje*.

3. 2° **tje** wordt gevoegd aan woorden, die op een *klinker* of *tweeklank* eindigen of op **l**, **n**, **r** en **w** voorafgegaan van een *helderen* of *toonloozen klinker*: *paatje*, *kooitje*, *spreeuwetje*, *paaltje*, *vaantje*, *vuurtje*, *varkentje*, *druppeltje*, *lettertje*.

1. 3° **etje** plaatst men na woorden op **b**, **g**, **ng**, **l**, **m**, **n** en **r** voorafgegaan van een *korten klank*: *schubbetje*, *vlaggetje*, *ringetje*, *belletje*, *lammetje*, *kannetje*, *karretje*.

4. OPMERKING. Wordt **ng** voorafgegaan van eene toonlooze **i** dan gaan deze letters over in **nk**: *koninkje*, *spierinkje*; *wandeling* wordt echter *wandelingetje*. Waarom? *ul* *ly* *ling*

h. 4° **pje** plaatst men achter woorden, die eindigen op

m voorafgegaan door **l** of **r**, door een *helderen klinker* of *tweeklank* of door eene *toonlooze e*: *halmpje, armpje, boompje, rijmpje, bodempje.*

5° Woorden, die op eene *toonlooze e* eindigen, werpen deze af voor den verkleiningsuitgang: *laadje, eindje.*

6° **Ken (kijn) ke** worden thans slechts zelden gebruikt; **ken** en **kijn** alleen in deftigen stijl: *kindeke, beddeken, stalleke, gaardekijn.*

Achter **g, ng, k, nk**, wordt voor dezen verkleiningsuitgang eene **s** ingevoegd: *vliegske, ringske, bakske, bankske.*

7° Sommige zelfst.nw. vooral die, welke hun meervoud op **eren** vormen, hebben een dubbelen vorm voor het verkleinwoord: *blaadje, bladertje; raadje, rader-tje; bloempje, bloemetje; vlagje, vlaggetje.*

8° Nog komen als verkleiningsuitgangen voor **lijn** in *vogelijn, maagdelijn* en **el**. Voor **el** zie 41 A. 5 Opm.

1. woord met meervoud of meervoud of meervoud
64. Samengestelde zelfst.nw. bestaan uit twee deelen, die ieder op zich zelf als woord voorkomen; beide deelen kunnen weder afgeleide of samengestelde woorden zijn: *timmerman, rijtuigenfabriek, zeemanswoordenboek.*

De deelen der samenstelling kunnen zijn:

- a. twee zelfst.nw.: *vaderland, veldtocht.*
- b. een bijv.nw. en een zelfst.nw.: *grootmeester, booswicht.*
- c. een werkwoord en een zelfst.nw.: *meet-snoer, teekenpen.*
- d. een telwoord en een zelfst.nw.: *vierhoek, tweespan.*
- e. een bijwoord en een zelfst.nw.: *bijblad, voorpoot.*

65. 1. *dorps*herberg, dorps*s*chool, varkens*s*tal, metselaars*s*knecht, bloots*s*choofds, alle*s*zins, geens*s*zins, eenigs*s*zins; — officiers*s*vereeninging; — leid*s*man, leid*s*vrouw.

2. a. *boekenkast, sigarenfabriek, druiventil, mandenmaker, druiventros, pennenkoker, pijpenmand, erwtensoep.*
- b. *heerenhuis, meidenkamer, boerenwoning, vorstenzoon.*
- c. *ossentong, leeuwenmoed, berenhuid.*
- d. *paardenbloem, geitenblad, paddenstoel.*
- e. *geitenoog, eendenei, eikenhout, hondenhok.*
3. a. *Speldekop, notedop, kersepit, brilleglas.*
- b. *pereboom, kerseboom, rozestruik, — noteladeren, eikestam, lindebloesem.*
- c. *ganzelong, kattenstaart, paardestaart.*

Uit deze voorbeelden van samenstelling blijkt :

1. dat de **s** wordt ingelascht als teeken van den 2^{en} naamval, — van het meervoud, — of enkel om wille der welluidendheid ;
2. dat **en** wordt ingelascht :
 - a. als teeken van 't meervoud. Wanneer echter het eerste lid op **el**, **em**, **en** of **er** eindigt, dan wordt de vorm van 't enkelvoud behouden: *burgerrecht, orgelmaker, bezembinder*, enz. ;
 - b. wanneer het eerste lid een persoonsnaam is, waarvan 't meervoud door **en** gevormd wordt ;
 - c. wanneer 't eerste lid een mannelijke diernaam is, die het meervoud vormt op **en** ;
 - d. in namen van planten, wanneer het eerste lid een diernaam is ; doch niet, wanneer het tweede lid een lichaamsdeel aanduidt. (Zie 3. c.) ;
 - e. wanneer het tweede lid met een **klinker** of eene **h** begint ;
3. dat **e** gebezigt wordt :
 - a. wanneer de beteekenis het enkelvoud toelaat: (*pruimesteen = steen eener pruim ; lampegglas = glas voor eene lamp ; ook kurkentrekker, pennemes ; zoo ook liever schapevleesch, paardevleesch, geiteleder, dan schapenvleesch*, enz. ;
 - b. in samenstellingen, waarvan het tweede lid boom.

of struik is; alsook in samenstellingen, waarvan het eerste lid de naam is van een boom en het tweede een deel daarvan aanduidt;

- c. in namen van planten, wanneer het eerste lid een vrouw. of onz. diernaam is en het tweede een lichaamsdeel aanduidt. *ijzer eeuwenbek en beeren blaauw*

OPMERKING. De deelen der samenstelling worden verbonden door het *koppelteeken* :

- a. wanneer het eerste lid alleen betrekking heeft op het eerste deel der volgende samenstelling: *dolle-hondsbeet, gouden-horlogemaker, zijden-kousenwever, St.-Nicolaasfeest, 's-Gravenhage.*
- b. wanneer het eerste lid de naam is eener streek, en het tweede lid die van een voortbrengsel: *Java-koffie, Manilla-sigaren.*
- c. wanneer één der samenstellende deelen, of wel beide bijv. naamw. zijn, van een eigennaam gevormd: *Berlijnsch. blaauw, Engelsch zout, Angel-Saksisch.*
- d. wanneer titels uit twee vreemde woorden zijn samengesteld: *luitenant-kolonel, gouverneur-generaal.*
- e. wanneer een aardrijkskundige naam bestaat uit een bijv. naamw. en een eigennaam: *Groot-Brittanië, Klein-Azië; maar Reuzengebergte, Amazonenrivier; bijv. naamw. als Oostindisch, Noordhollandsch schrijft men aaneen.*

Lidwoorden.

66. Lidwoorden zijn woorden, die aanduiden, of het zelfst.nw. eene bepaalde of eene enkele zelfstandigheid noemt. — Vandaar de verdeeling in lidwoorden van bepaaldheid: *de* en *het*, en het lidw. van eenheid: *een*.

67. Is een persoon of zaak reeds duidelijk genoeg

aangewezen, dan wordt het lidwoord weggelaten. Dit geschiedt alzoo:

- A. Bij eigennamen: *Cesar onderwierp Gallië.*
Wanneer ze door een bijv.nw. worden voorafgegaan, of als soortnaam worden gebruikt, kunnen ze het lidwoord voor zich hebben: *Het volkrijke Londen. Hij is een Vondel. De Napoleons.*
- B. Bij soortnamen blijft het lidwoord weg:
- 1° Wanneer ze voorkomen als naam van den aangesproken persoon: *Jongen, pas op! Beste Vriend!*
 - 2° Bij namen van familiebetrekkingen: *Vader leest. Grootmoeder vertelt. Oom Gerrit vertrekt.*
 - 3° In titels en opschriften: *Taal, en Stijl, Karel de Stoute.*
 - 4° In vele spreekwoorden: *Komt tijd, komt raad. Nood breekt wet.*
 - 5° In woordverbindingen die men stafrijmen of alliteratiën noemt: *huis en hof, lief en leed, met man en muis.*
 - 6° Bij eene opsomming: *Mannen, vrouwen, kinderen, grijsaards, allen werden om het leven gebracht.*
 - 7° Abstracte zelfst.nw. en stofnamen hebben, in onbepaalden zin gebruikt, doorgaans geen lidwoord bij zich: *blijdschap verwekken; dorst lijden; neiging gevoelen; water putten; handelen in koffie, thee en suiker.*

De zelfst.nw. voorafgegaan door het lidwoord van eenheid komen in het meervoud zonder lidwoord voor:

Er is een boom omgewaaid. Er zijn boomen omgewaaid.

68. De verbuiging van het lidwoord van eenheid is als volgt:

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. Een boom.	1. Eene moeder.	1. Een kind.
2. Eens booms.	2. Eener moeder.	2. Eens kinds.
3. Eenen boom.	3. Eener of eene moeder.	3. Een kind.
4. Eenen boom.	4. Eene moeder.	4. Een kind.

OPMERKING. I. Voor de verbuiging van het lidw. van bepaaldheid, zie N° 53.

II. **De** en **'t** (gewoonlijk **het**) zijn de toonloos geworden aanwijzende voornw.; **die** en **dat**; — **een** is het toonloos

geworden telwoord **één**. *Eenen* en *eene* worden dikwijls verkort tot *een*; ook laat men soms de buigingsuitgangen weg, van de bezittelijke voornaamw. uitgezonderd bij *onze*, *onzen*. — **Het** wordt verkort tot **'t**; **den** tot **d'**, doch alleen in poëzie.

69. Het lidwoord heeft niet herhaald te worden voor zelfst.nw. van hetzelfde geslacht en getal en denzelfden naamval. Dit geldt ook voor de bijvoeglijke naamw. en voornw.: *De geleerden en kunstenaars werden door den koning beschermd. Zijne talrijke vrienden en kennissen kwamen hem te gemoet.*

Ook dan, wanneer de vorm van het lidwoord of van de bepalende woorden dezelfde is, heeft men ze niet te herhalen, al is er verschil in geslacht en getal: *Deze huizen en akkers zijn voor een spotprijs verkocht. De huisknecht, meiden en verdere bedienden waren ijverig in de weer. Mijn broeder en zuster zullen u vergezellen.*

70. De herhaling of de weglating van het lidwoord of van de bepalende woorden brengt wel eens verschil in beteekenis teweeg: *De vriend en weldoener mijner familie is overleden. De vriend en de weldoener mijner familie zijn overleden.* — *Ik zag er zijn oom en voogd. Ik zag er zijn oom en zijn voogd.*

OPMERKING. In sommige gevallen hangt het gebruik of de weglating van het lidwoord van den smaak en de bedoeling des schrijvers af. De herhaling geeft doorgaans meer kracht en duidelijkheid aan den zin; de weglating maakt hem vloeiender.

Bijvoeglijke naamwoorden.

71. Bijvoeglijke naamwoorden zijn woorden, die hoedanigheden noemen van personen of zaken: *De gladde ijsbaan. Het weder is guur.*

OPMERKING. Sommige bijv.nw. duiden de stof aan, waarvan de voorwerpen gemaakt zijn; men noemt ze **stoffelijke bijv.nw.**: *Een duffelsche jas, een gouden horloge.* Andere geven afkomst of oorsprong te kennen: *een Amsterdamsch heer; de Mozaïsche wet.*

Nog andere noemen eene betrekking van tijd en plaats: *het huidige feest; de jaarlijksche prijsuitdeeling; de voorste bank; de bovenste verdieping.*

72. VERBUIGING VAN HET BIJVOEGLIJK NAAMWOORD. ENKELVOUD.

Mannel.

1. De **machtige** koning.
2. **Des** **machtigen** konings.
3. **Den** **machtigen** koning.
4. **Den** **machtigen** koning.

Vrouwel.

1. De **machtige** stad.
2. **Der** **machtige** stad.
3. **De (der)** **machtige** stad.
4. De **machtige** stad.

Onzijdig.

1. Het **machtige** rijk.
2. **Des** **machtigen** rijks.
3. Het **machtige** rijk.
4. Het **machtige** rijk.

MEERVOUD.

1. De **machtige** koningen, steden, rijken.
2. **Der** **machtige** koningen, steden, rijken.
3. **Den** **machtigen** koningen, steden, rijken.
4. De **machtige** koningen, steden, rijken.

X **73.** Dit is de gewone verbuiging van het bijv.nw.; zij draagt den naam van zwakke verbuiging; het geslacht, het getal en de naamval worden door het

lidwoord aangeduid. Soms duidt het bijv.nw. zelf die spraakkunstige betrekkingen aan, bijv. in de volgende woorden en uitdrukkingen: *goedsmoeds*; *gelukkigerwijze*; *onverrichter zake*; *blootshoofds*; *met voorbedachten rade*; *te goeder ure*, *te goeder trouw*; *van goeden huize*; *allerwegen*; men noemt dit de sterke verbuiging der bijv.nw.; zij komt overeen met die van het lidwoord.

VOORBEELD VAN STERKE VERBUIGING.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Meervoud.
1. goed.	1. goede.	1. goed.	1. goede.
2. goeds.	2. goëder.	2. goeds.	2. goeder.
3. goeden.	3. goeder.	3. goeden.	3. goeden.
4. goed.	4. goede.	4. goed.	4. goede.

74. De sterke vormen komen thans vooral voor in het onzijdig enkelv. 1^{en} en 4^{en} naamval, na de woorden: *een*, *geen*, *eenig*, *menig*, *ieder*, *elk*, *ze*, *ker*, *welk*; bijv.: *Een goed geweten is meer dan schatten waard. Als men de waarde van den tijd niet kent, verliest men menig kostbaar uur.*

Na dezelfde woorden wordt voor mannelijke persoonsnamen, die eene betrekking of eene waardigheid uitdrukken, in den 1^{en} en 4^{en} naamval de zwakke vorm naast den sterken gebezigd, doch met verschil van beteekenis: *Een goede student is niet altijd een goed student.*

Hetzelfde geldt voor onzijdige zelfst.nw., voorafgegaan van het lidwoord van bepaaldheid of van een bijvoeglijk voornaamwoord: *Hoe durft gij zooveel vragen voor dat leelijk, oud, mager paard? Hij is met het oude paard uitgereden; het jonge staat in den stal.*

75. De bijvoeglijke naamw. komen **attributief** en **predicatief** voor. — Zij zijn attributief, wanneer ze als bepaling aan een zelfst.nw. zijn toegevoegd: *Een zonnige dag. Karel de Grootte.*

Zij zijn predicatief:

- 1° als zij met een koppelwoord het gezegde uitmaken; bijv.: *Hij is gelukkig. Door oefening wordt men kloek en sterk.*

- 2° wanneer zij als bepaling van gesteldheid voorkomen ;
 bijv : *ik acht mij gelukkig. Zij verklaarden hem onschuldig.*
Men verft de deur groen. Men loopt het tapijt kaal.

76. Uitsluitend attributief zijn :

- 1°. De stoffelijke bijv.nw. ; *een gouden horloge ; een lakensche jas.*
 2° De bijv.nw. , die van eigennamen zijn afgeleid ; *de Engelsche taal, de Groninger courant.*
 3° De bijv.nw. gevormd van bijwoorden van tijd en plaats ; *de voorste bank, de jaarlijksche prijsuitdeeling.*

Uitsluitend predicatief zijn :

kwijt, gewaar, bestand, braak, diets, meester, indachtig, deelachtig, enz.

OPMERKING. Sommige bijv.nw. hebben eene noodwendige bepaling in den 2^{en}, 3^{en} of 4^{en} naamval bij zich.

- a. Met den 2^{en} naamval komen voor : *schuldig, waardig, waard, gedachtig, zat, moe, kundig.* — *Wees mijner indachtig. Hij is des doods schuldig. Een der zake kundig man.*

Deze naamval wordt dikwijls door den 4^{en} vervangen.

- b. Den 3^{en} naamval regeeren : *aangenaam, dankbaar, eigen, voordeelig, gunstig*, en hunne synoniemen : *Een gepaste uitspanning is ons voordeelig, ja zelfs noodzakelijk.*
 c. Men gebruikt den 4^{en} naamval bij : *kwijt, verschuldigd, gewaar, bijster, gewoon, meester.* — *Gij zijt mij geen dank verschuldigd.*

77. De attributieve bijv.nw. staan gewoonlijk vóór de zelfst.nw., waarbij ze behooren.

Uitgezonderd : 1. In namen van geschiedkundige personen ; *Karel de Grootte, Pepijn de Korte, Lodewijk de Vrome.*

OPMERKING. Men verbuige zulke bijv.nw. als volgt :

1. Karel de Grootte.
2. ontbreekt.
3. Karel den Grooten.
4. Karel den Grooten.

- 2° Wanneer het bijv.nw. voorafgegaan is van een bepalend woord, plaatst men het dikwijls achter het zelfst.nw. om met meer nadruk te spreken; *Een kind, zoo vlijtig en gehoorzaam, moest noodwendig groote vorderingen maken.*
- 3° In uitdrukkingen als: *Jongen lief, God Almachtig, Staten-Generaal, tien gulden Nederlandsch, enz.*

78. De volgende bijv.nw. blijven onverbogen:

- 1° De predicatief gebruikte bijv.nw.
- 2° De stoffelijke bijv.nw. op **en**.
- 3° De bijv.nw., van plaatsnamen afgeleid door het achtervoegsel **er**; *Amsterdammer stoomboot, Edammer kaas.*
- 4° De bijv.nw. rechter en linker.
- 5° De bijv.nw., die door het lidwoord *een* van hun zelfst.nw. zijn gescheiden. Dit heeft plaats na de bijwoorden *hoe, zoo, even* en *te*; *De dood ware hem te licht eene straf. Zoo groot een koning.*
- 6° Om wille der welluidendheid gewoonlijk ook de meerlettergrepige bijv.nw. in den vergrootenden trap, de bijv.nw. en vooral de deelwoorden op **en**, *Ik verwacht uitvoeriger berichten. Een onbezonnen daad is dikwijls oorzaak van veel kommer.*

79. De bijv.nw. worden dikwijls **zelfstandig** gebruikt; zij noemen dan personen of zaken, of wel zij stellen eene hoedanigheid als zelfstandigheid voor.

In het eerste geval worden zij verbogen als zelfst.nw. van de zwakke verbuiging, dus als **b o d e**. Zij ontvangen alzoo een **n** in den 2^{den} naamv. mann. enkelvoud, alsmede in het meervoud. *Hebt gij den zieke bezocht. Vele vogels toonen eene groote bezorgdheid voor hunne jongen.*

Stellen zij eene hoedanigheid als zelfstandigheid voor, dan zijn ze onzijdig en hebben geen meervoud. De tweede naamval heeft eene **s**, doch komt alleen voor na de onbepaalde telwoorden en voornw.: *veel, iets goeds. Helpt gij eene liefdadige inrichting tot stand brengen, dan deelt gij in al het goede, dat er wordt verricht.*

VOORBEELD VAN VERBUIGING VAN HET ZELFST. GEBRUIKTE
BIJVOEGLIJK NAAMWOORD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Meervoud.
1. de blinde.	1. de blindē.	1. het goede	1. de blinden.
2. des blinden.	2. der blinde.	2. ———	2. der blinden.
3. den blinde.	3. der blinde.	3. het goede.	3. den blinden.
4. den blinde.	4. de blinde.	4. het goede.	4. de blinden.

OPMERKING. Een bijv.nw. kan zonder zelfst.nw. voorkomen en toch niet zelfstandig gebruikt zijn. Een reeds genoemd of later nog te noemen zelfst.nw. wordt er dan bij gedacht, bijv.: *Alle menschen zijn sterfelijk, rijke zoowel als arme. De olifant is het grootste van alle landdieren. Noemt gij mij niet den besten uwer vrienden?* Men ziet uit deze voorbeelden, dat het bijv.nw. verbogen wordt, alsof het zelfst.nw. er bij was uitgedrukt.

Trappen van vergelijking.

80. Het bijv.nw. kan door zijn vorm aanduiden, of eene hoedanigheid in gelijke of ongelijke mate aan personen of zaken wordt toegekend. De verschillende vormen der bijv.nw., waardoor de graad der hoedanigheid wordt uitgedrukt, noemt men de trappen van vergelijking.

Men onderscheidt: den stellenden, den vergrootenden en den overtreffenden trap.

81. De stellende trap is de grondvorm des woords; in den vergrootenden trap voegt men daaraan toe **er** of **der**, en in den overtreffenden trap **st** of enkel **t**: *kleiner*, *dankbaarder*, *oudst*, *wijst*, *frischt*.

De vergrootende trap wordt gevormd door **der** bij de woorden, die op **r** uitgaan; **de** overtreffende door eene enkele **t**, als het woord op **s** of **sch** eindigt.

OPMERKING. Ook sommige telwoorden en bijwoorden hebben trappen van vergelijking: *Gij ontmoet veel — meer — de meeste menschen. Gij leest duidelijk — duidelijker, het duidelijkst.*

82. Goed, kwaad, veel, weinig, gaarne hebben onregelmatige trappen van vergelijking.

83. Sommige bijv.nw. kunnen niet in den vergrootenden en overtreffenden trap voorkomen; zulke zijn:

- 1° De stoffelijke bijv.nw.: *duffelsch, gouden.*
- 2° Die met een telwoord zijn samengesteld: *vierstemmig, driekleurig.*
- 3° De samengestelde bijv.nw., waarin eene vergelijking ligt opgesloten: *beendroog, pikzwart, eirond.*
- 4° Die van bijwoorden van tijd en plaats gevormd zijn: *achterste, voorste, wekelijksch, huidig.*
- 5 Die van eigennamen zijn afgeleid, alsmede die eene afkomst te kennen geven: *Nederlandsch, aardsch, hemelsch.*
- 6° De bijv.nw., die eene volstreckte beteekenis hebben, ten minste indien zij in eigenlijken zin gebezigd zijn: *dood, blind, stom, vol, enz.*

84. Van andere bijv.nw. worden de vergrootende en de overtreffende trap omschreven: *De bevers verhuisden naar meer verwijderde streken. Dat was het meest gepaste antwoord.* Men omschrijft den vergrootenden trap altijd, als men twee hoedanigheden in verschillenden graad aan ééne zelfstandigheid toekent: *Die tafel is meer lang dan breed. De overwinning bij Nieuwpoort was meer roemrijk dan voordeelig.*

OPMERKING. Na den vergrootenden trap gebruikt men het voegwoord **dan**, niet **als**: *Goud is soortelijk zwaarder dan lood.* Ook gebruikt men **dan** na *niemand, niets, nergens, nooit* en *anders*: *Ik vond er niemand dan den huisknecht. Het gaf mij niets dan moeite.* Echter schrijft men: *Niemand was zoo dapper als hij. Nergens vindt men zulke rijke goudmijnen als in Australië.* — Waarom?

Vorming der Bijvoeglijke naamwoorden.

85. Onmiddellijk afgeleide bijv.nw. zijn gevormd van den stam van een werkwoord: *blank, vlug, glad, stijf, scheef, wrang.*

86. Middellijke afleiding heeft plaats door de voorvoegsels: **aarts, on, ge, en be** — en door de achtervoegsels: **achtig, baar, ig, lijk, loos, zaam en sch.**

aarts beteekent in hooge mate: *aartsdom, aartslui.*

on vormt tegenstellingen: *onrustig, onrein, ongepast.*

ge brengt geene merkbare verandering in de beteekenis teweeg bij: *gestreng, getrouw, gewis, geheel.*

Soms beteekent het voorzien van: *gegoed, gevind, gemutst, gevland, grofgespierd.* Men verwarre 'deze woorden vooral niet met verleden deelwoorden.

be beteekent voorzien van: *beroemd, bejaard, bevreemd.*

achtig (zonder hoofdtoon) beteekent: *a.* na zelfst.nw. en bijv.nw. gelijkende op, overeenkomende met: *diefachtig, reusachtig, groenachtig, oudachtig;* — *b.* na werkwoorden, eene neiging hebbende tot: *snoepachtig, praatachtig.*

achtig (met hoofdtoon) beteekent hebbende: *deelachtig, waarachtig, woonachtig.*

baar beteekent *a.* dragende: *vruchtbaar, dankbaar, b.* geschikt om iets te doen of te ondergaan: *wankelbaar, vloeibaar, eetbaar, hoorbaar.*

ig komt voor: *a.* na zelfst.nw. en duidt een bezit aan: *prachtig, heerschezuchtig. b.* na bijv.nw. en wijzigt de beteekenis van het grondwoord: *goedig, nattig. c.* na werkw. en beteekent dan de werking doende, door het grondwoord uitgedrukt: *begeerig, treurig, bevallig.* — De bijv.nw. op **orig** hebben meestal eene ongunstige beteekenis: *beverig, droomerig, geeuwerig, slaperig.* In

dit achtervoegsel ligt ook min of meer frequentatieve kracht. *d.* na een telwoord in *éénig*. De woorden *veertig*, *vijftig*, enz. zijn samenstellingen met *tig*, een oud woord, dat *tiental* beteekent.

lijk duidt overeenkomst: *meesterlijk*, *kinderlijk*, *ziekelyk*.

Somtijds heeft het de beteekenis van een 2^{en} naamval: *een koninklijk besluit* = *een besluit des konings*.

Achter de stammen van werkwoorden beteekent het geschikt om iets te doen of te ondergaan: *sterfelyk*, *smartelyk*, — *onmetelyk*, *geloofelyk*.

loos duidt gemis aan: *eerloos*, *bewusteloos*, *trouweeloos*, — *reddeloos*.

zaam beteekent geschikt of geneigd tot: *buigzaam*, *leerzaam*, *deugdzaam*.

sch (vroeger en soms nog isch: *afgodisch*) beteekent behoorende tot: *hemelsch*, *aardsch*, *Hollandsch*; het duidt ook overeenkomst aan: *slaafsch*, *schelmsch*.

OPMERKING. Kinderlijk, kinderachtig en kindsch beteekenen volgens hunne vorming alle drie hetzelfde: gelijk een kind. Alleen het spraakgebruik heeft aan elk dier woorden een verschillende beteekenis gehecht. Welke? — Toon ook het onderscheid aan tusschen *buigbaar* en *buigzaam*, — tusschen een *babbelend kind* en een *babbelachtig kind*.

87. Samengestelde bijv.nw. kunnen bestaan uit:

- a. twee bijv.nw.: *doofstom*, *zwartbont*, *zuurzoet*.
- b. een zelfst.nw. en een bijv.nw.: *hagelwit*, *aschgrauw*, *schatrijk*.
- c. een werkwoord en een bijv.nw.: *behaagziek*, *smoor-dronken*.
- d. een bijwoord en een bijv.nw.: *donkerbruin*, *lichtblauw*.

Samenstelling door afleiding heeft men in woorden als: *grootmoedig*, *uithuizig*, *overzeesch*, *breedgetakt*.

Telwoorden.

88. **Telwoorden** zijn woorden, die de hoeveelheid of de rangorde der zelfstandigheden te kennen geven. Daarom heeft men hoofdtelwoorden en rangtelwoorden. *Één vogel in de hand is beter dan tien in de lucht. De eerste en de tweede druk zijn uitverkocht.*

Beide soorten kunnen zijn bepaald of onbepaald, naar gelang zij de hoeveelheid of de rangorde nauwkeurig aangeven of niet: *In Sparta regeerden twee koningen. In Sparta had men vele slaven. — Wie heeft den eersten prijs behaald? Den hoeveelsten hebt gij ontvangen?*

OPMERKING I. Men schrijft *tweehonderd, driehonderd, enz.*; maar *zes duizend, vier en tachtig, enz.*

II. Hoofdtelwoorden vervangen de rangtelwoorden in uitdrukkingen als: *het jaar achttienhonderd zeven en tachtig; hoofdstuk vijftien.*

89. De bepaalde hoofdtelwoorden, bijvoeglijk gebruikt, worden niet verbogen, uitgezonderd één en beide.

De rangtelwoorden en de onbepaalde hoofdtelwoorden, die met een lidwoord of een bepalend woord voor het zelfst.nw. staan, worden als gewone bijv.nw. verbogen; zoo ook *één en beide*. Bijv.

1. de eerste druk.	1. de beide knapen.
2. des eersten druks.	2. der beide knapen.
3. den eersten druk.	3. den beiden knapen.
4. den eersten druk.	4. de beide knapen.

OPMERKING. De telwoorden, die de rangorde der vorsten van denzelfden naam aanwijzen, staan achter het zelfst.nw., maar worden verbogen, alsof ze er voor stonden: *Het hoofd van Lodewijk den zestienden viel onder de guillotine.*

90. Staan de telwoorden één en beide en de onbepaalde telwoorden zender lidwoord voor een zelfst.nw., dan hebben ze de verbuiging van het lidwoord, bijv.:

1. één man.	1. beide kinderen.	1. alle menschen.
2. ééns mans.	2. beider kinderen.	2. aller menschen.
3. één(en) man.	3. beiden kinderen.	3. allen menschen.
4. één(en) man.	4. beide kinderen.	4. alle menschen.

Bij de onbepaalde telwoorden: **menig**, **ieder**, **elk** staat het zelfst.nw. in het enkelvoud, — bij **alle**, **veel**, **weinig**, **sommige** in het enkelvoud of in het meervoud, — en bij **ettelijke**, **enkele**, **eenige**, **verscheidene** in het meervoud.

Indien **al** gevolgd wordt door een lidw. of voornw. blijft het onverbogen: *Al de kinderen waren tevreden. Al mijne moeite was vergeefs.*

Er is onderscheid tusschen: *veel vruchten*, en *vele vruchten*; het eerste ziet op de hoopveelheid, het andere op de verschillende soorten van vruchten.

OPMERKING. Het woord **geen** verdient uwe bijzondere opmerkzaamheid. Wanneer ik antwoord op de vraag: *Hoeveel broeders hebt gij?* — *Ik heb er geen*; dan is **geen** de ontkenning van het telwoord **één**. — Soms is het de ontkenning van het lidwoord van eenheid: *Dat is geen huis, het is eene kerk.* — Nog komt het voor als ontkenkend bijwoord: *Hij wil mij geen gelijk geven. Wij hadden er geen erg in.* In: *Geen (= niemand) der onzen is gesneeveld*, is het een onbepaald voornw.

§1. De telwoorden zijn uit hunnen aard bijvoeglijk, dat is, zij staan als bepalingen bij een zelfstandig naamwoord. — Zij kunnen echter ook zelfstandig gebruikt worden en doen dan den dienst van een bijvoeglijk telwoord met een zelfst.nw.: *Ieder weet er van te spreken. Waar zijn de boeken gebleven? Ik heb ze alle geborgen. Het is kwartier voor éénen.*

Het gebruik wil dan, dat men in de 1^{en} en 4^{en} naamval meervoud, als men van personen spreekt, **allen**, **beiden**, **sommigen**, enz. schrijft, in plaats van **alle**, enz.

De bepaalde hoofdtelwoorden, zelfstandig gebruikt, hebben een meervoudsvorm: *Wij zijn met achten. Het is bij vijven. Iets in drieën deelen.*

92. De telwoorden worden zelfst.nw., zoodra zij namen zijn van zelfstandigheden: *eene leelijke acht. Honderden vijanden sneuvelden. De soldaten stonden bij vijven in rijen geschaard.*

93. Er zijn woorden, die als zelfst.nw., bijv.nw. en bijwoorden dienst doen, doch door hunne vorming met de telwoorden in nauw verband staan. Wij bedoelen de zoogenaamde verdubbelgetallen, herhalingsgetallen en soortgetallen.

Verdubbelgetallen zijn samenstellingen van een telwoord met het zelfst.nw. voud: *drievoud, zesvoud*. Van deze woorden vormt men door het achtervoegsel *ig* de bijvoeglijke naamw.: *drievoudig, zesvoudig*. Voor *voudig* bezigt men ook *vuldig*: *drievuldig, veelvuldig*.

Herhalingsgetallen worden gevormd door samenstelling met *maal* of *werf*: *eenmaal, driewerf, menigmaal, menigwerf*.

OPMERKING. In plaats van *tweemaal, driemaal*, enz. schrijft men ook in twee woorden: *twee malen, drie keeren*, enz.

Soortgetallen zijn ontstaan door samenstelling met de verouderde zelfst.nw. *lei* (soort) en *hande* (aard): *eenerlei, tweeërlei, allerlei, allerhande*.

De aard dezer woorden, die bestaan uit een zelfst.nw. en een telwoord in den 2^{en} nv., laat niet toe, dat zij verbogen worden: *allerlei menschen, velerlei arbeid*.

Allerlei soort van volk is een af te keuren pleonasme.

Voornaamwoorden.

94. Voornaamwoorden zijn woorden, die personen of zaken, of eenig kenmerk daarvan aanduiden.

95. Volgens deze bepaling onderscheiden wij de voornw. in twee soorten: *a.* Zelfstandige voornw., die personen of zaken aanduiden: *Leen mij even een atlas. Wiens atlas hebt gij mij geleend?*

b. Bijvoeglijke voornw., die eenig kenmerk van personen of zaken aanduiden: *Zulke appelen zijn ongezond. Deze koopwaar is te duur.*

96. De bijvoeglijke voornw. komen evenals de bijv.nw. in geslacht, getal en naamval overeen met het zelfst.nw., waarbij zij als bepaling staan. (Zie verder onder de bezittelijke voornw.)

Vele bijvoegl. voornw. worden ook zelfstandig gebruikt: *Uw boek en het mijne. Mijne jaren en de uwe verschillen niet veel. Maurits werd opgevolgd door Frederik Hendrik; deze maakte zich beroemd door de verovering van verscheidene vestingen.*

97. De voornaamwoorden worden ook onderscheiden in: persoonlijke, bezittelijke, aanwijzende, bepalingaankondigende, vragende, betrekkelijke en onbepaalde.

Persoonlijke voornaamwoorden.

98. Persoonlijke voornaamwoorden zijn voornw., die den spraakkunstigen persoon aanduiden, dat is: den spreker (*1^e persoon*), den aangesprokene (*2^e persoon*) of een andere persoon of zaak, waarover men spreekt (*3^e persoon*).

99. De persoonlijke voornw. zijn: **ik, wij; — gij; — hij, zij, het, zij; — zich, elk-ander.**

Verbuiging der persoonlijke voornaamwoorden.

EERSTE PERSOON.

ENKELVOUD.

1. ik.
2. mijner (mijns).
3. mij.
4. mij.

MEERVOUD.

1. wij.
2. onzer (ons).
3. ons.
4. ons.

TWEEDE PERSOON.

ENKELVOUD.

- Wordt vervangen
door den
2de pers. meerv.

MEERVOUD.

1. gij.
2. uwer (uws).
3. u.
4. u.

DERDE PERSOON.

ENKELVOUD.

Mannelijk.

1. hij.
2. zijner (zijns).
3. hem.
4. hem.

Vrouwelijk.

- zij.
- harer (haars.)
- haar.
- haar.

Onzijdig.

- het.
- zijner (zijns).
- het.
- het.

MEERVOUD.

Mannelijk en Onzijdig.

1. zij.
2. hunner (huns).
3. hun.
4. hen.

Vrouwelijk.

1. zij.
2. harer (haars).
3. haar.
4. haar.

100. Opmerkingen over deze verbuiging :

1° Zij verschilt van de gewone verbuiging hierin, dat de verschillende naamvallen niet zijn gevormd van denzelfden stam.

2° De tweede naamval heeft 2 vormen: één op **er** en één op **s**. *Één uwer zal mij verraden. God heeft zijns gelijke niet.*

3° De 3de en 4de naamv. hebben denzelfden vorm, behalve in het *mannelijk* en *onzijdig* meervoud.

4° De derde persoon vrouwelijk enkelvoud en meerv. hebben dezelfde verbuiging.

5° Bij dichters vindt men soms de oude vormen van den 2^{den} persoon enkelvoud: **du, dijner, dijns, dij**: *Heden mij, morgen dij*.

101. In plaats van het vertrouwelijke **gij** gebruikt men ook het deftige: **U** of **UEdele**, en het minder deftige: **jij, je**.

'**k**, — **ge**, — **me**, — **ze** kunnen **ik**, — **gij**, — **mij**, — **zij**, **hen**, **hun**, **haar** vervangen, als hierop de klemtoon niet valt. *Ze zijn vertrokken; wij hebben ze (hen of haar) naar het station gebracht.* —

102. De persoonlijke voornaamw., die als noodwendige bepalingen in den 3^{en} en 4^{en} nv. bij sommige werkw. staan, en denzelfden persoon aanduiden als het onderwerp, noemt men **wederkeerende voornaamwoorden**. Als zoodanig komen voor: **mij, ons, u** en **zich**. *Hij beeldt zich veel in. — Schaam u.*

103. *Zij hebben elkander (elk den anderen) geholpen*; d. i. wederkeurig dienst betoond. Dit persoonlijk voornw. heet ook **wederkeurig voornaamwoord**. Het komt voor in den 2^{en}, 3^{en} en 4^{en} naamv.

104. Tot de persoonlijke voornw. wordt ook gerekend het woord **zelf**. Het dient ter versterking en vergezelt altijd een naamwoord, waarvan het zijne beteekenis erlangt, en waarmede het in geslacht, getal en naamval overeenkomt. Het is dus een bijvoeglijk persoonlijk voornw. Men kan het verbuigen als een bijvoeglijk naamwoord.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. zelve (zelf).	1. zelve .	1. zelf .
2. zelven .	2. zelve .	2. zelven .
3. zelven .	3. zelve .	3. zelf .
4. zelven .	4. zelve .	4. zelf .

ALGEMEEN MEERVOUD.

1. *zelve*.
2. *zelve*.
3. *zelve*n.
4. *zelve*.

OPMERKING. Voor personen gebezigd, heeft het in 't meervoud gewoonlijk in alle naamvallen **en**.

Sommigen laten het in alle naamvallen onverbogen en schrijven : **zelf**.

105. Als men van *zaken* spreekt, gebruikt men in plaats van een voorzetsel met een persoonlijk voornw. een zoogenaamd **voornaamwoordelijk bijwoord**: *Wat doet men met een bezem? Men veegt er den vloer mee, (niet met hem). Hij, die het gevaar bemint, zal er in (niet in het) vergaan.*

Bezittelijke voornaamwoorden.

106. Bezittelijke voornaamwoorden zijn voornw., die aanduiden, of iets aan den 1^{en}, 2^{en} of 3^{en} persoon toebehoort: *uw hoed, zijn vader, mijn verjaardag.*

De bezittelijke voornw. zijn aan denzelfden stam ontleend als de tweede naamval der persoonlijke; ze zijn : **mijn, ons — uw — zijn, haar, hun, haar.**

107. De bijvoeglijke bezittelijke voornw. worden verbogen als de lidwoorden :

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. mijn vriend.	1. mijne hand.	1. mijn oog.
2. mijns vriends.	2. mijner hand.	2. mijns oogs.
3. mijnen vriend.	3. mijne(r) hand.	3. mijn oog.
4. mijnen vriend.	4. mijne hand.	4. mijn oog.

ALGEMEEN MEERVOUD.

1. mijne vrienden, handen, oogen.
2. mijner vrienden, handen, oogen.
3. mijnen vrienden, handen, oogen.
4. mijne vrienden, handen, oogen.

OPMERKING. Over het weglaten der buigingsuitgangen, zie N° 68. OPM. II.

108. De bezittelijke voornw. hebben tweeërlei geslacht en getal: n. l. volgens den bezitter en volgens de bezitting. Zoo is in: zijne fruitboomen; hunne moeder; hare ouders, zijne mannel. meerv. volgens de bezitting en mannel. enkelv. volgens den bezitter; — *hunne* is mannel. meerv. volgens den bezitter, vrouwel. enkelv. volgens de bezitting; — *hare* is mannel. meerv. volgens de bezitting en vrouw. enkelv. of meerv. volgens den bezitter.

109. Men gebruikt de bezittelijke voornaamw. ook zelfstandig; ze duiden alsdan èn den bezitter èn de bezitting aan: *Mijne boeken en de zijne* (zijne boeken) *liggen in de kast.*

Een zelfstandig bezittelijk voornaamwoord wordt verbogen als een bijvoeglijk naamwoord.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. de mijne.	1. de mijne.	1. het mijne.
2. des mijnen.	2. der mijne.	2. —————
3. den mijnen.	3. de mijne.	3. het mijne.
4. den mijnen.	4. de mijne.	4. het mijne.

ALGEMEEN MEERVOUD.

1. de mijne.
2. der mijne.
3. den mijnen.
4. de mijne.

OPMERKINGEN. 1° Achter **des** of **den** krijgt het voornw. **en**.

2° De 2^e naamval onzijdig enkelv. wordt niet gebruikt, de 2^e naamval mannelijk enkelv. zelden.

110. Vervangt het bezittelijk voornaamw. een zelfst.nw., dat niet vooraf genoemd is, maar toch uit den samenhang kan worden opgemaakt, dan draagt het met (nog meer) recht den naam van zelfstandig voornaamw. Het wordt alsdan ook verbogen als een zelfst.nw.: *Groot de uwen. Geef ieder het zijne.*

OPMERKING. In het mannelijk en vrouwelijk geslacht wordt alleen het meervoud, in het onzijdig alleen het enkelvoud aldus gebruikt.

111. Verschilt het woordgeslacht van het persoonsgeslacht, dan regelen zich de persoonlijke en bezittelijke voornaamw. naar het persoonsgeslacht. *Waarom is dat meisje zoo treurig? Zij heeft haren vader door den dood verloren.*

Aanwijzende voornaamwoorden.

112. Aanwijzende voornaamwoorden zijn voornw., die aanduiden, of de personen en zaken al of niet in de nabijheid van den spreker zijn: *Deze weg is korter dan die.* Zij zijn: **deze** — **dit**; **die** — **dat**; **gene**. Zij worden verbogen gelijk het lidwoord.

ENKELVOUD.

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1. deze man.	1. deze vrouw.	1. dit kind.
2. dezes mans.	2. dezer vrouw.	2. dezes kinds.
3. dezen man.	3. deze(r) vrouw.	3. dit kind.
4. dezen man.	4. deze vrouw.	4. dit kind.

ALGEMEEN MEERVOUD.

1. deze mannen, vrouwen, kinderen.
2. dezer mannen, vrouwen, kinderen.
3. dezen mannen, vrouwen, kinderen.
4. deze mannen, vrouwen, kinderen.

OPMERKINGEN. I. De 2de naamval onzijdig enkelvoud wordt gewoonlijk omschreven.

II. **Die** heeft in den 2^{den} naamv. *diens* in plaats van (*dies. ouw.*)

III. **Gene** komt niet voor in den 2^{den} naamv. en ook niet in het onzijdig enkelvoud.

113. De aanwijzende voornw. worden ook zelfstandig gebezigd. *De aarde en de maan zijn beide planeten; deze dient tot wachter van gene.*

De verbuiging der zelfstandig gebruikte aanwijzende voornw. is ook gelijk aan die van het lidwoord.

Voor personen gebruikt, krijgen **deze** en **gene** in den 1^{en} en 4^{en} naamval meervoud bij vele schrijvers eene **n**: *Ik heb mijne vrienden geraadpleegd; deze n raaden mij de onderneming door te zetten.*

114. De tweede naamval van **die** (mann.) en **dat** komt nog voor onder den vorm **des** en **dies** in: **destijds**; **desnoods**, **deskundig**, **desniettemin**, **wat dies meer zij**.

De tweede naamval van **die** (vrouw.) komt voor onder den vorm **der**: **derwijze**, **derhalve**.

De derde naamval vrouwelijk enkelv. in: *te dezer, dier gelegenheid.*

De derde naamval onzijdig enkelvoud in: *nadezen, voordezen, uit dien hoofde. by elijzen*

De tweede naamval meerv. in: *Er zijn der nog velen.*

115. Als men van zaken spreekt, gebruikt men in plaats van een aanwijzend voornaamw. met een voorzetsel gewoonlijk een **voornaamwoordelijk bijwoord**: *Wie zich lang en met ijver op eene wetenschap toelegt, kan daarin zeer ervaren worden.*

116. Soms staat het aanwijzend voornw. in de plaats van een persoonlijk of een bezittelijk voornw. om dubbelzinnigheid te vermijden. Wat beteekenen de volgende zinnen:

Jan	meldde	zijn	vriend,	dat	deze	hem	vooreerst	niet	moest	verwachten.	
"	"	"	"	dat	diens	zoon	bij	hem	ziek	geworden	was.
"	"	"	"	dat	hij	zijn	paard	duur	verkocht	had.	
"	"	"	"	dat	hij	diens	paard	duur	verkocht	had.	
"	"	"	"	dat	hij	hem	verwachte.				

Bepalingaankondigende voornaamwoorden.

117. Bepalingaankondigende voor-nw. zijn dezulke, die ter volledige aanwijzing eene bepaling behoeven, die gewoonlijk in een bijvoeglijken zin bestaat. Soms is die bepaling verzwegen, of ligt zij opgesloten in hetgeen voorafgaat. *Degene, die niet hooren wil, moet voelen. Zulke zaken moest gij niet vertellen. De genoegens des geestes zijn voortreffelijker dan die der zinnen.*

118. Zij zijn: **degene, hetgene (hetgeen), diegene, datgene, zulk, zoodanig, dusdanig, dergelijke, dezelfde, hetzelfde.** Ook worden als zoodanig gebezigd de persoonl. voornw. **hij en zij**, en de aanwijzende **die en dat.**

119. Van **degene** wordt **de** als een lidwoord en **gene** als een zelfst.nw. verbogen, aldus:

		ENKELVOUD.	MEERVOUD.
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	
1. degene.	degene.	hetgene.	degenen.
2. desgenen.	dergene.	————	dergenen.
3. dengene.	de(r)gene.	hetgene.	dengenen.
4. dengene.	degene.	hetgene.	degenen.

120. De bijvoeglijke bepalingaankondigende voornw. worden verbogen als het lidwoord; in **dezelfde** en **hetzelfde** wordt het lidwoord verbogen en **zelfde** als een bijv.nw. *Ik zou zulken wijn niet zoo duur betaald hebben. Denzelfden arme hebben wij gisteren eene aalmoes geschonken.*

Zulk, zoodanig en dusdanig blijven onverbogen, als zij door het lidwoord **een** gevolgd zijn.

Vragende voornaamwoorden.

121. Vragende voornaamwoorden zijn dezulke, die men gebruikt om naar personen of zaken of eenig kenmerk daarvan te vragen. — Zij zijn:

wie, wat; — welk, hoedanig en wat voor een: *Wie heeft die vraag beantwoord? Wat oerlangt gij? Wat voor een boek hebt gij daar? Welken raad hebt gij hem gegeven? Hoedanige werken leest gij?*

Zinnen, die een uitroep, of eene niet rechtstreeksche vraag inhouden, beginnen ook dikwijls met een vragend voornw.: *Welk eene aangename tijding brengt gij mij daar! Men heeft mij gevraagd, wat ik er van wist, en wie mijn zegsman was. Zeg mij, met welke personen gij omgaat, en ik zal u zeggen, wie gij zijt.*

122. Wie en wat zijn zelfstandig; welk, hoedanig en wat voor een bijvoeglijk.

123. De vragende voornaamw. Wie, wat en welk worden verbogen als volgt:

	ENKELVOUD.		MEERVOUD.
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	
1. wie.	1. wie.	1. wat.	1. wie.
2. wiens.	2. wier.	2. —	2. wier.
3. wien.	3. wie.	3. wat.	3. wien.
4. wien.	4. wie.	4. wat.	4. wie.

	ENKELVOUD.		MEERVOUD.
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	
1. welke, welk.	1. welke.	1. welk.	1. welke.
2. —	2. —	2. —	2. —
3. welken	3. welke.	3. welk.	3. welken.
4. welken.	4. welke.	4. welk.	4. welke.

OPMERKINGEN. 1° Het vragend voornw. **wat** komt niet in het meervoud voor; na een voorzetsel vervangt men het gewoonlijk door een **voornaamwoordelijk bijwoord**: *Waarover spreekt gij onderweg (niet over wat)? Zeg mij eens over wien en over wat gij gesproken hebt.*

2° Een ouden vorm van den 2^{en} naamval van **wat** vindt men in **weshalve**.

Betrekkelijke voornaamwoorden.

124. Betrekkelijke voornaamwoorden zijn voornw., die een bijvoeglijken zin met den hoofdzin verbinden. — Zij zijn: **die, dat; wie, wat; welk, hetwelk**. — Zij zijn alle zelfst.; **welke** alleen kan bijvoeglijk voorkomen: *Hij, die de zonde doet, haat zijne ziel. De heilige eendracht is het zout, dat huis en stad in wezen houdt. Lieden, wier karakter zeer veranderlijk is, verdienen ons vertrouwen niet. Eere, wien eere toekomt. — Men hoorde een rijtuig voor de deur stilhouden, (welk het geen) eene zeldzame gebeurtenis was. — Hij redde zijnen vijand van een wissel dood, welke edele daad de bewondering van allen verdiende.*

OPMERKING. Niet elk woord, dat een bijvoegl. zin met den hoofdzin verbindt, is een betrekkelijk voornaamw.: *Praat niet over zaken, waarvan gij geen kennis hebt. Dat doet hun harten goed, rampzaalgen, als ze zijn.* (TOLLENS.) *Op den dag, toen wij aankwamen, was er groote vreugde in het dorp.*

125. De betrekkelijke voornw. worden verbogen als het lidwoord.

Verbuiging der betrekkelijke voornw. **die en welke**

Mannelijk.	ENKELVOUD.		MEERVOUD.
	Vrouwelijk.	Onzijdig.	
1. die.	die.	dat.	die.
2. wiens.	wier.	— (welks.)	wier.
3. wien.	wie.	dat.	wien.
4. dien.	die.	dat.	die.
—	—	—	—
1. welke.	welke.	hetwelk.	welke.
2. welks.	welker.	welks.	welker.
3. welken.	welke.	hetwelk.	welken.
4. welken.	welke.	hetwelk.	welke.

OPMERKINGEN. 1° De verbuiging van het betrekkelijk voornw. **die** is onvolledig. Den 2^{en} en 3^{en} naamv. vormt men van het voornw. **wie**.

2° De tweede naamv. van **dat** ontbreekt. In den 2^{en} naamv. onzijdig enkelv. moet daarom **welks** gebezigd worden.

- 3° Na een voorzetsel gebruikt men **wien** in plaats van **dien** in het mannel. enkelv. en **wie** in plaats van **die** in het vrouwelijk enkelvoud en ook in het meervoud.
- 4° Van zaken sprekend gebruikt men in de plaats van een voorzetsel met een betrekkelijk voornaamwoord weder een **voornaamwoordelijk bijwoord**: waarmede, waarop, waarvan, enz.
- 5° **Die** en **welke** worden voor personen en zaken gebezigd; de 2de en 3de naamv. **wiens** en **wien** meestal voor personen, **welks** en **welken** voor zaken.

126. Het woord, waarop een betrekkelijk voornw. terugwijst, noemt men zijn antecedent. Het betrekkelijk voornw. komt met zijn antecedent overeen in geslacht en getal; de naamval echter is afhankelijk van den dienst van het betrekkelijk voornw. in den zin. *De hulst is een heester, welks bladeren altijd groen zijn.* Hier is het antecedent *mannelijk enkelvoud*, het betrekkelijk voornw. eveneens, maar het antecedent is 1^e naamv. en het voornw. 2^e naamval.

127. Het antecedent van een betrekkelijk voornw. blijft somtijds weg; die en dat worden dan gewoonlijk vervangen door *wie* en *wat*. *Wie liegt, bedriegt. Wiens brood men eet, diens woord men spreekt. — Wat nuttig is, is niet altijd aangenaam. Wat gij zegt, is de volle waarheid.* *Wanneer het leugens is, is het niet nuttig.*

Na **hetgeen** wordt het betrekkelijk voornw. weggelaten: *Hetgeen gij daar zegt, kunt ge niet bewijzen.* *new 16.*

Onbepaalde voornaamwoorden.

128. De onbepaalde voornaamwoorden duiden personen of zaken op eene onbepaalde of algemeene wijze aan.

De onbepaalde voornaamwoorden zijn: **men**, **iemand**, **niemand**, **iets**, **niets**, **wat**, **een**, **geen** en **zeker**; (dit laatste komt bijvoeglijk voor). *Iemand heeft u geroepen. Er is niets bijzonders gebeurd. Een is er, die alles ziet.*

Vele voornaamwoorden, die tot eene der reeds genoemde soorten behooren komen ook als onbepaalde voornw. voor.

Als onbepaalde persoonlijke voornw. komen voor: **ze** en **het**: *Ze zeggen, dat er brand is. Het regent. Hij schatert het uit van pret. Hoe maakt gij het?*

OPMERKING. Het grammatisch onderwerp der schijnbaar onpersoonlijke werkwoorden beschouwt men als een bepaald persoonlijk voornw.: *Het spijt mij, dat ik zulks niet eer geweten heb.*

129. Als onbepaald bezittelijk voornw. komt voor: **zijn**; *feitelijke scherp af te keuren*
Zijns naasten feilen bits te doemen,
Is iets, dat algemeen geschiedt.

In uitdrukkingen als: *Dezen en genen zullen er wel iets van weten. Koop dit of dat voor de kinderen,* zijn de aanwijzende voornw. onbepaald gebezigd.

130. De bepalingaankondigende en de vragende voornw. zijn uit hunnen aard onbepaalde voornw.

131. Van de betrekkelijke voornw. komen als onbepaald voor: *wie* en *wat*.

132. Van de onbepaalde voornw. worden iemand en niemand alleen in den tweeden naamval verborgen: *iemand's gebreken vergrooten; iemand benadeelen; iemand onrecht doen.*

Iets en *niets* komen niet in den 2^{en} naamv. voor; zij worden niet verborgen.

Men komt alleen in den 1^{en} naamv. voor. *Men heeft u geroepen.* — Ontleed eens den zin: *Men wordt verzocht, hier niet te rooken.*

De overige als onbepaalde voornw. gebruikte woorden volgen hunne gewone verbuiging.

Werkwoorden.

133. Werkwoorden zijn woorden, die eene werking als werking voorstellen.

1. *In haar benedenloop stroomt eene rivier gewoonlijk kalm en rustig.*
2. *Het is moeilijk tegen den stroom op te varen.*
3. *Eene rivier is een stroomend water.*

In den eersten zin wordt de werking stroomen als werking, in den tweeden als zelfstandigheid, in den derden als hoedanigheid voorgesteld.

134. Evenals er onder de zelfst.nw. voorkomen, die geen namen van eigenlijke zelfstandigheden zijn, zoo treft men ook werkwoorden aan, die geen eigenlijke werkingen voorstellen.

Wat hun dienst in den zin betreft, komen ze echter geheel en al met de namen van eigenlijke werkingen overeen.

Voorbeelden van zulke werkwoorden: *zijn, worden, lijken, enz.*

Verdeeling der werkwoorden.

135. Men verdeelt de werkwoorden als volgt:

A naar hunne beteekenis in:

ww. met volkomen beteekenis → **ww. met onvolk. betek.**

overgankelijke—onovergankelijke

koppeln.—hulpwerkwoorden

1. van tijd
2. van geslacht
3. van wijze.

B naar hun gebruik in:

persoonlijke en onpersoonlijke

1. echt onpers. ww.
2. schijnbaar onpers. ww.

C naar hunne vervoeging in:

zwakke (gelijkvloeiende.) — *sterke* (ongelijkvloeiende.)
en beide weder in regelmatig en onregelmatige.

136. De werkwoorden met volkomen beteekenis vormen op zich zelf het gezegde van den zin: *De zon schijnt. God is. Het licht worde. Het kind slaapt.* (Men noemt ze ook zelfstandige werkw.)

Die met onvolkomen beteekenis vormen met een naamwoord of met een ander werkwoord het gezegde: *Die man schijnt gelukkig. Uw vader is burgemeester. - Mijn broeder wordt geprezen. Wij moeten arbeiden.*

137. Overgankelijke werkwoorden zijn dezulke, wier beteekenis een lijdend voorwerp vordert: *De landman bebouwt den akker. Hij schrijft een brief.*

OPMERKINGEN. 1° Heeten, noemen en soms ook maken, vinden, bevinden en achten regeeren een dubbelen accusatief: *Ik noem hem mijn vriend. Zijt gij milddadig jegens den arme, dan maakt gij u vriend van God.* In den lijdenden vorm overgebracht, worden de beide 4^e naamv. nominatieven.

2° Hebben, bezitten (*in bezit hebben*), behelzen, bevatten, inhouden, enz. komen voor met een voorwerp, doch kunnen niet lijdend gemaakt worden: *Heb geduld met anderen en ook met u zelven.*

3° Vele werkwoorden hebben behalve het lijdend voorwerp nog een naamw. in den 3^{en} naamv. bij zich: *geven, zeggen, beloven, raden, toonen*, enz.

4° Sommige overgankelijke werkw. komen ook als intransitief voor: *De Hollandsche jongen slaat zijn bokken onbarmhartig. De klok slaat. Deze benaming slaat op zijne vroegere betrekking.* — Het omgekeerde doet zich eveneens dikwijls voor: *Hij zal zijn man wel staan.*

138. Onovergankelijke werkwoorden hebben geen lijdend voorwerp bij zich: *Karel V stierf in Spanje. De zieke heeft den ganschen nacht rustig geslapen.*

OPMERKINGEN. 1° Soms wordt bij overgankelijke werkwoorden het voorwerp niet uitgedrukt: *Ik schrijf morgen aan mijne ouders. Wij eten om 12 uren.*

- 2° Er zijn uitdrukkingen, waarin werkwoorden, die eigenlijk onovergankelijk zijn, met een voorwerp voorkomen: *een heeten strijd strijden; een roemvollen dood sterven; zijn eigen gang gaan.*

Bijzondere aandacht vorderen nog de werkw.: *opvolgen, nazitten, voorbijgaan, oversteken* en dergelijke, die met een voorzetsel zijn samengesteld. Hetgeen wij bij deze werkwoorden voorwerp noemen, is eigenlijk eene bepaling, die afhankelijk is van het voorzetsel en niet van het werkwoord. Het gebruik wil, dat men ze overgankelijk noemt, wanneer men ze in den lijdenden vorm kan overbrengen. Daarom noemt men deze bepaling voorwerp in: *Men heeft uw broeder schandelijk voorbijgegaan. Wij staken de rivier in den nacht over. De politie heeft den dief nagezeten.* De bepaling is geen voorwerp in: *De soldaten trekken de stad uit. Wij loopen den trap op. Zij gingen het huis voorbij.*

- 3° De volgende werkw. regeeren den 2^{en} naamv.: *zich ontfermen, zich erbarmen, zich schamen* en *gedenken.*
- 4° Onovergankelijke werkwoorden met den 3^{en} naamval zijn: *gelijken, bevallen, gehoorzamen, passen, naderen* en hunne synoniemen. *Gehoorzamen* en *schaden* komen ook lijdend voor.

139. Terugwerkende werkwoorden zijn dezulke, die voorkomen met een voornaamwoord in den 3^{en} of 4^{en} naamval, dat denzelfden persoon of dezelfde zaak aanduidt als het onderwerp. — Zij zijn noodwendig terugwerkend als: *zich vergissen, zich inbeelden*, of toevallig terugwerkend als: *zich wasschen, zich ontzeggen.*

OPMERKING. Het tweede voornaamw. bij de noodwendig wederkeerende werkwoorden is geen lijdend voorwerp, al staat het in den 4^{en} nv. In: *Hij schaamt zich over zijne onwetendheid*, is de handeling niet schamen, die door zich ondergaan wordt; maar *zich schamen* duidt slechts één begrip aan.

140. Koppelwoorden zijn dezulke, die in hoedanigheidszinnen het gezegde met het onderwerp verbinden. Zie **6. b.**

141. Hulpwerkwoorden worden gebezigd om de tijden en wijzen te vormen of te omschrijven.

Men onderscheidt :

- a. De hulpwerkwoorden van tijd; n. l. **hebben** en **zijn** voor den verleden tijd, en **zullen** voor den toekomenden tijd.
- b. Het hulpwerkwoord **worden**, waarvan men zich bedient om den lijdenden vorm (*het lijdend geslacht*) van de werkwoorden uit te drukken.
- c. De hulpwerkwoorden van wijze, aldus genoemd, omdat zij, in beteekenis met de wijzen der werkwoorden overeenkomen, of dezelve helpen omschrijven. Als zoodanig komen voor: kunnen, mogen, laten, moeten, zullen: *Hij kan van middag nog wel komen. God moge u behoeden. Gij zult uwe ouders eeren. Laten wij elkander een handje helpen. Ik hoop, dat hij spoedig kome (komen mag). Hij ware gelukkig (zou zijn), indien hij tevreden ware.*

142. Persoonlijke werkwoorden drukken eene werking uit, die aan een of andere zelfstandigheid wordt toegeschreven: *De zon schittert aan het uitspansel. Niets is voor het oog van God verborgen.*

143. Echt onpersoonlijke werkwoorden drukken alleen uit, dat de werking geschiedt, zonder dat men zich daarbij een persoon of eene zaak als *werker* voorstelt. Zij komen voor met het onbepaalde voornw. *het*, of wel het onderwerp ontbreekt geheel en al: *Het regent. Het sneeuwt. Het tocht hier. Het is vroeg. — Mij hongert. Mij dorst.*

144. Schijnbaar onpersoonlijk zijn de werkw., die behalve het grammatisch onderwerp *het*, een logisch onderwerp bij zich hebben. Dit laatste is meestal een zin, en dus een onderwerpszin: *Het verheugt mij, dat gij gekomen zijt. Het heugt ons nog, hoe teeder hij ons beminde. — Het past u te zwijgen. Het helpt niet te veinzen.*

OPMERKING. Sommige werkwoorden als: luiden, gaan, slaan, ontbreken worden nu en dan als echt onpersoonlijk gebezigd: *Het luidt reeds voor de H. Mis. Het gaat heur goed. Het slaat vier uur. Het ontbreekt hem aan moed.*

Ook zijn onpersoonlijk de werkwoorden in zinnen als: *Er wordt gerookt, gezongen.*

De vervoeging der werkwoorden.

145. Het werkwoord heeft verschillende buigingsvormen; het geregeld opgeven dier vormen noemt men vervoegen.

Bij de vervoeging der werkwoorden komen in aanmerking: wijze, tijd, persoon, getal en geslacht.

146. Door **wijzen der werkwoorden** verstaat men de verschillende vormen, die de werkwoorden aannemen, om te kennen te geven, of de gedachte in den zin als werkelijkheid wordt voorgesteld of niet.

147. De gedachte wordt in den zin voorgesteld:

- a. Als werkelijkheid (**aantoonende wijs**):
De zon schijnt. Hij verstond mij niet. Ik weet, dat hij komen zal. Ik wist, dat hij komen zou. Hij beloofde mij, dat hij den brief binnen een uur zou overgeschreven hebben.
- b. Als mogelijkheid (**aanvoegende wijs**):
God geve, dat hij kome. Wie staat, zie toe, dat hij niet valle. Leve de koning!
- c. Als een gebod (**gebiedende wijs**): *Doe uw plicht. Verleen ons die gunst.*

OPMERKING. In den 2^{en} zin wordt wel niet *geboden*, maar de *vorm* van het werkwoord is toch die, welken men gebruikt om te gebieden.

- d. Als niet werkelijk, maar bloot als eene gedachte (**voorwaardelijke wijs**):
Deze wijs komt voor in hoofdzinnen en afhankelijkke

zinnen: *Ik zou het u zeggen, als ik het wist. Als men hem gelooven wilde, zouden er geene eerlijke menschen te vinden zijn. Zonder uwe hulp ware ik nooit geslaagd. Het ware vergeefsehe moeite hem te willen overtuigen. Ik verheug mij over uw geluk, als ware het mij zelven overkomen. Zou ik u verlaten, die mij zoo dierbaar zijt.*

OPMERKING. Men merke op, dat in de laatste zinnen van geene voorwaarde sprake is.

Een andere vorm van het werkwoord is de **onbepaalde wijs**; zij mist de onderscheiding van persoon en getal en kan daarom ook niet te kennen geven of de gedachte in den zin met de werkelijkheid overeenkomt of niet. Dit blijkt ten duidelijkste uit de volgende voorbeelden:

Ik heb nog veel te doen. (werkelijkheid.)

Men wachte zich dit te doen. (mogelijkheid.)

Tracht al het mogelijke te doen, ten einde... (gebod.)

Zou ik weigeren zulks voor u te doen! (enkele gedachte.)

148. Door **tijden** verstaat men de vormen, waarvoor het werkwoord te kennen geeft, of de werking voorgesteld wordt als *tegenwoordig*, als *verleden* of wel als *toekomstig*. De werkw. hebben de volgende acht tijden:

1° de tegenwoordige tijd: *Ik speel; wij studeren; zij komen.*

2° de onvolmaakt verleden tijd: *Hij kwam; zij ontmoetten elkander.*

3° de volmaakt verleden tijd: *Zij hebben gestreden; hij is gestorven.*

4° de meer dan volmaakt verleden tijd: *Hij had gegeten; zij waren vertrokken.*

5° de eerste toekomstige tijd: *Ik zal gaan; gij zult niet oud worden.*

6° de tweede toekomstige tijd: *Hij zal gestraft zijn; wij zullen gewerkt hebben.*

7° de eerste voorwaardelijk toekomstige tijd: *Het zou vriezen; wij zouden schrijven.*

onvolmaakt verleden tijd

volkwid verleden tijd.
 8° de tweede voorwaardelijk toekomstende tijd: *Ik zou geschreven hebben; wij zouden gekomen zijn.*

149. Door **personen** verstaat men de vormen, die het werkwoord aanneemt, om uit te drukken, of het onderwerp 1ste, 2de of 3de persoon is: *Ik denk; gij denkt; hij denkt.*

150. Het **getal** is de vorm, die aanduidt, of het onderwerp enk. of meerv. is: *Ik schrijf; wij schrijven; hij zal komen; zij zullen komen.*

151. Door **geslacht** verstaat men den vorm van het werkwoord in den bedrijvenden en lijdenden zin: *De meester prijst den leerling — De leerling wordt door den meester geprezen.*

152. De aantoonende wijs heeft acht tijden. De aanvoegende wijs slechts vier: 1° den tegenwoordigen tijd: *Hij kome.* 2° den onvolmaakt verl. tijd: *Hij kwame.* 3° den volmaakt verl. tijd: *Hij zij gekomen.* 4° den meer dan volm. verl. tijd: *Hij ware gekomen.*

De gebiedende wijs slechts één: den tegenwoordigen tijd: *Bid en werk.*

De voorwaardelijke wijs heeft geene afzonderlijke vormen om de beide tijden aan te duiden. Men bedient zich hiertoe van:

1° *den eersten voorw. toek. tijd* der aantoonende wijs of *den onvolmaakt verl. tijd* der aanvoegende wijs: *Ik zou het doen. — Ik dede (deed) het.*

2° *den tweeden voorw. toek. tijd* der aantoonende wijs of *den meer dan volm. verl. tijd* der aanvoegende wijs: *Ik zou het gedaan hebben. — Ik had(de) het gedaan.*

De onbepaalde wijs komt in vier vormen voor, waardoor de verschillende tijden worden aangeduid: *Hij^rdenkt te slagen — geslaagd te zijn — te zullen slagen — geslaagd te zullen zijn.*

Deelwoorden.

153. Deelwoorden zijn verbogen vormen van het werkwoord, die deelen in de beteekenis van een werkwoord en een bijvoeglijk naamwoord: *het brandende huis, het huis is afgebrand.*

154. Er zijn twee soorten van deelwoorden: het tegenwoordig en het verleden deelwoord.

Men vormt het tegenwoordig deelwoord door **end(e)** of **nd(e)** achter den stam van het werkwoord te plaatsen: *bevende, gaande, geleid wordende.*

Het verleden deelwoord wordt gevormd door **ge** voor, en **d** of **t** of **en** achter den veranderden of onveranderden stam te plaatsen: *gehaald, gedacht, gezonken.* Heeft het werkwoord een voorvoegsel of is het *onscheidbaar* samengesteld met een bijwoord, dan blijft **ge** weg: *verteerd, beducht, volbracht, overwogen.* Bij *scheidbare* samenstellingen komt **ge** tusschen de beide deelen: *goedgevonden, kwijtgeraakt, overwogen.*

OPMERKINGEN. 1° De deelwoorden missen evenals de onbepaalde wijs, vormen ter onderscheiding van persoon en getal.

2. In: *een boeiend verhaal, beminde vader, een doortrapte booswicht, vallende ziekte,* enz. hebben de deelwoorden geheel het karakter van bijv.nw.

3° In: *Hebt gij goed geslapen? Wij hadden op zijnen bijstand gerekend,* zijn de *gepaticeerde* woorden geen eigenlijke deelwoorden, ofschoon men ze toch wegens hun vorm gewoonlijk deelwoorden noemt; zij hebben alleen het karakter van een werkwoord.

4° Sommige deelwoorden worden als zelfstandige naamw. gebruikt: *een bediende, een geleerde, de gevangenen.* — In: *iets dringend verzoeken* komt het deelwoord voor als bijwoord; het wordt zelfs gebezigd als voorzetsel: *aangaande dit besluit.*

X5^o In: *een bediende — Ik ben gezeten — Parijs is gelegen aan de Seine,* — heeft de vorm van 't verleden deelwoord de beteekenis van het tegenw. deelwoord. Men zegt *eene lezende, zingende H. Mis* of *eene gelezene, gezongene H. Mis* zonder verschil van beteekenis.

155. Het tegenwoordig deelwoord wordt in onze taal niet zoo veelvuldig gebruikt als in het Fransch en het Engelsch; dikwijls veroorzaakt het gebruik daarvan in het Nederlandsch stroefheid. B. v.

En traversant les champs abandonnés, j'aperçus plusieurs personnes qui se glissaient dans l'ombre, et qui toutes, s'arrêtant au même endroit, disparaissaient subitement.

Terwijl ik de verlaten velden doorliep, bemerkte ik verscheidene personen, die in de duisternis voortslopen, en die allen op één punt bleven staan en eensklaps verdwenen.

Chateaubriand.

Van pas gebruikt, zet het tegenwoordig deelwoord aan de uitdrukking kracht bij, terwijl daarentegen de omschrijving den zin menigmaal slepend maakt.

*De vrijheid onder 't kruis ontspringend
En stroomend heel de wereld door,
Met nieuwe kracht den mensch doordringend,
Die, monsters als zijn goden zingend,
Helaas! en God, en eer verloor!*

Dr. SCHAEPMAN.

Sterke en Zwakke vervoeging.

156. De werkwoorden bestaan uit een **stam** en uit den uitgang **en**; laat men dus den uitgang **en** weg, dan blijft de **stam** over: *loopen, loop — brengen, breng.*

OPMERKING. Spelling en uitspraak vorderen somtijds eene kleine wijziging; bijv.: *zitten, zit — gaan, ga — slapen, slaap — leven, leef — kiezen, kies.*

157. Sterke werkwoorden hebben een verleden deelwoord op **en**; de stamklinker verandert in den onvolmaakt verleden tijd en dikwijls ook in het verleden deelwoord; bijv.:

zingen — ik zong — ik heb gezongen.

vallen — ik viel — ik ben gevallen.

158. De zwakke werkwoorden veranderen niet van stamklinker, hun onvolmaakt verleden tijd gaat uit op **de** of **te** en hun verleden deelwoord op **d** of **t**: *leeren — leerde — geleerd; hopen — hoopte — gehoopt.*

Gaat de **stam** uit op een scherp medeklinker (**t — k f — s — ch — p**), dan neemt het werkwoord de uitgangen **te** en **t** in de vervoeging.

OPMERKING. Indien de **stam** uitgaat op eene **f** of **s**, die in de plaats staan van **v** en **z**, dan vormt men den onvolm. verleden tijd en het verleden deelwoord toch met **de** en **d**: *beloofde, beloofd; vreesde, gevreesd.*

159. Sommige werkwoorden zijn *sterk*, maar hebben een *zwakken* onvolmaakt verl. tijd:

bannen	— bande	— gebannen.
bersten	— berstte (<i>borst</i>)	— geborsten.
braden	— braadde	— gebraden.
delven	— delfde (<i>dolf</i>)	— gedolven.
lachen	— lachte (<i>loech</i>)	— gelachen.
laden	— laadde	— geladen.
raden	— raadde (<i>ried</i>)	— geraden.
spannen	— spande	— gespannen.
stooten	— stootte (<i>stiet</i>)	— gestooten.
vouwen	— vouwde	— gevouwen.

weven	— weefde	— geweven.
wreken	— wreekte	— gewroken.
zouten	— zoutte	— gezouten.

160. Andere daarentegen zijn *zwak*, maar hebben naast hun zwakken onvolm. verleden tijd een tweeden vorm, die sterk is:

jagen	— jaagde (<i>joeg</i>)	— gejaagd.
vragen	— vraagde (<i>vroeg</i>)	— gevraagd.
waaien	— waaide (<i>woei</i>)	— gewaaid.

OPMERKING. 1. *Jagen* (*op de jacht zijn*) is *zwak*.

2. *Kruien* en *schuilen* worden zoowel *zwak* als *sterk* vervoegd.

3. Eenige werkwoorden waren vroeger *sterk* en zijn thans geheel *zwak*: *verhelen*, *hijgen*, *krijtschen*.

161. De volgende werkwoorden worden *zwak* of *sterk* vervoegd, naar gelang der beteekenis:

ZWAK.	STERK.
Brouwen (<i>met de stem</i>).	Brouwen (<i>van bier, enz.</i>)
Krijgen (<i>oorlogvoeren</i>).	Krijgen (<i>ontvangen</i>).
Malen (<i>schilderen, zeuren, zich be- kommeren.</i>)	Malen (<i>zijn maken</i>).
Pluizen (<i>nazoeken — pluis afgeven</i>).	Pluizen (<i>rafelen</i>). <i>van de tinnen</i>
Plegen (<i>doen — verzorgen</i>).	Plegen (<i>gewoon zijn</i>).
Slagen (<i>gelukken</i>).	Slaan (<i>kloppen</i>).
Scheppen (<i>met een hol voorwerp</i>).	Scheppen (<i>voortbrengen</i>).
Stijven (<i>doen volharden</i>).	Stijven (<i>stijf maken</i>).
Verschrikken (<i>transitief</i>).	Verschrikken (<i>intransit.</i>)
Wassen (<i>met was bestrijken</i>).	Wassen (<i>groeien</i>).

OPMERKING. 1° De werkwoorden: *glimlachen*, *beeldhouwen*, *pluimstrijken* worden *zwak* vervoegd, schoon *lachen*, enz. *sterk* zijn.

2° Men verwarre niet de vormen van *klieven* (*zwak*) met die van *kluiven* (*st.*) of *klooven* (*zw.*); noch ook die van *stooten* (*st.*) en *stuiten* (*zw.*)

3° *Zweren* (*eed doen*) is in den onvolm. verl. tijd *zwoer*.
Zweren (*etteren*) " " " " " " " *zwoor*

4° Van eenige werkwoorden zijn slechts één of meer vormen in gebruik: *beschoren*, *geronnen*, *verbolgen*, *togen* en *getogen* en eenige andere.

162. Vervoeging der werkwoorden

in den

Bedrijvenden vorm.

ONBEPAAALDE WIJS.

Leeren. Zuchten. Zenden.

TEGENWOORDIG DEELWOORD.

Leerend(e). Zuchtend(e). Zendend(e).

VERLEDEN DEELWOORD.

Geleerd. Gezucht. Gezonden.

AANTOONENDE WIJS.

TEGENWOORDIGE TIJD.

Ik leer.	Ik zucht.	Ik zend.
Gij —t.	Gij —.	Gij —t.
Hij —t.	Hij —.	Hij —t.
Wij —en.	Wij —en.	Wij —en.
Gij —t.	Gij —.	Gij —t.
Zij —en.	Zij —en.	Zij —en.

ONVOLMAAKT VERLEDEN TIJD.

Ik leerde.	Ik zuchtte.	Ik zond.
Gij —det.	Gij —tet.	Gij —t.
Hij —de.	Hij —te.	Hij —.
Wij —den.	Wij —ten.	Wij —en.
Gij —det.	Gij —tet.	Gij —t.
Zij —den.	Zij —ten.	Zij —en.

VOLMAAKT VERLEDEN TIJD.

Ik heb geleerd. Ik heb gezucht. Ik heb gezonden.
enz.

MEER DAN VOLMAAKT VERLEDEN TIJD.

Ik had geleerd. Ik had gezucht. Ik had gezonden.
enz.

EERSTE TOEKOMENDE TIJD.

Ik zal leeren. Ik zal zuchten. Ik zal zenden.
enz.

TWEEDE TOEKOMENDE TIJD.

Ik zal geleerd Ik zal gezucht Ik zal gezonden
hebben. hebben. hebben.
enz.

EERSTE VOORWAARDELIJK TOEKOMENDE TIJD.

Ik zou leeren. Ik zou zuchten. Ik zou zenden.
enz.

TWEEDE VOORWAARDELIJK TOEKOMENDE TIJD.

Ik zou geleerd Ik zou gezucht Ik zou gezonden
hebben. hebben. hebben.
enz.

GEBIEDENDE WIJS.

ENKELV.	Leer.	Zucht.	Zend.
MEERV.	Leert.	Zucht.	Zendt.

AANVOEGENDE WIJS.

TEGENWOORDIGE TIJD.

(Dat) ik leere.	(Dat) ik zuchte.	(Dat) ik zende.
„ gij —et.	„ gij —et.	„ gij —et.
„ hij —e.	„ hij —e.	„ hij —e.
„ wij —en.	„ wij —en.	„ wij —en.
„ gij —et.	„ gij —et.	„ gij —et.
„ zij —en.	„ zij —en.	„ zij —en.

ONVOLMAAKT VERLEDEN TIJD.

(Dat) ik leerde.	(Dat) ik zuchtte.	(Dat) ik zonde.
„ gij —det.	„ gij —tet.	„ gij —et.
„ hij —de.	„ hij —te.	„ hij —e.
„ wij —den.	„ wij —ten.	„ wij —en.
„ gij —det.	„ gij —tet.	„ gij —et.
„ zij —den.	„ zij —ten.	„ zij —en.

VOLMAAKT VERLEDEN TIJD.

(Dat) ik hebbe	} geleerd.	(Dat) ik hebbe	} gezucht.	(Dat) ik hebbe	} gezonden.
„ gij — et		„ gij — et		„ gij — et	
„ hij — e		„ hij — e		„ hij — e	
„ wij — en		„ wij — en		„ wij — en	
„ gij — et		„ gij — et		„ gij — et	
„ zij — en		„ zij — en		„ zij — en	

MEER DAN VOLMAAKT VERLEDEN TIJD.

(Dat) ik hadde geleerd.	(Dat) ik hadde gezucht. enz.	(Dat) ik hadde gezonden.
----------------------------	------------------------------------	-----------------------------

OPMERKINGEN OVER DE VERVOEGING.

- 1° In alle tijden, behalve in dien der gebiedende wijs, wordt de 2^e persoon meervoud gebezigd in plaats van den 2^{en} persoon enkelvoud, die in onbruik is geraakt; vroeger vervoegde men: *ik roepe, du roeps, hij roept*, enz.
- 2° De persoonsuitgangen van den tegenwoordigen tijd zijn:

	AANTOENENDE WIJS.	AANVOEGENDE WIJS.
Enkelv.	1 ^e pers. <i>stam</i> (zonder uitgang).	<i>stam</i> met e .
	2 ^e pers. — met t .	— „ et .
	3 ^e pers. — „ t .	— „ e .
Meerv.	1 ^e pers. — „ en .	— „ en .
	2 ^e pers. — „ t .	— „ et .
	3 ^e pers. — „ en .	— „ en .

Deze uitgangen zijn dezelfde voor zwakke en sterke werkwoorden. Gaat de *stam* uit op **t**, dan krijgen de 2^e en 3^e persoon geen **t**. Wordt de korte klinker van den *stam* door een enkelen medeklinker gevolgd, dan verdubbelt men die eindletter voor **e**, **et** en **en**.

- 3° De werkwoorden worden met **hebben** of **zijn** vervoegd. Met **hebben** worden vervoegd *alle overgankelijke* en de *meeste onovergankelijke* werkwoorden. Met **zijn** vervoegt men de *onovergankelijke* werkwoorden, welke eene verandering van toestand of plaats aanduiden, alsmede *zijn* en *blijven*. *Ik ben gevallen. Uw broeder is gestorven. Ik ben over den muur geklommen.*

De werkwoorden, die een gaan beteekenen, als: *Wandelen, loopen, zeilen, reizen* worden nu eens met zijn dan weder met hebben vervoegd, naar gelang de verandering van plaats of toestand, of wel de werking zelve op den voorgrond treedt: *Die kapitein heeft lang op zee gevaren. Hij is weder naar Engeland gevaren.*

163. Vervoeging van een werkwoord

in den

Lijdenden vorm.

ONBEPAAALDE WIJS.

Beloond worden.

TEGENW. DEELWOORD.

VERL. DEELWOORD.

Beloond wordende.

Beloond geworden zijnde.

AANTOONENDE WIJS.

AANVOEGENDE WIJS.

TEGENWOORDIGE TIJD.

Ik word beloond.

Dat ik beloond worde.

ONVOLMAAKT VERL. TIJD.

Ik werd beloond.

Dat ik beloond werde.

VOLMAAKT VERL. TIJD.

Ik ben beloond (geworden). Dat ik beloond (geworden) zij.

MEER DAN VOLMAAKT VERL. TIJD.

Ik was beloond (geworden). Dat ik beloond (geworden) ware.

EERSTE TOEKOMENDE TIJD.

Ik zal beloond worden.

TWEDE TOEKOMENDE TIJD.

Ik zal beloond (geworden) zijn.

EERSTE VOORWAARDELIJK TOEK. TIJD.

Ik zou beloond worden.

TWEDE VOORWAARDELIJK TOEK. TIJD.

Ik zou beloond (geworden) zijn.

GEBIEDENDE WIJS.

Enkelv. Word beloond.

Meerv. Wordt beloond.

Regelmatige en Onregelmatige werkwoorden.

164. Regelmatig noemt men die werkwoorden, welke vervoegd worden naar den gewonen regel der *z w a k e* of *sterke* werkwoorden: *leeren, zuchten, zenden*.

Onregelmatig zijn de werkwoorden, die daarvan in een of ander opzicht afwijken: *zijn: ik ben — gij zijt — hij is*, enz.

165. Onregelmatigheden in de vervoeging zijn:

- 1° De verandering van den stamklinker in den tegenwoordigen tijd, of afwijking in de persoonsuitgangen.
- 2° Het opnemen of uitwerpen van medeklinkers in den onvolmaakt verleden tijd of in het verleden deelwoord.
- 3° Het vormen der tijden en personen van verschillende werkwoorden.

OPMERKING. De veranderingen, die alleen ter wille van spelling en uitspraak aangebracht worden, en waarop wij de aandacht vestigden in N° 156 en in N° 158 opm. — zijn geene onregelmatigheden.

Wij onderscheiden derhalve drie soorten van onregelmatige werkwoorden.

Eerste soort.

<i>Kunnen</i> — ik kan — gij kunt — hij kan.	} Onregelmatig zwak.
<i>Mogen</i> — ik mag — gij moogt — hij mag.	
<i>Zullen</i> — ik zal — gij zult — hij zal.	
<i>Willen</i> — ik wil — gij wilt — hij wil.	

Tweede soort.

<i>Komen</i> — kwam — gekomen.	} Onregelmatig sterk.
<i>Houden</i> — hield — gehouden.	
<i>Gaan</i> — ging — gegaan.	
<i>Staan</i> — sloeg — geslagen.	
<i>Staan</i> — stond — gestaan.	
<i>Zien</i> — zag — gezien.	
<i>Doen</i> — deed — gedaan.	
<i>Weten</i> — wist — geweten.	
<i>Moeten</i> — moest — gemoeten.	
<i>Verliezen</i> — verloor — verloren.	
<i>Vriezen</i> — vroom — gevroom.	

wijzen, kan zij toch evenals deze van een voorwerp of van bijwoordelijke bepalingen vergezeld zijn: *Zijn misslagen bekennen strekt den mensch tot eer, als hij ze daardoor wil uitboeten. Lang slapen is nadeelig.*

- 2° In sommige gevallen heeft de onbepaalde wijs geheel en al het karakter van een werkwoord verloren en is zij een zuiver zelfst.nw. geworden: *Het leven en sterven des menschen. Het lijden en de dood van Christus.*
- 3° De onbepaalde wijs der overgankelijke werkw. heeft nu eens bedrijvende, dan weder lijdende beteekenis: *Laat hem roepen, schelden en doen wat hij wil. Ik zag hem schrijven. — Hij laat zijn vader beleedigen, zonder diens eer te wreken.*

*Wij zagen ze, uw gevierde telgen,
Door 't onverboden zwaard verdelgen
En zinken in het bloedig stof.*

(SCHAEPMAN.)

167. De onbepaalde wijs komt voor nu eens met, dan weder zonder te. Andere voorzetsels kunnen te voorafgaan: *om te, met te, van te, door te, enz.*

Te wordt steeds gebruikt: 1° voor werkwoorden, die volgen op: *behooren, dienen, behoeven*; 2° wanneer de onderwerpszin verkort is en achter het gezegde staat: *Het verheugt mij u weder te zien*; 3° gewoonlijk wanneer een voorwerpszin tot eene onbepaalde wijs is verkort: *Hij beval mij te antwoorden. Ik hoop u weer te zien.*

Te kan wegblijven, wanneer de onbepaalde wijs als onderwerp het gezegde voorafgaat: *Werken of te werken is zijn lust en zijn leven. Sterven of te sterven is vreeselijk.*

Te blijft steeds weg na de werkwoorden: *doen, laten, zien, hooren, voelen, helpen, gaan, mogen, durven, moeten, willen, zullen, blijven, leeren en vinden.*

Bij *staan, zitten, liggen* en *loopen* staat de onbep. wijs met te in de enkelvoudige tijden, maar zonder te in de samengestelde: *Hij zit te waenen. Hij heeft zitten weenen.*

OPMERKING. Bij deze werkwoorden merke men op, dat de onbepaalde wijs gebruikt wordt in plaats van het verleden deelwoord,

als er een onbep. wijs volgt. *Ik heb hem zien komen. (gezien). Hebt gij weerstand durven bieden? (gedurfd).*

Te blijft ook weg voor den infinitief, die volgt op de genoemde werkwoorden verbonden met staan, zitten en liggen: *Ik zag hem geruimen tijd staan weenen. Gij moet daar zoo niet zitten suffen. Wij zagen hem gerust liggen slapen*

Over het gebruik der Aanvoegende wijs.

168. De aanvoegende wijs komt voor in hoofdzinnen en bijzinnen, die een wensch, eene toelating of eene toegeving uitdrukken.

- 1° Een wensch: *Vrede zij ulieden. God behoede u. Ik hoop, dat de zieke spoedig geneze.*
- 2° Eene toelating: *Hij ga zijn gang. Uw wil geschiede. Ik sta toe, dat hij handele, gelijk hij goedvindt.*
- 3° Eene toegeving: *Het zij, zooals gij zegt. Wij moeten de waarheid bekennen, hoeveel het ons ook kosten moge.*
- 4° In doelaanwijzende bijzinnen: *Haast u, opdat gij niet te laat komet. Wie staat, zie toe, dat hij niet valle. En 't kleet, dat 's grijsaards kleet vervang', voltooit zij in den nacht.*
- 5° In voorwaardelijke bijzinnen, die door de voegwoorden mits, tenzij (= indien niet), en ten ware aan den hoofdzin worden verbonden. *Ik spreek zelden op reis, tenzij de beleefdheid mij daartoe dwinge. De belooving zal hem geschonken worden, mits hij zijn plicht doe.*
- In onderwerpszinnen na deschijnbaar onpersoonlijke uitdrukkingen: *het is goed, beter, noodzakelijk, wenschelijk, tijd enz. Het is noodig, dat ik mij voorbereide. Het is tijd, dat hij het wete.*

OPMERKING. De afhankelijke ziunen, die een wensch uitdrukken, komen voor bij de werkwoorden: *wenschen*, *begeeren*, *verlangen*, *verzoeken*, *bidden*, *smceken*, *bevelen*, enz. Die, welke eene toelating uitdrukken, bij de werkwoorden: *toestaan*, *veroorloven*, *dulden*, *gedoogen*, *toestemmen*, *goedkeuren*, enz.

In deze bijzinnen bezigt men in het spreken nagenoeg altijd, en veelal ook in het schrijven de *aantoonende wijs*, of wel de omschrijving met *mogen*, of *zullen*.

Hij verlangt, dat men hem groet of groeten zal. Soms ook bedient men zich van de *onbepaalde wijs* om den zin vloeiender te maken: *Ik hoop, dat ik u nog eenmaal wederzie of: Ik hoop u nog eenmaal weer te zien. Ik wensch u wel te rusten.*

Na *het is goed* en *het is beter* kan ook de *aant. wijs* staan: *Het is goed, dat gij hem geen antwoordt gegeven hebt.*

Vorming der werkwoorden.

169. De sterke werkwoorden zijn *stamwoorden*; eenige werkwoorden echter, die vroeger zwak waren, maken eene uitzondering op dezen regel: *zenden*, *schenken*, *prijzen*.

170. **Onmiddellijk afgeleide werkwoorden** zijn van andere werkwoorden gevormd door eene wijziging van den stamklinker of door verscherping of verdubbeling van een medeklinker.

Men onderscheidt ze in twee soorten.

a. Causatieve werkwoorden (oorzakelijke werkwoorden), die het veroorzaken beteekenen van de werking, die door het grondwoord genoemd wordt: *drenken* (laten drinken), *wekken* (doen waken), *zetten*, *leggen*, *voeren*, *leiden*.

Alle causatieve werkwoorden zijn overgankelijk en worden zwak vervoegd.

OPMERKING. Er zijn werkwoorden, die soms in beteekenis met de *causatieve werkw.* overeenkomen; die n.l., welke als

intransitief en als transitief voorkomen: *bakken*, *braden*, *trekken*, *breken*, *zinken*.

b. Intensieve werkwoorden (werkw. van during), die zich van de grondwoorden hoofdzakelijk onderscheiden door verscherping en verdubbeling van den medeklinker van den stam. Zij duiden veelal aan, dat de werking voortduurt: *bukken* (buigen), *nikken* (nijgen), *stikken*, *knippen*, — *stribbelen*, *dribbelen*, *kibbelen*, enz.

171. Middellijk afgeleide werkwoorden zijn gevormd door de achtervoegsels: **en**, **igen**, **eeren**, **elen** of **eren**; of wel door de voorvoegsels: **be**, **ge**, **her**, **ont** en **ver**.

Afleiding door achtervoegsels.

1° Van zelfstandige naamwoorden: *brillen* (een bril dragen) *visschen* (visschen vangen), *dekken*, *schillen*, *steenigen*, *kruisigen*, *eindigen* — *stoffeeeren*, *waardeeren*.

2° Van bijvoeglijke naamwoorden: *korten*, *rijpen*, *stillen* — *temmen*, *vullen*, *lengen*, *vestigen*, *halveeren*.

De werkw. onder n° 1 en 2 noemt men denominatieven (werkw. afgeleid van naamw).

3° Van bijwoorden: *innen*, *uiten*, *naderen*, *vorderen*.

4° Van andere werkwoorden vormt men de frequentatieve werkwoorden (werkw. van herhaling) door de uitgangen **eren** en **elen**; zij geven te kennen, dat de werking door het grondwoord genoemd, bij herhaling geschiedt: *klapperen*, *klepperen*, *bibberen*, *bedelen*, *stotteren*, enz.

OPMERKING. *Hameren*, *beitelen*, *zuiveren*, *verduisteren*, enz. zijn geene frequentatieve, maar denominatieve werkwoorden.

Afleiding door voorvoegsels.

Be maakt van onovergankelijke werkw. overgankelijke: *bestralen, bewoenen, beleven, betreden, bewandelen.*

Bij overgankelijke werkw. drukt dit voorvoegsel uit, dat de werking zich naar alle zijden uitstrekt: *besnoeien, bekleeden, bedekken, beschilderen.*

Het helpt denominatieven vormen: *bemannen* (voorzien van ...) *bekronen, bedijken, bebloeren, bena-daelen, bevrachten* — *benauwen, bezwaren, bevrijden, bekrachtigen.*

Ge Dit voorvoegsel brengt bij de meeste werkwoorden geen merkbare wijziging in de beteekenis van het grondwoord: *gedenken, gewennen, geraken.*

Er komt voor in *erkennen, erlangen, erbarmen.* Er is verschil tusschen: *iemand kennen als zijn weldoener, en iemand erkennen als zijn weldoener.*

Her heeft de beteekenis van opnieuw en terug: *herkauwen, herroepen.*

Ont heeft de beteekenis van verwijdering, be-rooving: *ontloopen, ontspringen, onttrekken, ont-doen, ontrooven, ontnemen.*

In *ontdekken, ontvouwen, ontwikkelen, ontbolsteren, onthoofden,* enz. duidt de stam de zaak aan, die wordt weggenomen.

Men merke neg op de beteekenis van ont in *ont-branden* (beginnen te branden), *ontdooien, ontroeren, ontslapen*; — *ontruimen.*

Ver heeft de beteekenis van:

verwijdering: *verbannen, verstooten, verpanden.*

vernietiging: *verbranden, verbruiken, verspelen.*

verkeerd: *zich verrekenen, zich vermeten, verwennen.*

verwisseling: *verhuizen, verplaatsen, verdragen.*

verandering: *versteenen, veredelen, verarmen.*

Soms wijzigt dit voorvoegsel de beteekenis niet: *verontreinigen, verhopen, vermeenen.*

Samenstelling.

172. Een werkwoord kan samengesteld zijn :

met een werkwoord: spelevaren.

met een zelfst.nw.: zegevieren, radbraken.

met een bijv.nw.: schoonmaken, voltooien.

met een bijwoord: misdoen, omringen.

173. De deelen van oneigenlijk samengestelde werkwoorden kunnen in de vervoeging gescheiden worden.

De bijwoorden, met welke een werkwoord nu eens scheidbaar dan weder onscheidbaar wordt verbonden, zijn: *mis, door, om, onder en over.* Bij de scheidbare samenstellingen valt de klemtoon op het bijwoord, bij onscheidbare op het werkwoord: *overwegen; overwegen; misbruiken, misloopen.*

OPMERKING. De volgende werkwoorden komen scheidbaar en onscheidbaar voor zonder verschil van beteekenis: *aanbidden, aanzien, aanhooren, aanroepen.*

174. Samenstelling door middel van afleiding heeft plaats bij werkwoorden als: *stampvoeten, reikhalzen, kortwieken, watertanden, dwarsboomen.* De werkwoordelijke uitgang vormt de losse woorden *stamp* en *voet* tot *stampvoeten*, enz.

175. Opmerking verdienen de uitdrukkingen als: *acht slaan, acht geven, plaats hebben, vertrouwen stellen, het bed houden;* de verschillende deelen worden hier wel niet aaneengeschreven, maar toch is het werkwoord zoo innig met het andere gedeelte verbonden, dat ze samen maar één begrip vormen. Men noemt ze werkwoordelijke uitdrukkingen; zij zijn vooral daaraan te kennen, dat het werkwoord er in eene geheel gewijzigde beteekenis voorkomt.

Bijwoorden.

176. Bijwoorden zijn woorden, die de betekenis van een werkwoord, een bijvoeglijk naamw., telwoord of een ander bijwoord nader bepalen. *Ik ben zeer vroeg opgestaan. Dat boek is veel te duur. Wie zit daar boven op het dak?* (op. van *welk* n. v. *te*-*duur*)

177. De bijwoorden worden verdeeld in:

- 1° bijwoorden van plaats: *waar, waarheen* en de woorden, die op deze vragen het antwoord geven: *hier, daar, ginds, daarheen*, enz.
- 2° bijwoorden van tijd: *wanneer, hoelang*; — *gisteren, morgen, vandaag, lang, kort*, enz.
- 3° bijwoorden van hoedanigheid: *hoe*; — *snel, haastig, langzaam, zoo, anders*, enz.
- 4° bijwoorden van hoeveelheid: *hoeveel*; — *veel, weinig, genöeg*, enz.
- 5° bijwoorden van graad: *te, zeer, vrij, bijzonder*, enz. Zij antwoorden op de vraag: *In welke mate?*
- 6° bijwoorden van bevestiging en ontkenning zijn: *ja, voorwaar, gewis*; — *neen, niet, geenszins*; — *dan* en *toch* maken den zin *wenschend* of *verzoekend*; — *misschien, mogelijk, wellicht*, duiden eene *mogelijkheid* aan.

Men noemt ze ook *modale bijw.* of *bijw. van voorstelingswijze*, omdat zij in betekenis met de wijzen der werkwoorden overeenkomen.

- 7° bijwoorden van omstandigheid: *gaarne, mede, maar, slechts, te zamen*, enz.

Zie verder n° 105, n° 115, n° 123 opm. 1. en n° 125 opm. 4.

178. De bijwoorden worden niet verbogen. Sommige echter hebben evenals de bijvoeglijke naamwoorden *trappen van vergelijking*; het zijn de bijwoorden van hoedanigheid en sommige bijwoorden van

tijd en hoeveelheid: *Hij schrijft schoon, schoo-
ner, het schoonst. Ik kwam vroeg, vroeger, het
vroegst.*

OPMERKING. De overtreffende trap komt ook voor zonder het woordje het: *Ik was uiterst tevreden; hoogst waarschijnlijk.* Hoogst is hier geen bijwoord van hoedanigheid meer.

Enkele bijwoorden vormen de trappen van vergelijking onregelmatig: *gaarne, liever, liefst.*

179. Bijwoordelijke uitdrukkingen zijn woordverbindingen, die de beteekenis hebben van een enkel bijwoord. Vele vertoonen buigingsuitgangen, die buiten zulke uitdrukkingen niet meer in gebruik zijn: *in koelen bloede, ten eeuwig en dage, te goeder ure, te land en ter zee, in den beginne, nu en dan.*

Vergelijk: *Gij zult het hier of daar wel vinden — en Waart gij toen hier of daar?*

180. Het is niet altijd gemakkelijk te onderscheiden, of een woord een bijvoeglijk naamwoord of wel een bijwoord van hoedanigheid is: *De schuit raakt los. Ik stond haastig op en ging vroolijk aan mijn werk.*

Drukt het hoedanigheidswoord uit, welke hoedanigheid een persoon of zaak bezit of krijgt, dan is het een bijvoeglijk naamw. In bovenstaande zinnen zijn dus *los* en *vroolijk* bijv.nw.

Drakt het hoedanigheidswoord uit, hoe de werking is, dan is het een bijwoord; mijn opstaan was haastig: *haastig* is dus een bijwoord in den tweeden zin.

OPMERKING. In de volgende zinnen kan het hoedanigheidswoord als bijvoeglijk naamw. of als bijwoord worden beschouwd, naar gelang der beteekenis, die men er aan hecht:

De timmerman heeft het bord goed gemaakt.

Die redenaar draagt de zaak fraai voor.

Vorming der bijwoorden.

181. Tot vorming van bijwoorden bedient men zich van de achtervoegsels: **lyk**, **lyks**, **lings**, **s**, **jes**, **waarts** en **gewijze**.

Het achtervoegsel **lyk** wordt soms gebruikt om een bijwoord van een gelijkkluidend bijv.nw. te onderscheiden: het komt alleen voor achter bijvoeglijke naamw.: *oprechtelijk*, *getrouwelijk*.

Lyks wordt gevoegd achter bijv.nw. en zelfst.nw.: *grootelijks*, *dagelijks*.

Lings vormt bijwoorden van zelfst.nw., bijv.nw. en werkw.: *zijdelings*, *blindelings*, *kortelings*, *tappelings*.

S komt voor:

a. Achter zelfst.nw. of wel als teeken van een 2^{den} naamval, bijv.: *eensdeels*, *eensklaps*, *geenszins*, *rechtstreeks* of wel enkel als de zoogenaamde bijwoordelijke **s**: *intijds*, *omstreeks*, *bijkans*.

γb. Achter bijvoeglijke naamw.: *rechts*, *links*, *langs*.

c. Achter deelwoorden: *doorgaans*, *willens*, *vervolgens*. (De *d* van het deelwoord is weggefallen.)

jes komt voor achter bijvoeglijke naamwoorden: *zoetjes*, *stilletjes*. Men vindt ook *kes* en *kens*: *stillekes*, *zachtkens*.

waarts wordt gevoegd achter zelfst.nw. en bijwoorden: *huiswaarts*, *voorwaarts*.

gewijze vormt bijwoorden van zelfst.nw. en stammen van werkwoorden: *trapsgewijze*, *steelsgewijze*.

182. De volgende samenstellingen komen als bijwoorden voor: *luidkeels*, *gelukkigerwijze*, *voorhands*, *altijd*, *eenmaal*, *terstond*, *terug*, *achterbaks*, *binnenslands*, *langzamerhand*, *deswege*, *dermate*, *menigwerf*, enz.

Voorzetsels.

183. Een voorzetsel is een woord, dat met een zelfst.nw., voornw. of eenig ander rededeel wordt verbonden, om daarmede eene bepaling uit te maken.

De zee klotst tegen den oever. De trein kwam even na zes uur. Vader stapte vóór mij uit den trein. Ik ben over u tevreden. Hij gaat van boven naar beneden.

184. De voorzetsels kunnen eene betrekking uitdrukken van plaats, van tijd, van middel, van doel, van oorzaak, enz.

Van plaats: *op, bij, over, achter, voor, buiten, uit, naar.*

„ tijd: *op, over, achter, voor, na, tijdens.*

„ middel: *met, door, bij.*

„ doel: *om, voor, tegen, tot.*

„ oorzaak: *uit, wegens, om.*

Voorbeelden, waarin de voorzetsels de genoemde of andere betrekkingen uitdrukken :

Tijdens den hongersnood kwamen de broeders van Jozef naar Egypte. Door al te groote deftigheid maakt men zich bespottelijk. Het is niet aangenaam bij nacht te reizen, dat weet ik bij ondervinding. Die met pek omgaat, wordt met pek besmet. De hongerige bedelt om brood. Wie zou niet treuren om den dood van zijne geliefde ouders? Leer om leer. Het dient tot uw eigen best. Een volvoetige deugt niet voor soldaat. Wacht u voor den vleier.

185. De voorzetsels komen voor met een naamwoord in den 4^{den} naamval.

De 2de of 3de naamval komt na een voorzetsel alleen voor in uitdrukkingen, die onveranderd uit de oudere taal zijn behouden gebleven: *in den beginne* (3de nv.); *bij monde* (3de nv.); *ter zee* (3de nv.); *buitendien* (3de nv.); *van staatswege* (2de nv.); *ambtshalve* (2de nv.). Achter behalve, benevens en uitgezonderd kan elke naamval

staan. Dezen naamval erkent men gemakkelijk, als men den zin aanvult: *Allen zijn gereed, uitgezonderd gij. Hij ontfermde zich aller, behalve zijner. Gehoorzaam niemand, behalve hem. Men zond mij het gevraagde werktuig, benevens de gebruiksaanwijzing.*

186. Er zijn woordkoppelingen, die den dienst doen van voorzetsels; zij bestaan uit een zelfst.nw. voorafgegaan en gevolgd door een voorzetsel. De beteekenis van het zelfst.nw. is verzwakt: *in weervol van; ten aanzien van; ten gevolge van; uit hoofde van; bij gebreke van; enz.*

187. Vele bijwoorden komen ook als voorzetsels voor:

Het boek ligt <i>voor</i> op de kast.	Het boek ligt <i>voor</i> de kast.
Er verliep <i>omstreeks</i> een jaar, eer ik iets van hem vernam.	Ik zal u <i>omstreeks</i> Kerstmis een bezoek brengen.
Uw werk was niet <i>te</i> moeilijk.	Kom mij <i>te</i> Tilburg bezoeken. Ik denk <i>te</i> komen.
Zijne tegenwoordigheid bracht er niets <i>toe</i> bij.	Wij gingen <i>tot</i> bij de brug.
Zij liepen den tuin <i>in</i> .	Zij liepen <i>in</i> den tuin.

OPMERKING. Men kan de voorzetsels onder andere hieraan kennen: zij vormen niet op zich zelf, maar alleen met een ander woord eene bepaling; men kan ze daarom niet uit den zin weglaten zonder het verband tusschen de begrippen te doen ophouden.

Voegwoorden.

188. Voegwoorden zijn woorden, die zinnen of zin-deelen verbinden en te kennen geven, welke betrekking er tusschen dezelve bestaat.

Zoo verandert de betrekking tusschen de zinnen: *ik blijf hier — gij vertrekt*, als men ze door verschillende voegwoorden verbindt:

Ik blijf hier, en gij vertrekt. — Ik blijf hier, maar gij vertrekt. — Ik blijf hier, omdat gij vertrekt. — Ik blijf hier, indien gij vertrekt. — Ik blijf hier, ofschoon gij vertrekt.

Somtijds wordt het voegwoord weggelaten: *Rijkdom adelt niet; deugd adelt. Gij kunt niet uitgaan: het regent.*

Mist gij, beiden moet gij sneven;

Trest gij, beiden zijt gij vrij.

BILDERDIJK.

189. Men verdeelt de voegwoorden in nevenschikkende en onderschikkende, naardat zij zinnen van gelijken of ongelijken rang verbinden.

De nevenschikkende voegwoorden worden onderscheiden in:

- 1° *aaneenschakelende*: en noch, zoowel — als, niet alleen — maar ook, enz.
- 2° *tegenstellende*: of, of — of, hetzij — hetzij, hetzij — of, maar, enz.
- 3° *redengevende*: want.

190. De onderschikkende voegwoorden kan men verdeelen in zooveel soorten, als er verschillende betrekkingen bestaan tusschen den hoofdzin en den afhankelijkzinnen. Wij stippen slechts enkele soorten aan:

- 1° *plaatsbepalende*: waar, waakheen, werwaarts. *Ga, werwaarts uw plicht u roept.*
- 2° *tijdbepalende*: toen, als, wanneer, terwijl. — *De sleutel brak, toen ik het slot omdraaide.*
- 3° *redengevende*: omdat, daar, dewijl, vermits. — *Daar God heilig is, moet hij een afkeer hebben van de zonde.*
- 4° *doelaanwijzende*: opdat, dat, ten einde. — *De tuinman snoeit de boomen, ten einde zij betere vruchten zouden dragen.*
- 5° *toegevende*: ofschoon, hoezeer, hoewel, al. — *Wensch nooit uw' evenmenschen kwaad, Al waart gij 't voorwerp van hun haat.*

191. Er zijn woordkoppelingen, die den dienst doen

van voegwoorden: *in zooverre als; ten einde.* — Zij bestaan uit eene bijwoordelijke bepaling, al of niet gevolgd door een voegwoord.

192. Behalve door voegwoorden worden de zinnen nog verbonden door betrekkelijke voornaamw., bijwoorden en leesteevens: *Spreek niet over zaken, waarvan gij geen kennis hebt. Daar geschiedde, wat altijd geschieden zal: De Voorzienigheid geleidde de historie.*

*Hem, die een klein verlies niet acht,
Wordt groote schade toegebracht.*

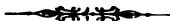
Betrekkelijke voornw. en bijwoorden doen echter iets meer dan zinnen verbinden; dit blijkt, wanneer men den volzin in enkelvoudige zinnen ontbindt. Beproof zulks met de hierboven opgegeven voorbeelden.

193. Eenige voorzetsels en bijwoorden komen ook als voegwoorden voor: *Begin niet, voor hij aankomt. Blijf hier, tot de avond valt. Sedert Jeruzalem verwoest is, leven de Joden verspreid over de aarde. Verzint, eer gij begint.*

OPMERKINGEN. 1° Het woordje dat, hetwelk bij zulke woorden staat, of er bij wordt gedacht, maakt ze eigenlijk tot voegwoorden.

2° De bijwoorden, onderschikkende voegwoorden en voorzetsels zijn o. a. hierin van elkander onderscheiden:

- a. de bijwoorden vormen op zich zelf eene bepaling: *De klok loopt vijf minuten voor.*
- b. de onderschikkende voegwoorden vormen eene bepaling met den bijbehorenden zin: *Ga niet heen, voor gij hem gesproken hebt.*
- c. de voorzetsels vormen eene bepaling met de bijbehorende woorden: *De booze siddert voor den naderenden dag der vergelding.*

Tusschenwerpsels.

194. Tusschenwerpsels zijn uitingen van het gevoel of klanknabootsingen.

Tot de eerste soort behooren *ha! hoezee! helaas! ach! och! o! ei! bah! foei! st!*

Tot de tweede soort: *pof! klets! plomp! krak! bons! klingeling!*

Zij heeten tusschenwerpsels, omdat zij als het ware tusschen de deelen der rede geworpen worden. Zij staan buiten den samenhang van den zin, en hebben geene bepaalde plaats.

Ook andere rededeelen en zelfs zinnen worden als tusschenwerpsels gebruikt: *weg! stil! ja! volk! ziedaar! vaarwel! o hemel! kijk 'reis aan!*

Over de Spelling.

195. Door de leer der spelling verstaat men de kennis der verschillende letterklanken, waarvan men zich in eene taal bedient, van de letterteekens, waardoor die klanken worden voorgesteld en van de regels, volgens welke die letters tot woorden verbonden worden.

De algemeene regels der spelling worden bepaald door de beschaafde uitspraak, door de gelijkvormigheid of door de afleiding. Zoo schrijft men: *hij mag; hij bad, geschud* ofschoon men uitspreekt: *mach, bat, geschupt*; — zoo bestaat *lenen* naast *leenen*, *tonen* naast *toonen*, enz. — Soms eischt de regelmatigheid, dat men letters schrijve, die niet worden uitgesproken: *dorpsschool* naast *dorpskerk*.

OPMERKING. Door *oude spelling* verstaat men die van SIEGENBEEK, welke in 1804 door een besluit van het bestuur der Bataafsche Republiek werd ingevoerd. De thans algemeen aangenomen *nieuwe spelling* is die van DE VRIES en TE WINKEL.

196 De Nederlandsche taal bedient zich van de volgende 26 letters: **a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y**, (ypsilon) **z**.

c, q, x, en **y** komen alleen in *vreemde woorden en eigenamen* voor. — Men verwarre **y** niet met den tweeklank **ij**.

De **c** met de **h** verbonden vormt een samengesteld letterteeken, dat ook in echt Nederlandse woorden voorkomt: *toch, recht, schoon*. Zij wordt uitgesproken als eene verscherping van de **g**. Andere samengestelde letterteekens zijn: **ph**, uitgesproken als **f** in: *philosoof, phantasie, philanthroop*, enz. — **th**, uitgesproken als **t** in: *Thomas, theocratie*, enz.

197. Men onderscheidt de letters in **klinkers** en **medeklinkers**. Een **klinker** kan op zich zelve worden uitgesproken.

Er zijn 7 klinkers: **a, e, i, o, u, oe** en **eu**.

Zij kunnen zijn volkomen als in: *schapen, leven, bieden, boven, bureu, voet, scheur*.

Onvolkomen als in: *schat, bel, pit, pot, zon, put*.

Toonloos als in: *pitten, monnik, Dokkum*.

Tweeklanken zijn ongelijkmatige klanken door verbinding van twee klinkers ontstaan: **ai, ei, ij, ui, au, ou, aai, ooi, oei, eeu** en **ieu**.

198. Medeklinkers zijn letters, die alleen met behulp van een **klinker** kunnen worden uitgesproken.

Men verdeelt de medeklinkers naar de spraakwerktuigen, waarmede ze worden voortgebracht, in:

1° lipletters, (labialen): **b, p, v, f, w, m**.

2° tongletters, (lingualen): **r, j**.

3° tandletters, (dentalen): **d, t, n, l, s, z**.

4° keelletters, (gutturalen): **g, k, ch, h**.

Naar de meerdere of mindere kracht, waarmede ze worden uitgesproken onderscheidt men:

- 1° zachte medeklinkers: **b, d, v, g, z.**
 2° scherpe medeklinkers: **p, t, f, k, ch, s.** ('t kofschip.)

Nog heeten **l, m, n, r** vloeiende letters, (**molenaar**); — **s** en **z** sisletters; — **m, n** en **ng**, neusletters.

199. Door lettergreep verstaat men een of meer letterklanken, die in eens kunnen worden uitgesproken: *aas, sterk, o-pe-ning.*

Eene lettergreep heet open, wanneer zij op een klinker uitgaat; eindigt zij op een medeklinker, dan noemt men ze gesloten.

OPMERKING. Bij het verdeelen der woorden in lettergrepen houde men het volgende in het oog :

- 1° Eene alleenstaande tusschenletter behoort tot de volgende lettergreep: *le-ven, ka-chel, li-chaam, lo-kaal*, enz.

In samenstellingen echter blijft iedere letter in het woord, waartoe ze behoort: *lok-aas, mein-eed, door-ten, elk-ander, in-ademen, aan-een*, enz.

Woorden met de voorvoegsels (**be, ge, her, ver, ont, wan**, enz., alsmede die met de achtervoegsels **aard** en **achtig**.) worden in dezen als samengestelde woorden behandeld: *be-sterven, ge-stand, her-overen, ver-eenigen, ont-aarden, wan-orde, wreed-aard, steen-achtig*, enz. Uitgez. *vein-zaard* en *grijn-zaard*. Indien bij afgeleide woorden het achtervoegsel met een medeklinker begint, wordt het geheele achtervoegsel gescheiden. De **t** en **p**, die in verkleinwoorden voor **je** worden ingevoegd, alsook de **s** voor **ke** blijven met het achtervoegsel vereenigd: *schoon-ste, gedwee-ste, vlee-sche-lijk, stoel-tje, boom-pje, boek-ske*. Uitgez. *naas-te, bes-te, pa-paat-je, Daat-je* en *Koot-je*.

- 2° Van twee tusschenletters behoort de ééne tot de voorgaande en de andere tot de volgende lettergreep: *ber-gen, bon-te, kan-sen, den-ken, zin-gen, han-dig*.

- 3° Van drie of meer tusschenletters behooren er zooveel tot de volgende lettergreep, als zich gemakkelijk

T. S.

3 c. 1

7

aan het begin van een woord laten uitspreken: *vor-sten*, *ern-stig*, *ven-ster*, *amb-ten*, *art-sen*, *koort-sen*, enz.

- 4° In eigennamen en vreemde woorden houdt men zich aan de uitspraak: *A-dri-aan*, *te-le-graaf*, *hy-po-theek*, *hyp-no-tis-me*.

Spelling der klinkers en tweeklanken.

200. In gesloten lettergrepen geschiedt de verlenging door verdubbeling van het letterteeken: *rad*, *raad*, — *vel*, *veel*, — *stof*, *stoof*, — *bus*, *buur*.

OPMERKING. 1° De **i** wordt verlengd door bijvoeging van **e**: *pit*, *Piet*, — *zit*, *ziet*.

2° Voor **ee** en **oo** vindt men **ei** en **oi** in *heir*, *heirscha-*
ren, en *oir* (erfgenaam).

3° De enkele *u* is lang in gesloten lettergrepen, wanneer er eene **w** op volgt: *schuw*, *ruw*.

201. In open lettergrepen worden de **a** en de **u** nooit verdubbeld: *ba-ken*, *la-de*, *vu-rig*, *tu-ren*. — Voor **ch** staat een korte klank zelfs in open lettergrepen: *la-chen*, *li-chaam*, *ku-chen*, *bo-chel*. Uitgez. *Rachel*, *Michiel*.

202. Men schrijft de volkomen **e** met eene enkele letter (zachtlange **e**):

1° In open lettergrepen van sterke werkwoorden en in woorden daarvan afgeleid: *nemen*, *breken*, *lezen*, *heler*, *hevel*, *vergeving*. Uitgez. *heeten*.

2° In het meervoud der woorden op heid: *schoon-*
heden, *dwaasheden*.

3° Als zij met de onvolkomen **e** of met **a**, **i**, of **eu** afwisselt: *keten*, (ketting); *bevelen*, (bevel); *edel*, (adel); *geven*, (gift); *lenen*, (leunen); *stenen*, (steunen); *sneven*, (sneuvelen). Uitgez. *heeten* (hitte).

4° In open lettergrepen vnn woorden, die aan het Fransch en meer nog van die aan het Latijn ontleend zijn: *melis* (melasse), *specerij* (épicerie), *penen* (panais) — *deken* (decanus), *kemel* (camelus), *peper* (piper), *zemel* (simila). Uitgez. *leeken* (laïcus).

De volkomen **e** is s c h e r p, (scherplange **ee**):

1° In open lettergrepen, die door samentrekking zijn ontstaan: *preeken* (prediken), *veeren* (vederen), *onweeren* (weder).

Ook *eega* en *deesem*.

2° Op het einde van eenlettergrepige woorden: *thee*, *zee*, *kwee*. Uitgez. *he! re*.

3° In de uitgangen *eelen*, *eeren*, *eezen* en *eesche*: *houweelen*, *rondeelen*, *halveeren*, *Chineezen*, *Canadeesche*.

OPMERKING. In de woorden: *beweren*, *deren*, *ontheren*, *verweten* (verdedigen), *verteren*, *zweren* heeft men den bastaard-uitgang *ceren* niet.

203. De volkomen **o** is z a c h t (eene enkele **o**):

1° In open lettergrepen van sterke werkwoorden en in woorden daarvan afgeleid: wij *kozen*; zij *vlogen*; zij *togen*; *bedrogen*; *welkome* gast. Uitgez. *loopen* en *stooten*. Ook schrijft men *loochenen* en *goochelen* (van *liegen* en *guigen*.)

2° Als zij met de onvolkomen **o** of met **eu** afwisselt: *holen* (hol), *broze* (bros), *grove* (grof), *beloven* (belofte), *logen* (leugen), *koning* (keuning).

3° In 'tmeervoud der vreemde woorden op *oom*, *oog*, *oof* en *oop*: *atomen*, *archeologen*, *philosofen*, *philantropen*.

4° In open lettergrepen van woorden, die uit het Fransch of Latijn zijn overgenomen, mits de **o** niet ontstaan is uit **au**: *abrikozen* (abricot), *komforen* (chauffoir); *rozijnen* (raisin); — *oker* (ochra), *ivoren* (ebur), *schotel* (scutella), *tonen* (klanken, tonus); — *toon* = teenen.

De volkomen **o** is s c h e r p, (scherplange **oo**):

1° In het meervoud der woorden op **genoot**, en in bijvoegl. naamw. op **loos**: *echtgenooten*, *deelgenooten*, *ouderlooze*.

2° In lettergrepen, die door samentrekking zijn ontstaan: *graszoo* (zode), *boóm* (bodem), *vroolijk* (vrou-

delijk, vreugdelijk); — alsmede op het einde van eenlettergrepige woorden: *zoo, vloot*; uitgez. *ho! o!*

- 3° In woorden, die in het Latijn of in het Hoogduitsch **au** hebben: *koolen* (planten, caulis; — *kolen* = brandstof); *mooren* (maurus); — *gelooven* (glauben), *hoopen* (znr. Haufen — *hopen* = verwachten), *goochelen* (gaukeln), *koopen* (kaufen), *rooven* (rauben).

204. De volkomen **i** wordt door **ie** voorgesteld:

- 1° In gesloten lettergrepen: *riep, vier*.
2° In open lettergrepen, die den heelen of halven klemtoon hebben: *fabrieken, Jezüeten, melodieën, relekwie, balie, tralie*.

In toonlooze lettergrepen schrijft men altijd **i**, alsook in den uitgang **isch**: *fabrikant, baliën, traliën, afgodisch*.

Nog schrijft men **i** in: *Januari, Februari, Juni, Juli*; en in de bastaardwoorden: *artikel, citer, titel, justitie, traditie, notitie, familie, enz.*

OPMERKING. Men lette op de schrijfwijze van woorden als: *bemoeiing, broeiing, glooiing, voltooiing, enz.*

205. Tusschen **ei** en **ij** wordt thans in de beschaafde uitspraak geen verschil gehoord.

Men schrijft **ei**:

- 1° In de uitgangen *heid, lei* en *teit*: *hoogheid, allerlei, majesteit*.
2° In woorden, waarin deze klank met **ag** of **eg** afwisselt: *zeide* (zegde), *dweil* (dwegel), *meid* (maagd).
3° In woorden, waarin zij eene **n** voorafgaat, die nog door een medeklinker wordt gevolgd: *veinzen, peinzen, einde*. Uitz. *grijnzen, cijns*.

Men schrijft **ij**:

- 1° In woorden, waarin deze letter in sommige dialecten als **ie** wordt gehoord: *wijten, dijk, schrijven*. In vele dialecten wordt in zulke woorden wel de **ij** (eenigszins gerekt) gehoord, doch alsdan wordt **ei** vaak als **aai** uitgesproken.
2° In sterke werkw., die in den onvolmaakt verleden

tijd **ee** hebben en in woorden daarvan afgeleid:
blijven, slijpen, strijd.

- 3° In woorden met het achtervoegsel **ij** (**rij** — **nij**), en in die met den uitgang **ijs**: *partij, galerij, averij, spotternij, paradij's*. Men schrijft nochtans *hamei, schalmei, rammeien, galei, pastei, liorei, lakei, paleis.*

Comp.
Opmerking verdienen:

karwei (<i>werk</i>)	karwij (<i>zaad</i>)
steil (<i>bijv.nw.</i>)	stijl (<i>zelfst.nw.</i>)
weiden, uitweiden (<i>weide</i>)	wijden (<i>toewijden</i>)
	verwijderen (<i>wijd</i>)
bei (<i>bezie</i>)	bij (<i>insect</i>)
meid (<i>maagd</i>)	mijt (<i>hoop, diernaam</i>)
peil (<i>hoogtemerk</i>)	pijl (<i>om te schieten</i>)
leiden (<i>voeren</i>)	lijden (<i>ondergaan</i>)
neigen (<i>hellen</i>)	nijgen (<i>buigen, groeten</i>)
reizen (<i>van reis</i>)	rijzen (<i>stijgen, opgaan</i>)
rei (<i>koor</i>)	rij (<i>reeks</i>)

Spelling der medeklinkers.

¶ 206. De medeklinkers, die als tusschenletters voorkomen, worden verdubbeld, wanneer zij op zich zelve na een korten klank staan: *bibberèn, stotteren, waggelen*. Uitgez. **ch**, die nooit verdubbeld wordt: *echo, kachel*. — Van **sch** wordt alleen de **s** verdubbeld: *flesschen, bosschen*.

Zie ook N° 46. Opm. 5 blz. 29.

OPMERKING. De **s** wordt niet verdubbeld na een volkomen klinker of tweeklank; daarom schrijft men: *wijselijk, dwaaselijk, zeisen, kruisigen, geesel, IJsel, Pruisen*.

207. Bestaat er bij verwantschapte medeklinkers twijfel, of men een zachten of wel een scherpen

medeklinker moet gebruiken, zoo houde men zich aan de volgende regels:

X 1° Onverbuigbare woorden eindigen op een scherp medeklinker: *toch, of*; uitgez. *nog* ter onderscheiding van *noch*.

O Verbuigbare woorden hebben een zachten of scherp medeklinker, naar gelang die in de verbuiging voorkomt: *rad, raderen*; — *rat, ratten*; — *goed, goede*; — *zwart, zwarte*. Hetzelfde vindt plaats in de vervoeging der werkwoorden: *keerde, gekeerd*; — *werkte, gewerkt*.

X 2° De **v** en de **z** komen niet als sluitletters voor; in het meervoud der zelfst.nw. en bij verlenging der andere woorden komen deze letters in plaats van **f** en **s**:

a. wanneer er een volkomen klinker of tweeklank voorafgaat: *Ik leef, wij leven*; *ik blijf, zij blijven*; *glas, glazen*; *wijs, wijze mannen*.

b. wanneer zij worden voorafgegaan door **l**, **m**, **n** of **r**: *golven, gemzen, ganzen, glanzen* (w.w.; *glansen* is een zelfst.nw.), *korven*.

O OPMERKING. De **s** blijft in de volgende zelfst.nw. behouden: *kousen, kruisen, pausen, poesen, sausen, smousen, struisen, spiesen, balansen, dansen, floersen, kaarsen, kansen, kersen, koersen, kransen, lansen, marsen, persen, polsen, prinsen, schansen, schorsen, sponsen, slonsen, transen* en *walsen*.

X De **f** blijft behouden in: *nimfen, filosofen, telegrafen* en *triumfen*.

De **sch** van „vleesch” gaat over in **z**: *vleezen, vleezig*.

X 3° Men verscherpt **d** en **v** tot **t** en **f** voor het achtervoegsel **nis**: *beeltenis, verbintenis, ontstentenis, droefenis, begrafenis*.

f 4° De **v**, **z** en **ng** worden tot **f**, **s** en **nk** verscherpt voor het achtervoegsel **lijk**: *liefelijk, vreeselijk, aanvankelijk, koninklijk*.

f OPMERKING. De **ng** wordt nog tot **nk** verscherpt in: *rot-tinkje, koninkje*, enz. *jonkheid, jonkheer, jonkvrouw, koninkrijk, lankmoedig, sprinkhaan*.

Over de uitgangen der verkleinwoorden, zie blz. 103. Daarbij merken wij nog het volgende op:

a. Worden **h**, **l**, **m**, **n** en **r** door een onvolkomen klinker voorafgegaan, dan verdubbelt men dien slotmedeklinker, die alsdan door eene toonlooze **e** wordt gevolgd: *ribbetje*, *belletje*, *kommetje*, *kannetje*, *sterretje*. — Hetzelfde gebeurt ook soms achter **g**: *vlaggetje*, *vlagje*; *biggetje*, *bigje*.

b. De volgende verkleinwoorden hebben een langen klank, omdat die ook in het meervoud der zelfst.nw. voorkomt: *blaadje*, *raadje*, *glaasje*, *scheepje*, enz. — Men vindt ook *kindertjes*, *radertjes*, *eiertjes*, enz. doch alleen in het meervoud.

c. Voorts schrijft men: *jongetje*, *broertje*, *zusje*, *veertje*, *weertje* van *jongen*, *broeder*, *zuster*, *veder* (veer), *weder* (wcor).

5° De **d** wordt voor de **s** steeds als **t** uitgesproken: *gids*, *loods*, *ginds*, *reeds*, enz. De afleiding eischt een **t** in: *knots*, *gutsen*, *spits*, *mits*, *rots*, *flits*, *scherts*, *rits*.

† 6° De **t** wordt door **ch** en niet door **g** voorafgegaan: *kracht*, *vluchten*, *bocht*, *rechter*, *licht*, *hij bracht*, *gedacht*, *hij mocht*.

* Uitgezonderd a) In regelmatige vormen van werkwoorden, waarin eene **g** voorkomt: *hij ligt*, *gij zaagt*.

† b) In zelfst.nw., die door het achtervoegsel **te** van woorden op eene **g** gevormd zijn: *gebergte*, *laagte*; *droogte*, *vroegte*, *menigte*. Ook schrijft men *Aagt* voor *Agatha*.

208. Aan het einde der bijvoeglijke naamwoorden schrijft men **sch**: *vergeefs***sch**, *jaarlijks***sch**, *zijdelings***sch**, *opwaarts***sch**, enz.

† Uitgezonderd. 1° Die, waarin **s** bij verlenging in **z** overgaat: *boos*, *voos*, *vuns*, *wijs*, enz.

† 2° De volgende bijv. naamw.:
bits, *spits*, *bluts*, *dras*,
dwars, *wars*, *paars*, *kras*,
los, *ros*, *flets*, *wis*,
 alsook *gewis*.

† OPMERKINGEN. 1° In den regel gaan de bijwoorden niet op **sch** maar op **s** uit: *tevergeefs, jaarlijks, opwaarts*.

2° Vele eenlettergrepige woorden hebben alleen een vorm op **sch**: *barsch, forsch, frisch, grootsch, hondsche, hoofsch, malsch, valsch*.

× 3° Men make onderscheid tusschen:

rasch (<i>bijv.nw.</i>)	ras (<i>bijv. en zelfst.nw.</i>)
trotsch (<i>bijv.nw.</i>)	trots (<i>bijv., zelfst.nw. en voorz.</i>)
asch (<i>verbrande stof</i>)	as (<i>van een wiel</i>)
marsch (<i>loop</i>)	mars (<i>van een kramer</i>)
mosch (<i>musch</i>)	mos (<i>plant</i>)

— 209. Als tusschenletter schrijft men **sch** in de werkwoorden: *brieschen, druischen, ruischen, eischen, krijschen, hijschen, dorschen, vorschen, lesschen, blusschen, lasschen, wasschen* (reinigen), *wenschen, wisschen*.

Met **s** daarentegen: *bruisen, torsen, plassen, wassen* (groeien — met was bestrijken).

× 210. Men schrijft **samen**, wanneer dit woord alleen staat, (*s* is ontstaan uit *tz van té zamen*): *Zij vertrekken samen*; — zoo ook wanneer het als eerste deel eener samenstelling voorkomt: *samenkomst, samenscholing*.

Daarentegen schrijve men: *te zamen, verzamelen, gezamenlijk*.

× 211. Met **f** of **v** worden geschreven: *verf, verven, verver*; maar met **w**: *murw, vermurwen*.

Inlassching of uitlating van verbindingsletters.

× 212. De woorden op **lijk, ling** en **loos** lasschen eene **e** in na den voorafgaanden medeklinker: *deugdelijk, sterfelijk, mondeling, moedeloos, goddeloos*.

× UITGEZONDERD. 1° Wanneer eene toonlooze lettergreep voorafgaat: *adellijk, middellijk, eigenlijk, ouderloos*. — Men schrijft *hemeling* (achtervoegsel *ing*).

† 2° Als er eene **l, n** of **r** voorafgaat: *heileloos, toonloos, eerlijk*.

- X 3° Als het grondwoord eindigt op **g**, die als **ch** wordt uitgesproken: *genoeglijk*, *gevoeglijk*, *bijvoeglijk*, *heuglijk*, *ondraaglijk*, *ontzaglijk*. — Men schrijft echter: *mogelijk*, *dageelijks*, *degelijk* en *ontegenzeggelijk*.

¶ 213. De invoeging der **e** is willekeurig.

- X 1° Wanneer het grondwoord eindigt op **f**, **s**, **nk**, die in de plaats komen van **v**, **z**, of **ng**; *sterf(e)lijk*, *lief(e)lijk*, *grafelijk*, (*graaflijk*), *dwaselijk*, (*dwaaslijk*), *ver kies(e)lijk*, *vrees(e)lijk*, *aanvank(e)lijk*, *oorspronk(e)lijk*.
- X 2° Wanneer het grondwoord eindigt op **n**, voorafgegaan van een onvolkomen klinker: *man(ne)lijk*, *bemin(ne)lijk*.
- X 3° In de woorden *moei(e)lijk*, *verfoei(e)lijk*. — Voorts schrijft men *vrijelijk*, *willeloos*; *planloos*, *naamloos*, (zonder naam), *nameloos* (onnoemlijk groot), *zinloos* (zonder verstand), *zinloos* (zonder zin).

○ OPMERKING. In de soortgetallen op **lei** en **hande** wordt tusschen het telwoord en den uitgang meestal **der** ingevoegd: *vierderlei*, *vijsderhande*; echter niet in: *eenerlei*, *tweeërlei*, *tweeërhande*, *drieërlei*, *drieërhande*.

Over de verbindingsletters **s** en **n**, zie N° 65.

○ 214. Bij eenige samenstellingen worden vaak een of meer letters van het grondwoord uitgeworpen. Zulks geschiedt:

- 1° In woorden op eene toonlooze **e**, die ook buiten de samenstelling somtijds niet gehoord wordt: *aardbewoner*, *eindverhoor*.
- 2° Bij samenstellingen, wier eerste lid de stam is van een werkwoord uitgaande op: *ijd*, *eid*, *uid*, *ied* of *oud*: *rijkunst*, *leiboom*, *luikhuis*, *verspiejacht*, *houkind*.
- 3° In woorden als *kalvermarkt*, *raderwerk* enz. wordt **e** n of **s** uitgeworpen.

Het aaneenschrijven der woorden.

X **215.** De woorden, die eene eigenlijke of on-eigenlijke samenstelling uitmaken worden aaneengescreven.

Sommige echter vorderen nog het koppelteeken. (Zie *Leesteekens.*)

X **216. Eigenlijke samenstelling.** Men noemt de samenstelling eigenlijk, wanneer de onderlinge betrekking der vereenigde woorden zoodanig is, dat er bij scheiding geen goede zin meer overblijft, tenzij men een der deelen van vorm verandere, nieuwe woorden bijvoege, of de deelen omzette.

Men schrijft derhalve aaneen de volgende en soortgelijke woorden:

bloeddorst = *dorst naar bloed.*

allerschoonst = *schoonst van alle.*

kaartspelen = *met kaarten spelen.*

badplaats = *plaats om te baden.*

wijnglas = *glas bestemd voor wijn.*

landverhuring = *verhuring van land.*

viervoetig = *vier voeten hebbende.*

broodbakker, houthakker, mettertijd, metterwoon, metterdaad, uitermate, enz.

X **OPMERKING.** Hiertoe behooren ook de bijwoorden uitgaande op de zoogenaamde bijwoordelijke *s*, — de uitdrukkingen, waarin woorden voorkomen met spraakkunstige vormen, die niet meer op zich zelf staande in gebruik zijn, — alsook zelfst.nw. voorafgegaan van een bepalend woord, dat in de samenstelling onverbogen blijft. Immers al deze uitdrukkingen leveren, gescheiden zijnde, volgens het tegenwoordig spraakgebruik geen goeden zin op, of passen niet meer in de rede.

X Voorbeelden: *buitendijks, rechtstreeks, bijtijds, terloops, terluiks, tevergeefs, binnensmonds, buitenshuis; — goedsmoeds, blootshoofds, heelhuids, inderdaad, derhalve, dermate, destijds, weshalve, gewapenderhand, langzamerhand, gelukkigerwijze; — stamvader, grootmoeder, kleinkinderen, overgrootmoeder.*

Men schrijft daarentegen niet aaneen: *brood hakken, hout hakken, land verhuren*; evenmin: *ouder gewoonte, zaliger gedachtenis, met luider stem, in aller ijl, te gelijker tijd*.

✕ In deze uitdrukkingen toch behoudt elk woord zijne beteekenis (niet in *gewapenderhand, langzamerhand*); terwijl ook de 2^e of 3^e nv. op **er** hier minder vreemd voorkomt dan in de boven opgegevene op **s**.

✕ **217. Oneigenlijke samenstelling.** De samenstelling heet *oneigenlijk*, wanneer de deelen wel kunnen gescheiden worden, maar alsdan een anderen zin opleveren, dan wanneer ze vereenigd zijn. Men schrijft derhalve aaneen die uitdrukkingen, waarin één der leden of wel beide hunne gewone beteekenis hebben verloren.

Zoodanig zijn :

✕ 1° **Werkwoorden**, waarin het eerste lid, of wel het werkwoord zelf niet in zijne gewone beteekenis voorkomt: *prijsgieven, waarschuwen, waarzeggen, gevangennemen, goedvinden, hoogschatten, schadeloosstellen, harddraven, snelschrijven, voortvloeien, weldoen, ondergaan, ondergaan, overblijven*.

6 **OPMERKING.** In de drie laatste komt een voorzetsel als bijwoord voor. — Iets anders beteekenen: *goed* (beter, best) *vinden*; *hard draven*; *snel schrijven*; *voort vloeien*; *onder* (iets) *gaan*. — Wanneer men bij het eene lid eene bepaling kan zetten, zonder dat de zin verandert, is dit een teken, dat men geen samenstelling heeft; vergelijk: *prijsgieven* en *een hoogen prijs geven voor iets, stellen op iets*; — *opwerpen* en *op iets werpen*.

✕ 2° **Bijvoeglijke naamwoorden**, waarin het geheel iets anders uitdrukt dan de bloote som der elk-ander opvolgende deelen zou medebrengen: *welbespraakt* (zeer bespraakt), *wel bespraakt* (inderdaad bespraakt); — *zwartbont, zwart bont*; — *hooggeel, hoog geel*; — *lichtbruin* (nieuwe kleur), *licht bruin* (bruin in lichten graad). Verder: *volkomen, algoed, Weledel, Weleerwaarde, Grootedelachtbare, Zeergestrenge Heer*.

3° **De voornaamwoorden**: *degene, diegene, dat-*

gene, hetgeen, hetwelk, dezulke, dezelfde, wijl hierin een der deelen zijne beteekenis heeft gewijzigd of verloren.

- 4° Vele samengestelde bijwoorden, waarin voorzetsels voorkomen, als bijwoorden gebruikt, of waarin op eene andere manier een der leden in gewijzigde beteekenis voorkomt: *tusschenin, achterover, rechtuit, achteraf, hieraan, daardoor, achterwege, onderweg, integendeel, overluid, opnieuw, daarenboven, desniettegenstaande, dientengevolge*, (verschillend van: *van hier, van daar van waar*, waarin beide woorden hunne kracht behouden), *overal, aaneen, dooreen*.

OPMERKINGEN. 1° Men schrijft liefst: *er bij, er aan*; enz. omdat er meestal door tusschenstaande woorden van het bijwoord is gescheiden.

2° Het voorzetsel **te** (**ten, ter**) maakt eene uitzondering, omdat dit bij voorkeur dient om bijwoordelijke uitdrukkingen te vormen en dus in zijn eigenlijke beteekenis genomen wordt: *te huis, (thuis), te land, ter zee, ten hove, te recht, ten onrechte*. Daarentegen *terloops*, enz. zie n° 216 op m. — Ook blijven gescheiden uitdrukkingen met het voorzetsel bij: *bij toeval, bij gebrek*, enz.; doch *bijgevolg*.

- 5° De samengestelde voorzetsels: *tegenover, rondom, niettegenstaande, ingeolge*. Van elkander schrijft men de prepositionale uitdrukkingen: *uit hoofde van, naar mate van*.

Naarmate is een voegwoord: *Naarmate hij rijker werd, nam zijne geldzucht toe*.

- 6° De samengestelde voegwoorden, waarin de beteekenis van ieder deel niet volkomen duidelijk uitkomt: *althoewel, bijaldien, evenals, ingeval, tenware, zooals, zoodat, zoowel*. — In twee woorden echter de uitdrukkingen: *zoolang als, vanhier dat*.

OPMERKING. Men schrijft gewoonlijk: *te leur stellen, in acht nemen, in stand houden*, doch *teleurstelling, inachtneming, instandhouding, Mijnheer, Mevrouw* doch *Mijne Heeren*.

Spelling van vreemde woorden.

✕ **218.** Men heeft drie soorten van vreemde woorden: zie „Stijlleeër” blz. 124. —

De eerste klas, die als het ware burgerrecht verkregen heeft, richt zich geheel naar de spelregels der Nederlandsche woorden.

• De derde klas, die geheel vreemde woorden bevat, behoudt de spelling der taal, waaruit zij genomen zijn. Worden zij op de Nederlandsche wijze verbogen, of hecht men er een Nederlandschen uitgang aan, dan behooren zij tot de tweede klas: *doctor* (3^e klas.) *doctoren* (2^e klas.) — *toäst*, *toästen*; — *cadeau*, *cadeautje*.

✕ **OPMERKING.** Het behouden der vreemde buigingsvormen in gewonen stijl verraadt verwaandheid; men schrijve dus: *gymnasium*, *gymnasiën*: — *trapezium*, *trapeziums*.

Van sommige echter wordt de **S** als meervoudsuitgang behouden: *transporteurs*, *caprices* ^{geh.}.

✕ De tweede soort, de eigenlijke bastaardwoorden, wordt op de oorspronkelijke wijze geschreven, voor zoverre de uitspraak onveranderd is gebleven, vooral wanneer die woorden tot de taal der wetenschap behooren of slechts door eene enkele klas van personen gewoonlijk gebruikt worden: *systeem*, *officier*, *procureur*, *executie*, *dejeuneeren*. Waar echter de oorspronkelijke spelling tot eene ongewone uitspraak aanleiding geeft, verandert men in zoverre de spelling: *artikel*, *diaken*, *republiek*.

Eveneens schrijft men de bastaardwoorden zooveel mogelijk als Nederlandsche woorden, wanneer zij tot de volkstaal behooren: *penseel*, *biljet*, *biljart*, *kastelein*, *kapitaal*, *kwartier*, *krediet*, *stukadoor*; daarentegen: *horloge*, *chocolade*, *machine*, *diligence*.

Men lette nog op de spelling van: *philosoof*, *philosophie*; — *telegraaf*, *telegraphie*, — *kritiek*, (hachelijk), *critiek*, (beoordeeling); — *doctor* (titel), *dokter* (geneesheer); — *lokaal* (vertrek), *locaal* (plaatselijk); — *komedie* (schouwburg), *comédie* (blijspel).

Iets over de Uitspraak.

219. In de uitgangen *ig, ik, erik, it, ing* en *um*; als ook in de uitgangen der werkwoorden op *igen* en *iken* wordt de **i** of **u** verzacht en nagenoeg als de toonlooze **e** uitgesproken: *zandig, monnik, dommerik, kievit, woning, Dokkum, Gorkum, pijnigen, prediken.*

In *Arnhem (-mer), Haarlem (-mer)* wordt de onvolkomene **e** eenigszins gehoord.

220. De **ij** wordt in de uitspraak als toonlooze **e** gehoord:

- 1° In den uitgang *lijk*: *menschelijk, kinderlijk* (bijv.nw.), *zakelijk, wezenlijk, schielijk.*
- 2° In afgeleide werkwoorden als: *billijken, vergoelijken.*
- 3° In *dikwijls* en *bijzonder.*

OPMERKING. In samenstellingen met *rijk* en in woorden, waarin *lijk* geen achtervoegsel is: wordt de **ij** gehoord, *leerrijk, liefderijk, volkrijk, geestrijk*; — *gelijk, dergelijk, insgelijks.*

In *ijzegrim, andijvie, knijzen, grijzelen* wordt zoowel **ie** gehoord als **ij**, en soms ook geschreven. Dit is niet van toepassing op *ijver.*

221. De medeklinkers aan het begin eener lettergreep hebben steeds hunne natuurlijke uitspraak.

Uitgezonderd in *veertig, vijftig, zestig, zeventig*, waarin **f** en **s** gehoord worden. In *te zamen* wordt ook in den regel **s** uitgesproken.

222. **Ch** van **sch** is stom in het midden en aan het einde der woorden: *wenschen, visschen, tusschen, mensch, vleesch.*

In vreemde woorden wordt **ch** soms gehoord als verscherping van **g**: *cherub, chaos*; soms ook als **k**: *Christus, chrysoliet*; of ongeveer als **sj**: *charmant, chirurgijn.*

223. In den bastaarduitgang **age** heeft **g** ongeveer de waarde van **zj**: *plantage, hermitage, stellage*; ook in: *horloge, genie, enz. (niet stellaadje, enz.)*

224. De **g** van het samengesteld letterteeken **ng** late men in de uitspraak niet afzonderlijk hooren; derhalve niet *din-gen*, *versprin-gen*, *din-g*.

225. Door de **n** aan het einde der woorden op **en** te sterk te doen hooren, wordt men gemaakt; zij mag echter ook niet geheel verwaarloosd worden.

Over de Leesteekens.

226. Het doel der leesteekens is, een zin juist te doen verstaan en gemakkelijker te doen lezen.

OPMERKING. Eene zekere vrijheid in het gebruik der leesteekens is geoorloofd, zoo men slechts zorg drage, hierdoor de juiste opvatting van den zin te bevorderen.

227. De leesteekens zijn: de *punt*, de *komma*, de *kommapunt*, de *dubbelpunt*, het *vraagteeken*, het *uitroepingsteeken*.

228. Men plaatst eene **punt**:

- 1° Aan het slot van elken volledigen zin, mits er geen vraag- of uitroepingsteeken gevorderd worde: *Wij moeten God beminnen. Waar liefde tot God in het harte woont, daar is ook liefde tot den evenmensch.* (HEIJNEN.)
- 2° Na elliptische zinnen of op zich zelf staande woorden: *Is dat waar? Ja. — Wat vreezen de menschen? Den dood. — Voorrede. Eerste hoofdstuk.*
- 3° Bij verkortingen: *d.w.z. — Z.H. — enz.*

OPMERKING. In zinnen, waar eene *kommapunt* of *dubbelpunt* voldoende zou zijn, wordt soms de **punt** geplaatst. Hierdoor krijgen zij meer zelfstandigheid en kracht: *Hun leven loopt gewoonlijk stil en ongestoord en onbewogen ten einde. (;) En toch zijn er ook voor hen tijden, waarop jammer, wanhoop en verwijfeling hun deel worden.* (VAN HOEVELL.)

229. Men plaatst de komma :

A. In den enkelvoudigen zin :

- 1° Vóór en na eene aanspreking: *Mijn God, Gij zijt mijn erfdeel. Ei, Heer, 'k geloof, dat ge u vergist.* (GOEVEERNEUR.)

OPMERKING. Dikwijls wordt na eene aanspreking een uitroepingsteeken geplaatst b. v. aan het hoofd van een brief: *Dierbare Ouders!* — De komma evenwel is voldoende, mits de aanspreking niet voorkome als uitroep: *O God! wees mij genadig!* — *Diep gevallen mensch! aanschouw uw Redder!* (VAN OORTE.)

- 2° Vóór en na eene bijstelling: *Saül, de koning van Israël, was door God afgewezen.* (NIEUWENHOF.) — *Dit zou voor ons, menschen, onmogelijk zijn.*

- 3° Tusschen twee of meer nevenschikte zindeelen, uitgenomen wanneer zij verbonden zijn door en, of, noch: *Wilde eenden, sneppen, ooievaars en reigers en vele andere vertegenwoordigers van de uitgebreide familie der watervogels snateren en dartelen in ontelbare vijvers.* (HEIJNEN.) *De gedenkbladen zijner geschiedenis roepen u al de bloedige kampspelen, al de wreede worstelingen, al de bloedige vermaken voor den geest.* (V. D. HORST.) *Welk eene vreemde mengeling van blijdschap, van hoop, van angstvalligheid, van geluk, van vrees komen ons gemoed vervullen!* (VAN LENNEP.) *Damp noch nevel dekt de stroomen.* (TOLLENS.)

- OPMERKINGEN. 1° Worden om wille van den nadruk *en, of, noch* herhaald, dan staat gewoonlijk voor deze woordjes de komma: *'t Schuimt, en bruist, en woelt, en wringt van onder de klippen zich hervoort.* (HELMERS.) *Aan allen geeft de koophandel of schatten, of overvloed, of welvaart, of brood.* (V. D. PALM.) *Noch onze wapens, noch den koning.* (SMIT.)

Doch ook zonder komma: *Noch mijne eer noch uwe veiligheid gedoogen een langer onderhoud.* (V. LENNEP.) *En vreugdevuur en toorts dooft uit.* (BILDERDIJK.)

- 2° De bepalingen, die ten opzichte van elkander niet nevenschikt zijn (zie blz. 9), mogen niet door eene komma gescheiden worden: *Onstuimig afstortende watervallen — de volgende schoone*

dag. — de heuglijke achtste December — heerlijke roode wijn — drie zulke boeken.

3° Er is onderscheid tusschen: *tweede, verbeterde druk en tweede verbeterde druk — mijn trouwe, oude bediende en mijn trouwe oude bediende.*

4° Vóór en na elk zindeel, dat men wil doen uitkomen: *Waar trekt gij, op dit uur, heen?*

B. In den samengestelden zin:

1° Tusschen nevensgeschikte zinnen, die niet door het voegwoord *en* verbonden zijn: *Wees aandachtig, hoor mij aan. Zij worden geminacht, ja gehaat. Hetzij gij eet, hetzij gij drinkt, doet alles ter eere Gods. De heete zomer spoedde ten einde, maar nog brandde de zon op den versteenden grond. (V. KOETSVELD.) — Hij moet thans voorwaarts, of hij is verloren.*

Zonder komma daarentegen: *Adam eet van de verboden vrucht en het vonnis is beloopen. (HAAKMAN.)*

OPMERKINGEN. 1° Is de tweede zin lang, dan wordt ook voor en eene komma geplaatst: *Ik had hem lief als mijn eigen zoon, en ik heb hem ook steeds als zoodanig beschouwd. Ontsla het christenvolk van banden, en stel 't geroofde ons weer in handen, zoo kunt gij nog uw straf ontgaan. (WISELIUS.)*

2° Soms wordt ook, vooral in korte zinnen, de komma weggelaten voor het voegwoord *of*: *Wanneer de herfststorm raast of het krijgsvuur blaakt. (POTGIETER.)*

3° Over andere nevensgeschikte zinnen, zie verder n° 230. (kommapunt.)

2° Meestal ook tusschen de leden van den samengetrokken volzin; doch wanneer beide zinnen hetzelfde onderwerp hebben, en door *en*, *of*, *noch* verbonden zijn, valt gewoonlijk de komma weg. — Zoo ook niet zelden in zinnen van geringen omvang: *'t Een maakt hij koekig, 't ander rond. De hel was overwonnen, maar niet ontmoedigd. (WENNEKENDONK.) — Zoudt gij dat ongenoegen kunnen vergeten en u met hem verzoenen? (V. LENNEP.) Hij dwaalde door de bosschen of zat aan het strand. Zij*

was voor kortswijl niet bevreemd noch bij onnooz'le scherts verlegen. De schrik was alom den Britten om het hart geslagen en Smith's geheele eskader op de vlucht gejaagd. (V. LENNEP.)

- 3° Tusschen den afhankelijken zin (ook den verkorten) en den hoofdzin, en voor en na den tusschenzin: *Dat de lectuur van romans, in den regel hoogst verderfelijk op de verbeelding werkt, hierin stemmen allen overeen, die over het geestelijk en lichamelijk welzijn van den mensch geschreven hebben.* (V. MEURS.) *De Israëlieten, die zoovele weldaden van God ontvangen hadden, waren bijna voortdurend weerspanning en ondankbaar. Uw vader, hoor ik, is van plan naar elders te verhuizen.*

OPMERKING. De komma blijft soms weg bij zinnen van geringen omvang: *Ik vertel slechts wat ik vernomen heb. De vraag is of hij zou willen.* Ook schrijft men geene komma, wanneer men vergelijkende zinnen, door *als* of *dan* verbonden, tot eene bepaling heeft verkort, of wanneer de afhankelijke zin tot eene onbepaalde wijs is teruggebracht: *Hij is zoo goed als gij. Hij was jonger dan de overigen. Hij is te lui om te werken.*

230. Men plaatst de **kommapunt**:

- 1° Bij nevengeschikte zinnen van grooteren omvang, ten einde daardoor het lezen te vergemakkelijken en zulks vooral, wanneer de verbonden zinnen zelve reeds zijn samengesteld of door komma's gescheiden zijn: *Zij schilderden het verschrikkelijk lot, dat Jeruzaloms ingezetenen bedreigde, indien zij zich niet vrijwillig overgaven; en zij verhieven de zachtmoedigheid van hunnen veldheer, die allen spaarde, welke zich zonder tegenstand onderwierpen.*
- 2° Bij nevengeschikte zinnen, wanneer de beide deelen minder nauw verbonden zijn; zulks geschiedt bij de *tegenstellende* of *redengevende* zinsverbinding voor de zoogenaamde voegwoordelijke bijwoorden: *evenwel, niettemin, nochtans, daarentegen, toch*; — *immers, daarom, hierom, deswege, bijgevolg, derhalve, dienvolgens, dus*; ook nog wanneer het

zinsverband niet is uitgedrukt: *Ik heb reden te vreezen; toch vrees ik niet, klonk het trotsche antwoord.* (SCHIMMEL.) *Hij is reeds vijf jaar overleden; derhalve kan hij gisteren niet hier geweest zijn. Hij is bekeerd; voortaan zal hij braaf blijven.*

*Maar ik zal mij in God verblijden,
Mijn Heiland jubelend belijden;
Mijn kracht is God, der Heeren Heer.*

(G. JONCKBLOET.)

231. Men plaatst de dubbelpunt:

- 1° Bij eene woordelijke aanhaling: *Gaspar de Coligny durfde zijn koning zeggen: „Sire, voer den oorlog tegen Spanje, of wij zullen het doen.”* (V. D. ANKER.)
- 2° Bij eene opsomming: *De algemeene vereischten tot een goeden stijl zijn: zuiverheid, duidelijkheid, juistheid, gepastheid en welluidendheid.*
- 3° Wanneer hetgeen volgt, dient tot opheldering of verklaring van het voorafgaande: *Eenmaal zal die grond teruggeven, wat als een kostbare schat den hemel toebehoort: het bloed der martelaren.* (V. D. HORST.) *Daar geschiedde, wat altijd geschieden zal: De Voorzienigheid geleidde de historie.* (SCHAEPMAN.)

OPMERKING. Daarom vindt men ook vaak de dubbelpunt in plaats van de kommapunt in zinnen, bedoeld onder N° 230.—2: *Wantrouw een vleier: menig mensch is door vleierij bedorven.*

232. Men plaatst het vraagteken:

Na alle rechtstreeksche vragen, hetzij de zin volledig is of niet; doch niet achter indirecte vragen: *„Hoe hoog zijn we al?” vroeg ik.* (V. MEURS.) *Uw naam? Wie zijt gij, mijn brave redder? Gij zoudt den Graaf gaarne zien?* (V. D. HORST.) *Hoe? den mensch, dat edel schepsel Gods, sou men gelijkstellen met de dieren? Ik vroeg hem, of de hulp reeds verleend was.*

OPMERKING. 1. Indien op den zin, die het vraag- of uitroepingsteeken vordert, een afhankelijke zin volgt, dan plaatst men die teekens achter dezen laatsten: *Hebt gij gelegenheid gehad om een woordjen over onze zaak te klappen? Wie*

zou niet gaarne zijnen vromen Heer zien, die ons zoo wijs en dapper bestuurt? (V. D. HORST.) Hoevelen sleepte het gebrek ten grave, eer het uur der verlossing sloeg!

- 2° Worden verschillende vragende zinnen nevenschikkend naast elkander geplaatst, dan worden zij meestal door de komma-punt gescheiden: *Zou het zwaard verteren; zou de pest woeden; zou de booswicht zich in purper kleeden en de ongeveinsde godsvrucht in kluis of kerker tranen storten? (BORGER.)*

233. Men gebruikt het uitroepingsteeken: Na tusschenwerpsels, uitroepen, wenschen, bevelen of verzoeken: *Paf! daar knalde een schot. — Hemel! welk een geluk! „Bij God!” riep de boer, „dat was een felle strijd!” (V. D. HORST.) „Hooger, zeg ik! altoos hooger!” schreeuwde hij. (V. MEURB.) Moge hij gelukkig zijn! Laat mij los!*

234. Naast de reeds behandelde *eigenlijke leesteekens*, vestigen wij nog uwe aandacht op de volgende *gebruikelijke hulpteekens*:

- 1° Het aandachtsteeken (—) 't welk dient om eene rust aan te wijzen, of om de aandacht voor het volgende te spannen. Het staat derhalve:
- a. voor en na tusschenzinnen, die men bijzonder wil doen uitkomen: *Zijn broeder — die reeds tweemaal bankroet geweest was — zou borg voor hem blijven.*
 - b. soms midden in den zin om de verrassing, die gaat volgen, beter te doen uitkomen: *Hij zocht naar goud en vond — een muizennest.*
 - c. na eene punt, een vraag- of uitroepingsteeken, wanneer de schrijver zijn onderwerp heeft afgehandeld en tot iets anders overgaat: *Wij maken het allen nog goed. — Onze bonte koe is gisteren gestorven.*
- X 2° Het insluitingsteeken (*parenthesis*) dient om ingelaschte woorden of zinnen van de overige te scheiden: *Ach! (roept ze) 't is dan waarheid. Bezit eene taal vele homonymen (gelijkgeschreven woorden), dan noemt men ze arm.*
- 3° Het beletselsteeken (...) duidt aan, dat een

zin plotseling is afgebroken, hetzij uit kieschheid, of bij sterken hartstocht, of om het overige te laten raden: *Ik ben er zeker van, hij is een O, wist gij Neem, verheel mij niets. Ik verg dit, vreeddeling, spreek. Ja, wist gij, vreeddeling, (BILDERDIJK.) Wij kwamen er goed af, maar onze vrienden*

X 4° Het aanhalingsteeken („ ”) duidt aan, dat de woorden, die er tusschen geplaatst zijn, door een ander zijn gesproken of geschreven: Hij zeide: „*Tot uwe schande hebt gij gesproken: „Ik ben door anderen misleid.*”

5° Het koppel- of verbindingsteeken (-) Dit komt voor in de volgende gevallen:

∫ a. Ter vervanging van het laatste lid eener samenstelling, om eene onaangename herhaling te vermijden: *een vraag- of uitroepingsteeken.*

● b. Wanneer een geheele zin een samengesteld woord vormt: *Het vergeet-mij-nietje.*

OPMERKING. Zie verder N° 65. Opm.

6° Het afkappings- of uitlatingsteeken (') dient om aan te duiden, dat men een of meer letters in een woord heeft weggelaten: *'s-Gravenhage, 't Zand, d'Arabier* (voor *den Arabier.*)

7° Het scheidings- of deelsteeken (..) staat boven den tweeden van twee klinkers, als daar een nieuwe lettergreep begint: *poëzie, zeeën, studiën, drieërlei.*

8° Het samentrekkingsteeken (^) wordt alleen dan gebruikt, wanneer men, tegen het algemeen gebruik in, door uitlating der *d* twee lettergrepen tot ééne samentrekt: *blaas, geschien, boón*; daarentegen: *weer, veer, mee.*

9° Het klemtoonteeiken (') wordt geplaatst, om aan te duiden, dat men de eene of andere lettergreep vooral den nadruk moet geven: *Hij kwam vóór mij. óndergaan, ondergaan.*

Over het gebruik der Hoofdletters.

235. Men schrijft met eene hoofdletter:

- 1° Het eerste woord van iederen volzin, van elken versregel en van eene rechtstreeksche aanhaling: *Hij smeekte: „Spaar mijn kroost het leven.”*

OPMERKING. Blijft door afkapping van een eerste woord slechts eene enkele letter over, dan schrijft men deze niet als hoofdletter: *'k Bracht in deez' herberg een avondje door. 's Menschen lot. — 's-Bosch. — 's-Hage.* Daarentegen: *St.-Michiels-Gestel.*

- 2° De namen van het Opperwezen, benevens de persoonlijke en veelal ook de bezittelijke voornw., die daarvoor in de plaats staan: *God, de Voorzienigheid, de Hemel, de Zoon des menschen, de Heilige Geest. — Vertrouw op Hem, die 's menschen lot bestuurt; Zijne goedheid is oneindig.*

- 3° De eigennamen en de bijvoeglijke naamwoorden van eigennamen afgeleid: *Holland, Noordhollandsch, de Katholieken.*

OPMERKING. 1° Bestaat een eigennaam uit twee of meer woorden, die niet aaneengeschreven worden, of die door het koppelteeken zijn verbonden, of wel is hij vergezeld van een toenaam, dan worden alle daartoe behoorende woorden behalve lidwoorden en voorzetsels met eene hoofdletter geschreven: *Noord-Brabant, het Noordhollandsch Kanaal, de Kaap de Goede Hoop, de Middellandsche zee, Willem de Zwijger, Leo de Dertiende, Jan zonder Land, Boudewijn met den IJzeren Arm. —* Wordt bij familienamen de voornaam weggelaten, dan schrijft men ook het eerste woord, al is dit een lidwoord of voorzetsel, met eene hoofdletter; *P. van den Burg's Natuurkunde* of *Van den Burg's Natuurkunde.*

- 2° Blijft in bijvoeglijke naamwoorden het karakter van een eigennaam behouden, dan schrijft men ze met eene hoofdletter: *De Goddelijke goedheid (van God); de Christelijke godsdienst (van Christus).* Zonder hoofdletter echter: *eene goddelijke (verheven) schoonheid, een christelijke levenswandel, goddeloos, godgewijd, godgeleerd, een godsdienstig mensch.*

- 4° De namen der maanden, dagen en feestten: *Juli, Zondag, Pinksteren.*
- 5° Soortnamen, die personen in hunne hoedanigheid noemen, en als eigennamen gebruikt worden. *De Burgemeester heeft eene redevoering gehouden. De Commissaris van Politie kondigt af. . . . De Koning. De Ministers hebben een besluit uitgevaardigd. Het werk van den Booze. Is Mijnheer te huis? Is Professor te spreken?*
Daarentegen zegt men: *onze goede koning Willem; de burgemeester der naburige gemeente.*
- 6° Namen van zaken, die als personen worden voorgesteld:
'k Zag d' Arbeid krom van nek, met ingetrapte lenden, En u, o geeselroe, die d'Almacht af will' wenden: Afgrijselijke Krijg, ontvolker van deze aard.
(BILDEBDIJK.)
- 7° Alle woorden behalve *lidwoorden* en *voorzetsels*, die het onderwerp van een geschrift, van eene rede noemen, alsmede opschriften, namen van schepen, enz. *Leven en Daden van De Ruyter. Over de Spelling. De Kikvorsch en de Ooievaar. De Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Zij vertrokken met de Stad Rotterdam.*
- 8° Zelfst.nw., bijv.nw. en voornw., die in titels voorkomen, alsook de verkortingen van titels, van windstreken, van maatschappijen, enz. *Mijnheer B. — Mevrouw A. — Welsierwaarde Zeergeleerde Heer — den Grootedelachtbaren Heer — Zijne Majesteit de Koning — Ridder van de Orde van den Nederlandschen Leeuw — Z. M. — Z. K. H. — N. O. (Noordoosten) — N. B. D. S. (Noordbrabantsch-Duitsche Spoorwegmaatschappij).*
- 9° In brieven of geschriften de benamingen van den aangesproken persoon. (In brieven ook meestal de voornw. van den tweeden persoon): *Dierbare Ouders, Waarde Oom en Tante, Hebt gij nooit gehoord, Lezer, dat. . .*
- 10° Alle woorden, die de schrijver bijzonder wil doen uitkomen, of die op eene ongewone wijze gebruikt worden: *Aanschouw het Oorlogsros! — Het Ik. — Voor God is alles tegenwoordig, alles is een voortdurend Nu. —*

Lijst van eenige woorden,

waarvan de spelling nog al eens moeilijkheden oplevert.

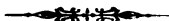
<u>adellijk.</u>	geenzins.	leperd.
<u>alleszins.</u>	genoeglijk.	lieverd.
<u>althans.</u> nu ^{weyl.}	gezamenlijk.	litteeken.
<u>anderszins.</u>	Gorkumer.	metgezel.
beeltenis.	grijsaard.	middellijk.
behaaglijk.	gutsen.	<u>middelevenredig.</u>
beitel.	honing of honig.	moei(e)lijk.
botteriken.	jonkheid.	muziek.
bruisen.	juffrouw.	muzikant.
buskruit.	kapelaan.	nochtans.
<u>catholiek of</u>	karwei (<i>werk</i>).	ontzaglijk.
<u>katholiek.</u>	kerstmis.	philosoof.
<u>classicaal.</u>	kettinkje.	plezier of plezier.
<u>courant.</u>	<u>kindsheid (jeugd).</u>	Pruisen.
<u>dievegge.</u>	<u>kindschheid (van</u>	rei (<i>koor</i>).
<u>Dokkumer.</u>	<u>oude lieden).</u>	rij (<i>reeks</i>).
<u>dos.</u>	klasje.	rit.
druischen.	knots.	ritmeester.
fabrieken.	koerier.	rottinkje.
fabrikant.	koninkje.	ruischen.
familie of	kruit (<i>poeder</i>).	sacristij.
famielje.	<u>kruid (gewas).</u>	sacristein.
<u>fonkelen (figuurlijk).</u>	rattenkruit.	samen.
<u>vonkelen (eigenlijk).</u>	wormkruid.	te zamen.
fonkelnieuw.	kruisen.	schepter (ch uit- spreken).
Friesland.	kruisigen.	seconde.
Fries (<i>zelfst.nw.</i>).	lankmoedig.	seizoen.
Friesch (<i>bijv.nw.</i>).	leeuweriken.	

sinaasappel.	delen (<i>planken en dorsvloeren</i>).	schele.
sprinkhaan.	deelen (<i>stukken</i>).	slepen.
sterrenkunde.	dwepen.	sleepeen (<i>doen slepen</i>).
torsen.	eega.	slede of slee.
tweeërlei.	gedwee.	smeeken.
tweeërhande.	gereede.	speeken (<i>van een rad</i>).
uitweiden.	helen (<i>verbergen</i>).	steenen (<i>zelfst.nw.</i>).
veelszins.	heelen (<i>genezen</i>).	stenen (<i>werkw.</i>).
veinzaard.	kelen.	streelen.
verbintenis.	keren (<i>vegen</i>).	teeder.
verf.	keeren (<i>wonden, en zelfst.nw.</i>).	temen.
vervon.	kleven.	teren.
verver.	kneden.	veder.
woninkje.	kometen.	veeren.
zedenleer.	kweken (<i>roepen</i>).	veege (<i>den dood nabij</i>).
zeshonderd.	kweeken (<i>opkweeken</i>).	veete.
zes duizend.	kweelen.	vegen.
e of ee.	leede.	verteren.
afweren.	leeken.	weeken (<i>week maken</i>).
beken.	meezen.	weken (<i>zelfst.nw.</i>).
beren (<i>verscheurende dieren</i>).	meren.	weezen (<i>ouderlooze kinderen</i>).
beeren (<i>varkens</i>).	onweeren.	wezen (<i>van wijzen, enz.</i>).
beleedigen.	peren.	zweemen.
beten (<i>van bijten</i>).	planeten.	zweeten.
beeten (<i>beetwortelen</i>).	poëten.	zweren.
beweren.	preeken.	o of oo.
bezeeren.	profeten.	betoogen.
bleeken (<i>bleek maken</i>).	rede (<i>verstand, aanspraak</i>).	bloode.
bleken (<i>van blijken</i>).	reede (<i>haven</i>).	bloote.
ceelen.	reden (<i>oorzaak</i>).	bogen.
complete.	reeden (<i>uitrusten</i>).	boonen.
deemoedig.	reepen.	booten.
deesem.	reten.	boren.
	scheeve.	

doove.	liefkoozen.	slooten (<i>grachten</i>).
doozen.	kooper.	sloten (<i>v. sluiten, en</i>
droge.	koper (<i>metaal</i>).	<i>meerv. van slot</i>).
drogen.	kronen.	slooven (<i>voorschoo-</i>
gedoogen.	looehenen.	<i>ten</i>).
gelooven.	loogen (<i>in loog zet-</i>	sloven (<i>zelfst.nw.</i>
genooten (<i>zelfst.nw.</i>).	<i>ten</i>).	<i>en ww. zwoegen</i>).
genoten (<i>v. genieten</i>).	logen (<i>van liegen en</i>	snoode.
goochelen.	<i>zelfst. nw.</i>)	stoken.
hopen (<i>werkw.</i>).	loonen.	stooten.
hoopen (<i>zelfst.nw.</i>).	loover.	storen.
hooenen.	looze.	toomen.
hooren (<i>werkw.</i>).	noodigen.	tooneel.
horen of hoorn.	onnoozel.	toonon (<i>werkw.</i>).
(<i>zelfst.nw.</i>).	oolijk.	toonon (<i>teenen</i>).
hoozen (<i>werkw.</i>).	philosofen.	tonen (<i>klanken</i>).
hoozen (<i>windhoozen</i>).	pooten (<i>zelfst.nw.</i>).	tooveren.
hozen (<i>kousen</i>).	poten (<i>werkw.</i>).	tronen.
jolig.	poozen.	troonen (<i>lokken</i>).
klooven (<i>doen slij-</i>	rooven (<i>werkw.</i>).	vertoogen.
<i>ten</i>).	roven (<i>zelfst.nw.</i>).	vroolijk.
kloven (<i>van kluiven</i>).	schromelijk.	zogen (<i>van zuigen</i>).
knoopen.	sloopen (<i>van kus-</i>	zoogen (<i>laten zu-</i>
kolen (<i>delfstof</i>).	<i>sens ; afbreken</i>).	<i>gen</i>).
koolen (<i>gewas</i>).	slopen (<i>van sluipen</i>).	zoomen.
koonen.		

STIJLLEER.

De stijl in het algemeen.

Door stijl verstaat men de eigenaardige wijze, waarop iemand zijne gedachten in het spreken of schrijven uitdrukt.

Het woord *stijl* is afgeleid van het Lat. *stylus*, de stift, waarmede de ouden op tafeltjes in was schreven.

Men spreekt van *den dichterlijken*, *den geschiedkundigen*, *den redenaarsstijl* enz., dat is, van een stijl, die aan dichters, geschiedschrijvers of redenaars bijzonder eigen is. Ook hangt de stijl af van het karakter van hem, die schrijft of spreekt. Dit had BUFFON, een Fransch geleerde, op het oog, toen hij schreef: „*De stijl is de mensch.*”

Een ernstig man en een vroolijke snaak zullen over ééne en dezelfde zaak eerstens niet dezelfde gedachten vormen; ten anderen zullen zij veel verschillen in de wijze van uitdrukking. Beiden nochtans kunnen een goeden stijl hebben; zulks zal inderdaad het geval zijn, indien hun stijl de vijf volgende eigenschappen bezit: 1e zuiverheid, 2e duidelijkheid, 3^e juistheid, 4^e gepastheid, 5^e vloeiendheid en welluidendheid.

Algemeene eigenschappen van den stijl.

I. Zuiverheid.

De stijl is zuiver, wanneer men alleen zulke woorden, vormen en uitdrukkingen bezigt, die door de regels der taal gewettigd zijn.

Men misdoet alzoo tegen de zuiverheid van den stijl :

- 1° Door eene verkeerde schrijfwijze of spelling der woorden; bijv. *nogthans* — *ontzaggelijk* — *geenzins*, enz.
- 2° Door het niet in acht nemen der spraakkunstige regels over de geslachten der zelfstandige naamwoorden, over de verbuiging en vervoeging, enz.
- 3° Door het onbehoorlijk gebruik van verouderde woorden (*archaïsmen*), als: raadslot (*besluit*), akkerman, eerbare burgers.
- 4° Door het gebruik van gewestelijke woorden (*provincialismen*) als: moor (*waterketel*); schoer (*regenbui*); kastenmaker (*schrijnwerker*).
- 5° Door het gebruik van ontaalkundige woorden of niet gewettigde woordverbindingen (*barbarismen*).

a. **Germanismen**: Dit gebrek is in hem voorheerschend. — Hij heeft zich met zijn broeder veroneenigd — begeesteren — daarstellen.

b. **Gallicismen**: vermaak nemen in iets — op zijne stappen terugkeeren — het kost mij u te zeggen....

c. **Anglicismen**: Hij wordt gezegd een wel onderwezen jongeling te zijn. Dit boek kunt gij voor een gulden hebben. Ik vond hem wandelend in den tuin.

OPMERKING. De vreemde woorden, die in onze taal voorkomen, onderscheidt men in drie soorten :

- 1° die, welke in vorm en uitspraak geheel Nederlandsch geworden zijn; als: engel, tempel, student, beschuit.

- 2° die, welke in vorm en uitspraak wel eenige verandering ondergaan hebben, maar toch nog duidelijke kenmerken van hun vreemden oorsprong dragen; als: *concert, telegram, locomotief, hypotheek.*
- 3° die, welke onveranderd uit vreemde talen zijn overgenomen; als: *meeting, speech, eau de Cologne, malaise, theorema.*

Het veelvuldig gebruik van vreemde woorden (n° 2 en 3), vooral, als wij echt Hollandsche daarvoor bezitten, verraadt verwaandheid en schijngeleerdheid. Men oordeele:

Mijnheer de *President*, — Het onderwerp *in quaestie* heeft mij inderdaad *geaisiseerd*; 't heeft *de merite* van *practische* uitvoerbaarheid. Ik moet u echter *observeeren*, dat het *gebaseerd* is op iets, dat vooralsnog niet *gedecideerd* kan worden. Er is *voorshands* geen rekening gehouden met de algemeene *malaise* in den lande.

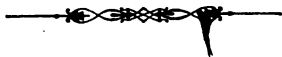
Van een anderen kant wachte men zich de vreemde woorden kleingeestig te willen vermijden, en voor een *ingenieur* bijv. een *vernufteling*, voor een *revolver* een *draaipistool* te schrijven. In de handelscorrespondentie vooral komen vele woorden en uitdrukkingen voor, die door een herhaald gebruik als het ware burgerrecht hebben verkregen.

II. Duidelijkheid.

Duidelijk is de stijl, wanneer zij, die de noodige kennis bezitten en behoorlijk ontwikkeld zijn, het voorgedragene zonder moeite verstaan. Om duidelijk te zijn moet men zelf het te behandelen onderwerp goed begrijpen, en zoowel de woorden als de zinnen behoorlijk rangschikken en verbinden. Slechts na behoorlijke studie en vlijtige oefening slaagt men er in zijne gedachten over eene stof duidelijk uit te drukken.

Het zijn vooral de volgende fouten, die den stijl onduidelijk maken:

- 1° Het verkeerd rangschikken der deelen van een zin; bijv.: *Mijn vriend stelde mij zijne moeder voor. Hij oordeelt, evenals de meeste menschen, niet naar den uiterlijken schijn.*
- 2° Het verkeerd plaatsen der betrekkelijke voornaamwoorden; bijv.: *Dit had ik van den vriend uws broeders, die algemeen geacht is, niet verwacht. De verbondene mogendheden versloegen Napoleon op den 18den Juni in de nabijheid van Waterloo, die daarna voor goed afstand moest doen van den troon.*
- 3° Het verwaarloozen der leesteevens; bijv.: *Ik vereer den Almachtigen Schepper der natuur niet de natuur zelve.*
- 4° Het verkeerd samentrekken van nevengeschikte zindeelen; bijv.: *Ik heb vijf menschen en drie talen gesproken. Hij wordt dagelijks ongehoorzamer en daarom herhaaldelijk gestraft.*
- 5° Het inlasschen van nuttelooze of te lange tusschenzinnen; bijv.: *Het volgend jaar werd te Berlijn na vele onderhandelingen, waarin men het eindelijk toch over de betwiste punten eens geworden was, een verdrag gesloten tusschen de voornaamste mogendheden van Europa.*
- 6° Zijne gedachten niet behoorlijk verbinden; bijv.: *Wanneer men de geschiedenis goed onderwijst, is zij eene leerschool voor elken mensch; woorden wekken, voorbeelden trekken; daarom moeten wij dezelve vlijtig bestudeeren; wie zich aan een ander spiegelt, spiegelt zich zacht.*

III. Juistheid.

Hierdoor verstaan wij de eigenschap, die ons voor elk begrip het rechte woord doet kiezen, zoodat het geschrevene de volmaakte uitdrukking is van hetgeen men denkt.

Moet men het eens gezegde naderhand in orde brengen door er aan toe te voegen, wat men bedoeld heeft, dan is de uitdrukking niet juist geweest. Men neme als grondregel: „*Bedoel, wat gij zegt, en zeg niets, dat gij niet bedoelt.*”

Tegen deze eigenschap strijdt:

- 1° Het verkeerd gebruiken van woorden, vooral in hunne figuurlijke beteekenis; bijv.: *De bron der welvaart is uitgedoofd. Met het licht des geloofs gewapend zien wij God in den persoon onzer oversten. De bliksem heeft den toren getroffen.*
- 2° Het gebruik van overtollige bepalingen en omschrijvingen; bijv.: *Het eeuwige vuur der hel, dat nooit uitgedoofd wordt — een onbebouwd land, dat braak ligt.*

OPMERKING. I. Niet altijd is het gebruik van overtollige woorden eene stijlfout. Soms dient de bijvoeging van zulk eene bepaling om zich met meer kracht uit te drukken. Bij het behandelen der woordfiguren komen wij hierop terug. II. Ten einde niet tegen de juistheid van den stijl te misdoen, lette men vooral op het gebruik van synonieme of zinverwante woorden. Hoe groot vaak het verschil is tusschen woorden, die op zich zelf genomen synoniem zijn, blyke uit het volgende:

Dood — Levenloos — Overleden. —

Het is te voorzien, dat de nieuwe wet voor velen eene *dood*e letter zal blijven. — Het is eene heilige gedachte voor de *overledenen* te bidden. — De arme heiden knielt neder voor *levenloos* hout of steen, waaraan hij eerst zelf den een of anderen vorm heeft gegeven.

IV. Gepastheid.

X De stijl is gepast, wanneer hij in overeenstemming is met het doel, dat men beoogt, met de stof, die men behandelt, en met de omstandigheden, waarin spreker of hoorder verkeeren. In het algemeen past aan ernstige en verheven onderwerpen een deftige stijl; alledaagsche voorvallen daarentegen behandelt men in eenvoudigen trant. Het is nochtans moeilijk hiervoor bepaalde regels te geven; immers men vindt schrijvers, die de verhevenste onderwerpen met aantrekkelijke eenvoudigheid behandeld hebben.

Hoe goddelijk schoon is niet het eenvoudige verhaal der schepping in het boek *Genesis*! Zou het voor een schrijver, die niet door den H. Geest werd voorgelicht, mogelijk zijn een tafereel te schetsen van Gods goedheid en barmhartigheid, zoo eenvoudig en zoo verheven, als in de parabelen van den Verloren Zoon of van den Barmhartigen Samaritaan?

Een paar gebreken slechts stippen wij hier aan, waarvoor jonge lieden vooral op hunne hoede moeten zijn, namelijk: het bezigen van platte, alledaagsche uitdrukkingen in opstellen van ernstigen aard, en het gebruik van schoone woorden en uitdrukkingen, die al te gezocht zijn en den stijl eene zekere *gemaaktheid* geven. Ongepast derhalve is het volgende: *De zon wierp hare laatste stralen over het vreedzame landschap en overgoot het met een gouden gloed; weldra zag men van alle kanten de vermoeide boeren met de spade op den rug van hunne velden terugkeeren. — Mag ik u verzoeken, uwe blikken te laten weiden over dit gewrocht mijner handen?*

V. Vloeiendheid en Welluidendheid.

De stijl is *vloeiend*, wanneer de woorden zoodanig gekozen zijn, dat ze gemakkelijk worden uitgesproken; — *welluidend*, als derzelve voordracht bevallig is voor het gehoor. Vloeiend en welluidend is de aanhef van Poot's „Akkerleven.”

Hoe genoeglijk rolt het leven
Des gerusten landmans heen,
Die zijn zalig lot, hoe klein,
Om geen koningskroon zou geven!

Het tegenovergestelde van *vloeiendheid* is *hardheid*, *stroefheid*. Stroef is bijv. het volgende couplet:

Het is het zout, dat voedenskracht
Door 's geestes voedsel sijplen doet;
Dat, waar de studie voorraad bracht,
Dien *zult* en voor bederven hoedt.

Stroefheid ontstaat:

- 1° Door het herhaald gebruik van moeilijk uit te spreken woorden; als: *klotst, scherpst, krachtigst gestel, 't ontmanteld fort, enz.*
- 2° Door het opeenhoopen van éénlettergrepige woorden of van korte scherpe lettergrepen; bijv.: *Als ik het niet doen kan, zult gij wel zoo goed zijn het voor mij te doen, niet waar?*
- 3° Door eene lastige opeenvolging van den zwaren klemtoon; bijv.: *Men moest hier zeer lang naar het verband zoeken.*
- 4° Door het bijeenvoegen van verscheidene infinitiefvormen; als: *Indien zij het ons te kennen hadden gegeven, zouden wij hen hebben kunnen laten helpen.*

Onwelluidend wordt de stijl:

- 1° Als men vele zware gelijkluidende klanken op elkan-
der laat volgen; bijv.: *Haar waardige brave vader
raadde haar aan, haar vaderland niet te verlaten.
Doch 's noodslots stond komt. Wolf zong't.
Wordt Colholms roos ontroofd,
't Kost Olof: slot, troon, hoofd! —*
- 2° Door het terugkeeren derzelfde klanken op die
plaatsen, waar de rustpunten in het lezen vallen;
bijv.: *De zich in Rome bevindende Franschen schijnen
nog niet overtuigd te zijn, dat de goede gezindheid des
volks eene blijvende zal zijn; zij schijnen zelfs bevreemd
te worden, wijl de redenen van ontevredenheid dagelijks
talrijker worden.*
- 3° Door het opeenhoopen van sisklanken; bijv.: *Andere
trekvoegels begeeven zich slechts naar Spanje of zelfs nog
niet zoo ver; zelfs zijn er sommige die, als het sijeje,
de wilde gans, enz. deze streken slechts 's winters bezoeken.*

Sieraden van' den stijl.

Over de Figuren in het algemeen.

In het spreken en schrijven bezigen wij vaak woorden en uitdrukkingen, die niet in hunne eigenlijke beteekenis moeten opgevat worden. Zoo spreekt men van: *het hoofd van den staat* — de *ziel van den handel* — een *boeiend verhaal* — een *verlicht man*. De woorden: *hoofd*, *ziel*, *boeiend* en *verlicht* zijn in *overdrachtelijken* of *figuurlijken* zin gebruikt.

Soms ook rangschikken wij de deelen van een zin geheel anders, dan zulks gewoonlijk geschiedt, of gebruiken wij woorden, opzettelijk gekozen om de aandacht te trekken, of meer levendigheid aan den stijl te geven; bijv.: *Ik heb hem gezien; gezien zeg ik u; met mijne eigen oogen heb ik hem gezien!* — *Daar ploft het gevaarte in den afgrond neder; en alles kraakt en dreunt en daverft bij dien val.*

Eindelijk, wanneer wij met bijzonderen nadruk of geestdrift spreken, krijgt de uitdrukking vaak een geheel eigenaardigen vorm; bijv.:

Wie verzekert u, dat gij den dag van morgen beleven zult? (Niemand verzekert het u.) *Groote God, wat moet ik aan mijne eigene kinderen beleven!* (Hetgeen ik beleef, is buiten verwachting pijnlijk.)

Al zulke woorden en uitdrukkingen, waardoor aan den stijl kracht en leven wordt bijgezet, noemt men *figuren*. Wie aandachtig het bovenstaande heeft gelezen, bemerkt reeds, dat wij drie soorten van figuren onderscheiden. Wij willen thans elk dier soorten wat nader beschouwen.

I. Tropen of Keerwoorden.

Door **trope** (*tropos* = *keering*) verstaat men in het algemeen elk woord, dat in een oneigenlijken zin is gebezigd. Noem ik *de jeugd de lente des levens, de hoovaardigheid de bron van alle kwaad — God de fontein onzer zaligheid* — enz., dan zijn de woorden *lente, bron* en *fontein* figuurlijk gebruikt, het zijn *tropen*.

In sommige gevallen is het gebruik van tropen eene noodzakelijkheid, dewijl de taal ons niet voor elk begrip een afzonderlijk woord geeft. Voorbeelden hiervan zijn: *De pooten der tafel — de armen van een kandelaar — de vleugels van een gebouw — een zilveren hoefijzer.* —

Men onderscheidt de volgende soorten van tropen :

1° **De métaphora.** Deze bestaat in eene verkorte, niet uitgedrukte vergelijking. — De ziel schenkt leven en beweging, kracht en vroolijkheid aan het lichaam, zonder haar is het lichaam dood. — Bevindt zich in een gezelschap iemand, die de anderen opvroolijkt, wiens tegenwoordigheid aan de gansche vergadering leven en opgewektheid mededeelt, dan noemt men hem *de ziel dier vergadering*, men draagt op hem den naam *ziel* over en men gebruikt eene *metaphora*. Druk ik mij echter aldus uit: *Hij is als de ziel onzer vergadering*, dan gebruik ik eene vergelijking, en de *metaphora* vervalt.

Het is niet nodig, dat de *metaphora* uit een enkel woord bestaat; men vindt ze vaak in den vorm eener geheele uitdrukking, als: *de paarden achter den wagen spannen, — den spijker op den kop slaan, — in duigen vallen, — eer bejagen*, enz.

Het verdient opmerking, dat bovenstaande uitdrukkingen, benevens honderden andere, aan onze gewone bedrijven en ambachten ontleend zijn. De taal wordt met zulke figuren, die inderdaad sieraden zijn, verrijkt, niet door toedoen der geleerden, maar door het volk. Daarom spiegelt zich de geaardheid van een volk af in zijne figuurlijke taal. Wij, Hollanders, zijn een volk van schippers en zeevaarders; wij leven op een grond, door de noeste

vlijt der voorvaderen aan de zee ontwoekerd; is het wonder, dat onze figurentaal met zeëmanstermen is doorspekt? Men oordeele:

Wij vragen elkander, hoe wij *varen*. Bij onze geboorte steekt ons *levenshulke* in zee; soms *gaat alles voor den wind*, dan *weer komt er een kink in den kabel*, en als wij niet *aan het lijntje worden gehouden*, dan *geraken wij aan lager wal*. De Hollander *stapt in het huwelijksbootje*; maar of het dan *altijd vlot*? Met *één mast*, ja; maar *wee*, als er *twee* op komen; dan wordt het een *lastig zeeschip*. Nu eens wil de een voor den ander *de vlag of het zeil niet strijken*, dan komt men *met opgezet zeil* elkander voor den *boeg*, of tracht men elkander *de loef af te steken*, en niet zelden *klampt* men zelfs elkander *aan*, en *geeft* de een den ander *de volle laag*. Hoe moet men *aanhoudend een oogje in 't zeil houden*, hoe moet er *tegen stroom opgevaren of gelaveerd* worden; en hoe dikwijls laat men het *gunstige tij* verloopenen, en *vischt men achter het net*! Zit er iemand *aan het roer*, die niet weet *te schipperen*, die *het roer niet recht* weet te houden, die niemand heeft om hem *op sleeptouw te nemen*, dan raakt hij al licht *aan den grond*, of *stuurt hij de zaken in het riet*, en dan... *een schip op strand, een baken in zee*! — Ongelukkig hij, die zich *altijd het beste voor den neus* ziet *wegkapen*, of die te veel luistert naar *de stuurhul* *aan wal*! Zoo iemand *lijdt niet zelden schipbreuk*, zelfs in het gezicht der haven. Wat dunkt u, is het niet goed *van stapel geloopt*? Nu, *Vaarwel*!

2° **De allegorie** of *voortgezette metaphora* bestaat hierin, dat wij de onder een beeld voorgestelde gedachte ook *figuurlijk voortzetten*. Zoo bezigen wij eene allegorie, wanneer wij den vroegtijdigen dood van een kind voorstellen onder het beeld eener afgeplukte bloem en uitroepen: *Bevallig roosje, waarom moest gij zoo ras verwelken, zoo wreed van uw stengeltje worden gerukt? De morgen zag u heerlijk ontluiken, de avond beschouwde u reeds van uwe schoonheid beroofd en verdord.*

OPMERKING. Men zorge bij het gebruiken dezer figuur vooral aan het eens gebezigde beeld getrouw te blijven en geene allegorieën voor den dag te brengen als de volgende:

De zaden van deugd, die eene goede opvoeding in zijn hart had neergelegd, werden door de hevigheid der hartstochten uitgedoofd en vernietigd; later evenwel bloeiden zij weder op en droegen zij weder heerlijke vruchten.

3° **De metonymia** of *overnaming* is eene figuur, die berust op de nauwe betrekking, welke bestaat tusschen hetgene men noemt en hetgene men bedoelt. Zij verschilt van de *metaphora* hierin, dat zij geene vergelijking veronderstelt.

In de metonymia gebruikt men

f a. de oorzaak voor het uitwerksel en omgekeerd. *Hij leeft van het werk zijner handen. Hij leest Tollens. Heb eerbied voor zijne grijze haren. De bleeke dood.*

b. het voorafgaande voor het onmiddellijk volgende: *iemand vaarwel zeggen — in den strijd vallen.*

2 c. het bevatte voor het bevattende en omgekeerd: *Het drijfs omgaf ons, en weldra zaten wij voor vele weken vastgevroren. — De gansche stad was ontsteld. — Het woud zingt den lof des Heeren.*

3 d. het teeken voor het beteekende: *kroon en scepter neerleggen — dat is mijn vader (het portret van mijn vader).*

e. de stof voor wat daarvan gemaakt is: *in purper gekleed zijn — het vijandelijk staal.*

f. het werktuig voor het uitwerksel: *Hij heeft eene schoone hand (schrift.) Daarin erkent men Vondels meesterhand.*

4 f g. het abstracte voor het concrete: *De ouderdom is voorzichtig — De onschuld denkt geen kwaad.*

4° **De synécdoche** is eene soort van overnoeming, waarbij men eigenlijk alleen het geheel noemt in plaats van een gedeelte of omgekeerd. Tot deze soort brengt men de volgende, waarin gebezigd is:

a. het geheel voor een gedeelte of om-

gekeerd: *De geheele stad weet het. Het leger werd verslagen.* — *Die stad telt 24000 zielen.*

- b. De soort in plaats van het individu en omgekeerd: *De dichter zegt... Hij is een Cicero. De Vondel onzer eeuw. 's Maandags ben ik uit de stad.*

OPMERKING. Is een eigennaam gebezigd voor een soortnaam, dan noemt men de figuur *antonomasia*.

- c. een bepaald getal voor een onbepaald: *Dat is u wel honderdmaal gezegd. Driewerf gelukkig!*
 d. het enkelvoud in plaats van het meervoud: *De Hollander is zuinig van aard. De mensch leeft om te sterven.*

5° **De ironie** is eene figuur, waarbij men het omgekeerde zegt van hetgeen men bedoelt, om daardoor zijne meening te scherper te doen uitkomen; bijv.: *Zoo, beste jongen, zijt gij daar! Wat beteekenen de fraaiigheden, die ik van u hoor vertellen?*
de fraaiheden ironie = sarcasme

6° **De litotes** of *verkleining*. Hierdoor zegt men het mindere, om met des te meer nadruk het meerdere te doen uitkomen, bijv.: *Homerus gebruikt zulke woorden dikwijls, en die wist ook wel iets van dichten.* — *Hij is geen overolieger.* — *Hij kent het onderscheid niet tusschen het mijn en het dijn. (is een dief.)*

7° **De hypérbole** of *grootspraak, overdrijving*. Deze figuur onderstelt, dat de spreker door de grootheid eener zaak zoozeer is getroffen, dat hij geene woorden sterk genoeg vindt om den indruk weer te geven, die zij op hem maakt: *Hij stortte een vloed van tranen. De storm zweepte de baren hemelhoog op.*

II. Woordfiguren.

Woordfiguren noemen wij zinnen, die door de eigenaardige keuze of rangschikking der woorden de aandacht vestigen en alzoo kracht en sierlijkheid aan den stijl geven.

De voornaamste woordfiguren zijn :

1° **De repetitio** of *herhaling* van woorden. Soms geschiedt die herhaling aan het begin, soms aan het einde van den zin, of wel men gebruikt tweemaal dezelfde uitdrukking, maar in omgekeerde orde, waardoor zeer fraaie tegenstellingen kunnen ontstaan. — *Niemand heeft het gezien, niemand gehoord, niemand zal hem verraden, niemand hem aan het gerecht overleveren, en toch vreest de booswicht; hij vreest zich zelve, hij vreest den rechter in zijn binnenste, die hem zijn schelmstuk verwijt. — Vertrouw de deugd niet van hem, die geen godsdienst bezit, gelijk gij ook den godsdienst niet vertrouwt van hem, die geen deugd bezit.*

2° **De gradatio** of **climax**. Deze figuur bestaat hierin, dat elke volgende term meer zegt dan de vorige; bijv.: *Wij roemen ook op de verdrukkingen, omdat wij weten dat de verdrukking lijdzaamheid werkt en de lijdzaamheid beproefdheid en de beproefdheid hope. (Rom. V — 4.) Een blad, een zucht, eene schaduw, een niet verschrikt hem.*

OPMERKING. Bestaat de opklimming alleen in de opeenvolging der sterkere begrippen en niet zoozeer in de keuze der woorden, dan rekent men ze onder de gedachtefiguren; bijv.: *Het is eene misdaad een Romeinsch burger te binden, een schelmstuk hem te geeselen, bijna een vadermoord hem te dooden. Hoe moet het dan genoemd worden, wanneer men hem aan een slavenkruis vastnagelt? (CICERO.)*

3° **De onomatopœia** of *klanknabootsing* heeft men in woorden als de volgende: *gonzen, rommelen, bonzen, ratelen, reutelen, kletteren, piepen, enz.* Deze figuur ontstaat, als een of ander geluid door de klanken der gebezigde woorden wordt nagebootst.

Men hoort *gekraak*, *gedreun*, als van een verren donder,
Die *bonzend*, *brommend* en op 't vreeslijkst *romm'lend* onder
Den grond, zoo ver het oor kan reiken, *hennenrott*.

F. DE HAES.

4° **De ellips** of *uitlating*; bijv.:

Komt, in die hoop getroost, de hand aan 't werk geslagen!
Den leeftocht, die ons rest, het sloopshol uitgedragen!
God geve, dat hij strekk' tot ons een uitkomst wacht!
De boot van 't ijs gesleept en hier aan wal gebracht.

(TOLLENS. *Overwintering*.)

5° **De enállage** of *tijdverwisseling* gebruikt den tegenwoordigen tijd in plaats van den verleden of toekomstigen; bijv.:

Ziet gij ginds in het Noordoosten dien houten toren? Op denzelfven schittert een gouden kruis, waartegen de ongeloovigen tevergeefs hunne aanvallen richten. Het schijnt, zegt Tasso, alsof de wind dien zegestandaard met eerbied nadert, alsof de zon hem met dubbelen luister beschijnt, of de pijlen en schichten, daartegen gericht, hem vermijden of terugdeinzen; het schijnt of Sion en de tegenoverstaande heuvel hem verheugd aanbidden en het voorhoofd voor hem buigen. Nu, op dien toren bevindt zich Godfried met zijn broeder Eustachius en zijn neef Boudewijn, gelijk een leeuw tusschen twee andere leeuwen.

J. M. SCHRAANT.

6° **De pleonasme** of *veelspraak*, is het bezigen van woorden en uitdrukkingen, die overtollig zijn, daar zij eigenlijk tweemaal hetzelfde zeggen. Behoorlijk aangewend maakt deze figuur den stijl krachtig; in het tegenovergestelde geval is zij eene fout tegen de juistheid van den stijl, gelijk wij vroeger zagen; bijv.:

Daar ligt hij, de schrik van gansche natiën, wiens tegenwoordigheid alleen vrees en ontsteltenis verspreidde, machteloos op den grond te midden zijner verslagen krijgsknechten. — Hier op aarde — grievend leed — zonder gunstig gevolg.

7° **De asyndeton** of *nietverbinding*, die hierin

bestaat, dat de verbindende voegwoorden wegvallen, om meer kracht aan de uitdrukking te geven; bijv.:

Eensklaps verschijnt van achteren de ruitery; nog andere benden komen aanrukken; de vijand keert den rug; de ruitery stuit hem in de vlucht; er volgt een vreeselijk bloedbad.
Cesar aan den Senaat.

- 8° **De polysyndeton** of *veelverbinding*; deze figuur is het omgekeerde van de voorgaande; het doel, dat men er mee beoogt, is hetzelfde. Onze dichter Tollens gebruikt ze herhaaldelijk en in den regel met het beste gevolg; bijv.:

Hij zegt en grijpt een monnikskap,
En dekt het zwanger brein,
En wapent zich met roer en zwaard,
En rept zich door den Bomm'lerwaard,
En klopt aan Loevestein.

TOLLENS — *H. de Ruyter.*

- 9° **De alliteratie**, *staf- of aanrijm*, die vooral bij oude Germaansche dichters veelvuldig gebruikt werd in plaats van ons slotrijm. Men vindt deze figuur terug in uitdrukkingen als: *huis en hof — man en muis — bij kris en bij kras — paal en perk* — ook in het couplet:

Hoe blinkt het blauwe hemelruim
Van stillen starrenloed,
Het wijkend wolkje toeft aan 't West
Den morgen mijmrend weer. —

III. Gedachtefiguren.

De gedachtefiguur bestaat hierin, dat men eene geheele gedachte onder een ongewonen vorm voorstelt. Zeg ik: „*De gevloekte gouddorst brengt den mensch tot vele en groote gruwelen*,” dan bevat de zin een eenvoudig oordeel, dat in den gewonen vorm is uitgedrukt. Bezig ik daaren-

tegen om hetzelfde uit te drukken den zin: *Gevloekte gouddorst, tot welke gruwelen brengt gij den mensch!*" dan geef ik niet alleen mijn oordeel te kennen, maar doe tevens blijken, hoe levendig ik van de waarheid ben doordrongen; daardoor zullen mijne woorden op den hoorder of lezer meer indruk maken. Men merke hierbij op:

- 1° De gedachtefiguur bestaat niet in de oneigenlijke beteekenis der woorden.
- 2° Evenmin in de rangschikking of in de keuze der woorden. Hier was het de *aansprekende* en *uitroepende vorm*, die aan het eenvoudige oordeel levendigheid en kracht bijzette.

Tot de gedachtefiguren rekt men o. a. (*)

- 1° **De interrogatie** of *onderooring*. Het figuurlijke bestaat vooral hierin, dat men de gestelde vraag niet doet om een antwoord te erlangen, maar om de eene of andere zaak met klem en nadruk te verzekeren.

Hoe kan de vijand zoozeer u misleiden, dat gij gereed staat om elkander te moorden en tevens aan uwe eigene zielen den doodsteek te geven? Zijt gij geen burgers van hetzelfde vaderland? geen bewoners dezer zelfde stad? geen broeders en magen van elkander? En als gij u bloedig gewroken hebt, wat hebt gij dan gewonnen?

J. J. v. D. HORST — *Deus pacificus*.

subjectie

Soms volgt op de vraag telkens het antwoord:

Wie treedt als aanklager op? Mijn doodvijand. Op welke getuigen beroept hij zich? Op lieden, die alles van zijne gunst te hopen, alles van zijne ongunst te vreezen hebben, en die reeds meer dan eens het bewijs gaven, hoezeer zij hun eigen belang hooger achtten dan waarheid en recht. Kan hij iets anders als bewijs tegen mij aanvoeren? Niets.

(*) Slechts de voornaamste worden hier opgegeven; van enkele andere, die aan de genoemde verwant zijn, geven wij een voorbeeld, zonder de afzonderlijke kunstbenaming te vermelden.

Soms laat men den hoorder of lezer als vergeefs raden, eer men iets buitengewoons mededeelt.

En deze booswichten zijn heden op vrije voeten. Hoe? Zij waren toch in hechtenis genomen? Ja. Liet hij ze dan heimelijk ontvluchten? Neen. Liet hij zich door valsche getuigenis kwanswijs van hunne onschuld overtuigen? Ook dat niet. Sprak hij dan openlijk, tegen de blijkbare waarheid, een vonnis te hunnen gunste uit? Neen, mijne Heeren, gij vergist u met bij dien man zulke alledaagsche onrechtvaardigheden te vermoeden. Het recht had zijn loop gehad: het vonnis was geveld; de schuldigen werden reeds ter strafplaats geleid; toen eerst viel het iemand in, den gouverneur door klinkende munt te overreden: en terstond werden de boosdoeners ontboeid en vrij naar huis gezonden.

*
2° **De correctie of verbetering.** Men zegt eerst iets zwakkers, doch neemt dit terug, om het door iets sterkers te vervangen.

En gij hebt zoo iets kunnen gedoogen! Wat zeg ik, gedoogen? Gij hebt de daders zelfs aangemoedigd.

Soms ook laat men het gezegde tegenspreken, om het door de wederlegging dier tegenspraak te bevestigen.

Maar, zegt gij, ik ben nog jong en sterk. Goed; doch zegt dan Christus alleen tot ouden van dagen of tot zwakke en ziekelijke menschen: Weest te allen tijde bereid?

3° **De praetermissie of voorbijgang, waardoor men de aandacht vestigt op datgene, wat men zegt stilzwijgend voorbij te gaan.** bijv.:

Ik wil hier niet spreken over 's mans liefdadigheid, waardoor hij de vader, de trooster werd van alle ongelukkigen; het past mij niet den sluier op te lichten, dien zijne bescheidenheid over zijne liefdewerken spreidde. Stilzwijgend ook ga ik zijne deugden voorbij, die van hem het voorbeeld maakten der christelijke huisvaders en echtgenooten. Het zij mij enkel vergund eenige oogenblikken uwe aandacht te vestigen op.....

Concessio

Somtijds ook spreekt men , alsof men iets toegeeft ,
gedoogt of zelfs gebiedt :

Welaan , vergeet wat gij uw vaderland , wat gij aan den
alouden roem van ons geslacht , wat gij aan u zelve en
uwe kinderen schuldig zijt ; zult gij ook den moed hebben
uwen grijzen vader omver te steken en over zijn lijk heen
te treden , om uw moordplan te volvoeren ? Want gij zult
mij bij den prins vinden , om hem met mijn eigen lichaam
te beschermen .

Ga voort , rampzalige , en breng uwe oude moeder door uw
wangedrag den doodsteek toe !

- 4° **De comparatie** of *vergelijking*. Deze figuur
doet de overeenkomst , die tusschen personen of
zaken bestaat , op eene sierlijke wijze uitkomen .

Een gierigaard , die zijne schatten begraaft , en zich nauwe-
lijks het noodzakelijke gunt , is gelijk aan een ezel , zwaar
met goud beladen , die slechts distelen eet .

Gelijk in de eikel ligt de onmeetbre eik besloten ,
Die eerst als nietig rijzende onmerkbaar opwaarts schiet ;
Dan , trots de orkanen opgeschoten ,
De schaduw van zijn breede loten
In heeten zonnebrand , een gansche landstreek biedt :
Zoo is ook de Amstelstad uit klein begin ontsproten .

HELMERS.

- 5° **De antithesis** of *tegenstelling* doet het onge-
lijke van twee zaken of toestanden scherp uitkomen ,
om daardoor des te meer de aandacht op het laatste
deel te vestigen .

Niet vlekloos als het eerste licht ,
Dat neerblonk van omhoog ,
Maar met de schuld op 't aangezicht
Stond Adam voor Gods oog .
Niet rein , gelijk de morgen was
Van Adams wordingsuur ,
Dat heiligheid in d'oogblik las
Van 't pronkstuk der natuur ;

Maar 't hart van schuld en misdrijf zwaar,
 Zoo zegt het Bijbelboek,
 Maar zwart en onrein stond hij daar,
 Getroffen door Gods vloek.

J. L. NIERSTRASZ. JUN.

- 6° **De optatie** of *wensch*, om met nadruk het tegenovergestelde te bevestigen.

Wat nu de keuze van den opperbevelhebber aangaat, God gawe, dat wij zoo rijk waren aan ervaren veldoversten, voor zulk eene taak berekend, dat wij in de keuze moesten aarzelen! Een, dien allen zouden hebben genoemd, is ons door den dood ontvallen; een ander, enz... Slechts Pompejus blijft ons over. Of moeten wij wellicht, enz.

- 7° **De exclamatie** of *uitroeping*, bestaat in het uitdrukken onzer gedachten of gevoelens bij wijze van hevige gemoedsaandoening, als verbazing, toorn, enz.

o Nacht van jammer! o nacht van verschrikking, waarin eensklaps als een donderslag de ontzettende mare weerklouk: de hertogin sterft! de hertogin is gestorven!

BOSSUET.

- 8° **De aposiopésis** of *afbreking*, waardoor men den loop der gedachten plotseling afbreekt, nog voor de zin spraakkunstig gesloten is; daardoor juist wordt de aandacht gevestigd op het verzwegen gedeelte.

Ik had eene zachtere behandeling verwacht. Maar mijn gezworen vijand... Gij verstaat mij reeds. —

Cesar heeft weder met zijne gewone vastberadenheid en snelheid gehandeld; onze Pompejus daarentegen... doch het valt mij hard, kwaad te zeggen van iemand, om wiens lot ik zoo bekommerd ben.

x

- 9° **De prosopopœia** of *persoonsverbeelding*, waardoor men aan onbezielde voorwerpen, aan afgetrokken begrippen zelfs, hoedanigheden toekent, die alleen aan bezielde wezens eigen zijn.

De macht der boosheid brak haar boeien,
 Trad in haar volle rusting op,
 En hief, van fellen haat aan 't gloeien,
 De bloedroode oproevaan in top.

SCHAEPMAN.

Dus sprak zij (Eva), en stak te kwader ure hare roekelooze hand uit naar de vrucht, zij plukte en at. — De aarde voelde dien beet, en de natuur, een diepen zucht loozende, gaf door al hare werken blijken van angst, dat alles verloren was.

MILTON. Paradise lost.

Heerlijke voorbeelden van deze figuur vindt men in de psalmen van David, waar de gewijde zanger beurtelings alle schepselen uitnoodigt om met hem den lof des Allerhoogsten te zingen. Zoo bv. Psalm 148.

Looft den Heer van uit de hemelen! Looft Hem in den hooge!
 Looft Hem, alle zijne Engelen! Looft Hem, alle zijne Heerscharen!
 Looft Hem, zon en maan, looft Hem alle sterren en licht!
 Looft Hem, gij hemel der hemelen, en alle wateren, die boven den hemel zijn!

.....
 Looft den Heer van op de aarde! Gij zeegedrochten en alle gij afgronden!

Gij vuur en hagel, en sneeuw en ijs en stormwind, die zijn woord volvoeren!

Gij bergen en alle heuvels; gij vruchtboomen en alle cederen!

Gij wild gedierte en alle vee; kruipend gedierte en gevleugeld gevogelte!

Vertaling. J. Th. Beelen.

Onder dezen vorm behoort de persoonsverbeelding meer bepaald mede tot

- 10° **De apóstrophe** d. i. *aanspreking* van anderen, dan tot wien men eigenlijk het woord richt. Men brengt alzoo afwezenden, overledenen, ja onbezielde wezens als het ware ten tooneele. De apóstrophe en de prosopopœia behooren tot de schoonste sieraden van den stijl; de hevigste gemoedsaandoening, de hoogste vlucht der dichtsterlijke verbeelding spreken zich daarin uit.

O Kerstnacht, schooner dan de dagen,
 Hoe kan Herodes 't licht verdragen,
 Dat in uw duisternissen blinkt,
 En wordt gevierd en aangebeden!

VONDEL.

Schoon zijt gij, Taprobané! boven alle eilanden, die den
 oceaan omgorden, zijt gij schoon! Wijd beroemd zijt gij in
 de vervlogten eeuwen! Zoo als ik u zag, o liefelijk eiland,
 vergeet ik u nooit! Uw aandenken is mij als een zachte
 regen op het dorstige aardrijk, als de verkwikkende dauw
 van den morgenstond, die op bebloemde velden nederdaalt.

HAAFNER.

Grammatische figuren.

Grammatische figuren zijn geene eigenlijke sieraden van den stijl, dan alleen voor zooverre zij door de eischen der welluidendheid in de taal zijn ingevoerd.

Men verstaat hierdoor het bezigen, omzetten of weglaten van letters in het een of ander woord om daardoor de gemakkelijheid der uitspraak te bevorderen.

De voornaamste dezer figuren zijn:

- 1° **De epenthesis** of *inlassching van letters*, als:
 - i* in koeien (*D. Kühe*) — groeien (*E. to grow*) — vloeien (*vloed*).
 - w* „ bouwen (*G. bauen*) — vrouwen (*D. Frauen*).
 - d* „ duurder — daalder (*D. Thaler*) — kelder (*E. cellar*) donder (*D. Donner*).
 - t* „ erkenenis — ontsteltenis — (*Waarom is: beeldtenis — verbindtenis, fout?*) zwaarte — sterkte (*D. Schwere — Stärke enz.*) — broertje — zoontje.
 - n* „ slavernij (*E. slavery*) — woestenij.
 - p* „ boompje — raampje.
- 2° **De paragoge** of *aanhechting eener letter tot versterking van den uitgang*, als:

d in grijsaard — lomperd — iemand — niemand.
t „ ten mijnent — ten uwent, enz.
n „ schoen (*D. Schuh* — *E. shoe*).

- X 3° **De metáthesis** of *letterverplaatsing* — bijv. vorst (*D. Fürst*); vorst (van vriezen) (*D. Frost*) — vragen, vergen — barnen, branden — grut, gort — godsvrucht (*D. Furcht*) — balk, blok.
- 4° **De apókope** of *afkapping aan het einde der woorden*: hei (*heide*) — spa (*spade*) — ik bracht(e) — ik speel(e).
- 5° **De diáeresis**, *het verdeelen van ééne letter-greep in twee*: vogel (*G. fugls*) — vader (*G. faders*) — wereld (*D. Welt*) — koren (*E. corn*).
- 6° **De syncope** of *samentrekking*: binnen (*be-in-nen*) — bang (*be-ang*) — welk (*wie-lijk*) — zulk (*zoo-lijk*) — roer (*D. Ruder*) — slaan (*slahen*).
- 7° **De próthesis** of *aanhechting van voren*: dwars (*vars*) — knikken (*nikken*) — knibbelen (*Eto nibble*).

OPMERKING. De *k* vooraan is vaak de verscherping van *ge*, dat versterkende kracht heeft: knijpen (*ke-nijpen*) — krimpen (*vgl. rimpel*) — kruipen (*vgl. rups*).

Hulpmiddelen tot het verkrijgen van een goeden stijl.

Nadat wij nu de algemeene eigenschappen van den stijl behandeld hebben, alsmede de sieraden, die denzelven verfraaien, willen wij nog in het kort uwe aandacht vestigen op een paar noodzakelijke hulpmiddelen tot het verkrijgen van een goeden stijl: namelijk, het lezen en de zelfoefening.

I. Het Lezen.

Wij bedoelen hier niet de mondelinge voordracht van hetgeen door anderen in schrift gesteld is, maar het studeerend lezen van letterkundige voortbrengselen tot vorming van den stijl. Vooraf echter een enkel woord ter waarschuwing. Het verslinden van boeken, het hartstochtelijk lezen van romans en allerlei verhalen is voor niemand nuttig; voor den jongeling gedurende zijne studiejaren is het verderfelijk. Immers zulke lezing overprikkelt de verbeelding, beneemt alzoo den lust voor ernstige, degelijke lectuur en maakt voor studie ongeschikt. Vóór alles is het zake, zijn geest met nuttige kundigheden te verrijken. De schoonste stijl is niet in staat het gemis aan grondige kennis te vergoeden. Indien echter, hetgeen, helaas, maar al te vaak gebeurt, dat hartstochtelijk lezen den jongeling brengt tot verbodene, tot zedeloze romanlectuur, en hem naar de ziel en vaak ook naar het lichaam ongelukkig maakt, wat zal hem dan zijn schoone stijl baten, tenzij misschien om ook op zijne beurt anderen te bederven?

Om goed te lezen moet men:

- 1° niet te veel in eens lezen:
- 2° niet te haastig lezen, maar zich rekenschap geven van hetgeen men leest.
- 3° schoone stukken meermalen lezen. In den regel zal een tweede en derde lezing meer voordeel opleveren dan de eerste.
- 4° aantekening houden van schoone gedachten en uitdrukkingen; in het algemeen van alles, wat ons van dienst kan zijn.

II. De Zelfoefening. (*Het opstel.*)

Dit is zonder twijfel het voornaamste middel; immers, theorie zonder practijk is niets; door oefening wordt de kunst verkregen. Ziehier eenige wenken, die bij het vervaardigen van ieder opstel behooren in acht genomen te worden, wanneer men daarin naar wensch wil slagen.

- 1° Begin nimmer met de behandeling van eenig onderwerp, zonder hetzelfde goed doordacht te hebben.
- 2° Is het onderwerp eene verhandeling of eene eenigszins ingewikkelde zaak, maak dan eerst eene ordelijke verdeeling der stof, daarna eene korte schets, die gij vervolgens uitbreidt.
- 3° Breek den loop uwer gedachten niet af, om angstvallig naar eene betere of fraaiere uitdrukking te zoeken. Schrijf ook de minder gelukkige uitdrukking neder, maar onderstreep die, ten einde ze later door eene betere te vervangen.
- 4° Laat nooit na uw opstel aandachtig over te lezen, zoo mogelijk hardop, ten einde te verbeteren, wat gebrekkig is. Fonten tegen de welluidendheid en zuiverheid van den stijl worden vooral door dit middel geweerd.

Soorten van den Stijl.

Wat nu de verschillende onderwerpen aangaat, die stof tot eene practische stijloefening geven, zoo onderscheiden wij voornamelijk: **Het verhaal — de beschrijving — den brief en de verhandeling.** Over elk dezer soorten volgen hier eenige korte wenken benevens een paar stukjes als voorbeelden.

I. HET VERHAAL.

Het verhaal is de voordracht eener gebeurtenis met hare voornaamste omstandigheden. Zulk een opstel bestaat gewoonlijk uit drie deelen: de inleiding, de uitvoering en het slot.

De *inleiding* bevat de oorzaken van het feit, dat men wil verhalen, eene korte kennismaking met de hoofdpersonen, die er in voorkomen, of de vermelding van den tijd en de plaats der gebeurtenis; bijv.

— 't Was den 1^{en} van Sprokkelmaand 1444. Akelig daalde de zwarte nacht over Haarlems vesten neer, als vervuld van het bloedig moordplan, dat dien avond gesmeed was. —

Ziet ge die bouwvallen ginds? de wind speelt zacht door de half saamgestorte en ruig begroeide vensterbogen — want het is een stuk uit de dagen van weleer. Nu dan: daar woonde graaf Eginhart, een woest en strijdlustig man, die bij zijne onmetelijke bezittingen toch door den dorst naar goud dermate gekweld werd, dat hij...

Maanden lang reeds lagen de Engelschen voor Calais en hielden de stad van alle kanten nauw ingesloten; de hongersnood heerschte daarbinnen, de laatste voorraad was verteerd. Niets bleef den ongelukkigen inwoners over dan eene laatste wanhopige poging te wagen. Op zekeren morgen zag men hen. . . .

De inleiding van een gewoon verhaal mag niet te lang zijn en in geen geval meer dan een vijfde van het geheele opstel uitmaken.

In de *eigenlijke vertelling* vermijde men alle nuttelooze bijzonderheden en uitweidingen; het uitvoerig behandelen van bijzaken is een gewoon gebrek van eerstbeginnenden.

Van een anderen kant wordt de belangrijkheid van een verhaal bevorderd door op eene gepaste wijze sommige bijkomende omstandigheden te vermelden. Nimmer zal ons een verhaal bevallen, indien wij reeds van te voren kunnen zien, waarop het zal uitloopen.

Het *slot* is de ontknooping van het verhaal; dit moet altoos natuurlijk uit het voorafgaande volgen, hoe gewoon en verrassend het soms ook is.

Onder de verhalende stijlsoort rekenen wij:

- 1° **Het geschiedkundig verhaal;** dit is de vermelding van een historisch feit, of wel de levensbeschrijving van een persoon uit de geschiedenis. De groote verdienste van zulk een verhaal is *de getrouwheid*. Hierop vooral is de spreuk toepasselijk: „Alleen het ware is schoon.” Ook behoort zulk een opstel *duidelijk* te zijn, zoodat men, na eene aandachtige lezing, het geheel helder voor den geest heeft.
- 2° **De fabel** is een ver dicht verhaal, waarin ook onbezielde wezens denkend en sprekend worden opgevoerd, met het doel om den mensch eene of andere nuttige les te geven. De *parabel* of gelijkenis is een zinnebeeldige voorstelling van verdichte maar niet onmogelijke handelingen, om daardoor op treffende wijze eene nuttige les te geven.
- 3° **Sagen** zijn half-historische verhalen. De hoofzaak is geschiedkundig, d. i. waar; de volksoverlevering heeft echter daaraan zooveel toegevoegd en veranderd, dat men vaak moeilijk het ware van het verdichte kan onderscheiden. — Ligt er eene godsdienstige zaak ten grondslag, dan noemt men ze

gewoonlijk *legenden*. Dikwijls verstaat men ook onder
* *legenden* de beschrijving van de levens der Heiligen.

- 4° **Romans** zijn beschrijvende verhalen, geheel of gedeeltelijk ver dicht, waardoor men den lezer ontroeren of vermaken wil; het vaak ongewone der feiten en vooral de zonderlinge ont knooping dragen hiertoe bij. — Gaan zij den omvang eener vertelling niet te buiten, dan heet men ze *novellen*. De groote verdiensten zulker verhalen zijn: *oorspronkelijkheid* en *natuurlijkheid*.

OPMERKING. Wat den toon van een verhaal aangaat, deze is *dramatisch*, wanneer de personen in den regel zelf sprekend optreden — *luimig of humoristisch*, wanneer het stuk in een geestigen schertsenden trant is geschreven — *naïef* of ongekunsteld, wanneer het zich onderscheidt door aantrekkelijke eenvoudigheid.

Oratorische verhalen zijn zulke, die de redenaar in zijne verhandeling inlascht, om het doel, dat hij beoogt, te bereiken.

Voorbeelden van verhalenden stijl.

I. Helpt elkander. (*Parabel.*)

Een man reisde in het gebergte en kwam op eene plaats, waar een groote rotssteen op den weg was gerold en dezen geheel versperde, en buiten den weg was er geen andere doorgang, noch links noch rechts.

Daar de man zag, dat de rots hem verhinderde zijne reis voort te zetten, poogde hij ze weg te wentelen om zich een doortocht te verschaffen; bij dien arbeid vermoeide hij zich bovenmate, doch al zijne pogingen waren vruchteloos.

Dit bemerkende, zette hij zich vol droefheid neder en zegde: „Wat zal er van mij geworden, als de nacht mij overvalt in deze eenzaamheid, zonder voedsel, zonder schuilplaats, zonder verdediging, op het uur, dat de roofdieren op hunne prooi uitgaan?”

En terwijl hij alzoo droevig nadacht, kwam er een ander reiziger; deze deed, wat de eerste gedaan had, en zich even onmachtig bevindende om den steen te bewegen, zette ook hij zich stilzwijgend neder en boog het hoofd.

En na dezen kwamen er nog vele anderen, en niemand kon de rots bewegen, en aller vrees was zeer groot.

Eindelijk sprak een hunner tot zijne gezellen: „Broeders, bidden wij onzen Vader, die in de Hemelen is; misschien zal Hij zich onzer in dezen nood erbarmen.”

En zij luisterden naar dit woord en baden uit ganscher harte tot den Vader, die in de Hemelen woont.

En, toen zij gebeden hadden, sprak degene, die gezegd had: „bidden wij,” wederom: „Broeders, wat geen onzer alleen heeft kunnen doen, wie weet, of wij het niet allen te zamen vermogen?”

En zij stonden op, en zij stieten allen te zamen tegen de rots, en de rots week, en in vrede vervolgden zij hunnen weg.

De reiziger is de mensch, de reis is het leven, de rots is het leed, dat hij bij elken stap op zijnen weg ontmoet. Geen mensch kan alleen deze rots oplichten; maar God heeft haar gewicht zoodanig afgewogen, dat zij degenen, die samen reizen, nooit wederhoudt.

FR. WILLEMS. — (Naar het Fransch.)

II. Daar zaten ze met tintelende kaken.

De hertog van Brunswijk was een hoogerstig en degelijk man: daarom hield hij van orde en tucht, en handhaafde beide. Hij hoorde dat in een zijner dorpen de boeren, in plaats van 's Zondags de godsdienstoefening bij te wonen en Gods woord te hooren, in de kroeg zaten en brandewijn dronken, vloekten en raasden en ergernis gaven. Dat mocht zoo niet, en hij zou daar orde op stellen, maar eerst uit eigen oogen zien. 't Werd Zondag. De

hertog sloeg een eenvoudigen mantel om, drukte den hoed iets dieper in het gezicht, toog naar het dorp en stapte — het geluid der klokken riep juist het volk ter kerke — de herberg biinnen.

Waarlijk, daar zaten de boeren drinkend en tierend.

Zonder een enkel woord te spreken en alsof het zoo ook zijne gewoonte was, kiest hij zijne plaats in den kring om de tafel. Zij gingen door met hunne zondagviering.

Een groote schaal met brandewijn stond voor hen; zij wierpen er suiker in en ontstaken het mengsel als een brandoffer ter eere van Bacchus. Toen het laatste blauwe vlammetje er afgevlagen was, nam hij, die rechts naast den hertog zat, de schaal, dronk er uit en gaf haar aan zijn rechterbuurman met de woorden: „laat haar rondgaan.” Deze deed, wat zijn voorganger gedaan had: hij dronk en gaf de schaal verder, zeggende: „laat haar rondgaan.”

Zoo vierden zij 's Zondags het avondmaal.

En, „laat haar rondgaan” ging het altijd nog rechts voort met de schaal, tot zij eindelijk bij den linkerbuurman kwam des hertogs, die haar nu ook op zijne beurt onder dezelfde spreuk ontving.

Zwijgend en ernstig sloeg hij een blik op haar inhoud, maar hij dronk er niet van, en reikte haar wederom aan zijn linkerbuurman, zeggende: „laat haar nu zóó rondgaan.” Deze aarzelde natuurlijk geen oogenblik, en zoo ging de schaal weer het talrijke gezelschap rond onder de woorden: „laat haar nu zóó rondgaan” tot zij ten tweeden male den hertog aangeboden werd.

Hij nam haar aan, dronk weer niet, maar zette ze bedwaard voor zich op tafel: daarop haalt hij uit en geeft zijn rechterbuurman een oorvijs, die hem alle sterrenbeelden te gelijk voor de oogen bracht, en zegt: „laat haar rondgaan.” De boer vliegt woedend op en wil met woeker teruggeven, wat hij zoo even ontving, — maar ook de hertog was opgestaan en „laat haar rondgaan” herhaalde hij vast en rustig, terwijl zijn doordringende blik den boer beheerschte; — tevens glinsterde de ster op zijne borst en zijn degenknop langs de plooiën van den weggevallen mantel. De man erkende den strengen hertog, en zich omkeerend geeft hij zijn aangewezen buurman een oorvijs — stevig en klinkend, zooals hij ze kreeg — met de woorden: „laat haar rondgaan.”

En gelijk de brandewijn, zoo kletste nu de oorvijs rond, altijd

rechts tot den linkerbuurman des hertogs, — maar wat hij van zijn voorganger op de linkerwang ontving, gaf de hertog hem terstond op de rechter met hetzelfde woord van vroeger: „laat haar nu zóó rondgaan.”

En toen zij de rondte gedaan had, stapte de hertog zwijgend de herberg uit.

Daar zaten ze met tintelende kaken!

Den volgenden Zondag ging de brandewijnschaal niet rond; — de boeren zaten in de kerk.

Studiën. (*Losse Bladen.*)

III. De vogelen. (*Fabel.*)

„Hij maakt ons wat wijs, de adelaar, als hij zegt boven de wolken te zweven. Ik weet ook iets van vliegen, en wat hoogte men met de kracht van eenen vogel bereiken kan. En wie heeft hem ooit in die hooge streek van den hemel gezien? Immers zou hij zijne veeren aan de zon moeten branden, indien hij heur hitte zoo na kwam! Met één woord, het is een bloot verzinsel, en oudewijvenklap, dat zeg ik u allen, en daar blijf ik bij.” Dus was, in een samenkomst van gevogelte, het gesprek, dat een zwaluw hield. — „Ik heb altijd zoo gedacht, (zei de kraanvogel) de zaak is onmogelijk. Ik kan toch ook vliegen, niemand zal mij dit betwisten.”

De reiger, de ooievaar, de sperwer, voegden zich hierbij, en een zwerm van klein gevogelte bevestigde het-besluit: „De adelaar stijgt niet boven de wolken.”

Zoo geneigd is men, eene onbekende macht palen te stellen naar de maat van zijne eigen kracht en bekrompen begrip! De meikever kwam eindelijk: „'t Is dwaasheid, (zeide hij ruitelijk) van een hooger vlucht dan drie vademmen te gewagen. Alle hooger vlucht is niet dan eene onmogelijkheid en een spel van verbeelding of bedriegerij.”

W. BILDERDIJK.

IV. De slag van Poitiers. (732.)

(Geschiedkundig verhaal.)

Inleiding. De Arabieren maakten zich de verdeeldheid der West-Gothen in Spanje ten nutte, staken onder hunnen veldheer Tarik de straat van Gibraltar over en namen allengs bijna het geheele Iberisch schiereiland in bezit. Getrouw aan het voorschrift van Mahomed, die hun had bevolen zijne leer met het zwaard in de vuist uit te breiden, poogden zij herhaalde malen de Pyreneën te overschrijden en het naburige Gallië aan hun juk te onderwerpen, doch zagen zich telkens teruggeslagen.

Uitvoering. Eindelijk besloot Kalif Abd-el-Rahman eene uiterste poging te wagen. Al wat onder de Saracenen in staat was de wapenen te dragen, schaarde zich onder zijnen standaard; zelfs vrouwen en kinderen vergezelden het leger; zoodat de tocht eene ware volksverhuizing geleek.

Vol zelfvertrouwen en trotschen overmoed voerde de Kalif zijne ontelbare drommen Aquitanië binnen. Tevergeefs poogde hertog Eudes den Mooren weerstand te bieden; hij werd verslagen en zijn land aan plundering en verwoesting prijsgegeven. Verlaten en hulpeloos wierp de vorst zich in de armen van den Frankischen hofmeier Karel Martel. Deze besefte aanstonds het hachelijke van den toestand en maakte zich bereid den algemeenen vijand des Christendoms over de Pyreneën terug te werpen.

Intusschen waren de Mooren, zonder ernstigen tegenstand te ontmoeten, tot de Loire doorgedrongen en bedreigden het den Franken zoo dierbare Tours, de stad van den H. Martinus; doch nu ook was Karels leger in aantocht; de keur der vrije mannen, edelen en krijgsknechten van het uitgestrekte Frankische rijk volgden zijne banier; Allemannen, Friezen, Beiëren, Bourgondiërs, Franken uit het Ooster- en Westerrijk, allen waren ongeduldig zich met den vijand te meten. In de nabijheid der nog rookende puinen van het ongelukkige Poitiers sloeg Karel zijn leger op. Hier zou de gedenkwaardige slag geleverd worden, die over het lot van Gallië, ja wellicht van geheel Europa, moest beslissen.

Geruimen tijd stonden de beide legers in dreigende stilte tegenover elkander; doch eindelijk kon Abd-el-Rahman zijne onstuimige horden niet langer bedwingen. Als een stortvloed, die het geheele

Frankische leger zou verzwelgen, wierpen de Mooren zich buiten hunne verschansingen. De schok was hevig, maar de Franken stonden pal als de eiken der Germaansche wouden. Tienmaal werd de aanval even onstuimig herhaald, tienmaal ook werd hij met dezelfde hardnekkigheid afgeslagen. Zes dagen reeds was er van beide zijden met onbeschrijfelijke verwoedheid en afwisselend geluk gestreden; duizenden lijken bedekten reeds van weerszijden het slagveld, 'maar nog altijd bleef de strijd onbeslist.

Daar vliegt de Arabische ruitery op hare prachtige schuimbekkende paarden als een losgebroken storm op de Frankische liniën in. Die getaande aangezichten, nog donkerder door den witten tulband, die ze omlijst, fonkelen van machteloze woede; waar zij zich ook vertoonen, overal stooten zij op eene haag van lausen; de franciscen (strijdbijlen der Franken) gonzen door de lucht en verpletteren den stoutsten aanvallers den schedel; maar ook menige Frank valt onder de kromzwaarden van de zonen der woestijn. Karel Martel bevindt zich overal, waar het gevaar 't dreigendst is; zijn woord en voorbeeld vuurt den moed der zijnen aan.

Plotseling stijgt uit het Saraceensche kamp een ijselijk noodgeschrei op. Eudes is langs een omweg daar binnengedrongen; bewakers, slaven, vrouwen en kinderen vallen onder de slagen der naar wraak dorstende Aquitaniërs; niemand wordt gespaard. Op het hooren van het geschrei der vluchtende en stervende menigte ontstaat eene algemeene verwarring in het leger der Mooren.

Op dit beslissend oogenblik doet Karel al zijne strijdkrachten vooruitrukken. Tevergeefs poogt Abd-el-Rahman aan het hoofd eener uitgelezen schaar den voortdringenden Franken weerstand te bieden; hij wordt omsingeld en gedood. Thans houdt alle tegenstand op, de vlucht is algemeen. Martel behoeft den vijand niet te achtervolgen; van alle zijden komen de mishandelde en beroofde landlieden en stedelingen opdagen en richten eene vreeselijke slachting onder de vluchtenden aan; slechts weinigen gelukt het de Pyreneeën te bereiken. Mag men geloof schenken aan de oude kronijkschrijvers, dan verloren niet minder dan 300,000 Saracenen het leven.

Slot. Deze gedenkwaardige slag vult eene der schoonste bladzijden in de geschiedenis der Franken. Bij Poitiers redde Karel niet alleen Frankrijk, maar geheel Europa; want hadden de Saracenen gezegepraald, dan zou weldra alom het Kruis voor de Halve-maan, de beschaving voor de barbaarschheid hebben moeten plaats

maken. Wat er alsdan van Europa onder het juk van het Islamisme geworden ware, dit toonen ons Klein-Azië, Egypte en de eertijds zoo bloeiende provinciën van Noord-Afrika.

II. DE BESCHRIJVING.

Eene zaak beschrijven is dezelve zoodanig met woorden afschilderen, dat de lezer of hoorder zich daarvan een duidelijk denkbeeld kan vormen.

Eene goede beschrijving moet zijn: volkomen, bepaald, ordelijk en duidelijk; om alles in één woord te zeggen, aanschouwelijk.

Het doel, dat men zich bij eene beschrijving voorstelt, is te onderrichten, of op het gevoel en de verbeelding te werken. In het eerste geval is de stijl gewoonlijk eenvoudig, en behoort men zich vooral toe te leggen op duidelijkheid en ordelijkheid. In het tweede geval noemt men de beschrijving gewoonlijk *schildering*; zij behoort zich te onderscheiden door levendigheid en sierlijkheid. Hier vooral zijn behoorlijk aangebrachte sieraden of figuren op hunne plaats.

Beschrijvingen maken gewoonlijk een deel uit van een ander opstel; men vindt ze in de meeste verhalen ingelascht. De stijl van zulke ingevoegde beschrijvingen moet met dien van het geheel overeenstemmen.

De voornaamste soorten van beschrijvingen zijn:

- 1° *De natuurbeschrijving*; deze behandelt eenig voorwerp uit de natuur, bijv.: een landschap, eene rivier; een natuurverschijnsel, bijv.: de storm, het onweder, enz.
- 2° *De plaatsbeschrijving*; zij handelt over eene bijzondere plaats, als: eene stad, een dorp, een meesterstuk van bouwkunde, enz.
- 3° *De reisbeschrijving*, waarin men melding maakt van hetgeen de een of andere reis merkwaardigs heeft opgeleverd. Zulk eene beschrijving is natuurlijk met verhalen afgewisseld.

4° *De persoonsbeschrijving*, waardoor men vooral het karakter, de begaafdheden, deugden en ondeugden van een persoon wil doen kennen.

OPMERKING. Eene korte maar levendige beschrijving heet *tafereel*; vermeldt men slechts terloops de voornaamste kenmerken, waardoor een persoon of eene zaak zich onderscheidt, dan geeft men daarvan *eene schets*.

X

Voorbeelden van Beschrijvingen.

I. De Lente. (*Natuurbeschrijving.*)

De natuur, die gedurende den winter in diepen slaap gedompeld scheen, begint allengs te ontwaken. De weiden tooien zich met een zacht groen, en tusschen het jonge gras vertoonen zich reeds de madeliefjes en sleutelbloemen. Onze verlaten tuinen krijgen van lieverlede weder een bevallig aanzien: viooltjes en auricula's openen reeds hunne kelkjes en verspreiden hunne zoete geuren, de boomen ontplooiën hunne teedere blaadjes en bereiden den mensch eene koele schaduw tegen de brandende stralen der zomerzon; weldra prijken zij met heerlijke bloesems en bieden de nijvere bij een schat van zoeten honing.

De insecten ontwaken uit hun winterslaap en gonzen en dartelen in de zoete lucht. Geheele scharen van vogelen, die bij de nadering van den winter deze gewesten verlieten, keeren weder en doen tuinen, velden en bosschen van hunne bekoorlijke zangen weergalmen. Het eentonig gekwaak der kikvorschen, het geloei der kudden, die hunkeren naar het malsche gras der weiden, het vroolijk lied van den bedrijvigen landman, die nauwelijks het aanbreken van den dageraad afwacht, om den zoolang onderbroken veldarbeid te hervatten, het dartelen der blijde jeugd — dit alles getuigt van het leven en de vreugde, die de terugkeerende lente alom heeft verwekt.

II. Mijne kamer. (*Plaatsbeschrijving.*)

Gij verlangt te weten, hoe ik hier gehuisd ben; welnu, volg mij een oogenblik met uwe verbeelding, dan zullen wij te zamen mijn woonvertrek met den inboedel eens opnemen. Vrees niet, dat het opmaken van den inventaris lang zal duren, want ik heb slechts eene enkele kamer met een aangrenzend slaapvertrek. Zij is gelegen boven den winkel van den Heer N. en heeft uitzicht op de Kerkstraat.

Treden wij binnen! Een lief vertrek, niet waar? niet te groot, maar ook niet te klein. Het is 5 meter lang, 4 meter breed en hoog, daarbij vroolijk en luchtig. Het bruingeel behangsel is eenvoudig doch net, de zoldering helderwit, de vloer bruin geverfd en in het midden met een rood karpert belegd. Recht vóór u hebt gij den schoorsteen en de vierkante kachel, mijne getrouwe gezellin gedurende de lange winteravonden. De pendule, die gij daar op de vooruitspringende lijst van den schoorsteenmantel ziet, en de snuisterijen aan weerszijden der pendule zijn een geschenk van grootvader op mijn verjaardag

Hoe bevalt u de ronde mahoniehouten tafel midden in de kamer? Ik vind ze mooi, doch wat zwaar; 't is solied werk, dat verzeker ik u. Aan uwe linkerhand ziet gij de deur, die toegang geeft tot mijne slaapkamer; aan de rechterhand de beide vensters, die op de Kerkstraat uitkomen en daartusschen een grooten spiegel in vergulde lijst. Onder den spiegel staat een klein tafeltje, waarop mijne lamp hare vaste plaats inneemt. Gedurende het schoone jaargetijde prijkt er ook gewoonlijk een groote ruiker op. Gij weet immers, dat ik een liefhebber van bloemen ben? Jammer maar, dat mij die liefhebberij hier zoo duur te staan komt, want de tuiniers laten zich de ruikers flink betalen.

Hier naast de deur staat links eene kast van noteboomenhout en rechts mijn lessenaar, die van boven met groen laken overtrokken is en van onderen eene kleine bibliotheek bevat, door deurtjes afgesloten, om het indringen van het stof te voorkomen. Daar sta ik het grootste gedeelte van den tijd, dien ik niet op het kantoor behoef door te brengen. Aanvankelijk vond ik dat aanhoudend staan wel wat lastig, doch thans ben ik er aan gewoon. De zes stoelen en de leuningstoel dagteekenen niet van heden of gisteren, maar zien er toch heel net uit; de kussens zijn voor mijne aankomst vernieuwd.

Nu nog een blik geworpen op de schilderijen! Het paneel, dat daar voor den schoorsteen hangt, is een lief tafereeltje, een familiestuk, dat vader mij bij mijn vertrek heeft afgestaan; het verbeeldt eene ongelukkige Poolsche familie op weg naar Siberië. De photographieën, ter weerszijden van den schoorsteen gegroepeerd, stellen de portretten van mijne familie en van eenige vrienden voor, waaronder uw persoontje eene eerste plaats inneemt. Ter rechter- en linkerzijde van de deur mijner slaapkamer, ziet gij twee schilderijen in olieverf, waarvan de ééne eene huiskamer en de andere een herfstlandschap voorstelt. Deze zijn mij onder alle voorwerpen het dierbaarst; niet dat het meesterstukken zijn, — ofschoon kenners ze heel mooi vinden, — maar omdat zij het werk zijn van mijn, helaas, zoo vroeg ontslapen broeder, een jongeling van groote talenten, die het reeds ver gebracht had.

Ten slotte moet ik u nog zeggen, dat ik het hier zeer rustig heb, behalve Donderdags, wanneer eene druk bezochte weekmarkt gehouden wordt; alsdan valt mij de drukte en het gewoel wel eens wat lastig.

III. De Musch. (*Beschrijving.*)

De musch is voorzeker een der meest bekende vogels. Van de verschillende soorten wordt de huismusch het meest aange troffen. De kleur harer veeren is aschgrauw, doch op hals en rug bruinachtig; het maanetje is kenbaar aan een zwarte vlek op de borst. De vleugels, waarvan de grootste vederen een rossigen rand hebben, reiken tot bijna het midden van den eenigszins opgewipten staart. De stompe bek en de korte pooten duiden kracht aan. De musch bemint het gezelschap van den mensch en houdt zich daarom bij voorkeur in de nabijheid onzer woningen op, waar zij 'smorgens reeds vroeg haar schrill en eentonig getjilp laat hooren. Haar nest bouwt zij in de gaten der muren, onder de daken of in hooge boomen. In vergelijking met de nesten van andere vogels, ziet dat der musch er vrij slordig uit; alles is haar tot den bouw van hetzelfde welkom: stroohalmpjes, strookjes papier, lapjes, veertjes, garen, — zij versmaadt niets; ja, somtijds getroost zij zich niet eenmaal de moeite een eigene wo-

ning te bouwen: zij neemt een verlaten eksternest in bezit, of maakt zich met geweld van dat der zwaluwen meester. Zij legt twee of driemaal 's jaars 5 of 6 eieren van eene blauwachtige kleur, met aschgrauwe spikkels.

De mannetjes vooral zijn zeer twistziek; dagelijks zijn onze straten en tuinen getuige van hunne luidruchtige vechtpartijen. Aan stoutheid ontbreekt het de musch ook niet; zij mengt zich gerust onder kippen en duiven, wanneer deze gevoederd worden en kaapt haar de beste stukjes weg. Vogelverschrikkers kunnen haar geene vrees aanjagen; of boezemt haar soms hun zonderlinge vorm al een oogenblikkelijken schrik in, zoo verdwijnt deze zeer ras om plaats te maken voor minachting. Hare geliefkoosde verblijfplaatsen zijn de graan- en erwtenakkers, de kerseboomen en de binnenplaatsen, alwaar zij hare gulzigheid kan botvieren. De schade, die zij aanrichten, weten ze echter ook te vergoeden door het verslinden van talrijke schadelijke insecten, vooral van rupsen. Volgens berekening van een natuurkundige verdelgt een enkel muschenpaar, wanneer zij jongen hebben, wekelijks ongeveer 3300 van deze schadelijke diertjes.

Men treft de huismusch in geheel Europa, in Azië en in Noord-Afrika aan; zelfs in Siberië is zij niet onbekend.

IV. De Musch. (*Schildering.*)

De musch is de straatjongen onder de vogels. Zij ziet er ook juist zoo uit. De groote oogen en de drieste blik zeggen u al aanstonds, dat zij zich om geen mensch bekreunt, dat het haar om 't even is, wat men van haar zegt of denkt. De plumpe bek en de scherpe, onbeschaafde stem passen wonderwel bij den dikken kop. Van orde en tucht heeft ze volstrekt geen begrip; eer-gevoel is haar geheel vreemd. Zij geeft zich dan ook niet de minste moeite om zich fatsoenlijk te gedragen en zich behoorlijk uit te drukken; ze flapt er maar uit, wat haar in de keel komt. Haar plunje is met het overige in volkomen overeenstemming; ijdel, neen, dat is ze geen zier. Doorgaans draagt ze een aschgrauw jurkje; daarop, meent ze, bemerkte men niet te spoedig de vuile

vlekken; zij behoeft zich daarom ook niet in acht te nemen en trippelt vrij door dik en dun, door slijk en vuilnis. Ieder oogenblik ligt ze met hare gezellinnen overhoop, en dan wordt er gekibbeld, geschreeuwd en gescholden, dat het de geheele buurt door klinkt. Zelfs voor den mensch heeft zij geen ontzag; overal steekt zij onbeschaamd den bek tusschen. Zonder zich over uw verlof te bekommeren, plaatst zij haar nest tusschen de vensters en de luiken uwer kamer en kijkt dan driest naar binnen, om te zien, wat gij doet.

Tot den bouw van haar nest is iedere plaats haar goed. Wat scheelt het haar, of die plek een paleis of eene hut, een prachtig gedenkteeken of een vervallen muur is. En, hoe ziet dat nest er uit! Vergelijk het eens met dat van een vink, een winterkoninkje of van een ander vogeltje. Eene ruwe massa is het, zonder orde of smaak samengesteld uit allerlei prullen: stroohalmpjes, strookjes papier, oude lapjes, garen, veertjes, kortom alles, wat onder haar bereik valt. Maar wat kan men ook anders van eene slordige musch verwachten? Het gebeurt zelfs wel eens, dat ze te traag is om zelve de handen uit den mouw te steken tot den bouw harer hut; dan drijft zij de onbeschaamdheid zoover van de zwaluw uit hare met zooveel zorg en inspanning vervaardigde woning te verdrijven en deze voor zich zelve in bezit te nemen.

Wat zou ze wel eten? Och, van alles. Zij is op haar voedsel al even weinig kiesch als op hare kleeding; maar wat ze gekaapt heeft, smaakt haar altijd het best; dit is immers ook met straatjongens het geval. Legt een voerman bij eene herberg even aan, dan is de voederbak nauwelijks gevuld, of de dievegge is er bij en tracht hare portie brood en haver meester te worden. De voerman moge schelden, zooveel hij wil, zij stoort er zich volstrekt niet aan; 't smaakt er haar niet te slechter om. Gaat de meid met broodkrumels en andere lekkere beetjes naar buiten, dan vooral laat de musch niet op zich wachten; zij weet op de minuut af, wanneer het etenstijd is voor de kippen. Wordt ze weggejaagd, dan wipt zij één, hoogstens twee schreden op zij, en laat niet de minste verlegenheid blijken. Beginnen de kersen een kleurtje te krijgen, dan gaat de musch als keurmeester er op af, en het komt haar zelfs niet in de gedachte te beginnen met een beleefd „*met uw verlof!*” Zij stelt zich aan, alsof de kersen voor haar alleen gegroeid waren. Zijn ze eindelijk rijp, dan kent zij geene andere bezigheid, dan zich aan de sappige vrucht te ver-

gasten. Gij moogt fluiten, in de handen klappen, roepen, schreeuwen, met kleppers een oorverdoovend geraas maken, met steenen en knuppels werpen, zelfs schieten als ge wilt, het zal u weinig baten: de fielt lacht u uit en gaat ongestoord haargang. Bij slot van rekening moogt gij blij zijn, als zij u een armzalig overschotje gelaten heeft.

In den oogsttijd maakt zij 't op den akker geen zier beter. Vraag het den landman maar eens; die weet er staaltjes van te vertellen.

Van reizen is zij een vijand; zij blijft dus 's winters maar hier en denkt: ik zal er wel doorspartelen. Zoodra buiten alles met eene dikke sneeuwlaag overdekt is, betreft zij hare winterkwartieren in de straten der steden, in binnenplaatsen, schuren en stallen. Wat is ze nu stil en bescheiden! Kijk, daar zit ze in elkander gedoken, de veertjes overeind, den kop ingetrokken; 't lijkt haast een pluimbal, waaruit nog slechts bek en oogen te voorschijn komen. Van tijd tot tijd verlaat zij hare kluis en gaat met een bedrukt gezicht bij een medelijdend moedertje aan 't raam kloppen, om haar een aalmoes af te bedelen. Zou zij bekeerd zijn, de oude zondares? Ja wel, heb maar een weinig geduld! Nauwelijks breekt weer een liefelijke zonnestraal door de grauwe nevelen, en doet de dooi de sneeuw van velden en daken verdwijnen, of zij begint ruimer te ademen, komt uit haren schuilhoek te voorschijn, bezwijkt weer voor de eerste bekoring de beste, en is na weinige dagen weer de twistzieke, onbeschaamde, diefachtige fielt van weleer.

Het gaat haar als den kwajongen, die wanneer hij met de roede kennis maakt, kermt en zucht en beterschap belooft, maar aanstonds daarna weer in zijne vorige schurkerijen hervalt.

V. De Vos. (Schildering.)

De vos, dat groote genie, bewoont in 't dichtste van 't woud een hol, dat de das gegraven heeft, maar dat deze voor den overweldigder heeft moeten ontruimen. Soms tijds gewaardigt hij zich zelf de hand aan het werk te slaan; maar dan ook kan men er op rekenen, dat hij wat voortreffelijks levert. Met een eenvoudig

hol vergenoegt hij zich niet: kruisgangen worden aangelegd, voor- en achterdeurtjes aangebracht, ruime vertrekken ingericht en met zacht mos en gras belegd. Daar houdt hij gedurende het slechte weder lichamelijk zijn verblijf; maar met den geest bevindt hij zich te midden van hoenders en ganzen, van druiven en honing.

Zijne jongen maakt hij reeds vroegtijdig met allerlei listen en schelmstukken bekend; 't zijn ook rechte schavuiten, die kleine vosjes; nauwelijks hebben ze de oogen voor het daglicht geopend, of ze gluren reeds behoedzaam in 't rond, dartelen en koesteren zich in de leutezon, spelen met jonge hoenders, of bij gebreke daarvan met muizen en sprinkhanen, en verscheuren moedwillig dit speelgoed, wanneer zij het moede zijn. Al ras loeren zij met begeerigen blik naar 't gevogelte, dat lustig door de struiken, huppelt, spitsen de kleine ooren om den loop van 't muisje na te vorschen, dat nauw hoorbaar door de bladeren sluipt, sporen den ingang van haar pijpje op en leggen zich daar op de loer.

Buiten zijne woning gedraagt zich de vos als een man, die zijn wereld kent. Ziet, hoe vroom hij daar voortwandelt, in gedachten verzonken, het hoofd uit bescheidenheid een weinig gebogen. Zijn gluipende blik tuurt steelsgewijze langs den spitsen gladden neus; de dunne bovenlip, tot een heimelijk lachje een weinig opgetrokken, vertoont een helderwit en scherp gebit; zijne opgerichte ooren vangen het minste geluid op. Het fijne snuitje past den oolijkerd zeer goed; niet minder net staat hem de witte kraag, het roode rokje en vest, alles van fluweel, kraakzindelijk en glad geborsteld. Zijn sierlijken, vollen staart met witte punt laat hij zwierig en met eene deftige achteloosheid als een foulard hangen. Waarlijk, hij behoeft in kleeding en beschaafde manieren voor geen hond onder te doen. Hij keft zacht, maar wanneer het weder omslaat, huilt de schalk luidop.

Wil hij zich ergens metterwoon vestigen, dan neemt hij eerst den geheelen omtrek nauwkeurig op, legt overal bezoeken af, echter zonder in het oog te loopen, doorsnuffelt de verborgenste schuilhoeken en rust niet, alvorens hij de streek door en door kent. Ducht hij ergens gevaar, dan nadert hij behoedzaam en maakt groote omwegen. Hij neemt zijne maatregelen tot in de minste bijzonderheden en laat niets aan het toeval over. Is zijne woning gereed, en heeft hij alle noodige hulpbronnen opgespoord, alle schuilplaatsen in oogenschouw genomen, dan maakt hij plannen, verdiept zich in kansberekeningen, gaat gedurende den nacht

en in de schemering voor zaken uit, en maakt kennis met hoenders, eenden en ganzen. Eerst vleit en huichelt hij, zoekt vervolgens twist, pakt er een paar bij den kraag, brengt ze in veiligheid, keert spoedig terug en herhaalt hetzelfde spel nog eens. Is deze eerste onderneming gelukt, dan sluipt hij stil weg, en men ziet hem aldaar vooreerst niet weer terug.

Ook den haas, die in zijn leger een uiltje vangt, nadert hij wel eens te vrijpostig, of volgt hem van nabij op diens ochtendwandeling. Hij betreft ongevraagd de wacht vóór de pijpen der konijnen en wacht met jobsgeduld tot deze zich vertoonen; hij bezoekt de bijen, en hoe kwalijk hij ook ontvangen wordt, hij laat niet af, alvorens zij hem haar magazijn met confituren hebben afgestaan.

Klemmen, waarin men hem lokken wil, raakt hij meestal niet aan; doch heeft hij bijgeval de lomphheid begaan er zijn poot in te steken, — immers het beste paard struikelt wel eens — dan laat hij dien in den steek en gaat zijn weg, als hadde hij slechts even de laars uitgetrokken. Hebben hazen en vogels zich laten verstrikken, dan is Reintje aanstonds bereid hen te verlossen.

Zelden vertoont hij zich op de groote wegen, hij is een liefhebber van binnenpaadjes; slechts in den winter, wanneer koude en gebrek hem plagen, wijkt hij van deze gewoonte af, ja vergeet dan zelfs wel eens de eerste regels der voorzichtigheid en valt aan, wat hem in den weg komt.

Een echte staatsman is hij, doorkneet in allerlei listen: hij staat voor geene moeilijkheden stil en weet zich meesterlijk uit elke verlegenheid te redden. Zit hem de hond, zijn ergste vijand, op de hielen, dan strooit hij dezen iets in de oogen, dat alles behalve welkom schijnt. Zendt men hem den taks als politie-agent in huis, dan maakt hij met dezen al zeer weinig plichtplegingen, pakt hem doodeenvoudig bij de kromme pooten en werpt hem de deur uit. Brengt men hem echter al te zeer in het nauw, of vindt hij bij zijne tehuiskomst zijne woning gealoten en bewaakt, dan gaat hij er van door om niet weder te keeren.

Overal is hij thuis, omdat hij zich naar alle omstandigheden kan schikken, voor alles raad weet. In den winter trekt hij den dikken pelsjas aan; in 't warme jaargetijde vergenoegt hij zich met een zomerjasje. Het rood is zijne geliefkoosde kleur, doch ook hierin weet hij zich te schikken; immers als poolvos verwisselt hij zijn bruinrooden overjas met een blauwachtigen en trekt vilten

schoenen aan. Als zilvervos is hij een deftig en raadselachtig personage: men weet niet, of hij wit of zwart is; somtijds zelfs draagt hij een zwarte streep in den vorm van een kruis op den rug. Maar onder welke gedaante hij zich ook voordoet, een vos is en blijft hij altijd en overal; dit wisten onze voorvaderen reeds, als zij zeiden: *Een vos verliest wel zijne haren, maar niet zijne knepen*. Zelfs na den dood blijft hij nog een schalk en speelt ons parten: wrijft men hem den pels, dan geeft hij vuurvonken af.

III. BRIEVEN.

Een brief is een schriftelijk onderhoud met een afwezig persoon; alles derhalve, wat men in een mondeling gesprek in acht behoort te nemen, is ook in brieven van toepassing. Beleefdheid en gepastheid zijn de hoofdvereischten in elken brief. Het is daarom van belang, de personen, aan welke men schrijft, te kennen, en zich in stijl, uitdrukkingen en vormen te schikken naar hunne hoedanigheden, hun karakter en hunnen rang.

Als algemeene regels stippen wij aan:

1° Aan ouders, bloedverwanten en vrienden schrijft men in een *lossen, vertrouwelijken, hartelijken* toon; — zijnen meerderen bewijze men *beleefdheid, achting, eerbied*.

2° Een brief bestaat uit drie deelen: *inleiding, uitvoering en slot*. De inleiding zij kort en natuurlijk; zij bestaat gewoonlijk slechts uit één zin, die een beleefdheidsformule inhoudt. Beter is het de inleiding geheel weg te laten, dan ze er met de haren bij te sleeven, of altijd met hetzelfde te beginnen. Brieven, die met *ofschoon, daar en dewijl* beginnen, zijn vaak gebrekkig in de constructie van den eersten zin.

Het slot zij eveneens kort, en hange met den inhoud samen; men sluit met eene der algemeen aangenomen uitdrukkingen van toegenegenheid, hoogachting of eerbied.

3° In gewone brieven plaatst men den datum bovenaan, de aanspraak drie of vier regels lager. (Handelsbrieven dragen in plaats van de aanspraak het adres van hem, aan wien men schrijft.) Tusschen de aanspraak en den eigenlijken brief laat men eene ruimte van twee of drie regels. In brieven aan voorname personen plaatst men de aanspraak op het midden der hoogte en laat eene grootere ruimte tusschen deze en het begin van den brief; ook plaatst men alsdan den datum onderaan.

Er zijn verschillende soorten van brieven, als: *gemeenzame brieven, gelegenhidsbrieven (felicitatie-brieven — brieven van rouwbeklag of condoleantie — verzoekbrieven — dankbrieven) — onderrichtende brieven en beroepsbrieven.*

Brieven ter onderrichting hebben voor jongelieden weinig practisch belang, daar zij slechts handelen over wetenschappelijke onderwerpen als: letterkunde, wijsbegeerte, staatkunde, enz. Voor beroepsbrieven (handelscorrespondentie) bestaan afzonderlijke handleidingen; bovendien het weinige, dat wij er hier van zouden kunnen zeggen, ware niet voldoende voor degenen, die zich voor den handel wenschen te bekwamen.

I. Gemeenzame brieven.

Hiertoe behooren de zoodanige, die men schrijft aan ouders, bloedverwanten en vrienden. Zulk een brief is de uitstorting van het gemoed aan hen, voor wie men gewoonlijk geene geheimen heeft. Men spreekt eenvoudig en hartelijk over hetgeen belang kan inboezemen; over zijne gezondheid, over kleine of grootere verdrietelijkheden, of vreugden, over beuzelingen vaak, doch die voor personen, die ons dierbaar zijn, eene eigenaardige bevaligheid verkrijgen. Het is hier meer het hart, dat spreekt, dan de geest; daarom zijn fraaie en gezochte uitdruk-

kingen, lange en met zorg afgewerkte volzinnen hier misplaatst. Een brief is dan alleen waarlijk goed, als hij om zijne eenvoudige hartelijkheid niet wel geschikt is om openbaar in het licht te komen.

Ongedwongenheid en een gepaste aangename scherts zijn de sieraden van deze brieven.

DE BO, een Belgisch schrijver, zegt: „*Het letterkundig Hollandsch is niet geschikt om te spreken met God; 't en gaat al niet beter om te spreken met de menschen*” — en WINKLER PRINS verklaart: „*De geijkte Nederlandsche taal is volmaakt ongeschikt om gesproken te worden; zelfs voor den kansel, den rechterstoel en den leerstoel deugt ze niet.*” Wij laten de juistheid dezer beweringen in het midden, maar zeker is het, dat het al te schoon Hollandsch zich niet wel leent tot gemeenzamen briefstijl. Daarom zijn sommige afwijkingen van de vaste taalregels en enkele uitdrukkingen, die in de beleefde spreektaal geduld worden, ook hier niet te veroordeelen.

II. Gelegenheidsbrieven.

A. Felicitatie-brieven.

De wellevendheid vordert, dat men zijne ouders, bloedverwanten, vrienden, enz. gelukwenscht bij gelegenheid van nieuwjaar, verjaardag, huwelijksfeesten, benoeming tot een ambt of eene betrekking en andere dergelijke. Zulke brieven mogen niet ontaarden in een droog compliment, waaraan het hart geen deel heeft. De voor naamste eigenschap van dezelve is de gepastheid; daartegen nu misdoet men door het bezigen van hoogdravende, holle uitdrukkingen, die aan den schrijver niet betamen en aan den brief alle vertrouwelijkheid en hartelijkheid ontnemen. Moet eene felicitatie mondeling worden voorgedragen, dan mag de stijl wat meer opgesierd zijn.

- a. In nieuwjaarsbrieven geeft men aan ouders en weldoeners gevoelens van dankbaarheid en liefde te kennen, gevoelens, die een goed hart gemakkelijk uit; immers, *de mond spreekt uit den overvloed des harten*. Vervolgens wensche men hun gezondheid, voorspoed, een lang leven, kortom Gods overvloedigsten zegen toe.
- b. Nagenoeg hetzelfde heeft men ook bij verjaringsbrieven in acht te nemen. Ofschoon de wenschen, die men vormt, en de gevoelens, die men uit, meestal op hetzelfde neerkomen, zoo kan men toch zijne gedachten op verschillende wijzen inkleeden, en den geheelen brief inrichten naar gelang der omstandigheden, waarin de personen, aan welke men schrijft, zich bevinden.
- c. In felicitatiën bij gelegenheid van een huwelijk drukke men zijne vreugde uit over de vereeniging, belove zich daarvan veel geluk en uite den wensch, dat ze duurzaam en gezegend moge zijn, en dat ongestoorde oudervreugde steeds het deel van het huwelijkspaar moge wezen.
- d. Bij zilveren en gouden bruiloften geve men vooral blijken van belangstelling in het voorrecht, dat het echtpaar ten deel valt; men verheuge zich met de jubilarissen over den zegen, hun geschonken gedurende hunne vereeniging, drukke den wensch uit, dat zij nog lang voor elkander en voor hun dierbaar kroost mogen gespaard blijven.
- e. Wenscht men iemand geluk met eene bevordering of benoeming tot een ambt, dan drukke men de voldoening uit, die men smaakt over de erkenning zijner verdiensten en belove zich veel van zijne ambtsvervulling. Soms kan men ook zijne bekwaamheid prijzen. Men wachte zich echter wel, uitdrukkingen te bezigen, die ook maar in de verte zouden doen vermoeden, dat er eigenbelang in het spel is.

B. Brieven van Rouwbeklag. (*Condoleantie.*)

Wanneer men iemand oprecht bemint, is men gevoelig voor het leed, dat hem wedervaart, en de rampen, die hem treffen, als: sterfgevallen van naastbestaanden, ziekten, verlies van goederen, enz.

In deze treurige voorvallen des levens eischt zoowel de wellevendheid als de naastenliefde, betrekkingen en vrienden zijne deelneming te betuigen.

Brieven van rouwbeklag aan personen, met welke men in nauwe betrekking staat, moeten niet al te kort zijn. Men late hierin vooral het hart spreken, erkenne de grootheid van de ramp of het verlies, en keure de droefheid van den lijdenden persoon goed; noem die droefheid rechtvaardig, heilig zelfs, verklaar, dat ook gij met hem lijdt en treurt. Daarna bringe men redenen van troost bij, die vooral uit den godsdienst behooren geput te zijn, als: het vertrouwen op Gods vaderliefde, die wel slaat, maar ook weder geneest, en die nimmer eenig offer van ons eischt, of Hij wil ons op onze smeeingen ook de kracht geven om met geduld en dus met veel verdiensten te lijden; ten andere de hoop op eene eeuwige vereeniging zonder scheiding in den hemel.

Holle phrasen over de wisselvalligheid van het ondermaansche, over het rad der fortuna, over het blinde noodlot en dergelijke, zijn niet in staat *balsemenden troost* in de *wonden* van een *bloedend hart* uit te storten.

C. Verzoek- of Smeekbrieven.

Deze moeten in bescheiden en eerbiedigen toon gesteld zijn, vooral indien zij gericht zijn aan personen van hoogen rang; doch bescheidenheid en eerbied mag nimmer in kruipen ontaarden. Tracht u vooraf met het karakter en den rang van den persoon, aan wien het verzoekschrift gericht is, bekend te maken. Soms is het raadzaam over de omstandigheden, waarin men zich bevindt, wat verder uit te weiden.

D. Brieven van Dankbetuiging.

De wellevendheid zoowel als de dankbaarheid maakt het ons ten plicht, voor ontvangen weldaden onze erkentelijkheid te betuigen. Brieven van dankbetoon moeten ongekunsteld en hartelijk zijn. Men late duidelijk uitkomen, hoezeer men de ontvangen weldaden op prijs stelt en ze alleen toeschrijft aan de edelmoedigheid van den weldoener. Is de persoon, aan wien men schrijft, van hoogen rang, dan strijdt het met de wellevendheid, hem onzen wederdienst aan te bieden of te zeggen, dat men elke gelegenheid zal aangrijpen om hem den bewezen dienst te vergelden.

Voorbeelden van Brieven.

I. Gemeenzame brieven.

Waarde Karel,

Ik ben kwaad, erg kwaad, echter niet op U, maar op mijzelf, wijl ik eergisteren niet te huis was, toen Ge op uwe terugreis van Antwerpen mij een bezoek kwaamt brengen. Hartelijk dank voor uwe lieve attentie.

Gisteren heb ik voor de eerste maal een bezoek gebracht aan onzen vriend Herman, die zooals Ge weet, met eene vacantie van bijna drie maanden is gezegend. Wat ziet hij er uit! 't Is of hij zijn hoofd tegen een spons heeft veruuld. Inderdaad, ik verschrok er van, en flanste al een compliment samen om hem te troosten, toen hij zelf met zijn mooi gezichtje begon te spotten en te lachen. Bij zijn terugkomst op het pensioonaat zal hij ons allen met zijn portret vereeren, zegt hij. Ook is hij van plan in den kersentijd zijne diensten aan te bieden voor musschenverschrikker, en ik weet warempel niet wat voor snakerijen hij nog al meer verkocht. In een woord, 't is dezelfde als vroeger, en onze plagerijen zullen weinig vat op hem hebben. Hij heeft mij verzocht U te groeten; nog voor het einde der vacantie is hij van plan, U onverwachts met een bezoek te komen verschrikken.

Ik zal moeten eindigen: mijn broer Willem staat gezakt en gepakt achter me; hij is als naar gewoonte erg druk en bezorgd; we moeten naar oomlief B., U weet wel, naar dien goeien ouwen oom, waar ik wel eens van verteld heb. 't Zal weer examen, preek, enz. zijn.

Nu, enfin, 't kan niet anders en 't zal ook al niet eeuwig duren. Mijne beleefde groeten aan uwe Ouders en aan uw broer.

Vaarwel! Schrijf spoedig een woordje terug aan

Uw vriend

II. Gelegenheidsbrieven.

A. Felicitation-brieven.

a. NIEUWJAARSBRIF.

Dierbare Ouders,

Alle heil en zegen in het nieuwe jaar! zoo roep ik U heden uit de volheid mijns harten toe. Moge alles, wat uw tijdelijk en eeuwig geluk bevorderen kan, U niet alleen dit jaar, maar ook nog vele volgende jaren ruimschoots ten deel vallen! O, ware het eens in mijne macht, U dit geluk te bezorgen! Ten minste zal ik er toe bijdragen, wat ik zal kunnen. Naarmate ik in jaren vorder, besef ik meer en meer, wat Gij voor mij geweest zijt en nog zijt, hoeveel ik U verschuldigd ben. Weest verzekerd, dierbare Ouders, dat ik niet in gebreke zal blijven, U daarvoor bij elke gelegenheid mijne erkentelijkheid en wederliefde te betoonen; ik haak reeds naar het oogenblik, waarop ik in staat zal zijn, U door mijne behulpzaamheid hiervan nog duidelijker bewijzen te geven. In afwachting zal ik mijn uiterste best doen om mij daartoe de noodige bekwaamheden te verschaffen.

Tevens geef ik U de verzekering, dat ik door herhaalde en vorige gebeden Gods mildsten zegen over U zal blijven afsmeeken.

Moge ik mij nog menigmaal bij gelegenheid der jaarsverwisseling van dezen aangenamen plicht van liefde en dankbaarheid jegens U kwijten: dit is de hartelijke wensch van

Uwen innig liefhebbenden Zoon.

b. VERJARINGSBRIF AAN EEN WELDOENER.

Weledele Heer,

Gretig maak ik gebruik van de schoone gelegenheid, die mij uw verjaardag aanbiedt, om U een — zij het dan ook gering — bewijs mijner erkentelijkheid en hoogachting aan te bieden.

Hartelijk feliciteer ik U met de vermeerdering uwer jaren, en koester tevens den wensch, mij nog dikwijls van dezen aangenamen plicht jegens U te mogen kwijten. Dagelijks zal ik mij de

vele weldaden herinneren, die ik van U ontvangen heb, en alle pogingen in het werk stellen om mij uwer goedheid waardig te toonen. Ik zal voortgaan God te bidden, opdat Hij uwe kostbare dagen verlange en veraangename, en zijne beste zegeningen overvloedig over U en de Uwen doe nederdalen.

Ontvang, Weledele Heer, de verzekering der erkentelijkheid en hoogachting, waarmede ik de eer heb te zijn

UEd. dw. Dienaar.

c. GELUKWENSCH BIJ GELEGENHEID VAN EEN HUWELIJK.

Waarde Tante,

Het bericht uwer verloving met den Heer N. heeft mij grootelijks verheugd. Ofschoon ik de eer nog niet heb dengene te kennen, dien Gij als gezelschap op uw levenspad hebt uitgekozen, acht ik hem toch reeds hoog, wijl hij het voorwerp uwer keuze is.

Moge een ongestoord geluk U beiden ten deel vallen in den staat, dien Gij zult aanvaarden, een geluk, dat Gij zoozeer verdient: dit is de hartelijke wensch van

Uwen liefhebbenden Neef.

Dierbare Neef,

Het spijt mij zeer, heden geen getuige te kunnen zijn van uw geluk en de vele bewijzen van belangstelling, U door bloedverwanten en vrienden gegeven. Hoe gaarne zoude ik U heden eens hartelijk de hand drukken en U zeggen, hoezeer ik deel neem in uwe vreugde! Maar ofschoon ik mij dit genoeg moet ontzeggen, is toch mijne belangstelling niet minder levendig.

Geluk dan, dierbare Neef, op den dag uwer echtvereeniging! Moge deze dag voor U en voor haar, die gij tot levensgezellin hebt uitgekozen en die uwer zoo waardig is, het begin zijn van eene lange reeks gelukkige jaren! Moge uwe vereeniging langdurig en gezegend zijn! Dit is de hartelijke wensch van

Uwen belangstellenden Neef.

d. BIJ GELEGENHEID VAN EENE ZILVEREN BRUILOFT.

Geliefde Oom en Tante,

Alles jubelt thans om U heen; bloedverwanten en vrienden verheugen zich met U en bieden U om strijd hunne gelukwenschen aan. Hoe gaarne zou ook ik mij onder hun getal bevinden, om U mondeling mijne deelneming te betuigen in het groote voorrecht, dat U heden ten deel valt.

Vijf en twintig jaren zijn er verloopen, sedert aan den voet des Altaars de gelukkige band is vastgestrengeld, die U verbindt; vijf en twintig jaren hebt Gij lief en leed met elkander gedeeld, elkander het leven veraangenaamd. Thans moogt Gij met helderen blik op de afgelegde baan terugzien. Overal ontwaart Gij de treffendste blijken van Gods goedheid, overal sporen van zijn mildsten zegen: Gij ziet U omringd door kinderen, die uw geluk en uwe vreugde uitmaken, en wier van blijdschap stralend gelaat zoo welsprekend getuigt van hunne deelneming in uw geluk.

Geniet lang nog, dierbare Oom en Tante, 's Hemels mildsten zegen! Moge God U nog eene lange reeks van jaren voor elkander en voor uw kroost sparen, opdat wij eenmaal het genoeg mogen smaken U den gouden jubelkrans op het achtbare hoofd te plaatsen.

Dit is de vurige wensch van

Uwen liefhebbenden Neef.

e. AAN IEMAND, DIE TOT EEN AMBT BENOEMD IS.

Weledele Heer,

Zooeven verneem ik uwe benoeming tot..... Deze aangename tijding heeft mij echter niet verrast: het eenparig gevoelen van allen, die U kennen, had U reeds lang die betrekking toegedacht. Het doet mij groot genoeg, uwe uitmuntende bekwaamheid en talenten erkend, en U tot een ambt roepen te zien, dat U ruimschoots gelegenheid aanbiedt om dezelve tot het welzijn uwer medeburgers aan te wenden, en ik haast mij UEd. mijne gelukwenschen aan te bieden.

Ik heb de eer met bijzondere hoogachting te zijn

UEd. dw. Dienaar.

B. Brieven van Rouwbeklag.

Dierbare Willem,

Welk een slag voor een gevoelig hart als het uwe! O, konde ik mij thans tot U spoeden, mijne tranen met de uwe mengen, U troosten in den treurigen toestand, waarin Gij u bevindt! hoe gelukkig zoude ik mij achten!

Ja, dierbare Willem, gij moogt wel weenen over het verlies van een zoo goeden, zoo deugdzamen, zoo te recht door iedereen geachten vader; want gij hebt veel, zeer veel aan hem verloren; maar dat de stichtende levenswandel, waardoor de dierbare overledene zich steeds onderscheiden heeft, U thans trooste in uwe droefheid; immers wij mogen de gegronde hoop koesteren, dat hij reeds het loon zijner goede werken geniet, dat hij een ellendig en kommervol leven met de eeuwige gelukzaligheid heeft verwisseld. Uit den Hemel zal hij alsdan op zijne dierbare kinderen nederzien; daar zal hij voor U bidden; daar zal hij nog meer voor U bezorgd zijn, dan hij het op deze aarde geweest is. Doch Gods oordeelen zijn ons verborgen; daarom zal ik niet nalaten den dierbaren overledene in mijne zwakke gebeden gedachtig te zijn.

Gelief ook uw broeder en uwe beide zusters mijne innige deelneming te betuigen.

Mogen deze regelen eenigen troost storten in uw zoo zwaar beproefd hart; dit is de hartelijke wensch van

Uwen deelnemenden Vriend.

Mevrouw,

Met innige deelneming heb ik het treurig bericht ontvangen van het overlijden van uwen dierbaren Jozef. O zeker, Mevrouw, dit is een zware slag voor uw teederminnend moederhart, te meer daar de ontslapene zoo goed, zoo minzaam, met zulk een gelukkigen aanleg begaafd was en zooveel van zich deed hopen. Gedurende de drie jaren, dat ik hem mijn vriend mocht noemen, heeft hij mij zulke sprekende bewijzen van zijn edel hart gegeven. Gewis

heeft de Algoede die schoone ziel willen behoeden tegen het bederf der wereld, en zich gehaast haar tot het eeuwig loon te roepen.

Ik gevoel maar al te wel, Mevrouw, dat ik niet in staat ben troost in uw zoo zwaar beproefd moederhart te storten; slechts kan ik deelnemen in uwe droefheid, met U weenen over het verlies van een geliefden zoon, die voor mij een teedere vriend was. Bovendien zal ik niet nalaten den dierbaren ontslapene in mijne zwakke gebeden gedachtig te zijn.

Ontvang, Mevrouw, de verzekering der bijzondere hoogachting en innige deelneming, waarmede ik de eer heb te zijn

UEd. dw. Dienaar.

C. Verzoekbrieven.

Weledele Heer,

Van den heer B., een vriend mijns vaders, heb ik vernomen, dat met primo Mei e. k. op uw kantoor twee bedienden kunnen geplaatst worden. Door dezen neem ik de beleefde vrijheid mijzelf in uwe welwillendheid aan te bevelen. Indien UEd. mijn verzoek goedgunstig gelieft aan te nemen, zult U mij alsook mijne Dierbare Ouders ten zeerste verplichten, wjl ik onder uwe geëerde leiding overvloedige gelegenheid zal vinden, mij voor den handel degelijk te bekwamen. Tot hiertoe heb ik de school bezocht van den Heer L. en les gekregen in het Fransch en Duitsch benevens in het enkel boekhouden. Mijn onderwijzer heeft mij, zoo noodig, een zeer gunstig getuigschrift beloofd. Aangenaam zal het mij zijn, indien ik UEd. hetzelfde persoonlijk mag overhandigen en U bewijzen geven, dat ik mijn leertijd op school niet heb verwaarloosd.

Vooraf reeds durf ik UEd. beloven, dat U over mijne vlijt en goeden wil volkomen tevreden zult zijn.

In de blijde hoop, weldra met UEd.'s gunstig antwoord vereerd te worden, ben ik met de meeste hoogachting

UEd. dw. Dienaar.

D. Dankbrieven.

Mevrouw,

Sedert veertien dagen ben ik in mijne nieuwe betrekking bij den Heer P. Het bevalt mij hier uitmuntend; mijn patroon is zeer goed voor mij, en ik voorzie, dat ik onder zijne leiding mijzelf flink zal kunnen bekwamen.

Hartelijk dank voor uwe edele bemoeiingen; ontvang ook den warmsten dank mijner geliefde Ouders, die UEd. door uwe welwillende tusschenkomst eveneens ten eerste hebt verplicht. Dat de Hemel zijn mildsten zegen over U uitstorte. Moge UEd. later immer de reinste vreugde beleven van al uwe kinderen, als loon voor het goed aan onze familie bewezen. Door mijn goed gedrag wil ik de vreugde zijn mijner Ouders, hun steun in hunne oude dagen, en U ook daardoor toonen, dat uwe weldaden aan geen ondankbare zijn geschonken.

Aanvaard, Edele Weldoenster, de uitdrukking mijner vurige dankbaarheid en mijner oprechte hoogachting, waarmede ik de eer heb te zijn

UEd. dw. Dienaar.

 IV. DE VERHANDELING.

Aldus noemt men zulke opstellen, waardoor men eene waarheid wil toelichten, eene dwaling of onjuistheid wil weerleggen, of op het gevoel en den wil van den lezer tracht te werken.

Tot de verhandelingen rekenen wij daarom: de onderrichting, de verklaring van spreekwoorden of merkwaardige gezegden, en eindelijk de redevoeringen.

Als grondregels bij het vervaardigen van zoodanige opstellen houde men in het oog:

- 1° Behandel geene stof, die uwe krachten te boven gaat.

- 2° Begin uw opstel niet dan na rijpelijk over de stof te hebben nagedacht. Lees, zoo mogelijk, iets, wat daarop betrekking heeft, en maak, indien deze niet is opgegeven, eene ordelijke verdeeling en eene korte schets van hetgeen gij wilt behandelen.
- 3° Zorg dat er een behoorlijke *overgang* besta tusschen de inleiding en de eigenlijke bewerking, tusschen deze en het slot, benevens tusschen de verschillende punten, die gij behandelt. Meer nog dan bij de overige soorten van opstellen is het hier noodig, dat men zijne gedachten *ordelijk* weergeve. Elke verhandeling bestaat uit: *de inleiding, de bewerking der stof en het slot.*

Inleiding.

Het is vooral voor eerstbeginnenden moeilijk, eene behoorlijke inleiding voor hun opstel te vinden; daarom zullen wij hier eenigszins uitvoerig zijn. De inleiding dan wordt genomen:

- 1° Uit de omstandigheden, waarin men zich bevindt. Zoo is eene korte herinnering aan de gebeurtenis, die men herdenkt, de gewone inleiding van eene feestrede of van eene aanspraak bij deze of gene gelegenheid.
- 2° Uit het doel, dat men beoogt. Daarom begint bijv. een redenaar in eene publieke vergadering bijna altijd met te verklaren, waarom hij als spreker optreedt.
- 3° Uit het wezen der zaak, die men gaat behandelen; haar nut, haar gewicht, hare noodzakelijkheid. Vaak begint men in dit geval met eene algemeene stelling, waarna men dan aanstonds tot de eigenlijke zaak overgaat. Is bijv. het onderwerp eene deugd of ondeugd, dan kan men in den eersten zin in het algemeen de schoon-
- T. S. 3 c. 1 12

heid der deugd of de hatelijkheid der ondeugd aanstippen.

- 4° Men begint soms met het tegengestelde. Moet men een opstel maken over de waarheidsliefde, dan kan men in de inleiding kortelijk het verkeerde en onedele der leugentaal aantoonen.
- 5° De inleiding is ook wel de opheldering van een kort verhaal, eene fabel, een beeld of eene gelijkenis, de uitspraak van een of ander groot man, een spreekwoord, enz. Zulk een begin heeft in den regel iets treffends, doch het kan licht gemaakt en gezocht worden. Moet men een opstel maken over de dankbaarheid, dan zou men kunnen beginnen: „Hoe teeder klinkt ons in het H. Evangelie het woord des Heeren tegen: „Zijn er niet tien genezen; waar zijn de negen anderen?“.... of wel: „De dankbaarheid opent de bron van nieuwe weldaden, de ondankbaarheid stopt dezelve.”
- 6° Men vindt voorbeelden, dat eene verhandeling aanvangt met een wensch, een plotselingen uitroep, of eene dergelijke gedachtefiguur. Zulk een begin kan treffend en schoon zijn, doch het is niet ieder een gegeven het behoorlijk aan te wenden.

In het algemeen moet de inleiding de volgende eigenschappen hebben:

- 1° eenvoudig, natuurlijk, doch treffend, zoodat men aanstonds de aandacht opwekt.
- 2° gepast, d. i. in overeenstemming met het onderwerp, dat men behandelt.
- 3° nauw verbonden met de hoofdzaak, derhalve niet te ver gezocht, noch te algemeen, zoodat een behoorlijke overgang tot de eigenlijke bewerking niet wel mogelijk wordt.
- 4° nochtans van de hoofdzaak onderscheiden, zoodat een hoofdpunt niet reeds in de inleiding wordt afgehandeld.
- 5° kort, vooral in een gewoon opstel.

De eigenlijke behandeling der stof. (uitwerking.)

Zooals reeds gezegd is, moet men eene verhandeling niet beginnen op te schrijven, dan na rijpelijk over de stof te hebben nagedacht. Sommigen, vooral eerstbeginners, zijn gewoon elke gedachte, die hun voor den geest komt, ordeloos zonder behoorlijken samenhang neer te schrijven. Handel alzoo niet; stel u eenige vragen over het onderwerp: daardoor verzamelt gij als het ware de noodige bouwstoffen.

Zijt gij daarmee gereed, zoo teeken aan, wat gij wilt behandelen, vooral als de opgegeven stof algemeen is. — *De gehoorzaamheid* bijv. is eene veel te algemeene stof voor een opstel; bepaal u tot het *edele* dier deugd, haar *nut*, hare *noodzakelijkheid* en stel u wederom vragen als: Welke voordeelen geeft de gehoorzaamheid voor een kind? — Het antwoord zal bijv. twee- of driedelig zijn, en daardoor hebt gij tevens eene ordelijke indeeling van uw opstel. — Of wel: Waarom moet een ieder in zijn stand gehoorzamen? Het antwoord kan zijn:

- 1° Omdat zonder ondergeschiktheid geen orde in een staat, in een huisgezin, in eene school enz. kan bestaan.
- 2° Omdat zulks de wil van God is, die den mensch heeft geschapen.

Wederom heeft men eene ordelijke verdeling der stof.

Die behoorlijke indeeling is bij deze soort van opstellen allernoodzakelijkst. Ziehier hoe men tot dezelve kan geraken.

- 1° Door den aard der stof zelve; — bijv.: de gelukstaat van den eersten mensch vóór de zonde; *a*, naar het lichaam, *b*, naar de ziel; — de invloed der oude Romeinen op de overige volkeren; *a*, door hunne macht, hunne wetten; *b*. door hunne meerdere beschaving; *c*, door hunne wetenschappen; *d*, door hunne ondeugden.

- 2° Door de verschillende bewijsgronden, die men aanhaalt; bijv.: Het is eene dwaasheid zich op lichamelijke kracht en schoonheid te beroemen.
 want: 1° de waarde van den mensch is niet van dezelve afhankelijk.
 2° hij kan die zoo gemakkelijk verliezen.
 3° zij zijn hem vaak zeer nadeelig.
- 3° Door verschillende opwerpen, die men achtereenvolgens weerlegt: bijv.: Over het lezen van romans, —
 men leest die: 1° om den tijd te verdrijven.
 2° om eene algemeene kennis te verkrijgen.
 3° om zijn stijl te vormen.
- 4° Door de verschillende toestanden, waarin de persoon, waarover men iets wil zeggen, heeft verkeer. Zoo hoort men in eene lofrede een beroemd man prijzen over de groote of goede daden, die hij verricht heeft in de verschillende toestanden zijns levens.
- 5° Door de verschillende betrekkingen, onder welke men het hoofdbegrip kan beschouwen, bijv.: Over den plicht der dankbaarheid; — *a.* jegens God, *b.* jegens de menschen.

OPMERKING. Wanneer men in eene verhandeling, zooals vaak gebeurt, eene plaats- of persoonsbeschrijving inlascht, of een voorbeeld uit het dagelijksch leven of de geschiedenis aanhaalt, zoo mogen die nimmer uitgebreid wezen; het moet voor een ieder duidelijk zijn, dat men ze slechts in het voorbijgaan aanstipt ter opheldering; licht ontaarden zij in nuttelooze afwijkingen van het doel, dat men beoogt.

Het Slot.

Het slot eener verhandeling behelst in den regel :

- 1° eene samenvatting van hetgeen men gezegd heeft; men laat kort en duidelijk de verdeeling nog eens gevoelen.
- 2° of wel: eene opwekking van het gevoel; liefde voor het goede, dat men heeft aangetoond, afschuw van het verkeerde, medelijden met het ongeluk der hoofdpersonen, enz.

Het slot mag niet te lang wezen; men late eenvoudig gevoelen, dat, hetgeen in de inleiding aangekondigd was, nu werkelijk is bewezen of verhandeld, en men eindigt met eene korte opwekking. Die niet aan het einde hunner verhandeling kunnen komen en herhaaldelijk uitdrukkingen bezigen als: *ten slotte, eindelijk, ten laatste, nog zij opgemerkt* enz., geven te kennen, dat zij zelve niet overtuigd zijn van het gewicht hunner beweringen: zij geven in de lengte, wat hun in de diepte ontbreekt.

Voorbeelden van verhandeling.

Romes invloed op de ontwikkeling en beschaving der volkeren.

Inleiding. Met eerbiedige bewondering staren wij op Rome, de meesteres der volken. Haar oorsprong in de grijze oudheid, de dapperheid harer helden, die haar den scepter over eene halve wereld in handen gaf, de majesteit harer schoone taal, de meesterstukken harer letterkunde, hare heiligen en martelaren, die helden eener hoogere orde, zijn als zoovele titels, die haar recht geven op den eerbied en de dankbare hulde aller geslachten.

Rome was in de hand der Goddelijke Voorzienigheid het middel om aan Europa en verder aan de gansche aarde de drie grootste weldaden te schenken, die het menschdom gelukkig maken: de beschaving, de wetenschap en den godsdienst.

I. Het regeeringsstelsel der oude Romeinen was bijzonder geschikt om dit grootsche doel te bereiken. Terwijl de barbaarsche willekeur der Aziatische wereldbeheerschers de overwonnen volken in slaafsche onderwerping ter aarde hield neergebogen, beperkte de kleingeestige politiek der Grieksche gemeenebesten den weldadigen invloed der beschaving tot hun eigen grondgebied. Rome daarentegen, meer vrijzinnig en edelmoedig in haar bestuur, beschouwde de overwonnen gewesten als kweekplaatsen van nieuwe burgers, maakte de groote steden langzamerhand aan hare eigene voorrechten en zegeningen deelachtig, lijfde de bewoners in bij hare legioenen, en schonk den voornaamsten der edeleu een zetel in den senaat.

Op deze wijze namen de nieuwe onderdanen hand over hand toe in beschaving; zij legden hunne wildheid en ruwe zeden af en voegden zich naar de gebruiken en gewoonten hunner overheerschers, zoodat weldra elke provincie een nieuw Italië, elke stad een nieuw Rome werd.

II. Tegelijk met hare wetten en hare voorrechten deelde zij ook hare kunsten en wetenschappen aan de overwonnen volken mede. Waar de Romeinsche adelaar zich vertoonde, daar verzezen scholen en werden openbare onderwijzers door den staat aangesteld en bezoldigd. Waterleidingen en bruggen, tempels en paleizen versierden elke stad, en de bouwkunde, de beeldhouw- en schilderkunst putten zich uit om de steden der meest verwijderde gewesten op te luisteren in navolging van Rome. En de Beheerscheres der Wereld duidde het den volkeren niet euvel, zoo zij hierin met haar durfden wedijveren, verzekerd als zij was, door hare pracht en weelde en door den luister harer kunstgewrochten alle andere te overtreffen. Prachtige heerbanen gingen uit van het Romeinsche Forum tot de meest verwijderde provinciën, en alle stammen en natiën, die tot het wereldrijk behoorden, waren vereenigd, niet alleen door dezelfde wetten en hetzelfde bestuur, maar ook door de voordeelen van een gemakkelijk en onafgebroken verkeer. Vergelijk den toestand van Gallië, Brittanië en niet het minst dien van ons vaderland, overdekt met tal van steden en bloeiend door de weldaden des vredes onder de bescherming van Rome, met de wouden,

de moerassen en de beroekte hutten der half naakte wilden vóór hunne onderwerping, en gij zult in staat zijn de zegeningen te waardeeren, die zij aan de Meesteresse der Wereld verschuldigd waren.

III. Door de volkeren aldus te beschaven en te onderwijzen bereidde Rome ze als het ware voor tot het ontvangen van de grootste aller weldaden, die alleen in staat is de menschelijke natuur tot ware beschaving en tot hare hoogste ontwikkeling op te voeren. Door en uit Rome ontvingen de overige volken den christelijken godsdienst. Te Rome vestigde de eerste Paus zijn zetel, daar bezegelde hij zijn geloof met zijn bloed: dat is de glorie van de groote wereldstad. Toen werd zij voor goed de Meesteres der Volken, het brandpunt, vanwaar de verlichting, de waarheid en heiligheid uitstraalden over gansch Europa en weldra over de geheele aarde. Toen werd zij waarlijk de hoofdstad der geheele wereld en droeg te recht de glorievolle titels van Heilige — Eeuwige Stad, Moeder van alle Kerken.

Het kruis, dat Jeruzalem op den Calvarieberg oprichtte, werd door Rome geplaatst op den diadeem harer Cesars, en de profetische gezangen van Sion weerklonken van de Zeven Heuvelen tot aan de uiteinden der aarde.

Slot. Hoe natuurlijk derhalve is de aandoening, die men gevoelt bij den aanblik dier heilige en beroemde stad, aan welke wij onze beschaving, onze kennis en vooral het licht des geloofs verschuldigd zijn. Geene andere plaats der wereld speelt zulk een gewichtige rol in de geschiedenis der wereld, geene leeft zoozeer in de verbeelding van het kind en in de belangstelling van den volwassen mannelijken leeftijd.

Naar het Engelsch. (J. C. Eustace.)

De godsdienst en de ouderdom.

Inl. Wanneer de bloes der gezondheid onze wangen kleurt, wanneer jeugdige kracht en frissche levenslust ons bezielt, wanneer alles naar wensch gaat, en voorspoed en geluk als het ware onze verlangens voorkomen, dan gevoelen wij nauwelijks het gemis der genoegens, welke de godsdienst den mensch aanbiedt. Indien echter het geluk ons den rug toekeert, als onze vrienden ons verlaten, en smart, ziekte en ouderdom onze krachten sloopen, dan blijkt het, dat de godsdienst eene zalving aanbiedt voor elk lijden en onze ziel eene vreugde schenkt, die alle begrip te boven gaat. Beschouwen wij, om ons hiervan te overtuigen, den mensch in het laatste tijdperk zijns levens.

I. Daar strompelt een grijsaard met moeite voort; zijn hoofd neigt ten grave, hij gaat gebukt onder den last der jaren; de tijd heeft hem zijne schoonheid, waarop hij zich beroemde, zijne kracht, waarop hij vertrouwde, ontroofd; zijne vrienden van weleer zijn aan zijne zijde gevallen en gingen hem voor naar een oord, dat voor hem niets heeft dan verschrikking. Eenzaam gevoelt hij zich te midden van een jonger geslacht; alles immers herinnert hem, dat hij daar niet te huis behoort. Hij heeft zijne rijkdommen, zijne goederen behouden, maar hij is niet meer in staat ze te genieten. Alles is voor hem vol bitterheid en verdriet. Herdenkt hij de gesmaakte genoegens van weleer, zij doen hem slechts zijne tegenwoordige ellende en troosteloosheid des te meer gevoelen. Geen straal van hoop voor de toekomst; hij kent den godsdienst niet, hij gelooft niet aan Gods vaderlijke, alleen een vage vrees voor de geheimzinnige wereld na den dood maakt de maat zijner troosteloosheid vol. Hij gevoelt zich den ongelukkigsten der stervelingen.

II. De brave daarentegen smaakt in zijne laatste dagen den rijksten troost van den godsdienst. 't Is waar, ook hij heeft zijne frissche jeugd en fiere mannelijke krachten zien vergaan; maar hij blikte in de toekomst en hij weet, dat hij daarboven leven zal in eene onverwelkbare jeugd, in ongestoord genoegens, waar niets dat nieuwe leven zal verzwakken of ondermijnen. Ook voor hem is de tijd van genieten voorbij; maar zijn hart was nooit gehecht aan dwaze vermaken, nimmer zon hij op booze genoegens, de deugd alleen was zijn troost en zijne vreugde. Zijn hart is vol

dankbaarheid jegens God, die hem een rustig en tevreden leven heeft geschonken. Bij het overdenken zijner vervlogen jaren ziet hij de rampen en ongelukken, die hem hebben getroffen, maar ook deze verhoogen thans zijne vreugde; immers hij verdroeg alles met gelatenheid, nimmer morde hij tegen God en thans herinnert hij zich dat schoone woord: „Door den voorspoed en het geluk worden wij de schuldenaren Gods; door het geduldig verdragen leed en de kwellingen des levens wordt God onze schuldenaar.” Slaat hij den blik in de toekomst, o, daarin ligt zijne grootste vreugde; de eeuwige kroon des hemels schittert hem tegen, hij haakt naar het oogenblik, dat hij dit leven van ellende verlaten zal om voor eeuwig daarboven te heerschen, te genieten.

Slot. Wel kan de gure najaarsstorm de boomen van het woud ontbladeren, en van den ijdel en zomertooi berooven, maar den fieren woudreuzen hunne kracht ontnemen, en den machtigen stam ter aarde buigen, dat vermag hij niet. Van het sieraad hunner bladerkroon beroofd, vertoouen zij ons des te duidelijker hunne forsche kracht en heffen des te stouter hunne ranke gestalte hoog op boven alles, wat hen omringt.

AANHANGSEL.

Over de Nederlandsche Versificatie.

De *versificatie* of *versbouw* is de kunst om zijne gedachten zoodanig uit te drukken, dat er in de woorden eene regelmatige rythmische beweging is waar te nemen. —

Het Hollandsche vers is *metriek*, dat is, het berust op het in acht nemen eener bepaalde maat (*metrum*) of afwisseling van zwaar- en lichtbetoonde lettergrepen. (*)

Door *versoet* verstaat men de vereeniging van twee of drie lettergrepen, die in bepaalde afwisseling van lang en kort, regelmatig wederkeeren.

(*) Gewoonlijk noemen wij de toonhebbende lettergrepen *lang*, de andere *kort*, ofschoon men alom verzen vindt als:

Het *oproer* heeft zich door de *volken*

Als een *verblindend* vuur verspreid, —

waarin *lang* en *kort* zeker niet in den gewonen zin moeten verstaan worden. Dit verschil van syllaben duidt men aan door de teekens

Men onderscheidt de vijf volgende soorten van voeten :

- 1° De achterlange tweelingvoet (*jambus*).
— Hij strekt | zich weer | op 't rust | bed uit. —
- 2° De voorlange tweelingvoet (*trochæus*).
— Wie dien | steun zich | laat ont | rooven. —
- 3° De voorlange drielingvoet (*dáctylus*).
— Haat voor den | vreemd'ling ver | zadigt het | dorsten. —
- 4° De middellange drielingvoet (*amphibrachys*).
— Het bier was | in huis en | de kan hing | er buiten.
- 5° De achterlange drielingvoet (*anapæstus*).
— Op het land | is de vreugd, | in de stad | is ze niet.

Vers of **versregel** noemt men de vereeniging van twee tot zes versvoeten, die een geheel vormen en in geregelde orde terugkeeren.

Vijf- en zesvoetige verzen bevatten enkel tweelingvoeten, terwijl de zesvoetige altijd, en de vijfvoetige meestal *jambische* verzen zijn.

Vijf- en zesvoetige verzen zijn te lang om in eenen adem te worden gelezen, daarom moet in deze eene plaats zijn, waar men rusten kan (*cesuur*).

De *natuurlijke rust* valt in de vijfvoetige verzen na den tweeden, en in de zesvoetige verzen (*alexandrijnen*) na den derden voet. De cesuur verdeelt de zesvoetige verzen in *hemistichen*.

Wat spijs | is dit ||, die de eer | ste onsterf' | lijkheid
De ziel | belooft || en ster | felijk | e leden.

VONDEL.

Vaarwel, | rampza | lig oord ||, misdeeld | van el | ken zegen !
Geen voet | betree | uw boóm ||, geen a | dem waai | u tegen !

TOLLENS.

Valt echter de stemrust altijd op dezelfde plaats, dan worden de verzen eentonig en slaperig ; (*) daarom brengt

(*) Dit is een der zwakheden van den poëet J. Cats, vandaar de benaming „Catsiaansche dans.”

de dichter eene aangename afwisseling in zijne stukken door de rust op eene andere plaats te doen vallen; door, waar het met den aard van het stuk overeenkomt, meer dan ééne rust aan te brengen; of wel door soms de rust weg te laten; bijv.:

Ziedaar den held, || voor wien de tegenheden zwichten. —

Zijn wenk bezielt den worm in 't stof, || zijn werelddollen. —

Die zorgt, || en waakt, || en slaapt, || en ploegt, || en zwoegt, ||
en zweet. —

Zijn wenk doet sferen door het maatloos luchtruim rollen. —

Het verkeerd aanwenden der cesuur berooft soms een vers van alle melodie; bijv.:

Gij mijn geleigeest, gij, o Dichtkunst! die sinds 't uur
Van mijn geboorte mij omzweefdet; die het vuur,
Dat op uw voorhoofd gloeit, en schittert op uw kaken,
Ook in mijn boezem hebt ontstoken, dáár doet blaken.

Na iederen versregel van vier, vijf of zes voeten behoort insgelijks eene kleine rust te bestaan. Het gemis dezer rust heet **overloop** (*enjambement*).

De overloop kan soms de schoonheid van een vers verhoogen, wanneer namelijk de uiterlijke vorm bijdraagt om de gedachten des te levendiger weer te geven. — Zoo is de overloop eene goede figur (onomatopœia) in de volgende verzen:

En stort bij Lauffen zich met ongehoord gedonder
In d'afgrond; schuimt en bruiet en woelt en wringt van onder
De klippen zich hervor, getergd door wederstand.

HELMERS.

De overloop is af te keuren, wanneer door het einde van den regel eene scheiding ontstaat van

a. het lidwoord en het zelfst. naamwoord:

Wij zagen hem rijk uitgedoscht, en *het*
Gejuich was groot op 't hooren der trompet.

b. het bijvoeglijk naamwoord en het zelfst. naamwoord :

Het graf ontsluit zijn *zwarten*
Schoot, hij kan 't onheil tarten.

c. het voorzetsel van het zelfst. naamw. :

Hij grijpt het heldenzwaard en werpt in woede 't *voor*
Den voet des veldheers neer. . . .

d. het werkwoord van zijn onderwerp of voorwerp :

Helaas ! om dit verwijt van zich te weren *vond*
Hij zich in weerwil van zijn moed door 't staal gewond.

—

Voorwaar 't is ons bekend, hoe hij den diersten *plicht*
Verzuimt, en menigeen zoo ergerlijk ontsticht.

Rijm noemt men de gelijkkluidende uitgangen der verzen. Men onderscheidt :

a. *het staand* of *mannelijk rijm* ; hierbij gaat het vers uit op eene lange lettergreep.

Een Engelsche jonkvrouw, zoo vindt men gemeld,
 Werdt staag door 't gesnoep van bedienden gekweld ;

J. SCHOUTEN.

b. *het slepend* of *vrouwelijk rijm*, uitgaande op een korte of niet betoonde lettergreep.

O blinkend slijk, besproeid met zooveel zweet en tranen !
 Vloekwaardig voorwerp van de drift der Kastiljanen.

N. S. v. WINTER.

c. *Verlengde rijmen*, als er drie of soms vier lettergrepen denzelfden klank hebben ; bijv. : door te weenen — oor te leenen.

Nu scheen de maan haar glans te derven,
 't Gesternte aan 's hemels trans te sterven

BELLAMY.

AANMERKINGEN. I. Het verlengde rijm wordt slechts bij uitzondering door goede dichters gebruikt.

II. Onze oude poëten, die vrienden van het rijm waren en er zeer kwistig mee omgingen, maken gebruik van *middelrijmen*, *tusschenrijmen* enz. Thans vindt men ze zelden gebezigd. Een enkele maal en te pas aangewend verfraaien zij de verzen; bijv. van het *Roozje*:

Dat geurig en kleurig zoo schielijk vergaast,
Dat bloeiend en groeiend al stoeiend geplukt,

ARNTZENIUS.

III. De *ei* met *ij* te doen rijmen, wordt door velen afgekeurd; doch de zachtlange en scherplange *e* en *o* worden als rijmende klanken aangezien, bijv. *deelen* en *vervelen* — *koopen* en *hopen*.

IV. In staande rijmen kunnen de verwantschapt letters *b* en *p* — *d* en *t* — *g* en *ch* en zelfs *s* en *sch* op elkander volgen.

V. Vroeger liet men *e* en *a*, gevolgd door eene *r*, op elkander rijmen: *keert op paard* — *arm op scherm*.

De samenvoeging van slepende en staande verzen in een gedicht kan op drie manieren geschieden:

1. Opeenvolgend, zoodat twee slepende en twee staande verzen op elkander volgen; bijv.

't Was of natuur verbood den toelog door te drijven;
Zij wijst de schepen af, die wrevlig binnen blijven.
Uit deernis met de ramp, die 't opzet kosten zou,
Geeft zij den tegenwind voor de afgebeden kou.

TOLLENS.

2. Beurtelings, in dier voege dat een slepend en een staand vers op elkander volgen.

Weg, weg van mij, neemt, neemt mijn eer, mijn glorie,
Mijn naam gevierd, aanbeden en vergood,
Des daags rumoer, de statige historie,
Neem, neem het al: gij minnelijke dood!

SCHAEPMAN.

3. Tusschengevoegd, wanneer twee staande verzen tusschen twee slepende geplaatst zijn of omgekeerd.

Het kruis wordt gevloekt in de stad,
 Waar eenmaal de Heer heeft geleden;
 Gevloekt en in smaadheid vertreden
 Het kruis, waar de Heiland aan bad.

SCHAEPMAN.

Ten slotte geven wij nog van de voornaamste soorten
 van verzen een paar regels als voorbeeld.

A. Klimmende versmaat. (*Jamben.*)

OPMERKING. In deze versmaat telt de laatste lettergreep der
 slepende verzen niet mede in het aantal voeten.

zesvoetig — — — — — | —

„O Juda!” zuchtte hij, „hoe is uw heil vervlogen!
 „Is dit het god’lijk land, dat melk en honig droeg,
 Waar eens een vreedzaam volk zijn tenten nedersloeg? . . .

J. F. A. LEESBERG.

vijfvoetig — — — — — | —

Gij kunt meer gunst bij uwen Zoon verwerven
 Dan Esther bij den Oosterschen monarch.

VONDEL.

viervoetig — — — — — | —

Maar na het barnen der gevaren
 Zal Hij het zwerk weer op doen klaren:
 Een straal van hoop breekt door de lucht.

J. KINKER.

drievoetig — — — — — | —

’t Is wijsselick begonnen
 Maar qualick uyt geleerd;
 Met lepelen gewonnen
 Met schepelen verteerd.

tweevoetig — — — | —

Gij zijt niet meer

Gelijk weleer

De trotsche wereldstad, die koningen deed beven.

K. I. LEDEGANCK.

Ik wil U minnen,
Mijn Heer en God,
Met hart en zinnen,
Naar uw gebod.

B. Dalende versmaat. (Trochæën.)

OPM. In deze versmaat ontbreekt een halve voet in de *staande* rijmen; deze hebben dus in de plaats van 3, 4 of 5 voeten eigenlijk maar $2\frac{1}{2}$, $3\frac{1}{2}$ of $4\frac{1}{2}$ voet.

vijfvoetig — — — — —

De avond viel, de blijde starrenheiren
Schaarden zich aan 's hemels ruime baan;
Op het wieglend vlak van stroom en meren
Lachte 't bevend licht der schoone maan.

viervoetig — — — —

's Heeren heilige Engel boodschaft
Aan de Maagd met rein gemoed:
„Wees, gezegendste der vrouwen
Van den Hoogsten Geest gegroet.”

D. DORBECK.

drievoetig — — —

Ach, hoe snelt ons leven
Als een stroom gedreven
Die van rotsen schiet.

R. FEITH.

tweevoetig

— — — —
 Neen, o moeder,
 De Albehoeder
 Heeft het beter lot bereid.

G. BIDLOO.

C. Dactylische verzen.

- OPMERKING. 1° De drielingverzen, vooral die onder D, heet men trippelmaat.
 2° De laatste versvoet is bij dactylische verzen onvolledig.
 3° Zesvoetige dactylische verzen noemt men *hexameters*. In deze versmaat zijn de heldendichten van *Homerus* en *Virgilius* opgesteld. Onze dichters waren niet gelukkig in het nabootsen dezer stukken; *I. da Costa* leverde er nog de beste proeven van.

zesvoetig.

— — — — — — — — — —
 Neen! maar zoo iemand der zusters of Hecuba zelve bij wijlen
 Bittere woorden deed hooren, dan was het uw mond, die mij troostte.
 I. DA COSTA.

viervoetig

— — — — — — — — — —
 Prijst U de morgen, ik zal U ook loven,
 Dat Gij mij gunstig in 't leven bewaart;
 H. v. ALPHEN.

— — — — — — — — — —
 'k Bracht in deez' herberg een avondje door;
 Straat maar wat kom je me wonderlijk voor....

B. v. MEURS.

T. S.

3 c. 1

13

D. Amphibrachische verzen.*viervoetig* — — — — —

Te voren had Herman als guit geen gelijken,
 De slimste der knapen moest nog voor hem wijken.
 T. v. OOSTERWIJK BRUYN.

drievoetig — — — — —. (Zie bladz. 162. „Het
 kruis wordt gevloekt, enz.

Meestal komen deze verzen in verbinding met viervoetige voor:

Reeds lang lag de grafsteen zijns planters in puin;
 Zijn naam was reeds eeuwen vergeten;
 H. A. v. LANGELAAR.

tweevoetig — — — — —

Het deugdelijk leven
 Doet christenen streven
 Naar 't ware verheven
 En 't goddelijk schoon.

VAN BERKHEY.

E. Anapæstische verzen.*viervoetig* — — — — — met of zonder —

Nu verveelt mij de stad, en ik ijl naar het veld,
 Zoo verheugd als het vee naar de weilanden heen.
 J. BRESTER.

drievoetig — — — — — met of zonder —

Zoo de Hemel 't gebroken gemoed
 Niet voor 't wee der vertwijffing bewaart.
 N. BEETS.

tweevoetig — — — — — | —

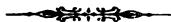
Hoe verkleumd is natuur,
 Door uw hand wreed geklaisterd.
 ANSLIJK (leesboek 2.)

BEKNOOPTE SCHEETS

DER

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE.

De taal is het middel om te denken en om zijne gedachten uit te drukken.

De spraak is het vermogen van den mensch om zijne gedachten door hoorbare teekens, *woorden* geheeten, aan anderen mede te deelen.

Er zijn doode en levende talen.

Dooden talen of talen der geleerden worden niet meer door eenig volk gesproken; zij ondergaan geene veranderingen meer. Zulke talen zijn het Latijn, het Grieksch, enz.

Levende talen zijn die, welke nog door eene of andere natie worden gesproken. Veranderingen in zeden en gewoonten des volks en andere oorzaken brengen voortdurend wijzigingen in de taal te weeg.

Het Nederlandsch behoort met het Duitsch, het Engelsch, het Deensch, enz. tot de Germaansche talen; in tegenstelling met het Fransch, het Italiaansch, het Spaansch, enz. die Romaansche talen, en het Russisch, het Boheemsch, het Poolsch, enz., die Slavische talen genoemd worden.

De Nederlandsche taal wordt thans in het koninkrijk der Nederlanden en in een groot deel van België als spreek- en schrijftaal gebezigd.

Onze taal is ontstaan uit die der Saksers onder den invloed van het Frankisch en het Friesch.

De opkomst van onze taal en ook het begin onzer eigenlijke letterkunde dagteekent van het ontstaan der steden en van den vrijen burgerstand gedurende en na de kruistochten. (1100—1200).

Wij bezitten slechts weinig stukken, die vóór de 12^e eeuw in onze moedertaal geschreven zijn. De voorname reden hiervan is, dat vroeger alles, wat den Staat en de Kerk betrof, in het Latijn opgesteld werd.

Onder der regeering van FLORIS V kwam hierin echter verandering. Op verlangen van dezen vorst begon VAN MAERLANT, — een der oudste Nederlandsche schrijvers, van welke wij iets met zekerheid weten, — zijn *Spiegel Historiae*, die door zijn stadgenoot PHILIP VAN UTENBROEKE en later door den Brabantschen priester LODEWIJK VAN VELTHEM werd voortgezet. Behalve dit zijn nog verschillende andere werken van VAN MAERLANT tot ons gekomen, zooals zijn *Rijmbijbel*, het *Leven van Sint Franciscus*, *Wapene-Martijn*, *Der Kerken Claghe*, enz.

Omstreeks denzelfden tijd stelde MELIS STROKE, waarschijnlijk een Benediktijner monnik uit de abdij van Egmond, zijne *Rijmkroniek* op, waarin hij de geschiedenis der Graven van Holland schetst, terwijl de Brabander JAN VAN HEELU in een uitvoerig gedicht den *Slag van Woeringen* (1288) bezong, waarvan hij ooggetuige geweest was.

JAN I, Hertog van Brabant (1268—1294), stelde zich niet tevreden met den bloei der volkstaal te behartigen, maar poogde ook door zijne gedichten de bekwaamste minnezangers van zijn tijd op zijde te streven.

In het voorbijgaan zij hier gezegd, dat Europa in 't algemeen, en Nederland in 't bijzonder, zeer veel aan de Benediktijnen te danken heeft. Zij zijn het, die niet alleen uitgestrekte moerassen en wildernissen in vruchtbare landouwen herschapen, alom de heil en beschaving aanbrengeende leer van het Evangelie aan de halfbarbaarsche stammen van het toemalige Europa verkondigd hebben; maar ook zoovele kunstgewrochten der oudheid in veiligheid gebracht en bewaard, zoovele kostbare

handschriften aan de vernietiging ontruikt en door hun onvermoeiden arbeid vermenigvuldigd hebben. Wat zou er zonder deze verdienstelijke mannen van Europa, wat van de kunsten en wetenschappen geworden zijn?

Doch keeren wij tot ons onderwerp terug.

Om u een denkbeeld te geven van onze taal, zooals ze toenmaals was, laten we hier eenige regelen volgen uit bovengenoemde Rijkkroniek van Melis Stoke. Zij hebben betrekking op den dood van FLORIS V.

*Als de verradere dit verstaen
Warensi te blivene niet bout¹,
Ende wildene² voeren in haar behout³
Verre in een ander lant.
Die van Naerden vreesdent te hant⁴
Ende leiden hem ene laghe.
Recht op den vijfden daghe
Souden sine⁵ voeren haerre vaerde⁶;
Ende settene⁷ op enen paerde,
Ende bonden hem sine voete
Ondert paert wel onsoete⁸,
Ende enen handscoe in den mont.*

Eerlang echter daagde voor deze gewesten een tijdperk van bloedige onlusten en verdeeldheid. Holland was meer dan eene eeuw lang ter prooi aan de twisten der Hoekschen en Kabeljauwschen, terwijl in Friesland de Schieringers en Vetkoopers, in Utrecht de Lichtenbergers en Lockhorsten, in Gelderland de Heeckerens en Bronckhorsten het burgerbloed bij stroomen deden vloeien.

Niet beter was het in Vlaanderen gesteld, waar Leliaarts en Klauwaarts elkander het gezag betwistten, tot eindelijk bij Rosebeke aan de laatsten de genadeslag toegebracht werd, en de invloed der Franschen hand over hand toenam.

Is het te verwonderen, dat in dit veelbewogen tijdperk

1. durfden zij niet blijven. 2. wilden hem. 3. veilig (voor hen).
4. spoedig. 5. zij hem. 6. huns weegs. 7. zetten hem. 8. zeer onzacht.

de letterkunde kwijnde en schier geene uitstekende beoefenaars vond?

Wel keerden onder het bestuur der vorsten uit het Bourgondische Huis allengs rust en welvaart terug, en stegen kunst en nijverheid tot een ongekenen bloei; maar op de volkstaal oefende juist deze regeering den nadeeligsten invloed uit; immers aan het hof der machtige hertogen heerschten Fransche zeden en gewoonten, en werd uitsluitend Fransch gesproken.

De volkstaal geraakte in minachting en werd ontsierd door tal van bastaardwoorden. De *Rederijkers* (*), die waarschijnlijk in 't midden der 14^e eeuw in ons land ontstonden, werkten deze verbastering niet weinig in de hand. Hunne voortbrengselen hadden over het algemeen weinig kunstwaarde, maar zij hielden toch de belangstelling in de volkstaal gaande, en wisten die zelfs in hooge mate op te wekken door de prijskampen, (*landjuweelen* en *haagspelen*) die gewoonlijk met luisterrijke feesten gepaard gingen en waaraan niet zelden vorsten en edellieden deelnamen.

Ook aan de geestelijken en kloosterlingen, die zich minder door den verkeerden tijdgeest lieten medesleepen, is het te danken, dat het volk aan zijne taal gehecht bleef, en het taalbederf niet nog meer veld won.

Tot de weinigen, die zich gedurende dit tijdvak van kwijning onzer letterkunde gunstig onderscheidden behoort op de eerste plaats JAN VAN RUYSBROEK, (1294 — 1381) prior van het door hem gestichte klooster Groenendaal, in het bosch van Soignies, de beste prozaschrijver van zijn

(*) Eene verbastering van Rhetorijker, afgeleid van 't Fransche woord *rhétorique*.

Dezen naam gaf men aan vereenigingen van lieden, die zich ten taak stelden de vaderlandsche taal- en letterkunde aan te kweeken. Zij oefenden zich vooral in het samenstellen en voordragen van dicht- en tooneelstukken. Onder de rederijkerskamers — men vond er in de 16e eeuw in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden meer dan 600 — komt de eereplaats toe aan die van Amsterdam, onder de zinspreuk „*In liefde bloeiende*.” Zij telde onder hare leden mannen als ROEMER VISSCHER, VONDEL, HOOFT, enz.

tijd; LAMBERT GOETMAN, DIRK VAN MUNSTER en CASTELEYN, allen Vlamingen. In Noord-Nederland treffen wij aan: JAN BRINKERINCK van Zutphen, een der eerste leerlingen van den beroemden GEERT GROETE; — den Minderbroeder JAN BRUGMAN (overl. 1473), een welsprekend redenaar, en THOMAS A KEMPIS, den schrijver van de alom bekende *Navolging van Christus*.

Als een bewijs van de verbastering onzer taal laten we hier een staaltje volgen van een der verdienstelijkste dichters van dien tijd, JAN BAPTIST HOUWAERT, wiens uitvoerig gedicht (16000 verzen) *den Lusthof der Maecheden* door zijne tijdgenooten met geestdrift ontvangen en met uitbundigen lof begroet werd.

*Nu ghepresupponeert, dat jemant is eloquent,
 En dat hij inder Rhetorycke is excellent,
 Dat hij Philosophelijck can argumenteren,
 Dat hij de harmonye der Musijcken kent,
 Mitsgaders den loop weet van 't firmament,
 En dat hij alle hantwercken can useren,
 Dat hij de republijcke weet te regeren,
 Dat hij kennis heeft van de Nigromancye,
 Dat men hem in de rechten heeft sien doceren,
 Dat hy gheleert is in alle const en clergye,
 Soo en weet hy nochtans niet ten selven tye,
 Ten sy, dat hy weet te doen de wille van Godt;
 Die buyten Godts woort wilt wijs zijn, is sot.*

Dat de uitvinding der boekdrukkunst een machtigen invloed op de ontwikkeling der taal heeft uitgeoefend, behoeft geen betoog. Daardoor toch werd het mogelijk de letterkundige voortbrengselen te vermenigvuldigen en meer algemeen te verspreiden.

Tot in het laatst der 16^e eeuw waren het vooral de Zuidelijke Nederlanden, die zich in de beoefening der Nederlandsche taal onderscheidden; doch de onlusten en kriegsbedrijven, waarvan deze gewesten sedert dien het treurig tooneel geweest zijn, stonden er den bloei en de verdere ontwikkeling der taal zeer in den weg. Langza-

merhand geraakte zij in eene kwijning, waaruit zij eerst in onze dagen is opgestaan.

Wij mogen echter de Zuidelijke provinciën niet verlaten, zonder kennis gemaakt te hebben met de voortreffelijke dochter ANNA BIJNS, eene geestelijke dochter (begijn), die in de eerste helft der 16^e eeuw te Antwerpen leefde. Zoowel om de zuiverheid harer taal, hare zoetvloeiendheid en den rijkdom harer beelden, als om de fijne scherts, waarvan Luther en de andere hervormers veelal het voorwerp waren, vonden hare gedichten in Brabant en Vlaanderen algemeenen bijval. Wij laten hier een paar coupletten volgen uit twee van hare gedichten „Op de achterclappe” en „Meilied”; daaruit zal men eenigszins kunnen oordeelen over de taal en spelling van dien tijd.

OP DE ACHTERCLAPPE.

*Wat vint men heensdaeghs al 'sduivels kinderen,
Clappers ende clappeyen, die elcken hinderen?
Sien sy iemant eens onnooselijck vallen,
Seere selden sullen syt quaet verminderen,
Maar wat by hangen¹, als leughen-vinderen,
Wiens valsche tonghen zijn volre gallen;
Deze en² sullen in Godts rijcke niet stallen,
Maar rollen als ballen
In de helsche wallen
Bij den boosen vijand, kunnen vadere.
Onder 't volck en² is gheen liefde met allen,
Sy clappen, sy callen,
Sy ghekken, sy mallen,
Sulck acht synen broeder een groot misdadere,
En selver is hy duysentmaal quadere.
Wy dolen attegadere, ook niemant so reen³.
Hierom segghe ick uit minlijcke adere⁴:
Die sonder sonde is, die werp den eersten steen.*

1. maar er wat bij doen. 2. Dit en behoort bij de ontkenning, het komt overeen met het Fransche *ne*. 3. rein. 4. uit goeder harte.

MEELIED.

*Wanneer ghy int velt gaet u verluchten¹,
 Om wat ghenuchten te scheppen in desen,
 Denckt om dlant hier boven, vol soeter vruchten,
 Daert sonder suchten altijd somer sal wesen;
 Gaet metter begheerten daer bloemkens lesen,
 En metter herten maectt daar u woone:
 Peyst, hoe schoone hij daer is weerdich ghepresen,
 Die hier de bloemkens can cleeden soo schoone,
 Soo dat noyt keyser, in sijnen throone
 En was ghecleet met sulchen coleure.
 Verheught in den geest, niemant en croone²:
 Singht den Heere nu lofsanck met blijden thoone;
 Want den rijm is wech, den sneeu is deure³,
 Den Mey staet lustelijck in sijnen fleure:
 Wert erghens int groene ghesonghen, ghepepen⁴,
 Denckt, verblijt daer deur u natuere:
 Och, hoe schoon moet hy syn, diet al heeft geschepen⁵!*

In de Noordelijke Nederlanden brak juist omstreeks het einde der zestiende eeuw de dageraad van den hoogsten bloei onzer taal- en letterkunde aan. Oranjes boezemvriend, PHILIPS VAN MARNIX, Heer van St. Aldegonde, volgens velen de opsteller van het *Compromis* der Edelen en de dichter van het *Wilhelmus van Nassouwen*, een der beste prozaschrijvers van dien tijd, vooral berucht door zijn hekelschrift tegen de H. Kerk (Byencorf der H. Roomsche Kercke) en zijne berijmde vertaling van de Psalmen ten dienste der Hervormden, — COORNHERT, SPIEGHEL, CORNELIS VAN GHISTELE en JAN FRUYTIEBS mogen als de eerste flikkering van dien dageraad beschouwd worden.

De eeuw van Frederik Hendrik, zoo te recht het glanstijdperk der Republiek geheeten, was bij uitstek rijk aan groote mannen. Geleerden, dichters, schilders, veldhee-

1. verzetten, een luchtje scheppen. 2. kreune, klage. 3. weg. 4. gefloten. (Van *pijpen*, op de fluit blazen.) 5. geschapen.

ren, zeevaarders wedijverden met elkander om den voorrang. Met eenige der voornaamste dichters en schrijvers van dit tijdperk zullen wij wat nader kennis maken. Hiertoe behoeven we slechts een bezoek te brengen aan het aloude slot te Muiden, waar wij er verscheidene rondom den gastheer, PIETER CORNELISZ. HOOFT, vereenigd zullen vinden. In dien gezelligen kring (*Muiderkring*) vindt hij zijn grootste genoegen. HOOFT is een beschaafd en geleerd man, een zoetvloeiend dichter en een onzer beste geschiedschrijvers (*) (*Nederlandsche Historiën*). Om zich den stijl van den Latijnschen geschiedschrijver Tacitus eigen te maken, las hij een der werken van dezen beroemden schrijver twee en vijftig maal met aandacht door. Doch treden wij binnen.

Acht personen zijn aanwezig. Twee dames nemen de eereplaatsen in: ANNA en MARIA TESSELSCHADE, dochters van den verdienstelijken ROEMER VISSCHER. Door hare letterkundige kennis, hare schoone gedichten, haren kunstzin en hare bevallige manieren hebben zij de achting van alle beroemde mannen van dien tijd gewonnen, en zulks ofschoon zij beiden katholiek zijn, en de katholieken te dien tijde in de Noordelijke provinciën alom miskend en vervolgd werden.

Bemerkt gij daar dien fieren man, die door allen met eerbied bejegend wordt, naar wiens woorden een ieder aandachtig luistert? Het is *de Vorst der Nederlandsche dichters*, de groote JOOST VAN DEN VONDEL. (1587 — 1679). Te Keulen van doopsgezinde ouders geboren, ging hij

(*) Wanneer wij HOOFT een onzer beste geschiedschrijvers noemen, willen wij hiermede echter niet zeggen, dat hij feiten en personen steeds in het ware licht heeft gesteld. Neen, ook hij heeft zich menigmaal door protestantsche vooroordeelen laten leiden en zich aan scheeve voorstellingen van gebeurtenissen en personen schuldig gemaakt; tot zijn lof moet echter gezegd worden, dat hij minder bitter en meer verdraagzaam was jegens de katholieken, dan vele zijner tijdgenooten. — Zoo ook, wanneer wij in 't vervolg de voortbrengselen van sommige dichters en schrijvers meesterstukken noemen, doelen wij hiermede slechts op de letterkundige waarde.

op rijpen leeftijd tot de katholieke Kerk over. (1642). Deze stap berokkende hem de minachting en den haat van vele zijner vroegere bewonderaars, en deed zelfs de vriendschap verkoelen, welke de voornaamste leden van den *Muiderkring* hem toedroegen. Door de verkwistingen van zijnen zoon zag de zeventigjarige grijsaard zich uit gebrek genoodzaakt den post van schrijver aan de bank van leening te aanvaarden. Deze onsterfelijke dichter heeft onze taal met tal van meesterstukken verrijkt, waarvan gij echter de schoonheid eerst later ten volle zult kunnen waardeeren. Wij noemen slechts: *Lucifer*, *Vondels meesterstuk*, *Palamedes of de vermoorde Onnoozelheid* (Oldenbarneveld), *Gijsbrecht van Amstel*, *Jozef in Dothan*, en de *Altaurgeheimenissen*.

Naast VONDEL zit een man, wiens kleeding zijn stand genoegzaam aanduidt. Hij is predikant en tevens geneesheer en hoogleeraar aan de universiteit van Leiden. Zijn naam is CASPAR VAN BAERLE of BARLEUS. Zijne Nederlandsche gedichten zijn niet talrijk, maar kenmerken zich door geestigheid en vernuft.

Ginds zijn drie mannen in een druk gesprek gewikkeld. De eene, wiens uiterlijk den edelman verraadt, is CONSTANTIJN HUYGENS, Heer van Zuylichem. Ofschoon hij gewichtige staatsambten bekleedt, weet hij nochtans tijd te vinden, tot het samenstellen van talrijke kernachtige en geestige gedichten, waaronder vooral uitmunt zijn „*Hofwijk*”, eene schildering van zijn bevallig buitenverblijf van dien naam. Als schrijver van puntgedichten is hij nog onovertroffen. Ziehier eenige staaltjes:

*Dirck is goed rond, goed Zeeuwsch ; dat moet men soo verstaen
Hij is rond , als een kloot , men kan er niet op staen.*

*Zijt ge een uytnemend man , Andries ! gelijk ick hoor
Veeltijds van u gewagen ,
Blijft wat van mijn comptoir ;
'k Mag geen uyt nemend volck omtrent mijn cass verdragen.*

*Schrijft Pieter al te met een veers,
't Is dobbel waerd in 't licht te komen;
Werdt maar mijn seggen welgenomen;
Ick meen in 't ouer of in de keers.*

—
*Uw hert light op uw tongh,
En, Jan, dat dunckt u prijsselick; —
Maar waert ghy wat min jongh,
(Gelijck ghy stadigh werdt),
Uw tongh lagh in uw hert;
En, Jan! dat waer meer wijsselick.*

—
*Mijn paerd gaet slijten, dat men 't siet;
Het eet en drinckt en anders niet;
Wat reden is hier uyt te delven?
't Vergaet, omdat het niet vergaet;
Wat raed? — De plaester light op straat;
Verstaet ghij 't niet? — 't Verstaet sich selven.*

De tweede der bovenbedoelde mannen is de hoogleeraar VOSSIUS. Van dezen zingt VONDEL:

*Laet sestigh winters vrij dat Vossenhoofd besneeuwen,
Noch grijzer is het brein, dan 't grijze hair op 't hoofd.
Dat brein heeft heughenis van meer dan vijftig eeuwen,
En al haer wetenschap, in boeken afgeslooft.
Sandrart, (*) beschans hem niet met boeken en met blaren;
Al wat in boeken steekt, is in dat hoofd gevaren.*

De derde, REINIER ANSLO, „een dichter van sierlijke netheid,” zooals Vondel hem noemt, prijkt met een gouden keten en medalje, hem door Christina van Zweden en Paus Innocentius X vereerd. Even als Vondel van doopsgezinde ouders geboren, keerde hij op 22 jarigen leeftijd tot den schoot der Katholieke Kerk terug. (*Bartholomeusnacht, Pest te Napels.*)

(*) Naam van den schilder, die het portret van VOSSIUS vervaardigd had.

Maar het wordt tijd, dat wij afscheid nemen van den verdienstelijken „*kring*,” om in 't voorbijgaan eenige mannen buiten denzelfden te beschouwen. — Ieder uwer kent gewis, althans bij name, CATS, — of zooals zijne tijdgenooten hem noemden „*Vader Cats*.” Hij bekleedde eenigen tijd het gewichtig ambt van raadpensionaris van Holland en leidde als zoodanig de groote vergadering der Staten in 1650. Aan geen anderen dichter is zulk eene populariteit ten deel gevallen. De Statenbijbel en het boek van *Vader Cats* waren weleer de onmisbare huisboeken van elk protestantsch gezin. Zelfs nog heden zijn vele zijner berijmde gezegden en spreekwoorden in den mond van het volk. Het valt echter niet te betwijfelen, dat de Gedichten van CATS door zijne tijdgenooten veel te hoog gesteld zijn. Zijne poëzie is meestal van zedekundigen aard, vloeiend en bevattelijk, maar niet zelden onkiesch, langdradig en eentonig. (*Catsiaansche dans*.)

Nog zouden wij moeten spreken van pater POIETERS, een verdienstelijk Jezuïet, wiens godsdienstige gedichten door zijne katholieken tijdgenooten met zooveel gretigheid ontvangen en gelezen werden, (*Masker der Wereld*) — van JEREMIAS DE DECKER, GERAERT BRANDT (*Leven van De Ruyter, Hooft en Vondel*), ANTONIDES VAN DER GOES, den waardigen leerling van den grooten Vondel (*IJstroom*), HUGO DE GROOT; van de Zuid-Nederlanders: JACOB VAN ZEVECOTE, niet ten onrechte den „Prins der Vlaamsche dichters” genoemd, (*Belech en Ontzet van Leyden, Verachting des doots*), de priesters JUSTUS DE HARDUYN (*Goddelijke wenschen*), VAN DER ELST (*Geestelijke Dichten*), GHESCHIEB (*Des Werelts proefsteen*) en ADRIAAN DE BUCK, vooral ook WILLEM VAN DER BORCHT, een zeer verdienstelijk dichter (*Spieghele der eyghenen kennissen*) en meer andere dichters en prozaschrijvers van dit tijdperk; doch zulks zou ons te ver voeren en ons de palen van een beknopt overzicht doen overschrijden.

Minder gunstig onderscheidde zich de achttiende eeuw. Zij staat in de geschiedenis onzer letterkunde, gelijk in die van ons volk, als een tijdperk van verval en achter-

uitgang aangeschreven. Onze dichters en schrijvers verlieten den weg, door VONDEL, HOOFT en anderen met zooveel roem betreden, en werden slaafsche navolgers van vreemden; de goede smaak werd bedorven; Fransche zeden en gewoonten verdrongen alom de voorvaderlijke eenvoudigheid. Frankrijks roem onder Lodewijk XIV, het groot aantal Franschen, die ten gevolge der herroeping van het Edict van Nantes zich alhier vestigden, de verderfelijke werken der Fransche filosofen en vrijdenkers, welke meestal in ons land gedrukt werden: dit alles werkte samen om die noodlottige richting in het leven te roepen en te onderhouden.

De meeste geschriften van dien tijd kenmerken zich door gezwollenheid, overmatige versiering en niet zelden door zinledigen bombast. De heidensche goden en godinnen werden er overal met de haren bijgesleept; of om de uitdrukking van JUSTUS VAN EFFEN, een der beste prozaschrijvers uit dat tijdperk, te gebruiken: „Men zette den heidenschen hemel in rep en roer en vatte de goden en godinnen bij het hoofd, om den draai eener fabel of poëtische versiering aan het werk te geven.” Men gaf zich alle moeite om de gedachte in een bevalligen vorm te gieten, maar bekreunde zich weinig om vinding, kracht en losheid. „Het lichaam der poëzie was er wel, maar de ziel ontbrak,” zegt HALBERTSMA te recht. Als een staaltje, hoever het kuischen en polijsten ging, diene het voorbeeld van den meestgevierden kunstrechter uit dien tijd, SYBRAND FEITAMA, die niet minder dan dertig jaren besteedde aan eene berijmde vertaling van *Telemachus*.

Eene proeve van gezwollenheid en bombast leveren de volgende dichtregelen van SWANENBURG:

*Het lust mij op een bas met hard bespannen snaren,
Van stijven wind gezwoept, den aardbol om te varen;
Te zien, van 't bruischend zout, hoe 't in de wereld gaat,
En of Jupijn de vlag, als 't hoort, nog waaien laat;
Of Mars in 't ijzer brult, bij 't blaffen der kartouwen,
Die ruggen van arduin met schurfte nagels krouwen.*

Niet onaardig hekelde de bovengenoemde FEITAMA dit euvel in zijne „*Aansporing ter opbouw van eene grafzuil voor den overgrooten Dichter W. van Swanenburg,*” die wij hier als curiositeit laten volgen :

*Doortluchte rijmers ! valt met wanhoop aan het dichten ,
Om tot de sterren toe een grafzuil op te richten ;
Hakt wouden van kaneel , klooft bergen van robijn ;
Schreit oceanen uit ; kleedt de aarde in zwart satijn :
Of liever , scheurt van rouw al uwe dichtpapieren ,
Doet aan uw jammergalm al de omweerswinden gieren ;
Rukt Phœbus' lauwerbosch doldristig uit den grond ;
Meldt op uw Maroostoon , door 't gansche wereldrond ,
Dat de overwreede dood den Phoenix in het brommen ,
Aartspauker Swanenburg , voor eeuwig doet verstommen.*

Ofschoon deze noodlottige invloed zich meer in het Noorden dan in het Zuiden deed gevoelen, was toch ook hier de zucht tot slaafsche navolging schier algemeen. Wel verhieven LAMBRECHTS van Brugge, VAN DER BORCHT, BROOMANS en WALHORN van Brussel en anderen met kracht hunne stem tegen deze *franschdolheid*, zooals een Vlaamsch schrijver ze noemt; doch zij waren niet bij machte het kwaad in zijnen loop te stuiten.

Het valt evenwel niet te ontkennen, dat gedurende dit tijdperk van verval de taal beschaafder, de uitdrukking kiescher en de versbouw vloeiender, meer afgerond en volmaakt werd.

Meer en gelukkiger beoefenaars vond de taalstudie. MOONEN, HUYDECOOPER en TEN KATE hebben, door hunne onvermoeide navorschingen op het gebied der taal, bij hunne nakomelingen een welverdienden roem verworven.

Van de dichters uit dit tijdperk noemen wij slechts: LUCAS ROTGANS, een verdienstelijk tooneeldichter (*Willem III; Sylla*); ARNOLD HOOGVLIET (*Abraham de Aartsvader*, een gedicht, waarin bij vele gebreken uitmuntende tafereelen voorkomen); de gebroeders ONNO ZWIER en WILLEM VAN HAABEN, stouter en oorspronkelijker dan de meesten hunner tijdgenooten (*Friso, de Geuzen*); het echtpaar VAN

WINTER (*Amstelstroom, het nut der tegenspoeden; David, Germanicus*); de Zuid-Nederlanders: MICHEL DE SWAEN, PETER SMITS en JAN ANTHONI LABARE: verder BELLAMY, een dichter vol gevoel en verbeeldingskracht, in den bloei zijner jaren overleden; VAN ALPHEN, een innig godsdienstig man en uitstekend dichter (*Gedichtjes voor kinderen, Sterrenhemel*); NIEUWLAND (*Orion, Duijfe van Anacreon*) en de barones DE LANNOY. Deze vier vormen als het ware de overgangperiode tot het tijdperk van herleving en bloei.

Als prozaschrijvers verdienen gekend te worden: JUSTUS VAN EFFEN (*Spectator*), SIMON STIJL (*Opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden, een voorbeeld van keurigen stijl*); WAGENAAR (*Vaderlandsche Historie 21 deelen*); en vooral de beide vriendinnen ELISABETH WOLFF en AGATHA DEKEN, wier uitvoerige romans uitmuntende schilderingen van vaderlandsche zeden bevatten, maar vervelen door hunne langdradigheid.

Van lieverlede ontwaakte de natie uit den slaap, waarin een langdurige vrede en werkeloosheid haar gedompeld hadden. De inwendige onlusten, die gedurende de laatste helft der vorige eeuw de Republiek beroerden, en vooral de daarop volgende Fransche overheersching, waren wel in staat het ingedommelde volk wakker te schudden. Weldra gevoelde ook de taal den weerslag der herleving. Dichters en schrijvers van den eersten rang stonden op en trachtten, door geschriften en zangen vol gloed en leven, de ontwaakte geestdrift aan te vuren en te onderhouden.

BILDERDIJK, de voortreffelijkste onzer dichters, en VAN DER PALM, een der grootste redenaars en prozaschrijvers, hadden hieraan een voornaam deel.

WILLEM BILDERDIJK werd in 1756 te Amsterdam geboren en gaf reeds vroegtijdig blijken van een uitmuntenden aanleg. Men staat verbaasd over de werkzaamheid van den genialen man, die gedurende zijn veelbewogen leven schier geen rust, geen huiselijk geluk gekend heeft, — die door weinigen bemind, door allen bewonderd werd. „Zijne dichterlijke nalatenschap bestaat uit 300,000 versregels, in welke hij voor Vaderland en Nageslacht geheel

den rijkdom zijner groote ziel, zijner verbazende wetenschap, zijner ontzagwekkende gave heeft nedergelegd." (*Da Costa*). Zijn genie schitterde uit in schier alle vakken van wetenschap. Tot zijne voornaamste gedichten behooren: *de Ziekten der Geleerden*, *de Geestenwereld*, *het waarachtig Goed*, en vooral zijn overheerlijk, doch onvoltooid gebleven heldendicht: *de Ondergang der eerste Wereld*. Zijne *Nederlandsche Spraakkunst*, *Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden*, enz. leveren het bewijs zijner uitgebreide en diepgrondige taalkennis. Hij overleed in 1831.

JAN HENDRIK VAN DER PALM (1763—1841), hoogleeraar aan de universiteit van Leiden, en gedurende eenigen tijd belast met de leiding van het Openbaar onderwijs, munte uit door zijn sierlijken, zuiveren, vloeienden en duidelijken stijl, vooral in zijn meesterwerk, *Gedenkschrift van Nederlands herstelling*. Zijne werken beslaan niet minder dan 60 lijvige boekdeelen.

Nu ook besloot de Regeering meer eenheid in taal en spelling te brengen, en droeg te dien einde aan den predikant WEILAND de taak op, de regels der taal vast te stellen, m. a. w. eene Nederlandsche spraakkunst uit te geven, terwijl de hoogleeraar SIEGENBEEK belast werd met de regeling der spelling. Beiden kweten zich loffelijk van hunne taak en bewezen daardoor aan de taal gewichtige diensten. Zoowel de spraakkunst van den eenen als de spelling van den anderen werden door den Staat als gezaghebbend erkend en door de meesten gevolgd. Later werd echter het nog onvolledige werk van WEILAND door betere vervangen, terwijl ook, ten gevolge der uitgave van het *Nederlandsch Woordenboek* van DE VRIES en TE WINKEL, de spelling van SIEGENBEEK werd gewijzigd.

De taalkennis, die van dit tijdstip af als verplicht leer- vak in de lagere school opgenomen werd, vond steeds meer en meer waardige beoefenaars. In spraakkunsten, degelijker en vollediger dan die van WEILAND, en in verschillende tijdschriften legden mannen als LULOFS, BRILL, DE JAGER, DE VRIES, TE WINKEL, VAN DALE, de vruchten hunner ernstige studiën neder. Anderen deden

de kracht en schoonheid onzer taal uitkomen in sierlijke redevoeringen en geschriften, zooals de reeds genoemde VAN DER PALM, BORGER, DES AMORIE VAN DER HOEVEN, GEEL, enz., of ontgonnen het rijke veld onzer geschiedenis, als: BILDERDIJK, GROEN VAN PRINSTERER, BOSSCHA, FRUIN, NUYENS en anderen.

Grooter nog is het aantal romanschrijvers, novellisten en humoristen, die elkander tot het huidige oogenblik opgevolgd zijn. Wij noemen slechts: VAN LENNEP, MEVROUW BOSBOOM-TOUSSAINT, LUBLINK WEDDIK, KNEPPELHOUT, CREMER, DE BULL, POTGIETER, VAN KOERTVELD, BANNING, BOHL, HEZENMANS, BEETS, die reeds op jeugdigen leeftijd, onder het pseudoniem van HILDEBRAND, met zijne *Camera Obscura* zulk een welverdienden lof inoogste, en anderen, te veel om te noemen. BEETS, VAN LENNEP en JACOB GEEL moeten als de voornaamste bevorderaars van het natuurlijk proza beschouwd worden.

Dat ook de dichtkunst bij den algemeenen vooruitgang niet achterbleef, getuigen onder vele anderen, die wij, om niet te uitvoerig te worden, met stilzwijgen moeten voorbijgaan: de krachtige, doch vaak al te stoute en gezwollen HELMERS, (*Hollandsche Natie*); de sentimenteele FEITH (*Lierzang op De Ruiter, Oden en Gedichten*); IMMERZEEL Jr., SPANDAW, de kernachtige STARING, „wiens verzen echter geen muziek zijn om van 't blad te spelen” (*Beets*); de ernstig verheven DA COSTA, de groote leerling van BILDERDIJK (*Wachter, wat is er van den nacht, De Slag bij Nieuwpoort, Hagar*); TOLLENS, de dichter van het *Nederlandsch Volkslied* en van *De Overwintering*, wiens gedichten echter, op enkele uitzonderingen na, den gloed, de innigheid, dat diepe gevoel, die stoutheid missen, welke ons in vele onzer minder bewierookte dichters zoozeer treffen; BOGAERS (*Tocht van Heemskerk naar Gibraltar*); VAN DER HOOP, GOEVERNEUR, TEN KATE, die in zijne gedichten een meesterschap over de taal, een gemak en rijkdom ten toon spreidt, die slechts door weinigen geëvenaard zijn, en wiens heerlijk gedicht, *de Schepping*, door het geheele land met verrukking begroet werd; de gevoelvolle schrij-

ver der *Leekedichtjes*, DE GENESTET, wiens waarlijk schoone gedichten echter een doodelijk gift bevatten, te gevaarlijker, wijl het onder heerlijke bloemen verscholen ligt — het gift van ongelooft en twijfelzucht; de nog onovertroffen kinderdichter HEYE, zoo zangerig en vloeiend; de geniale BROEBE, die Bilderdijk in veelomvattende kennis op zijde streeft; de begaafde ALBERDINGK-THIJM, op wien ook van toepassing is, wat BEETS van STARING's gedichten zeide: „*zijne verzen zijn geene muziek om van 't blad te spelen*”, en „*over het geheel is hij meer geschikt een geoeffenden smaak dan een alledaagsch gevoel te streelen*”; — de geestige B. VAN MEURS, wiens *Rijm en Zang* en *Kriekende Kriekske* zoo hartelijk doen lachen; de veelbelovende JONCKBLOET en vooral Dr. SCHAEFMAN, wiens krachtige en verheven taal die van VONDEL en BILDERDIJK evenaart, (*de Eeuw en haar Koning, de Pers, Napoleon III, Aya Sofia.*)

Wenden wij ons thans naar de Zuidelijke Nederlanden. De onrustige toestand, waarin deze gewesten geruimen tijd verkeerden en de stelselmatige verdringing der volkstaal door het Fransch, hadden de eerste zoodanig tot verval gebracht, dat de letterkunde gedurende al dien tijd schier geen enkel noemenswaardig voortbrengsel kan aanwijzen.

Toen echter in Noord-Nederland met de herleving der vrijheid ook de taal uit hare kwijning opstond en met reuzenschreden naar het toppunt van haren bloei voortspoedde; toen rezen ook Vlaanderens zonen uit hunne langdurige sluimering op en toonden wat wilskracht en edele wedijver vermogen.

Aan den taalgeleerde en dichter JAN FRANS WILLEMS (1793—1846) komt de eer toe den strijd voor de onderdrukte volkstaal te hebben geopend en dien gedurende vijf en twintig jaren met onbezweken moed te hebben voortgezet. Reeds in 1818 trad hij op met zijn gedicht *Aan de Belgen*; gaf vervolgens eene *Verhandeling over de Nederduitsche taal en letterkunde* en verschillende letterkundige studiën in het licht, en mocht den troost smaken te zien, dat de Vlaamsche beweging allengs in omvang en innerlijke kracht toenam.

Zijn wakkere medestrijder en vriend, de fijngevoelige

LEDEGANCK (1805 — 1847), die zich door zijn meesterstuk *Drie Zustersteden* (Gent, Brugge en Antwerpen) eene onvergankelijke eerezuil stichtte, schetst ons den toestand zeer juist in de volgende strofen :

*De Vlaamsche Muze, die, in glorieijke tijden,
Aan 't spits der Dietsche legers blonk,
Wier stem in 't fiere vrijheidsstrijden
De dwingelanden tegenklonk,
De Vlaamsche Muze, schier bezwoken,
Dorst Vlaandrens rechten niet meer roeken,
En stamelde in een vreemde spraak.*

*De Vlaming hoorde frisch de staatsorkanen loeien;
Geen vaderlandsch gezang deed meer zijn boezem gloeien,
En de aadlaar schoot op hem den vreesbren blik der wraak.*

*Maar Willems deed, in onverslaafde tonen,
Der vaders lof weergalmen langs dit strand,
En stortte in 't hart van Vlaandrens zonen
En liefde tot hun Taal, en liefde tot hun land.
De Belg ontwaakte, en, 't schaamrood op de wangen,
Hergreep hij 't speeltuig, en gezangen
Herklonken in de Vlaamsche taal;
Der vreemden afgod viel ter neder:
Der Belgen vaderlandsche veder
Geldt ons een onverwinlijk staal.*

Als lyrisch dichter bekleedt LEDEGANCK onder de Vlaamsche dichters de eerste plaats (*Het graf mijner Moeder*); zijne verhalende en beschrijvende gedichten bevatten echter ook tal van schoonheden. (*De Boekweit, de Bedelaar, de Laster.*)

Behalve WILLEMS en LEDEGANCK oefenden nog een grooten invloed op de Vlaamsche beweging uit: JAN THEODOOR VAN RIJSWIJCK (1811 — 1849), Vlaanderens Volksdichter bij uitnemendheid, die zich zelve zoo juist geteekend heeft in zijn *Liedje van den Iiereman*, — PRUDENS VAN DUYSE (1804 — 1859), die minder den volkstoon wist te treffen, maar niettemin een verdienstelijk dichter en prozaschrijver was, — DAUTZENBERG (1808 — 1869) „een

der eersten, die met fierheid den standaard der wedergeboorte van het Vlaamsche volk in de hoogte stak", (*prof. Heremans*), die ons zulke roerende en frissche schilderungen van Heerlen (zijne geboorteplaats) en zangerige gedichtjes in Middel-Nederlandsche taal heeft nagelaten.

Thans reeds kan België, waar voor slechts weinige jaren geen dichter, geen schrijver van naam de volkstaal bezigde om zijne gedachten te vertolken, met fierheid wijzen op tal van uitmuntende dichters en prozaschrijvers, als: NOLET DE BRAUWERE VAN STEELAND (*Ambiorix*), JAN VAN BEERS, aanvankelijk sentimenteel, (*De zieke Jongeling, de Blinde*), later frisch en krachtig (*Levensbeelden, Gevoel en leven, de Bestedeling, Begga, de Stoomwagen*), aan wiens gedichten ook in Noord-Nederland eene bijzondere populariteit ten deel viel, — P. F. VAN KERHOVEN, FRANS DE CORT, JULIUS VUYLSTEKE, ROSALIE EN VIRGINIE LOVELING en de katholieke priesters GUIDO GEZELLE, H. CLAEYS, S. D. DAEMS en verscheidene anderen. Allen worden echter overtroffen door LODEWIJK DE KONINCK, wiens heldendicht *Het Menschdom verlost* een der schoonste werken is, die onze letterkunde kan aanwijzen.

Gaan wij van de dichters over tot de prozaschrijvers, dan komt de eerste plaats toe aan J. B. DAVID, professor der Leuvensche Hoogeschool. Het was een man met uitgebreide en grondige kennis van taal en letteren. Hij stichtte zich een eerzuil door de veelvuldige bijdragen op het taalgebied, en vooral door zijne Vaderlandsche Historie, tien boekdeelen, even keurig van taal als van stijl. Hierna valt ons oog op de edele figuur van Vlaandorens grootsten romanschrijver, HENDRIK CONSCIENCE. Zijne honderd boekdeelen, waarvan verscheidene in vreemde talen zijn overgezet, zijn niet alleen sprekende getuigen van zijne groote werkzaamheid, maar ook van zijn zeldzaam talent.

Rondom dezen grooten meester scharen zich de talentvolle en geleerde AUGUST SNIEDERS en zijn broeder REINIER, SNELLAERT, SLEECK, MEVROUW COURTMANS, ECREVISSE, en de te vroeg ontslapene TONY BERGMANN en MAX ROOSES, om van geene anderen te gewagen. Thans hebben

België en Nederland zich op het taalgebied geheel verbreed, en heerscht er in beide landen eenheid van spelling.

Wij laten het uwen onderwijzer over, naar gelang van tijd en omstandigheden, deze beknopte schets aan te vullen. Wanneer het u lust later deze studie voort te zetten, zal het u niet aan uitvoerige en degelijke werken ontbreken, die u daarbij tot gids kunnen verstrekken.

Het aandachtig lezen en bestudeeren van voortreffelijke schrijvers is voorzeker een uitmuntend middel om zijnen stijl te vormen. Hoe jammer echter, dat werken van groote letterkundige verdienste niet zelden op het gewichtige punt van godsdienst en zedelijkheid zooveel te wenschen overlaten, zoodat gij ze niet zonder het grootste gevaar voor uwe ziel zoudt kunnen lezen. Weest derhalve op uwe hoede, opdat de giftige adder, die zich bij voorkeur onder betooverende bloemen verschuilt, uwe ziel niet met haar walgelijk gift bezwaddere en haar den doodelijken beet toebrengt. Leest nimmer verdachte of u onbekende werken, zonder vooraf den raad van een deugdzaam en bekwaam persoon of van uwen zielbestierder te hebben ingewonnen. Niets is treuriger dan jongelieden, met uitmuntende hoedanigheden naar geest en hart versierd, het slachtoffer te zien worden van hunne onvoorzichtigheid en nieuwsgierigheid. En toch, hoe menigmaal heeft zulks, vooral in onzen tijd, plaats!

Nog een enkel woord tot besluit.

Gij legt u toe op de kennis van een of meer vreemde talen; wij misprijzen zulks niet; voor velen uwer zal die kennis later eene behoefte zijn; doch uwe moedertaal blijve bij u steeds op den voorgrond. Weest overtuigd, dat hoe beter en grondiger gij deze kēnt, hoe gemakkelijker u ook het aanleeren van vreemde talen zijn zal.

Zegt het den dichter na:

*Niet dat ik op het vreemde smaal,
'k Laat alles in zijn waarde;
Maar 'k zeg, voor mij is Neêrlands taal
De schoonste taal op aarde.*

INHOUD.

	BLADZ.
<i>Voorbericht.</i>	3
<i>De volzin en zijne deelen. — De zin in het algemeen.</i>	5
<i>De enkelvoudige zin — soorten.</i>	7
<i>De bepalingen in den zin.</i>	9
<i>Voorbeelden van redkundige ontleding.</i>	11
<i>De Samengestelde volzin. — Nevengeschikte zinnen.</i>	12
<i>Ondergeschikte zinnen.</i>	13
<i>De Woordschikking.</i>	16
<i>Voorbeelden van Zinsontleding.</i>	17
<i>Het Woord in het algemeen. Soorten.</i>	19
<i>Zelfstandige naamwoorden.</i>	21
<i>Het geslacht der zelfst. naamw.</i>	22
<i>Het getal der zelfst. naamw.</i>	28
<i>De naamvallen der zelfst. naamw.</i>	31
<i>Vorming der zelfst. naamw.</i>	34
<i>Lidwoorden.</i>	39
<i>Bijvoeglijke naamwoorden — Verbuiging.</i>	42
<i>Trappen van vergelijking.</i>	46
<i>Vorming der bijvoeglijke naamwoorden.</i>	48
<i>Telwoorden.</i>	50
<i>Voornaamwoorden. Persoonlijke voornaamwoorden.</i>	53
<i>Bezittelijke voornaamwoorden.</i>	56
<i>Aanwijzende voornaamwoorden.</i>	58

	BLADZ.
<i>Bepalingaankondigende voornaamwoorden.</i>	60
<i>Vragende voornaamwoorden.</i>	—
<i>Betrekkelijke voornaamwoorden.</i>	62
<i>Onbepaalde voornaamwoorden.</i>	63
<i>Werkwoorden.</i>	65
<i>Verdeeling der werkwoorden.</i>	—
<i>Vervoeging der werkwoorden.</i>	69
<i>Vorming der werkwoorden.</i>	84
<i>Bijwoorden.</i>	88
<i>Voorzetsels.</i>	91
<i>Voegwoorden.</i>	92
<i>Tusschenwerpsels.</i>	95
<i>Over de spelling.</i>	—
<i>Lijst van eenige woorden, waarvan de spelling nog al eens moeilijkheden oplevert.</i>	120
<i>Stijlleer — De stijl in het algemeen.</i>	123
<i>Algemeene eigenschappen van den stijl.</i>	124
<i>Sieraden van den stijl. Figuren.</i>	130
<i>Tropen of Keerwoorden.</i>	131
<i>Woordfiguren.</i>	135
<i>Gedachtefiguren.</i>	137
<i>Grammaticsche figuren.</i>	143
<i>Hulpmiddelen tot het verkrijgen van een goeden stijl.</i>	144
<i>Soorten van stijl — Het verhaal.</i>	147
<i>Voorbeelden van verhalenden stijl.</i>	149
<i>De Beschrijving.</i>	155
<i>Voorbeelden van Beschrijvingen.</i>	156
<i>Brieven.</i>	164
<i>Voorbeelden van Brieven.</i>	170
<i>De Verhandeling.</i>	176
<i>Voorbeelden van verhandelingen.</i>	181
<i>Aanhangsel — Over de Nederlandsche Versificatie.</i>	186
<i>Beknopte schets der Nederlandsche letterkunde.</i>	195

BEKNOPTE SPELREGELS

DER

NEDERLANDSCHE TAAL.

VOORAFGAANDE BEMERKING.

1. *Open* lettergrepen zijn, die op een klinker, *gesloten*, die op een medeklinker uitgaan.

2. De klinkers hebben alleen in open lettergrepen hun geheel zuiveren en *volkomen* klank, als in : *da-gen, ste-len, ti-tel, sie-ren, dro-gen, zoe-ken, gebeu-ren, ver-du-ren.*

In gesloten lettergrepen met den vollen klemtoon worden ze *onvolkomen* uitgesproken, b. v. in : *dag, stel, bril, slot, kurk.*

Klinkers door 't samengesteld letterteken voorgesteld, hebben in gesloten lettergrepen den *gerekten* klank, zooals in : *daags, vergeefs, liefst, groot.*

3. *Volkomen* klinkers worden ook *open* genoemd, omdat ze alleen in open lettergrepen voorkomen; *onvolkomen* klinkers, *gesloten* omdat ze alleen in gesloten lettergrepen voorkomen.

De *volkomen* en *gerekte* klinkers worden beide, wanneer het nutteloos is ze van elkaar, te onderscheiden, *heldere* klinkers genoemd.

4. *Klemtoon* of *toon* (accent) heet de nadruk, waarmee een lettergreep wordt uitgesproken.

Men onderscheidt lettergrepen met den *hoofdtoon*, met den *bijtoon*, en lettergrepen zonder toon of *toonlooze*, naarmate ze met den meesten ("), met

minder (') of zonder (`) nadruk worden uitgesproken, b.v. *gróótváder*, *lofgezáng*, *boékdrukkèr*.

Klinkers en Tweeklanken.

I. DE A EN U.

1. De heldere *a* en *u* worden in gesloten lettergrepen altijd verdubbeld: *jaar*, *muur*, *maar*, *uur*.

Zoo ook: *eegaas*, *vlaas* en *raas*, het meervoud van *eega*, *vla* en *ra*.

UITGEZONDERD: de heldere *u* wordt voor de *w* niet verdubbeld: *schuw*, *ruw*, *gruwt*.

2. De heldere *a* en *u* worden in open lettergrepen nooit verdubbeld, als: *jaren*, *beschamen*, *muren*, *verduren*.

Slechts in de verkleinwoorden op *tje* wordt de heldere *a* der voorafgaande open lettergreep verdubbeld: *paatje*, *papaatje*, *mamaatje*, *laatje*, *Naatje*.

II. DE AU.

1. De *a* wordt niet verdubbeld in den tweeklank *au*. Men schrijft dus: *flauw*, *grauw*, *nauwelijks*, *prauw*, *nabauwen*, *krauwen*, enz.

Slechts de tusschenwerpsels, *au* en *miauw*, en 't werkw. *miauwen* (*mauwen*), worden ook *aau*, *miaauw* en *miaauwen* (*maauwen*) geschreven.

2. Welk onderscheid is er tussehen: *dauw* en *douw*, *gauw* en *gouw*, *kauw* en *kouw* en *kou*, *lauw* en *louw*, *rauw* en *rouw*; tussehen: *bauwen* en *bouwen*,

brauwen en brouwen, blauwen en blouwen, grauwen en growwen, mauwen en mouwen?

Men schrijft *autaar* of *outaar* (outer, altaar).

DE HELDERE E.

De heldere *e* wordt in open lettergrepen soms enkel, soms dubbel geschreven. De eerste heet de *zachte heldere e*, de laatste de *scherpe heldere e*.

III. DE ZACHTE HELDERE E.

\ In 't algemeen schrijft men met de *zachte heldere e* alle woorden, waarin deze klank ontstaan is uit enkelvoudige klinkers,

In 't bijzonder behooren hiertoe :

1. Alle sterke (ongelijkvloeiende) werkwoorden en hunne afleidsels, als : *breken, nemen, meten, gemeten, geprezen, gebeden; genezing, leger* (van *liggen*), *stekel* (van *steken*), *hevel, hevig* (van *heffen*), *schrede* (van *schrijden*).

UITGEZONDERD : *heeten, heette* (*hiet*), *geheeten* en enkele woorden afgeleid van werkw. met de *ij*, zooals : *bleeken, bleeker* van *blijken*, *deegen* (meerv. van *deeg*) van *dijgen*.

\ 2. De woorden, waar zij in 't Nederlandsch of Hoogduitsch met de onvolkomen of korte afwisselt, als : *bevelen—bevel, gebreken—gebrek, bezem—bessem, bezie—bes, deken—dekken, klepel—kleppen, leken—lekken; ketel* (Hd. *Kessel*), *beter* (Hd. *besser*), *geel—gele* (Hd. *gelb*).

UITGEZONDERD : *leeren* (Hd. *lernen*) en *heer—heeren* (Hd. *Herr*).

AANM. De zachte heldere *e* komt ook voor in de woorden, die in de schrijftaal of in den Holland-schen tongval *eu* hebben; als: *lenen—leunen, sneven—sneuelen, stenen—steunen, spelen—speulen, zeven—zeuven.*

3. De woorden, waarnaast in 't Nederlandsch, Hoogduitsch of Engelsch verwante vormen bestaan, die met *a* of *i* (*ie*) geschreven worden, als: *vegen—vagen, steden—stad, sedert—sinds, gene—ginds; menig* (Hd. *mancher*), *nering* (Hd. *Nahrung*), *hemel* (Hd. *Himmel*), *zege* (Hd. *Sieg*), *ezel* (E. *ass*), *kever* (E. *chafer*), *leven* (E. *life*).

UITGEZONDERD: *begeeren* (Hd. *gieren*, subst. *Begierde*), *begeerig* (Hd. *begierig*) en *scheef—scheeve* (Hd. *schief*.)

4. Alle woorden uit vreemde talen ontleend, behalve *leek* meerv. *leeken* (Lat. *laicus*). Voorbeelden: *cedel* (Fr. *cédule*), *lelie* (Lt. *lilium*), *nevel* (Lt. *nebula*), *kometen, planeten, profeten, enz.*

IV. DE SCHERPE HELDERE E.

Men schrijft met de scherpe heldere *e* in 't algemeen alle woorden, waarin deze klinker ontstaan is uit een tweeklank.

In 't bijzonder:

1. De woorden, waarnaast in 't Nederlandsch of Hoogduitsch verwante vormen bestaan met *ei* of *ai*, in 't Engelsch met *oa* of *o*. Voorbeelden:

<i>breed</i>	—	<i>verbreiden</i>	Hd. <i>breit</i>	Eng. <i>broad</i> .
<i>eek</i>	—	<i>eik</i>	„ <i>Eiche</i>	„ <i>oak</i> .
<i>been</i>	—	<i>bein</i>	„ <i>Bein</i>	„ <i>bone</i> .
<i>steen</i>	—	<i>stein</i>	„ <i>Stein</i>	„ <i>stone</i> .

UITGEZONDERD is 't achtervoegsel *heden*, meerv. van *heid*: *waarheden, bezigheden.*

2. De lettergrepen door samentrekking ontstaan, als : *ceel*, *ceelen* (*cedel*), *leeg*, *leege* (*ledig*), *preeken* (*prediken*), *leeren* (*lederen*), *teer*, *teere* (*teeder*).

3. De eenlettergrepige woordjes op *e* : *kwee*, *ree*, *slee*, *thee*, *twee*, *vee*, *wee*, *zee*. Zoo ook : *dee*(moedig), (*hoez*)*ee*, *ee*(*gade*).

UITGEZONDERD is 't tusschenwerpsel *he*.

4. De achtervoegsels *eelen*, *eeren*, *eesche*, *eezen*, zoolang ze den hoofdtoon behouden, als : *kasteelen*, *trotseeren*, *Siameesche*, *Chineezen*, *regeering*, *bureelist*, *tooneelist*, *kameelen*. Edoch : *juweliër*, *kastelein*, *kémels*.

Schrijft met

E.

Beren (mv. van *beer* = verseheurend dier, muurstut, heiblok).

Bleken, *gebleken* (v. blijken).

Degen (dagge, dag, dolk, E. dagger).

Degelijk, -heid, ter dege.

Delen (mv. v. deel, plank of dorschvloer, Hd. Diele).

Gene (geen, ginds).

Helen (heelde oudtijds hal, geheeld; verholen = verborgen).

EE.

Beeren (mv. van *beer*, varken, E. boar; ook : waterkeering).

Bleeke, *bleeker* (v. bleek, kleurloos).

Bleeken (ww. en mv. v. bleek).

Bleeker, *bleekster*, *bleekerij*.

Bleekerd (lichtroode wijn).

Deegen (mv. v. deeg, meelbeslag, Hd. Teig).

Deelen (Hd. theilen).

Geene (geen, Hd. kein).

Heelen (genezen, Hd. heilen).

Heele, *heelemaal*, enz. (v. heel, E. whole).

Heschen, geheschen (v. hij-schen).

Keren (vegen).

Kweken (kwekken, kwa-ken).

Leder (bereide dieren-huid).

Leger (ligplaats, enz.).

Leken (lekken).

Laken, geleken (v. lijken).

Lenen (leunen).

Meren (mv. v. meer, wa-terplas, Lt. mare; ook ww. = een schip vast-leggen).

Neten (luizeneieren).

Rede (zielsvermogen, re-devoering).

Reden (oorzaak, verhou-ding).

Reden, gereden (v. rijden).

Slepen (voortgetrokken worden).

Stenen (steunen, zuchten).

Vegen, (vagen, schoonma-ken, en meerv. v. veeg = feeks).

Veren (mv. v. veer, over-tocht).

Weken (mv. v. week, Hd. Woche).

Weren (afkeeren).

Verweren (verdedigen).

Heesche, heerscher (v. heesch, schor, E. hoarse).

Keeren (wenden).

Kweeken (aanfokken).

Leeder (ladder, Hd. Leiter).

Leeger (v. leeg, ledig).

Leeken (mv. van leek, Lt. laïcus).

Leenen (Hd. leihen, E. loan).

Meerendeel, meereendeels, vermeereren (v. meer, E. more).

Neeten (nieten, klinkna-geltjes).

Reede (ree, ligplaats voor schepen, E. road).

Reeden (gereedmaken, be-reiden).

Reeder, reederij, reeding.

Sleepen (voorttrekken).

Steenen (mv. v. steen, Hd. Stein, E. stone).

Veeg, veeger (v. veeg adj., den dood nabij).

Vereen, (mv. v. veer, ve-der).

Weeken (week maken of worden, Hd. weichen).

Weeren (mv. v. weer, ram).

Verweeren (verwederen,

door het weder bederven).

Wezen (zijn).

Weezen (mv. v. wees, Hd. Waise).

DE HELDERE O.

De heldere *o* wordt in open lettergrepen soms enkel, soms dubbel geschreven. De eerste heet de *zachte heldere o*, de laatste de *scherpe heldere o*.

V DE ZACHTE HELDERE O.

In 't algemeen schrijft men met de *zachte heldere o* alle woorden, waarin deze klank uit enkelvoudige klinkers ontstaan is.

In 't bijzonder :

1. De sterke werkwoorden en de daarvan afgeleide woorden, als : *genomen, gestolen, (zij) boden; sprook, sproken* van *spreken*; *stoken, stoker* van *steken*.

UITGEZONDERD : *loopen* en *stooten* met hunne afleidsels, en eenige woorden afkomstig van werkwoorden met *ij, ie, ui*; b. v. *knoopen* (mv. van *knoop* en werkw.) van *knijpen, loochenen* v. *liegen, zoogen* v. *zuigen, betoogen, vertoogen, toonen, toomen* v. *tijgen, sloopen* v. *slijpen, klooven* v. *kluiven, strooken* (streelen, vleien of overeenstemmen, en meervoud van *strook*) v. *strijken*.

2. De woorden, waarvan de *o* in 't Nederlandsch of Hoogduitsch met de *onvolkomen* afwisselt, als : *blozen—blos, beloven—belofte, droog—droge* Hd. *trocken, zomer* Hd. *Sommer, hopen* Hd. *hoffen*.

AANM. De heldere *o* is ook zacht in de woorden, die in de schrijftaal of den Hollandschen tongval *eu* hebben, b. v. *logen—leugen, sproken—spreuken, molen—meulen, vogel—veugel*.

3. De woorden, die in 't Engelsch met *o*, in 't Hoogduitsch met *ü* of *u* geschreven worden, zooals: *bodem* E. *bottom*, *boren* E. *bore*, *koren* E. *corn*; over Hd. *über*, *koper* Hd. *Kupfer*, *boter* Hd. *Butter*.

4. Alle vreemde woorden, waar ze niet uit *au* ontstaan is, als: *abrikozen*, *horloge*, *mode*, *personen*, *rozen*, *tronen*, *polen*, *philosofen*, *telescopen*.

VI. DE SCHERPE HELDERE O.

Met de *scherpe heldere o* schrijft men in 't algemeen de woorden, waar die klinker uit een tweeklank ontstaan is.

In 't bijzonder:

1. De woorden, welker *o* in de oorspronkelijke taal met *au*, in 't Hoogduitsch met *au*, *äu* of *eu*, in 't Engelsch (en Friesch) met *ea* afwisselt. Voorbeelden: *poos*—*poozen* Lt. *pausa*, *poover* Lt. *pauper*, Fr. *pauvre*, *doopen* Hd. *taufen*, *loochenen* Hd. *läugnen*, *toogen* Hd. *zeugen*, *hoören* E. *hear*, *boon*—*boonen* E. *bean*, *stroom*—*stroomen* E. *stream*.

2. De samengetrokken lettergrepen, als: *boo*—*bodé*, *boom*—*bodem*, *zoo*—*zode*.

3. De open eenlettergrepige woordjes, als: *stoo*, *vloo*, *zoo*, *vroo*(lijk).

UITGEZONDERD: de tusschenwerpsels *o* en *ho*.

4. De uitgangen *loos* en *genoot*: *machtelooze*, *goddeloozen*, *nutteloozer*; *tochtgenooten*, *speelgenooten*, *strijdgenooten*.

Schrijft met

O.

Doren (doorn, plant).*Genoten* (v. genieten).*Hopen* (Hd. hoffen).*Horen* (hoorn, E. en Hd. Horn).*Hozen* (mv. van hoos, E. hose, kous).*Kloven* (v. kluiven, en mv. v. kloof, spleet).*Kolen* (brandstof).*Koper* (Hd. Kupfer).*Kozen, gekozen* (v. kiezen).*Logen, gelogen* (van liegen, en subst. leugen, Hd. Lüge).*Lozen* (losmaken, loslaten).*Moren* (adj. van moor, Fr. moire, zekere stof).*Poten* (planten, E. put, en mv. v. poot, twijg).*Roken, geroken* (v. ruiken, rieken).*Roken* (mv. van rook, hooistapel).

OO.

Dooren (mv. v. door, doeder, dooier).*Genooten* (mv. v. genoot, vooral in samenstellingen).*Hoopen* (Hd. häufen).*Hooren* (ww., E. hear).*Hoozen* (mv. van hoos, waterhoos).*Klooven* (doen splijten, E. cleave).*Koolen* (mv. v. kool, gewas, Lt. caulis).*Kooper* (koopman, v. koopen, Hd. kaufen).*Koozen* (kouten, Lt. causeri, Fr. causer).*Loogen* (in de loog zetten, Hd. laugen, en mv. v. loog).*Loozen* (mv. v. loos = touw).*Looze, loozer* (v. loos, slim).*Mooren* (v. Moor, Lt. Maurus).*Pooten* (mv. v. poot, voet).*Rookten* (Hd. rauchen).

Roven (mv. v. roof, korst op een wond).

Schoten, geschoten (v. schieten, en mv. v. shot, schoot, scheut).

Slopen, geslopen (v. sluipen).

Schoven, geschoven (v. schuiven).

Sloten, gesloten (v. slot en v. sluiten).

Sloven (ww. zwoegen en mv. v. sloof, sukkel, E. sloven).

Tonen (mv. v. toon, Lt. tonis).

Tronen (mv. v. troon, Lt. thronus).

Zogen, gezogen (v. zuigen, en mv. v. zog, zeug).

Rooven (ww., Hd. rauben).

Schooten (mv. v. schoot = 1° van een kleed, 2° touw).

Sloopen (mv. v. sloop, overtrek van een kussen, en ww., slechten).

Schooven (mv. v. schoof, garf).

Slooten (mv. v. sloot, gracht).

Slooven (mv. v. sloof, voorschoot).

Toonen (ww. aanwijzen, en mv. v. toon, teen).

Troonen (ww. aanlokken).

Zoogen (doen zuigen).

VII. DE TWEEKLANK IJ.

Detweeklank *ij* is ontstaan uit enkelvoudige klinkers (meestal uit de lange heldere *i*) en komt voor :

1. In de sterke werkwoorden, waarin men dezen klank hoort; als : *schrijven, blijven, bijten, kijken*.

2. In de woorden, welke in sommige gewesten met den helderen *i*-klank worden uitgesproken, of in 't Engelsch en Friesch met *i* geschreven worden, als : *bijl—biil, dijk—diik; pijp, wijd, wijs* Eng. *pipe, wide, wise; bij, fijn, ijver* Friesch *bi, fin, iver*.

3. In de achtervoegsels *ij*, *ijn*, *ijs* en *lijk*, zooals : *bakkerij*, *schilderij*, *azijn*, *dolfsijn*, *patrijs*, *paradijs*, *heerlijk*, *vriendelijk*.

AANM. Men schrijft met *ei* : *hamei* (slagboom, traliehek), *palei* (katrol), *schalmei* (halm, veldfluit), *rammeien* (met den stormram omversmijten), *klappei* en *labbei* (snapster), *lakei* (lijf- of voetknecht).

4. In vreemde woorden, die in de oorspronkelijke taal *i* of in 't Latijn *e* hebben, b. v. *fijn* Fr. *fin*, *brijzelen* Fr. *briser*, *bijbel* Lt. *biblia*, *olijf* Lt. *oliva*, *dozijn* Lt. *docenum*, *krijt* Lt. *creta*, *tapijt* Lt. *tapetum*.

VIII. DE TWEEKLANK EI.

De tweeklank *ei* is ontstaan uit andere tweeklanken en komt voor :

Ø1. In de woorden, welke met den *ei*-klank worden uitgesproken in die gewesten, waar de *ij* als de heldere *i* klinkt, b. v. *eik*, *klein*, *rein*.

✕2. In de achtervoegsels *heid*, *lei* en *teit* : *bezigheid*, *allerlei*, *majesteit*.

Ø3. In de woorden, waarin deze klank ontstaan is uit *ag* of *eg*, als : *meid*—*maagd*, *zeide*—*zégde* Hd. *sagte*, *heining*—*hagening*, *ei* E. *egg*, *zeil* Hd. *Segel*, *keilen*—*kegelen*.

Ø4. In woorden waarin deze klank ontstaat uit de Fransche *ai*, *ei*, *oi*, *é*, *ée*, *eau* of uit de Latijnsche *a*, *ae*, *aj*. Voorbeelden : *paleis* Fr. *palais*, *balein* Fr. *baleine*, *lamprei* Fr. *lamproie*, *pastei* Fr. *pâté*, *karwei* (zwaar werk) Fr. *corvée*, *prei* (*porei*) Fr. *porreau* of *poireau* ; *kastelein* Lt. *castellanus*, *Romein* Lt. *Romanus*, *Keizer* Lt. *Caesar*, *Mei* Lt. *Majus*, *meier* Lt. *major*.

Schrijft met

IJ.

Berijden (hereed, hereden).Bij (insect, en voorzetsel).*Blij, blijde* (vroolijk).Bijt (gezwel).*Gerij* (het rijden).*Gijl* of *chijl* (bier, Fr. chyle).*Grijn* (knorrepot).Hij (voornaamw.)

IJ.

IJk, ijken (Lt. icere).

IJs.

Karwij (zaad, Fr. carvi).*Lij* (scheepsword).Lijden (leed, geleden).Mij (voornaamwoord).Mijden (meed, gemeden).*Nijgen* (neeg, genegen, buigen).*Pijl, pijlen, pijler*.*Prij* (dood aas, en slecht vrouwmensch).Rij (reeks).*Rijger* (v. rijgen, reeg).

EI.

Bereiden (gereedmaken, Hd. bereiten).Bei (bes, Fr. baie).*Bei, beide, allebei*, enz.*Beiden* (ww. toeven).*Blei* (witvisch).Feit (gebeurtenis, Fr. fait).*Gerai* (gereedschap).*Geil* (adj. wulpsch).*Grein* (korrel, gewicht, en geweven stof).⁴⁷ Hei (dorre grond, werktuig, tusschenwerpsel).*Ei*.Eik (boom).*Eisch*.*Karwei* (zwaar werk, Fr. corvée).*Lei* (steenblad).Leiden (doen gaan, Hd. leiten).*Mei* (Bloeimaand, en tak).Meiden (meerv. v. meid, maagd).*Neigen* (overhellen, wenden).*Peil, peilen, peiler*.*Prei* (porei).Rei (koor).*Reiger* (vogel).

Rijken (v. rijk, Fr. riche, royaume).

Rijn (Lt. Rhenus).

Rijs (twijg, tak, scheut).

Rijzen (rees, gerezen).

Schrijven (schrijden).

Stijl (paal, schrijfwijs).

Vijl (werktuig).

Vijlen (met de vijl werken).

Vlijen (voegen).

Wij (voornaamw.)

Wijden (heiligen, opdragen, ordenen).

Zij (zijde, stof, en voornw.).

Zijl (sluis).

Reiken (rekken, uitstrekken).

Rein (adj. zuiver).

Reis (tocht).

Reizen (op reis gaan).

Schreien (krijten).

Steil (adj. sterk hellend, ontoegankelijk).

Veil (te koop, en subst. klimopplaut).

Veilen (te koop aanbieden).

Vleien (prijzen).

Wei, weide, enz.

Weiden (in de wei gaan of doen gaan).

Zei (zeide, zegde).

Zeil (Hd. Segel).

Woorden met de enkele en dubbele *e's* en *o's*, met de tweeklanken *ij* en *ei* vindt men ten overvloede in Vondels

LIJKDICHTJE.

Konstantijntje, 't zalig kijndje
(Cherubijntje!) van omhoog
De ijdelheden hier beneden
Uitlacht met een lodderoog.

„Moeder”, zegt hij, „waarom schreit gij,
„Waarom greit gij op mijn lijk?
„Boven leef ik, boven zweef ik,
„Engeltje van 't hemelrijk.

„En ik blink er, en ik drink er
 „'t Geen de Schinker alles goeds
 „Schenkt de zielen, die daar krielen
 „Dartel van veel overvloeds.

„Leer dan reizen met gepeizen
 „Naar paleizen uit het slik
 „Dezer wereld, die zoo dwerrelt. . . .
 „Eeuwig gaat voor oogenblik.”

IX. DE IE.

De *ie* komt voor :

1. In het midden der woorden, waarin deze klank gehoord wordt, als : *kiel, wiel, hier, dienen, wiegen.*

UITGEZONDERD : de woorden van vreemden oorsprong, als : *titel, linie, liter, kilo, minuut, enz.*

2. In de laatste open lettergreep der woorden, die dezen klank hebben, als : *koffie, poëzie, harmonie, melodie.*

UITGEZONDERD : de namen der maanden *Januari, Februari, Juni, Juli.*

AANM. Den dichter is het vrij gelaten naar goeddunken ook *poëzij, harmonij, melodij, enz.* te schrijven.

Ook in proza zijn beide schrijfwijzen soms geoorloofd, als in *tirannij* of *tirannie*. Onderscheiden is *kopie* (nabootsing) van *kopij* (handschrift voor de pers).

3. In het meervoud van de woorden op *ie*, wanneer op dezen klinker de klemtoon valt, als : *genieën, knieën, melodieën, reliquieën, spieën.*

4. In de achtervoegsels *ief, iek* en *iet*, zoolang die den klemtoon behouden, als : *substantief, substantieven, fabrieken, Jezuïeten, Mennonieten, Israëlietisch.*

Men schrijft de *i* :

1. In de lettergrepen, die den klemtoon niet hebben, als : *perziken, haviken, Kieviten, monniken.*
2. In het meervoud op *n* der woorden op *ie*, wanneer deze klinker den klemtoon niet heeft, als : *beziën, berriën, leliën, liniën, provinciën.*
3. In het achtervoegsel *isch* : *Belgisch, historisch, nieuwmodisch.*
4. In de achtervoegsels *ief, iek, iet*, wanneer ze den klemtoon verliezen, zooals in : *fabrikant, republiek, muzikant, motiveeren.*

AANMERKING. Vergelijk *zéfir*, mv. *zefirs* met *zefter* mv. *zefieren* ; *kolonie* met *kolonist, koloniseeren, koloniaal* *legitiem* met *legitimist, legitimeeren* ; *subsidie* met *subsidieeren*, enz.

· XI. TOONLOOZE KLINKERS.

Toonlooze klinkers zijn, die voorkomen in toonlooze lettergrepen, d. i. in lettergrepen die allen klemtoon verliezen. Het zijn :

De *e* (voor verschillende medeklinkers) als in *adel, wasem, goeden, moeder, lemmer*, enz.

De *i* (voor de *g, t k, ng, nk*) als in *zandig, monnik, woning, koninkje*.

De *u* (voor de *m*) in plaatsnamen, als in *Dokkum, Gorcum, Wanssum*.

De *ij* in den uitgang *lijk* : *heerlijk, eerlijk, grootelijks*.

De toonlooze *e* voor de uitgangen
lijk, ling en *loos*.

I. In de meeste zelfstandige naamwoorden op *ling* en de bijvoegelijke naamwoorden op *lijk* en *loos* wordt voor deze achtervoegsels, om wille der wel-luidendheid, eene toonlooze *e* ingelascht, als: *nieuweling, lieveling, gemakkelijk, mogelijk, rusteloos, bloedeloos*.

II. Deze toonlooze *e* wordt *niet* ingelascht:

1. Wanneer het grondwoord op een klinker of tweeklank, of op een toonlooze lettergreep eindigt, als: *kwalijk, schaloos (schadeloos), tweeling, vrijling, drieling, vroolijk, ouderling, openlijk, hersenloos*.

UITGEZONDERD: *vrijelijk*.

2. Als het grondwoord uitgaat op eene *l* of *r*, of op eene *n* voorafgegaan door een helderen klinker of tweeklank: *doelloos, bekoorlijk, huurling, aanzienlijk, groenling, pijnlijk*.

Willeloos komt even als *willekeurig* van 't veronderd *wille*.

+ 3. Wanneer het grondwoord op eene *g* eindigt, die als *ch* wordt uitgesproken, b. v. *genoeglijk, gevoelig, heuglijk, ontzaglijk*.

Doch: *dagelijks, degelijk, mogelijk*, enz. na de zachte *g*.

III. De toonlooze *e* kan al of niet worden ingelascht:

1. In de woorden op *n*, voorafgegaan door een onvolkomen klinker: *manlijk* of *mannelijk, bemintlijk* of *beminnelijk, banling* of *banneling (balling)*.

AANM. *Zinloos* (zonder zin) verschilt van *zinneloos* (zonder verstand), evenals *naamloos* (zonder naam), van *nameloos* (onnoemelijk).

2. Als het grondwoord eindigt op eene onechte *f* of *s*, b. v. *sterfelijk* of *sterflijk*, *grafelijk* of *graaflijk*, *vreeselijk* of *vreeslijk*.

Doch : *kruiselings*, *pauselijk*, *straffeloos*, na de echte *s* en *f*.

3. In de woorden op *nk*, ontstaan uit *ng*, als : *aanvankelijk* of *aanvanklijk*, *oorspronkelijk* of *oorspronklijk*.

4. In de woorden : *moeielijk*, *verfoeielijk* (*moeilijk*, *verfoeilijk*).

AANM. Bij de dichters kan in bijna alle bovenstaande woorden de toonlooze *e* al of niet worden tusschengevoegd.

Medeklinkers.

XII. SPELLING EN VERANDERING DER MEDEKLINKERS.

0 1. Bij de spelling der medeklinkers volge men den regel : *Schrijft zooals ge spreekt*, doch lette tevens op afleiding, welluidendheid en gelijkvormigheid.

0 2. Als sluitletters bezigt men in de onbuigbare woorden doorgaans slechts scherpe medeklinkers ; b. v. *met*, *mits*, *och*, *toch*, *vergeefs*, *noch* (en ook niet) onderscheiden van *nog* (encore).

0 3. Ofschoon in de buigbare woorden de sluitmedeklinkers in 't spreken scherp zijn, bezigt men toch in 't schrijven de zachte sluitletters, wanneer

die blijkens *buiging*, *afleiding* en *samenstelling* gevorderd worden. Vergelijk *tob - tobben* met *top - toppen*, *hand - handen* met *kant - kanten*, *lag - lagen* (van *liggen*) met *lach - lachen*.

Alleen de zachte *v* en *z* worden, als sluitletters, ook in 't schrijven steeds door de scherpe *f* en *s* vervangen; deze heeten dan onechte *f* en *s*.

4. Gewoonlijk worden voor de scherpe letters *k*, *s*, *sch*, *t*, de onmiddelijk voorafgaande medeklinkers verscherpt, als *gelooft* van *gelooven*, *mocht* van *mogen*, *mits* van *mede*, *vergeefs* van *vergeven*.

Verdere bijzonderheden, aanmerkingen en uitzonderingen volgen ter hunner plaatse.

XIII. LIPLIETTERS (B, P, V, F).

1. De zachte *b* houdt stand voor de scherpe *t*, als ze tot den stam behoort; b. v. *ebt*, *hebt*, *krabt*, *tobt*.
Zoo ook in *abt* (*abdij*, *abdis*) en *ambt* (*ambacht*).

Doch *behept* (onderhevig) van 't ongebruikelijke *behebben*.

2. Als sluitletter bezigt men steeds de scherpe *f*, b. v. *hof*, *lof*, *durf*, *turf*; *leef-de*, *streef-de*, *beef-achtig*, *laf-aard*, *schrijf-baar*, *schrijf-uur*.

Zoo ook als tusschenletter, op 't einde der werkwoordelijke stammen, voor de *d*: *geleefd*, *gestreefd*.

3. De *f* voorafgegaan door een helderen klinker of tweeklank of door een medeklinker, gaat in *v* over, als ze van sluitletter beginletter wordt; b. v. *slaaf* — *sla-ven* — *sla-vin* — *sla-vernij*, *snoef* — *snoe-ven*, *snoe-ver*, *turf* — *tur-ven*, *kalf* — *kal-veren*.

Zoo ook in *die-vegge*, 't vrouwelijk van *dief*. Slechts

in de vreemde woorden *nimfen*, *trionfen* of *triumfen* en *philosofen* houdt de van natuur scherpe *f* stand.

o 4. De *v* wordt ook tot *f* verscherpt in de substantieven op *nis* en de adjectieven op *lijk*, als *begravenis*, *lafenis*, *bedroefenis*, *erfenis*; *grafelijk*, *slafelijk*, *liefelijk*, *geriefelijk*, *sterfelijk*, *verderfelijk*.

O AANM. In deze en meer dergelijke woorden is de *f* slechts schijnbaar beginletter, wegens de ingeschoven *e*, die den ~~end der voorafgaande~~ medeklinkers, oorspronkelijk slotmedeklinkers, niet verandert.

X 5. In strijd met de uitspraak gebruikt men de *v* in *veertig*, *vijftig*, *ontvangen*, *ontvonken*.

Men schrijft met *v*: *vonkelen* (vonken schieten); doch met *f*: *fonkelen* in de figuurlijke beteekenis; *fonkelnieuw*, *gefonkel*.

Zoo ook *Juffrouw* en *Mejuffrouw*.

XIV. TANDLETTERS (D, T, TH).

o 1. Men schrijft de scherpe *t* voor de *s*: *knots*, *spits*, *gutsen*, *ritselen*.

De zachte *d* blijft voor de *s* behouden, wanneer ze blijkens de afleiding tot den stam behoort; als in *smidse* (smid), *loods* (peillood), *gids* (Fr. guide), *blootshoofds* (hoofd), *gindsch* (ginder), *steedsch* (stad), *steeds* (gestadig).

Zoo ook voor de *t* in *breed-te*, *wijd-te*, *gezind-te*.

O 2. De *d* wordt verscherpt tot *t* (wegens hunne meervouden) in de woorden *rit* - *ritten* (dus ook *ritmeester*), *snit* - *snitten*, *gebint* - *gebinten*, *gezant* - *gezanten*, *verwant* - *verwanten*, ofschoon ze afkomen van *rijden*, *snijden*, *binden*, *wenden*, *zenden*.

Insgelijks in eenige woorden op *nis*, als *beeltenis*,

ontstentenis, verbintenis.

X 3. De *d* wordt geschreven :

a. In de woorden op *aard* en *erd*: *luiaard, lafferd, Spanjaard, lieverd.*

b. In de thans onbuigbare woorden *iemand* en *niemand*.

c. In het woord *kruid* (gewas) met zijne samenstellingen, als *nieskruid, onkruid, wormkruid.*

d. In 't adjectief *boud* (dapper), *bouder, boudst*, onderscheiden van *bout* (subst.).

4. De *t* behoort :

a. In 't woord *kruit* (in de beteekenis van (poeder, pulver, stof) met zijn samenstellingen *buskruit, rattenkruit.*

b. In de woorden *Kerstdag, Kerstfeest, Kerstmis, antwoord, litteeken, ootmoed.*

AANM. De *th* is een Grieksche letter, die alleen in vreemde woorden voorkomt, als in *thema, theologie*, en in *tkans* en *althans*; doch niet in *nochtans*.

XV. KEELLETTERS (G, CH, H, K).

1. De zachte *g* wordt, zonder op de afleiding te letten, voor de *t* steeds verscherpt tot *ch*; b. v. *dracht, jacht, klacht* van *dragen, jagen, klagen*; *gezicht* van *zien-zag*; *recht, knecht, plechtig, gewichtig, licht* (klaar, klaarheid, niet zwaar), *kracht, ochtend, tucht, vlucht, vruchtbaar.*

UITZONDERINGEN.

'De *g* blijft voor de *t* behouden:

a. In de regelmatige vervoeging der werkwoorden, wier stam op *g* eindigt, als: hij *draagt, vraagt, weegt, niigt, neigt*; gij *moogt, droogt, zwoegt, getuigt.*

Doch: *brenge* - *bracht* - *gebracht*; *denke* - *dacht* - *gedacht*; *dunke* - *docht* (*dacht*); *moge* - *mocht*; *koopen* - *kocht*; *werke* - *wrocht*; *zoeken* - *zocht*.

b. In de zelfst. naamwoorden op *te*, gevormd van stamwoorden op *g*, als *laagte*, *leegte*, *droogte*, *hoogte*, *menigte*, *gebergte*, *voorgeborgte*.

c. In den eigennaam *Aagt*, verkort van *Agatha* en in *aagtappel*.

Schrijf zonder *g*: *Dinsdag*.

De *g* wordt (in *ng*) verscherpt tot *k*:

a. In de bijv. naamwoorden op *lijk*, als *aanvankelijk*, *afhankelijk*, *koninklijk*, *oorspronkelijk*.

b. In de verkleinwoorden op *je*, van substantieven op *ing*, wanneer deze lettergreep toonloos is; b. v. *koninkje*, *woninkje*, *kettinkje*.

Daarentegen: *dingetje*, *ringetje*, *wandelingetje*, enz.

c. In de woorden *jonkheer*, *jonkheid*, *jonkman*, *jonkvrouw*, *koninkrijk*, *sprinkhaan*, *lankmoedig* en eenige anderen.

XVI. VLOEIENDE LETTERS (L, M, N, R).

1. Het achtervoegsel *ling* is niets anders dan *ing*, voorafgegaan door eene welluidendheids *l*. Gaat nu het grondwoord op eene *l* uit, dan is eene tweede overbodig; men schrijve dus: *edeling*, *hemeling*, *heuveling*.

Doch *adellijk*, *middellijk*, *onmiddellijk*, als komende van *adel*, *middel* en *lijk*.

2. In samengestelde woorden wordt de *n*, van *midden* door eene *l* vervangen, als *middeleeuwen*, *middelevenredig*, *middellijf*, *middelmatig*, *middelnederlandsch*, *middelpunt*, *middelweg*.

UITGEZONDERD : *middenboords*, *middenscheeps*, *midden-door*, *middenin* en *middernacht*.

3. De verkleiningsuitgang *je* wordt zonder *n*; *ken* of *ke* met of zonder *n* geschreven, als *meisje*, *huusje*, *jongske(n)*, *boekske(n)* *kindeke(n)*.

Doch steeds *allengskens*, *zachtkens*.

4. Men schrijft zonder *n* den uitgang *halve* in *behalve*, *derhalve*, *weshalve*, *allenthalve*, *mijnenthalve*, enz.

Doch met *n* : *allerwegen* en *bezijden*.

† XVII. SISLETTERS (S, Z, SCH).

1. Als sluitletter gebruikt men steeds de scherpe *s*; b. v. *glas*, *baas*, *haas*; *vrees-de*, *vrees-achtig*, *leesuur*, *blaas-instrument*, *grijs-aard*.

2. Als tusschenletter schrijft men de *s* op 't eind der werkwoordelijke stammen voor de *d*: *gevreesd*, *geraasd*.

3. De *z* wordt ook verscherpt tot *s* in de adjectieven op *lijk*, als *vreeselijk*, *wijselijk*, *ijselijk*.

4. De *s*, voorafgegaan door heldere klinkers, tweeklanken of vloeiende medeklinkers (*l*, *m*, *n*, *r*), gaat in *z* over, als ze van sluitletter beginletter wordt; bijv. *roos* — *ro-zen* — *ro-zelaar*, *reis* — *rei-zen* — *rei-ziger*, *els* — *el-zen*, *gems* — *gem-zen* — *gem-zenleer*, *gans* — *gan-zen*, *laars* — *laar-zen*.

Uitgezonderd zijn vele (meestal vreemde) woorden, zooals :

pausen, sausen, kousen, smousen, spiesen,
 leisen, zeisen, kruisen, struisen, poesen ;
 polsen, walsen ;
 kaarsen, marsen, kersen, persen,
 floersen, koersen, morsen, schorsen ;
 balansen, dansen, flansen, glansen, kansen,
 kransen, lansen, schansen, transen, pomeransen,
 lensen, prinsen, fronsen, sponsen.

't Werkwoord *glansen* wordt met *g* geschreven, evenals *glanzer*, *glanzig*, *glanzigheid*.

5. Men schrijft *samen* als het de bijwoordelijke uitdrukking *te zamen* vervangt; dus 1° als het op zich zelf staat: *zij zijn samen hier gekomen*; 2° in 't begin van samengestelde werkwoorden en in de daarvan afgeleide woorden, als *samenspelen*, *samenkomen*, *onsamenhangend*.

Men schrijft *zamen* 1° in *te zamen*: *zij gingen te zamen naar huis*; 2° in het midden van alle andere woorden, als *gezamenlijk*, *opzamelen*, *inzamelen*.

6. Men schrijft eene *s* voor de *z* in *alleszins*, *anderszins*, *eeningszins*, *veelszins*, evenals in *geenszins*.

7. In strijd met de uitspraak schrijft men *zestig* en *zeventig*.

DE SCH.

De *ch* wordt in 't letterteeken *sch* als tusschen- en sluitletter niet uitgesproken; zij komt voor:

Q 1. Als sluitletter bij de adjectieven, die op een sisklank eindigen. Zoodanig zijn vele van bijwoorden afgeleide adjectieven op *lingsch*, *lijksch* en *waartsch*, als *ruggelingsch*, *zijdelingsch*, *dagelijksch*, *jaarlijksch*, *voorwaartsch* enz., van *ruggelings*, *zijdelings*, enz.

Verder *fijsch*, *fluksch*, *rechtsch*, *linksch*, *schuinsch* enz.;

waarvan de bijwoorden allen op *s* uitgaan.

Geen *ch* hebben de volgende :

paars, dras, kras, dwars, wars, bluts,
los, ros, gewis, bits, spits, flets.

Zoo ook de woorden, die bij buiging de *s* in *z* veranderen, als *bros-broos-broze, dwaas-dwaze, grijs-grijze.*

○ 2. Als sluitletter bij eenige substantieven, die in 't Hoogduitsch met *sch* geschreven worden, namelijk *disch, visch, mensch, wensch, esch, flesch, vorsch, vleesch.* Eveneens in de volgende : *asch, tasch, wasch, bosch, mosch, lisch, wisch, marsch, rusch* en *kindschheid*, onderscheiden van *as, tas, was, bos, mos, lis, wis, mars, Rus* en *kindsheid.*

○ 3. In 't midden van eenige woorden, die in 't Hoogduitsch *sch* hebben, als *dorschen, vorsch, eischen, krijschen, heerschen, lasschen, ruischen, wasschen, tusschen, visschen, wenschen.*

Edoch : *bruisen, verrassen; maar druischen.*

4. In de woorden *gansch, schepter, schako.*

+ AANM. 't Substantief *vleesch* is in 't meervoud *vleezen*, 't'adjectief is *vleezen* en *vleezig*. Zoo ook *vleezigheid.*

+ Doch met *sch.* *vleesches, vleeschelijk, vleeschachtig.*

XVIII. HALFKLINKERS (J, W).

1. De woorden, waarin een der tweeklanken op *i* (*ei, ui, aai, oei, ooi*) voorkomt, worden zonder inlashing eener *j* geschreven, wanneer zij verlengd worden.

Hier vlietend en gietend en schietend,
 Daar kokend en rookend en smookend,
 En draaiend en zwaaiend en waaiend,
 Nu samen zich plooiend, dan snel zich verstrooiend,
 En kruierend de keien en kleigrond doordringend,
 Den band zich ontwingend en hoogten bespringend,
 En groeiend en loeiend en vloeiend en stoeiend,
 De beemden besproeiend, de zinnen vermoeiend,
 Zich kringlend en krullend in eeuwgen Meander:
 — Alzoo loopt de Dusse langs 't hol van Neander.

† 2. Overeenkomstig de uitspraak schrijft men met *f* en *v*: *verf*, *verfwinkel*, *verfkwast*, *verven*, *verver*, *ververij*, enz.

Doch: *erwt*, *murw* en *vermurwen*.

XIX. HET VERDUBBELEN DER MEDEKLINKERS.

o 1. De medeklinkers worden als tusschenletters verdubbeld na onvolkomen of korte klinkers; b. v. *bedden*, *wedden*, *blaffen*, *heggen*, *verzwakken*, *rollen*, *trommen*, *winnen*, *toppen*, *sparren*, *lossen*, *ratten*.

Van 't letterteeken *sch* wordt alleen de *s* verdubbeld, als *tasschen*, *flesschen*, *visschen*, *bosschen*, *musschen*.

o 2. De medeklinkers worden niet verdubbeld na heldere of toonlooze klinkers of tweeklanken; men schrijve dus: *asem*, *deesem*, *geeselen*, *vreeselijk*; *bezigen*, *haviken*, *monniken*, *Gorkumer*, *beteren*, *bezemen*, *redenen*, *engelen*; *ijselijk*, *IJsel*, *Pruisen*.

o De *s* wordt verdubbeld in *kennissen*, *kermissen* en *vonnissen* en in 't meervoud de woorden op *aris*, als: *commissarissen*, *notarissen*, *secretarissen*.

3. 't Samengesteld letterteeken *ch* wordt nooit verdubbeld; men schrijve dus zonder *g*: *lachen, pochen, lichaam, kachel, Mechelen*, enz.
- + 4. In den superlatief op *st* en *ste* wordt de *s* van dien uitgang weggeworpen bij de adjectieven op *s* en *sch*; dus: *loost, wijst, booste, frischte, malschte*.

XX. HET INLASSCHEN VAN MEDEKLINKERS.

Eene *d* wordt ingelascht:

- 6 1. In alle woorden op *r*, en vele op *l* en *n*, wanneer ze de uitgangen *er, eres, eren* achter zich krijgen; b. v. *hoorder, hoorderes* van *hooren*, *zwaarder* van *zwaar*, *diender* van *dienen*, *boender* van *boenen*, *vilder* van *villen*, (*kelder* Hd. *Keller*).

De *d* blijft steeds achterwege bij de adjectieven op *l* en *n*, wanneer *er* de comparatiefuitgang is: *kaler, valer, schooner*.

- + Ook wordt eene *d* ingelascht in *fatsoendelijk* en *zindelijk* van *fatsoen* en *zin*.

- + 2. In de telwoorden op *lei* en *hande* tot *twintig* toe: *vijfderlei, zesderhande*, enz.

Uitgezonderd: *eenerlei, tweeërlei, drieërlei; achterlei, en hande*; en ook de andere woorden: *velerlei, menigerlei, allerlei, geenerlei, allerhande, velerhande*.

Schrijft zonder *d* of *t*:

- 6 *Ergens, nergens, willens, wetens, thans, althans; behoudens, dcorgaans, nopens, volgens, wegens* en *bijkans*.

Eene *t* wordt ingelascht:

- Ø 1. Voor den uitgang *je* van verkleinwoorden, die uitgaan op een klinker of tweeklank, of op eene *l*, *u*, *r* of *w*; *mamaatje*, *knietje*, *paaltje*, *steentje*, *vader-tje*, *broertje*, *vrouwtje*, *kouwtje*, *grauwtje*. *frekwent*
- Ø 2. In de samenstellingen met ~~hande~~ en *weg*: *mijnenthalve*, *zijnentwege*, *onzentwege*; zoo ook in *om mijnentwil*, *ten uwent*, enz.

Schrijft zonder *t*:

+ *Eigenlijk*, *openlijk*, *gezamenlijk*, *volkomenlijk*, *wezenlijk* en *namelijk*; niet *namentlijk*; doch *ordentelijk* of *ordelijk*.

Eene *p* wordt ingelascht

Ø tusschen de *m* van 't grondwoord en 't verkleiningsachtervoegsel *je*: *bloempje*, *boompje*, *warmpjes*.

Wanneer deze woorden eene toonlooze *e* aannemen, dan krijgen ze, evenals alle dus uitgaande, *tje*: *blommetje*, *bolletje*, *zonnetje*, *karretje*, *tobbetje*, *rungetje*, *kammetje*.

Eene *s* wordt ingelascht

Ø voor den verkleiningsuitgang *ke(n)*, na stamwoorden op *g*, *k*, *ng*, *nk*, als *vlagske(n)*, *hoekske(n)*, *tangske(n)*, *bankske(n)*.

XXI. SAMENGESTELDE WOORDEN.

A. Welke woorden worden aaneengeschreven?

B. Welke woorden worden door het koppelteken verbonden?

C. Door welke letters worden de deelen van samengestelde woorden aaneengehecht?

A. Welke woorden worden aaneengeschreven?

I. De eigenlijke samenstellingen, d. i. die woorden, waarvan men de deelen niet kan scheiden, zonder den zin te verbreken; zoodanige zijn: *badplaats*, *bloeddorst*, *geldbeurs*, *doofstom*, *driehoek*, *zeshonderd*.

II. De oneigenlijke samenstellingen of samenkoppelingen, d. w. z. die woorden, waarvan men de deelen niet kan scheiden, zonder den zin te veranderen, b. v. *kleinkind* verschilt van *klein kind*, *grootvader* van *groot vader*, *hoogtijd* van *hoog tijd*, *huishouden* van *huis houden*, *goedvinden* van *goed vinden*.

III. De uitdrukkingen, waarin woorden voorkomen met verouderde grammatische vormen, b. v. *goedsmoeds*, *blootshoofds*.

I. Tot de eerste soort van woorden behooren:

+ 1. Alle zoodanige verbindingen, waarbij, als men ze oploste, tusschenvoeging, omzetting of vormverandering van woorden zou moeten plaats hebben; b. v. *boomvrucht* — *vrucht* van een *boom*; *menschenvrees* — *vrees* voor *menschen*; *achttien* — *acht* en *tien*; *pianospelen* — *spelen* op de *piano*.

+ 2. De uitdrukkingen door een achtervoegsel van

op zich zelf staande woorden gevormd. Zoodanige zijn :

A. Substantieven op *er*, *ster* en *ing*: *houthakker*, *broodbakker*, *huishewaarster*, *boekverkoopng*, *teleurstelling*.

B. Adjectieven op *ig* en *sch*, als: *vierhoekig*, *drievoetig*, *stijfhoofdig*, *alledaagsch*, *ouderwetsch*, *nieuwmodisch*.

C. Bijwoorden op de zoogenaamde bijwoordelijke *s* uitgaande, zooals: *bijkans*, *bijtijds*, *terloops*, *tevergeefs*, *desgelijks*, *dikwijls*, *nochtans*, *rechtstreeks*.

3. De als substantieven gebezigde infinitieven, waarvan 't eerste deel een zelfst. nw. bevat, als: *het inacht nemen*, *het terechtbréngen* *het koorddansen*, *het schaatsenrijden*, *het pianospelen*, enz.

AANM. Alle de deelen van de samengestelde hoofden ranggetallen blijven gescheiden, behalve *tien* en *honderd*, die met het onmiddelijk voorafgaande verbonden worden, dus: *vijfhonderd negen* en *vijftig millioen* *zevenhonderd negen* en *tachtig duizend* *driehonderd zeventien*; *driehonderd vijftiende*.

II. Tot de tweede soort behooren:

1. Zelfst. nw., wier eerste lid een bepalend woord is, dat onverborgen blijft, b. v. *edelgesteente*, *hoogeschool*, *nieuwjaar*, *grootmoeder*, *grootvorst*, *hoogaltaar*.

2. De werkwoorden samengesteld met scheidbare en onscheidbare voorzetsels en met bijwoorden, die eene richting uitdrukken, als: *medegaan*, *afnemen*, *toegeven*, *overloopen*, *doorsteken*, *uithalen*, *tegenloopen*, *samenvoegen*, *terugkomen*, *achteromgaan*, *achterovervallen*, *vooruitsnellen*.

3. De werkwoorden met gewijzigde beteekenis, na hunne verbinding met een zelfst. of bijv. naamw., of met een bijwoord van wijze, b. v. *rechtspreken*, *goeddoen*, *vrijlaten*, *losmaken*, *weldoen*.

4. De bijvoegel. nw. vergezeld van de bijwoorden *wel*, *vol* en *al*, wanneer deze woorden den zin hebben van *zeer*, als: *welbespraakt*, *volzigtig*, *àloud*, *alwijs*. Zoo ook de titels beginnende met *edel*, *hoog*, *wel*, *veel* en *zeer*, als: *Edelgeboren*, *Hoogeerwaarde*, *Weldelede*, *Veelgeliefde*, *Zeergeleerde*.

† 5. De benamingen van kleuren uit twee bijv. nw. bestaande, als: *hooggeel*, *lichtblauw*, *donkerbruin*.

⊙ 6. De voornaamwoorden *degene*, *diegene*, *hetwelk*, *dezulke*, *dezelfde* en *dezelve*.

† 7. De bijwoordelijke uitdrukkingen bestaande uit twee bijwoorden, waarvan het eene zijne beteekenis gewijzigd heeft, als: *veeleer*, *zoozeer*, *evenged*, verschillend van *veel eer*, *zoo zeer*, *even goed*; of uit een bijw. en een voorzetsel, dat bijw. geworden is, als: *kortom*, *voluit*, *bovenop*, *middenin*, *achteraf*.

⊙ 8. De bijwoorden *hier*, *daar* en *waar*, gevolgd door een voorzetsel, als: *hieruit*, *daaronder*, *waardoor*.

† 9. De bijwoordelijke uitdrukkingen, bestaande uit een voorzetsel gevolgd van een zelfst. of bijv. nw., een bijw. of een voornw., wanneer er wijziging van beteekenis plaats heeft; b. v. *achterwege*, *overeind*, *overlang*, *voorzeker*, *vanhier*, *vandaar*, *overal*, *ondereen*, verschillende van *voor zeker*, *over lang*, *van hier*, enz.

√ 10. De bijwoorden *terstond*, *terug* en *ternauwernood*.

† 11. De voorzetsels *tegenover*, *rondom*, *niettegenstaande*, *ingevolge*. Andere uitdrukkingen, die de waarde van een voorzetsel hebben, als: *uit hoofde*, *in geval*, *door toedoen*, *met betrekking*, enz., blijven gescheiden, omdat het tweede lid steeds zelf eene bepaling vereischt, als: *uit hoofde van*, *door toedoen van*, *met betrekking tot*, *naar mate van*, enz.

⊙ 12. Alle uitdrukkingen met de waarde van een voegwoord, waarin de beteekenis van ieder deel

niet duidelijk uitkomt, b. v. *althoewel, zoodat, door-dien, dientengevolge, daarentegen, daarenboven, niettemin, desalniettemin.*

† 13. De tusschenwerpsels *eilieve* en *helaas*.

III. Tot de derde soort van woorden behooren:

o 1. De uitdrukkingen, waarvan het eerste lid in den sterken genitief voorkomt, als: *goedsmoeds, blootshoofds, heelsheids, droogsvoots.*

o 2. De uitdrukkingen bestaande uit een voorzetsel, gevolgd door een sterken genitief, als: *buitenshuis, binnenshuis, buitenslands, binnensmonds, binnenstijds, ondershands, voorshands.*

o 3. De uitdrukkingen bestaande uit een adj. in den sterken genitief op *er*, gevolgd door een substantief in oneigenlijken zin genomen, als: *allerwegen, gelukkigerwijze, toevalligerwijze, langzamerhand, gewapenderhand.*

o 4. De uitdrukkingen, waarin het verbogen lidwoord *der* in *ter* is veranderd, als: *metterdaad, metterwoon, mettertijd, uitermate, uiteraard.*

o 5. De uitdrukkingen beginnende met *der, des* en *wes*, verouderde genitieven van *die* en *wie*, als: *derhalve, dermate, destijds, deskundige, desbevoegd, weshalve, desbelust.*

B. Welke woorden worden door het koppelteeken (hyphen) verbonden?

Men verbindt Men verbindt door het koppelteeken die samenstellingen, welke, als ze werkelijk aaneengeschreven werden, een ongewoon voorkomen zouden hebben. Zoodanige zijn:

1. De eigennamen of daarvan gevormde adjectieven gevolgd van een gemeen zelfst. nw., bijv. nw., of een tweeden eigennaam, als: *Malaga-wijn, Bremer-sigaren, China-klei, Portorico-tabak, Engelsch-zout; Pruisisch-zuur, Roomsche-Katholiek; Indo-Germaansche talen, Engelsch-Grieksch en Grieksch-Engelsch* Woordenboek.

2. De geographische eigennamen uit een adjectief of adverbium en een eigennaam bestaande, als: *Groot-Britannië, Noord-Brabant, Opper-Beira, Zuid-America, Hoog-Schotland.*

AANM. Bijv. nw. echter van zulke woorden afgeleid worden aaneengeschreven, dus: *Oostfriesch, Noordbrabantsch, Noordamerikaansch.*

De de eigenaam gevolgd door een gemeen zelfst. nw.
Gaat de eigenaam vooraf, dan wordt het koppeeteeken niet gebezigd, als: *Zuiderzee, Rijnstroom, Reuzengebergte.*

3. De titels, waarin een of twee bastaardwoorden voorkomen, als: *raad-pensionaris, staten-generaal, assistent-resident, gouverneur-generaal.*

4. De samenstellingen, waarin het eerste lid niet betrekking heeft op het volgend woord in zijn geheel, maar slechts op het eerste gedeelte daarvan, b. v. *Heilige-Geeststraat, Lieve-Vrouwekerk, ijzeren-spoorweg, oude-mannenhuus, bolvormige-driehoeksmeting, klein-kinderschool, 's-Hertogenbosch, 's-Gravenhage.* *By deze en anderen verbindingen zovels mogelijk met*

C. Door welke letters worden de deelen van samengestelde woorden aaneengehecht?

In de meeste gevallen leert de uitspraak wanneer en welke verbindingsletters in een woord voorkomen.

○ Men lascht eene s in:

1. Tot teeken van den 2^{den} nv. zoowel achter

vrouwelijke als mannelijke en onzijdige woorden, b. v. *levensverzekering, volksvrijheid, zielsverhuizing, dorps-huis, dorpsschool, krijgsmansvuur, krijgsmansstand.*

2. Tot teeken van het meervoud bij de woorden op *ier*, als: *officiersuniform, officierssabel.*

AANM. De woorden op *el, em, en, er* behouden den enkelvoudigen vorm, alhoewel de beteekenis den meervoudigen zou vereischen, als: *ketellapper, bezembinder, wagenmaker, letterzetter, meubelmaker.*

3. Om wille der welluidendheid, wanneer het eerste lid de stam van een werkwoord is, als: *leidsman, scheidsvrouw, schutsvrouw, scheidsmuur*; doch niet voor de *s* en *z*; dus: *smeekschrijft, hebzucht, leidster (leidstar).*¹

4. In *blootshoofds, goedsmoeds, heelhuids (heelhuids), luidskeels (luidkeels)*; doch *droogvoets, goedschiks, kwaad-schiks, veeltijds.*

De *n* wordt ingelascht:

† 1. Wanneer het tweede lid eener samenstelling met een klinker of *h* begint, als: *kippenei, galgenaas, eikenhout, tarwenoogst.*

UITGEZONDERD zijn de samenstellingen, met *mede, bede, bode, vrede, minne*, als: *medearbeider, bedehuis, bodeambt, vredehandel, mijnneijver.*

† 2. Wanneer het eerste lid een meerv. voorstelt, als: *boekenkast, koekenbakker, sterrenkunde, zedenleer.*

† 3. Wanneer het eerste woord een persoonsnaam is, die een geheelen stand uitdrukt, als: *boerendochter, slavendienst, vrouwenkleed, studentenluimen, vorstinnenpracht, soldatenmoed.*

† 4. Wanneer het eerste lid een mannelijke dier-

naam is, die aan 't heele geslacht doet denken en in samenstellingen nooit de verbindings-*s* heeft, als: *apengezicht, hazenmond, drakenbloed, leeuwenbek, rattenkruit.*

† 5. In plantennamen, wanneer 't eerste lid een diersoort aanduidt, tot welke de plant in eenige betrekking staat, als: *kattendoorn, eendenkroos, paddenstoel, slangenwortel.*

De *n* wordt niet ingelascht:

† 1. Wanneer het eerste lid een enkelvoud voorstelt, als in: *brilleglas, druivepit, kerssteen, eikeblad, speldekop, ruggemerg.*

† 2. In woorden uit het dagelijksch leven, welker eerste lid zoowel een enkelvoud als meervoud aanduidt, als: *hoededoos, pennemes, kurketrekker, hondketting, paardestal.*

† 3. In de saamgestelde woorden op *boom, bol, stam, steen, pit, dop, struik, tak*, enz. wier eerste lid de vrucht, de bloem of den boom aanduidt, als: *kerseboom, daliabol, kersesam, rozestruik, berketak, pruimesteen, notedop.*

† 4. In plantennamen aan lichaamsdeelen van dieren ontleend, als: *kattestaart, slangekop, ganzevoet, vossestaart.*

§ XXII. VERMINKINGEN.

Bij samengestelde woorden worden soms een of meer letters van 't eerste lid uitgeworpen, namelijk:

• 1. De toonlooze *e* van woorden, die deze *e* ook

buiten samenstelling kunnen missen, als : *aardbeving*, *aardbeschrijving*, *aardbodem*.

2. De *n* bij werkwoorden, wier eerste lid een infinitief is : *spelemeien*, *koekeloeren*, *ruilebuiten*, *spelevaren*.

3. *En* of *s* bij de woorden, die in 't meervoud op *eren* of *ers* uitgaan : *kalvermarkt*, *raderwerk*, *raderkast*.

4. De *d* van sommige werkwoordelijke stammen op *d*, voorafgegaan door heldere klinkers of tweeklanken, als : *rijkunst*, *rijschool*, *leidraad*, *leiband*, *scheikunst*.

XXIII. BASTAARDWOORDEN.

Er zijn drie klassen van vreemde woorden.

I. Die van de eerste klas hebben hunnen vreemden vorm geheel en al afgelegd, worden op Nederlandsche wijze geschreven en uitgesproken, en onder alle opzichten als echt Nederlandsche woorden behandeld. Dusdanige zijn : *bijbel*, *duivel*, *kerk*, *engel*, *keten*, *luipaard*, *mijl*, *munt*, *part*, *pen*, *plaats*, *plein*, *poort*, *post*, *preek*, *proef*, *schotel*, *venster*, *vijver*, *zegen*, enz. enz.

Duidelijkheidshalve behouden de Latijnsche *c* : *cedel*, *ceder*, *cel*, *cents*, *cirkel*, *cijfer*, *cijns*.

II. Die van de tweede klas hebben hun uitheemsch voorkomen geheel en al behouden en worden als in hunne oorspronkelijke taal geschreven en uitgesproken, b. v. *axioma*, *logica*, *physica*; *accelerando*, *andante*, *allegretto*, *epitheton*, *theoremata*; *steeple-chase* (wedren), *beefsteak*, *roastbeef*, *meeting*, *speech*, *shawl* of *châle*; *conservatoire*, *cadeau*, *souper*, *siesta*, *basta*, *vaudeville*, *eau de Cologne*, *savoir-vivre*.

III. Die van de derde klas hebben hun uitheemsche vorm en uitspraak min of meer verdietscht.

Deze (eigenlijke bastaardwoorden) worden wederom in twee soorten onderscheiden.

Tot de eerste soort behooren die woorden, welke alleen in gebruik zijn bij hen, die de vreemde talen kennen; tot de tweede, de dagelijksche woorden bij lieden van allerlei stand in zwang.

A. 1. De woorden der eerste soort worden op de oorspronkelijke wijze geschreven, tenzij deze tot eene ongewone uitspraak aanleiding geve. Zoo blijven *officier* en *procureur* onveranderd, terwijl *articulus* en *fait* volgens de uitspraak *artikel* en *feit* geschreven worden.

2. Om wille der uitspraak wordt de uitgang dezer woorden gewoonlijk gewijzigd; zoo worden b. v. de bastaarduitgangen *aal*, *aan*, *aat*, *ant*, *eel*, *eeren*, *eet*, *ent*, *et*, *ief*, *iek*, *iel*, *iet*, *ijl*, *ijn*, *oen*, *oor*, *uut*, enz., geheel op Nederlandsche manier geschreven. De Fransche uitgangen *air* en *oire* blijven onveranderd: *militair*, *transitoire*, *auditoire*.

3. De Grieksche woorden zijn meestal door het Latijn tot ons gekomen, daarom volgen zij de Latijnsche spelling; dus: *evangelie*, *systema* en niet *euaggelie*, *susteema*.

De *uitgangen* van zulke woorden volgen de Nederlandsche spelling, zooals: *biografen*, *telescopen*, *diaken*, *evangelisch*, *systematisch*.

† AANM. De woorden op *ie*, *isch* en *eeren* behouden de *ph*; men schrijve dus: *geographie*, *telegraphie*, *geographisch*, *photographisch*, *photographeeren*.

De algemeen gebruikelijke woorden *telegrafist*, *telegrafisch* en *telegrafeeren*, maken eene uitzondering.

4. De bastaarduitgang *aadje*, wordt door *age* vervangen.

Men schrijve dus: *bagage*, *boschage*, *kijvage*, *lekkage*, *page* (hofjonker), *passage*, *pelgrimage*, *stellage*, *stoffage*, *tuigage*. De *g* wordt als *zj* uitgesproken, evenals in *gage*, *gelei*, *genie*, *horloge*, *college*, *logement*, *logeeren*.

B. 1. De benamingen van zaken, voorkomende in allerlei beroepen en ambachten, worden zoo-veel doenlijk op Nederlandsche wijze geschreven. Dus: *komfoort* (schoenmakersterm, Fr. *contrefort*), *penseel* (*penicillum*), *travalje*, (hoefstal, Fr. *travail*), *biljart* (*billard*), *biljet*, *kapittel*, *kasteel*, *sigaar*, *sjees*, *karakter*, *karwats*, *kwartier*, *kazerne*, *postiljon*, *likeur*, *loods* (houten gebouw), *traktement*.

2. Wanneer de Nederlandsche spelling de juiste uitspraak niet voorstellen kan, blijft de vreemde heel en al behouden; dus: *diligence*, *horloge*, *machine*.

✕ AANM. Let op de schrijfwijze van: *auteur*, *autoriteit*, *gitaar* (niet *guitaar*), *sieren*, *sieraad*, *singel*, *omsingelen*, *troon*; *advocaat*, *nimf*, *triomf* (*triumf*), *pleizier* (*plezier*), *porfier*, *safier*, *zefiér* (*zéfir*), *categorie*, *Margareta*, *Antonius*.

Verschil van schrijfwijze geeft verschil van betekenis bij de volgende woorden:

✕ <i>cadet</i> (kweekeling).	<i>kadet</i> (broodje).
✕ <i>acánon</i> (geloofsregel).	<i>kanón</i> (zwaar geschut).
<i>classis</i> , <i>classiek</i> , <i>classicaal</i> .	<i>klasse</i> .
<i>college</i> .	<i>kollegie</i> .
✕ <i>comédie</i> (blijspel).	<i>komedie</i> (schouwburg).
<i>commies</i> (ambtenaar bij een ministerie of de posteriej).	<i>kommies</i> , Fr. <i>douanier</i> .
✕ <i>crediet</i> (term in 't boekhouden).	<i>krediet</i> (vertrouwen, enz.).

† <i>critiek</i> (oordeelkunde), <i>critisch</i> , <i>critiseeren</i> .	<i>kritiek</i> (hachelijk, gevaarlijk).
† <i>doctor</i> (titel).	<i>dokter</i> (geneesheer).
√ <i>locaal</i> (plaatselijk). <i>loge</i> .	<i>lokaal</i> (vertrek). <i>loods</i> (houten gebouw).
× <i>oeconomie</i> (staathuishoudkunde).	<i>economie</i> (spaarzaamheid).
<i>practijk</i> (tegenover theorie); zoo ook: <i>practizijn</i> , <i>practizeeren</i> .	<i>praktijk</i> (handeling) of <i>praktijk</i> van dokters en advocaten).
<i>praesens</i> (tegenwoordige tijd).	<i>present</i> (tegenwoordig).
† <i>secret</i> (geheim).	<i>sekreet</i> (geheim gemak).
<i>subject</i> (onderwerp).	<i>sujet</i> (persoon).

Twee vormen (waarvan de eerste deftiger is) hebben :

<i>familie</i> .	<i>famielje</i> .
<i>diocese</i> .	<i>diocees</i> .
<i>nummer</i> .	<i>nommer</i> .
<i>praeparaten</i> .	<i>preparatieven</i> .
<i>fundament</i> .	<i>fondement</i> .
<i>secunde</i> .	<i>seconde</i> .

XXIV. HET VERDEELEN DER WOORDEN IN LETTERGREPEN.

1. A. Van saamgestelde woorden behoudt ieder lid zijn eigen letters; dus: *eer-ambt*, *grijs-aard*, *elk-ander*.

UITGEZONDERD: *vein-zaard*, *grijn-zaard*.

B. Hiertoe behooren ook de met voorzetsels saamgestelde woorden, als: *be-kleeden*, *her-overen*, *wan-orde*.

c. Achtervoegsels met een of meer medeklinkers beginnende, worden geheel afgescheiden, zooals :

lief-de, hoog-ste, mee-ste, bak-ster, vlee-schelijk, stoel-tje, boom-pje. Doch bij uitzondering *naas-te* en *bes-te*.

2. A. Eén tusschenletter behoort tot de volgende lettergreep: *dee-len, ne-men, ka-chel, la-chen.*

B. Van twee tusschenletters behoort één tot de voorgaande, één tot de volgende lettergreep; b. v. *ber-gen, lan-den.*

C. Van drie en vier tusschenletters behooren er zooveel tot de volgende lettergreep, als zich gemakkelijk laten uitspreken; dus: *vor-sten, ven-ster, koort-sig, amb-ten, erw-ten.*

D. Vreemde woorden en eigennamen volgen de uitspraak, b. v. *le-proos, A-driaan.*

XXV. GENITIEF EN MEERVOUD VAN DE EIGENNAMEN.

1. A. De eigennamen van personen nemen in den genitief enkelvoud eene *s* aan, als: *Bilderdijks dichtwerken, Vondels genie, Willems moed, Louizes boek, Elizes werk.*

B. De eigennamen van personen, die op heldere klinkers eindigen, nemen in den genitief enkelvoud eene *s* aan, voorafgegaan door het uitlatingsteeken (apcstrophe), als: *Maria's boeken, Garibaldi's krijgsoverdrifven, Cicero's redevoeringen.*

C. De eigennamen van personen, die op een sisklank eindigen, hebben tot teeken des genitiefs een weglatingsteeken; b. v. *Tollens' gedichten, Paulus' Brieven, Marnix' Bijenkorf.*

AANM. Voornamen en titels laat men vóór den genitief des eigennaams onverbogen, als: *Joost Van*

Vondels Treurspelen, Emilie Flygare-Carléns Romans, Vrouwe Margareta's kind, Hendrik de Vierdes ontwerp.

2. De eigennamen van personen nemen in 't meervoud *en* aan, als: *de Trompen, de Gracchussen, de Lodewijken.*

Edoch *s*, zoo de laatste lettergreep toonloos is en niet op *s* uitgaat: *de Vondels, de Stuarts, de Caesars*; en 's, na heldere klinkers: *de Cicero's, de Maria's.*

AANM. De vreemde woorden, die op heldere klinkers uitgaan, hebben ingelijks 's, als: *sofa's, massa's, echo's, cadeau's, kadi's, motto's.*

Die op *ie* hebben eenvoudig *s*: *bougies.*

3. De eigennamen van plaatsen en landen nemen in den genitief enkelvoud eene *s*, in 't meervoud *en* aan, als: *Berlijns omstreken, Neerlands vloot, Hollands roem, Limburgs beemden, de beide Katwijken.*

4. De eigennamen van plaatsen en landen, die op een sisklank eindigen, voorafgegaan door met den hoofdtoon voorziene klinkers, hebben den omschreven genitief, als: *de verwoesting van Parijs, de omstreken van Maintz*, en niet: *Parijs' verwoesting*, enz. Doch men kan schrijven: *Coblentz' omstreken, Napels' hemel*, enz., zonder klemtoon op de laatste lettergreep.

XXVI. SAMENTREKKINGSTEEKEN.

1. Het samentrekkingsteeken (\wedge) dient om aan te duiden dat eene lettergreep, door uitlating eener *d*, uit twee lettergrepen ontstaan is; b. v. *gebeên* en *geboôn* uit *gebeden* en *geboden*.

2. 't Wordt gebezigd, wanneer de ineensmelting van twee lettergrepen, die in den gewonen schrijven en spreektrant niet worden saamgetrokken, opzette-

lijk plaats heeft ten behoeve van rijm, maat of welluidendheid, als: *daán, lién, gebiën* voor *dadén, lieden, gebieden*.

Bij deze en meer andere dergelijke ongewone vormen, is de aanduiding van de samentrekking voor het gemakkelijk begrip wenschelijk.

3. 't Wordt weggelaten bij samentrekkingen van woorden, die in den dagelijkschen omgang in schrijven spreektaal als samengetrokken gebruikt en als samengetrokken zeer gemakkelijk verstaan worden. Zoodanige zijn: *la, leer, leeren, neer, slee, mee, teer, veer, weer*, voor *lade, leder, lederen*, enz.

AANM. Uit het voorgaande blijkt dat het samentrekkingsteeken zelden, ja bijna nooit in proza, en alleen in poëzie gebezigd wordt.

XXVII. HOOFDLETTERS.

In 't algemeen schrijft men met hoofdletters die woorden, welke, volgens het oordeel van den schrijver, eene bijzondere aandacht verdienen. Zoodanige zijn:

1. Het eerste woord van elken volzin en dichtregel, b. v.

„'k Doorwoelde beurtelings den last en lust van 't leven;
„Onleschbaar was mijn dorst naar kennis, en mijn streven
„Te stijgen boven 't peil van 's menschen kracht en vlijt.“

2. Alle eigennamen van personen, als: *Willem, Rubens, Hooft*.

AANM. A. Wanneer ze uit twee woorden bestaan, worden beiden met eene hoofdletter geschreven: b. v. *De Kuiper, Van Hoorn, Van Aarsen*.

B. Eigennamen beginnende met een voorzetsel, gevolgd van een lidwoord, worden aldus geschreven: *Op den Berg, Van der Weiden, Van den Anker.*

c. De bijv. nw., als bijstelling achter eigennamen gebezigd, hebben ook eene hoofdletter, als: *Karel de Grootte, Willem de Derde, Philips de Schoone.*

3. Alle geographische eigennamen en de daarvan, evenals van andere eigennamen, afgeleide bijv. nw., als: *Amsterdam, Florence, Rome, de Etna, de Maas, de Alpen; Engelsche kooplui, Corduaansch leer, de Zweedsche taal, de Dortsche Synode, de Socratische school;* zoo ook: *het Engelsch, het Friesch, het Fransch,* in de beteekenis van Engelsche enz. taal of tongval.

AANM: Van de saamgestelde geographische eigennamen krijgt ieder hoofddeel eene kapitale letter, als: *Noord-Brabant, Zuid-Holland, de Landengte van Suez.*

4. De namen van maanden, week- en feestdagen, als: *Januari, Juli, Dinsdag, Zaterdag, Paschen, Kerstmis.*

5. A. De gemeene zelfst. uw., die als eigene gebezigd worden: *de Koning (van Nederland), de Eeuwige Stad, de Timmerman van Zaandam.*

B. De bijv. nw. als zelfstandig gebruikt en in de plaats staande van eigen zelfst. nw., als: *de vertolking der Zeventigen, de Terugtocht der Tien Duizend, de Booze.*

c. De namen van zaken als personen beschouwd en aldus aangesproken: *Gij zijt, o Deugd! de bron van 's menschen heil en vreugd.*

Wat zijt gij, rusteloos Geweten,

Dat nimmer sluimert, altijd waakt!

Dat, in de borst ten throon gezeten,

Uw eigen recktheid nooit verzaakt!

6. De namen, waarmee men God aanduidt: *de Almachtige, de Hemel, de Alzegenaar*; ook *Hij, Hem, Zijn*, enz. van God gezegd.

7. Ieder hoofdwoord in titels en opschriften, als: *Mijnheer, Mevrouw, Zijne Koninklijke Majesteit, Zeergeleerde Heer, de Hooge Raad, het Hof van Cassatie, de Akker en de Dijk*.

I N H O U D.

Voorafgaande Bemerking	blz. 3
Klinkers en Tweeklanken	4
I. De A en U	4
II. De Au.	4
III. De E	5
IV. De Ee.	6
V. De O	9
VI. De Oo.	10
VII. De IJ	12
VIII. De Ei	13
IX. De Ie	16
X. De I	17
XI. Toonlooze klinkers	17
XII. Medeklinkers	19
XIII. Lijpletters (b, p, v, f).	20
XIV. Tandletters (d, t, th).	21
XV. Keelletters (g, ch, h, k).	22
XVI. Vloeiende letters (l, m, n, r).	23
XVII. Sisletters (s, z, sch)	24
XVIII. Halfklinkers (j, w)	26
XIX. Het verdubbelen der medeklinkers.	27
XX. Het inlasschen van medeklinkers	28
XXI. Samengestelde woorden.	29
XXII. Verminkingen	36
XXIII. Bastaardwoorden	37
XXIV. Het verdeelen der woorden in letter- grepen	40
XXV. Genitief en meervoud van de eigen- namen	41
XXVI. Samentrekkingsteeken	42
XXVII. Hoofdletters. :	43

